

MONUMENTA LITERARIA NEERLANDICA XIV

Constantijn Huygens
Latijnse gedichten 1607–1620

CONSTANTIJN HUYGENS / LATIJNSE GEDICHTEN 1607-1620

Dit is een uitgave van het Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities en intellectuele geschiedenis (CHI) van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)

Postadres: Postbus 90754, 2509 LT Den Haag

Telefoon: 070-33 15 800

Fax: 070-38 20 546

E-mail: chi_algemeen@chi.knaw.nl

Internet: <http://www.chi.knaw.nl>

Copyright van deze uitgave © 2004 Constantijn Huygens Instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

Vormgeving: Frederik Bos, Amsterdam

Opmaak: Connie Klützow (CHI)

Druk: PlantijnCasparie Almere

ISBN 90-76832-11-0

KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Constantijn Huygens Latijnse gedichten 1607–1620

Editie met vertaling en commentaar,
verzorgd door Tineke L. ter Meer

Constantijn Huygens Instituut, Den Haag 2004

Projectcommissie: F. Akkerman, Groningen; C.L. Heesakkers, Leiden; H.J.M. Nellen, Den Haag; M.A. Schenkeveld-Van der Dussen, Utrecht; J. Trapman, Den Haag; H.T.M. van Vliet, Den Haag

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door de financiële ondersteuning van de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds en Vereniging Hofwijck

Inhoud

Woord vooraf	1
Verantwoording	3
1	<i>Afbakening en ordening van het materiaal</i> 3
a	Afbakening
b	Ordening
2	<i>Bronnen: handschriften en drukken</i> 5
a	Handschriften 5
	i. Vindplaatsen
	ii. Het cahier
	iii. Handschriften die hebben gediend als kopij voor boek I van de <i>Otia</i>
b	Drukken 10
	i. Drukken vóór 1625
	ii. <i>Otiorum libri sex</i>
	iii. <i>Momenta desultoria</i>
	iv. <i>Koren-bloemen</i>
3	<i>De keuze van de basistekst</i> 11
4	<i>De weergave van de tekst</i> 12
5	<i>De vertaling</i> 12
6	<i>Toelichting, metrum, datering, overlevering</i> 13
a	Toelichting
	i. Geraadpleegd biografisch materiaal
	ii. Door Huygens gebruikte bronnen
b	Metrum
c	Datering
d	Overlevering
7	<i>De commentaar</i> 16
8	<i>Varianten</i> 17

Tekst met vertaling	19
Toelichting en commentaar	221
Varianten	367
Chronologisch overzicht van de gedichten	411
Beginregels	417
Genres en metra	421
Geraadpleegde literatuur	425
Namenregister	443

INHOUD

Woord vooraf

Deze uitgave van Huygens' vroegste Latijnse poëzie komt voort uit een project van het Constantijn Huygens Instituut. Graag vermeld ik op deze plaats degenen die betrokken zijn geweest bij dit project.

De begeleidingscommissie bestond uit Fokke Akkerman, Chris Heesakkers, Henk Nellen, Riet Schenkeveld-van der Dussen, Hans Trapman en Dick van Vliet. Zij hebben zich in de beginfase van het project gebogen over de opzet van de uitgave. Daarna hebben zij op verschillende manieren bijgedragen aan de voltooiing van het boek. Chris Heesakkers ben ik veel dank verschuldigd voor het doornemen van de volledige tekst. De prompt op iedere zending volgende aantekeningen hielden niet alleen verbeteringen, maar ook aanmoediging in. Veel heb ik ook geleerd van de aantekeningen van Fokke Akkerman bij de latere gedichten uit het corpus: na lezing van zijn commentaar bleek opeens menige vertaling vergezocht en menige noot redundant. Verder hebben de suggesties van Henk Nellen op verschillende plaatsen geleid tot een zuiverder interpretatie. Dankzij Riet Schenkeveld-van der Dussen zal de lezer geen tijd verliezen aan zijsporen.

Leerzaam was de omgang met de collega's van het Constantijn Huygens Instituut, in het bijzonder van de toenmalige afdeling Grotius: Harm-Jan van Dam, Henk Nellen, Edwin Rabbie en Corry Ridderikhof. Zij hebben mij kennis laten maken met het instrumentarium van de historicus en de Neolatinist.

Margreet Ahsmann, Jan Bloemendal, Rudolf Rasch en René Veenman hebben mij ieder op het gebied van haar of zijn specialisme geholpen. Ad Leertveld was altijd bereid mij te laten delen in zijn kennis op het gebied van Huygens. Nuttig en aangenaam was verder het contact met Huygens-onderzoeker Frans Blom. Gastvrij was de afdeling Handschriften en Oude Drukken van de Koninklijke Bibliotheek.

Registers en literatuurlijst zijn grotendeels samengesteld door Lucy Schlüter. Zij heeft haar taak ruim opgevat en mij op allerlei punten van haar oplettendheid en belezenheid laten profiteren. De vormgeving was in handen van Frederik Bos. De tekst is voor de druk klaar gemaakt door Connie Klützow. Welgemoed heeft zij de talrijke correcties aangebracht die voortvloeiden uit hernieuwde lezing van de tekst. Marijke Gumbert dank ik voor haar rol als coördinator in het laatste stadium van de totstandkoming van het boek.

Tussen de start van het project en dit woord vooraf ligt een periode zo lang als het Bestand waarvan de jonge Huygens getuige was. De afrondende werkzaamheden zijn weliswaar verschillende malen onderbroken geweest, maar niet de interesse in de gedichten en de bijzondere rol van Huygens' vader.

Leiderdorp, mei 2003

Verantwoording

In de verantwoording die nu volgt en ook elders in deze editie wordt naar literatuur verwezen door middel van verkorte titelbeschrijvingen, waarvan sommige zijn gereduceerd tot een afkorting. Zo is met *Ged.* de uitgave van Huygens' gedichten door J.A. Worp bedoeld, met *Br.* diens uitgave van de briefwisseling. Voor de volledige titelbeschrijvingen en voor de verklaring van de afkortingen zie de lijst van de geraadpleegde literatuur.

I. AFBAKENING EN ORDENING VAN HET MATERIAAL

a. *Afbakening*

Deze editie bevat de Latijnse gedichten van Constantijn Huygens (1596-1687) uit de periode 1607-1620.¹ Het bleek gezien de beschikbare tijd niet haalbaar als grens het verschijnen van de verzamelbundel *Otiorum libri sex* uit 1625 aan te houden, zoals Leerintveld voor Huygens' vroege Nederlandse gedichten heeft gedaan (Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, dl. 2 p. 3-4). Die grens zou wellicht wat gelukkiger zijn geweest, omdat Huygens met die bundel zijn jeugdwerk afsluit. Daar staat tegenover dat Huygens bij de samenstelling van de Latijnse afdeling van de *Otia* een groot deel van de tot dan toe in die taal geschreven poëzie terzijde heeft gelegd. Zijn vroegste Latijnse verzen heeft hij in het kader van zijn opleiding en niet met het oog op publicatie geschreven. Daarom is het verschijnen van de *Otia* voor de Latijnse poëzie wellicht een minder dwingende grens dan voor de Nederlandse.

b. *Ordening*

Evenals in de uitgave door J.A. Worp zijn de gedichten chronologisch geordend, overeenkomstig de volgorde van de manuscripten (zie paragraaf 2 a 1). Op deze wijze komt de ontwikkeling van Huygens als Latijns dichter het duidelijkst naar voren.

Huygens heeft bij vrijwel al zijn gedichten in het onderschrift precies of globaal aangegeven wanneer ze zijn geschreven. Een enkele keer is alleen een jaartal onderaan de bladzijde voorhanden, waarschijnlijk achteraf door de

¹ Een indruk van Huygens' Latijns dichterschap geeft Akkerman, 'Constantijn Huygens als Neolatijns dichter'.

dichter zelf genoteerd bij het rangschikken van de papieren. Ook komt het voor dat een gedicht (preciezer) te dateren is omdat het geschreven is naar aanleiding van een dateerbare gebeurtenis.

De datering van ieder gedicht wordt onder een apart kopje opgegeven in het tweede gedeelte van de editie en aldaar zo nodig besproken (vgl. paragraaf 6 c).

Een schematische weergave van de datering staat achter het volgnummer van ieder gedicht.

Verklaring van de gebruikte tekens:

- ← het gedicht is vóór de aangegeven datum geschreven, maar na 1 januari van het aangegeven jaar;
- het gedicht is na de aangegeven datum geschreven, maar vóór 31 december van het aangegeven jaar;
- ± het gedicht is op of rond de aangegeven datum geschreven;
- xx (gedeelte van) de datum is niet bekend; xx 04 1609 bijvoorbeeld geeft aan dat de dag niet bekend is, maand en jaar wel.

Vaak komt 4 september, Huygens' verjaardag, voor in de datering. Boven nr. 37 staat bijvoorbeeld '←04 09 1608'. Huygens heeft dit gedicht blijkens het onderschrift geschreven in 1608 op elfjarige leeftijd. Hij werd op 4 september 1608 twaalf jaar. Het versje is derhalve geschreven tussen 1 januari en 4 september 1608.

De schematische weergave van de datering bepaalt de plaats van een gedicht in de editie. Daarbij geldt het volgende:

1. Een gedicht met datering xx xx + jaar komt na de andere gedichten uit dat jaar. Evenzo komt een gedicht met datering xx + maand + jaar na de andere gedichten uit die maand. Nr. 132, waarvan ook het jaar van ontstaan onzeker is, maar dat waarschijnlijk wel tot de gedichten uit de periode 1607-1620 behoort, is helemaal achteraan geplaatst.
2. Wanneer meer gedichten dezelfde datering hebben, wordt de volgorde van de handschriften aangehouden. Bij de ordening van nrs. 95-98 is anders gehandeld, omdat de handschriften zich in verschillende bibliotheken bevinden. Nr. 98 is achteraan geplaatst, omdat geen nadere inperking van de periode 1 januari tot 4 september 1613 mogelijk is (vgl. het in de vorige alinea beschreven uitgangspunt). Bij de nrs. 95, 96 en 97 is dat wel het geval (voorjaar of zomer 1613). Bij deze drie gedichten heb ik de volgorde uit de editie van Worp aangehouden.

2. BRONNEN: HANDSCHRIFTEN EN DRUKKEN

a. *Handschriften*

I. *Vindplaatsen*

De editie is in hoofdzaak gebaseerd op de manuscripten met Latijnse poëzie van Huygens die zich onder signatuur K.A. XLIIIA-1 in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag bevinden. Ze maken deel uit van de verzameling Huygens-handschriften in het bezit van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (voorheen Koninklijke Akademie van Wetenschappen, vandaar de signatuur K.A.) (Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, dl. 2 p. 5-6, 13-15). Evenals de Nederlandse gedichten worden de Latijnse bewaard in 'jaaromslagen', 'éénmaal gevouwen vellen papier met op de voorzijde het jaartal van vervaardiging der gedichten' (a.w., dl. 2 p. 15). Bij de zojuist bedoelde handschriften met signatuur K.A. XLIIIA-1 wordt een cahier met Latijnse gedichten uit 1607-1608 bewaard onder signatuur K.A. XLIIIA-2 (zie onder).

Daarnaast zijn Huygens-handschriften geraadpleegd uit het bezit van de Universiteitsbibliotheek te Leiden (nr. 96) en de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam (nrs. 17 en 28). Van twee door Worp geraadpleegde manuscripten, die deel uitmaakten van de collectie Slagregen, is de huidige vindplaats niet bekend (nrs. 62 en 86).

Er is niet naar ander materiaal gezocht dan Worp voor zijn uitgave heeft gebruikt. Het staat evenwel vast dat Huygens in de periode 1607-1620 meer Latijnse poëzie heeft geschreven dan tot nu toe is getraceerd. Zo heeft Constantijn blijkens een brief d.d. 10 april 1609 aan zijn vader, Christiaan Huygens sr., een ode in Sapphische strofen geschreven met ontleningen aan Janus Secundus. In de bedoelde brief verdedigt Constantijn de wijze waarop hij met zijn voorbeeld is omgegaan. Huygens sr. had zich daarover kritisch uitgelaten en hem van plagiaat beticht (Boot, *De Latijnsche brieven van Const. Huygens*, bijlage III; *Br.*, dl. 1 nr. 6; *Seventy-seven Neo-Latin letters* ed. Blok, p. 93). Het bewuste gedicht is niet overgeleverd. De vroegste poëzie in Sapphische strofen die bewaard is gebleven, dateert van 9 november 1609 (nr. 60). Evenmin teruggevonden is Huygens' vertaling in Latijnse verzen van de *Batrachomyomachia*, waarover hij spreekt in zijn jeugdautobiografie (*Mijn jeugd*, p. 102-103).

II. *Het cahier*

Onder de handschriften in het bezit van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen bevindt zich, zoals gezegd, een cahier met gedichten uit de jaren 1607 en 1608. Op de kaft ervan noteerde Constantijn:

Deo preeunte

4

1607

Qui Dominum colit et non fita ista pietate
Felicem dico: Qui gaudet legibus eius
Paterqueque Deum vera pietate, beatus

ANNOR. XI.

Super bibimus, si de moribus Domini sumus
Coeliciae tue sumus etc: aucterit aetus
Frigida mors anima, misera et amara

ANNOR. XI.

Pythagoras dicebat hominibus ut corpora non
contaminarentur delictis, sunt enim fruges
et herbe aliaque quae ignis molire potest

Dictum hoc a Samio est docto qui post renascentem
Nos putat: O Edmirus quae ne corpora vestra
Contaminetis vos, lapidas pueri liberos etc
Sunt etiam fruges quae esse mitescere possunt

ANNOR. XI.

Plautus. Sat habet sanctorum semper qui recte facit
Qui bene semper agit seu diu semper abundat

ANNOR. XI.

Versiculi compositi a
Const. Huygens
1607
Incepti 17 Decembris 1607 sub vesperam
Non est mortale quod opto²
Annorum XI. et ½

(vert.: Versjes gemaakt door Const. Huygens, 1607. Begonnen op 17 december 1607 tegen de avond. Het is niet van deze wereld wat ik wil. 11½ jaar.)

Op het eerste blad (= bladzijden 2 en 3; de rechter pagina's hebben telkens een even nummer) staan krullen en poppetjes. Daartussen staan de volgende zinspreuken:

Trahit sua quemque voluptas³
Ars neminem habet inimicum quam ignorantem⁴
In dies meliora⁵
Paulatim⁶
Tandem fit surculus arbor⁷

(vert.:

Een ieder wordt geleid door zijn eigen neiging
De kunst heeft niemand tot vijand behalve de onwetende
Van dag tot dag iets beters
Met kleine beetjes tegelijk
Uiteindelijk wordt het stekje een boom)

Op p. 4 volgt dan, na het opschrift 'Deo praeunte' ('met God als Leidsman'), het eerste gedicht.⁸

² Dit komt voor als motto in de emblematiek (Henkel-Schöne, *Emblemata*, kol. 1277 en 1727). Vgl. *Ov. Met.* 2,56: sors tua mortalis, non est mortale, quod optas (Phoebus tegen Phaëthon).

³ Verg. *Ecl.* 2,65; Walther, nr. 31520.

⁴ Walther, nr. 34923: Ars non habet inimicum nisi ignorantem.

⁵ Henkel-Schöne, *Emblemata*, kol. 552.

⁶ Henkel-Schöne, *Emblemata*, kol. 1388.

⁷ Walther, nr. 31034 (zinspreuk van prins Maurits).

⁸ Een andere Latijnse zinspreuk op een blad uit 1608 (K.A. XLIIIA-I 1608/1r): 'Fabricando fabri fimus' (Walther, nr. 36799, deze variant bij de opgave van de bronnen). Op hetzelfde blad staat in verzorgd schrift: 'Lactantius Firmianus seyt dat de kennis en wetenschap der consten gheen vast fundament en neemt inde memorie der menschen zonder gedurighe oeffeningh der selver waeromme een yder seyt Pitagoras hem naerstich moet oeffenen want de konst sonder oeffeningh is niet gelijk oock de oeffeningh sonder const niet en is De oeffeningh is de meesterse alder scientien *Plinius* [*Nat. hist.* 26,2; vgl. Walther, nr. 32302a].' De plaats bij Lactantius heb ik niet kunnen vinden, naar de uitspraak van Pythagoras heb ik niet gezocht.

III. Handschriften die hebben gediend als kopij voor boek 1 van de *Otia*

Van de Latijnse gedichten die Huygens heeft geschreven in de periode 1607-1620, heeft hij er dertien een plaats waardig gekeurd in boek 1 van de *Otia*, getiteld 'Farrago Latina' (nrs. 110, 114, 116, 118, 119, 121, 122, 125, 127, 128, 129, 130 en 131). Van al deze gedichten bevindt de kopij zich onder de handschriften met signatuur K.A. XLIIIA-1. In het onderstaande schema is de precieze vindplaats vermeld (voor een overzicht van de volledige kopij van alle zes boeken van de *Otia* zie Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, dl. 2 p. 42-48). Over de gegevens in de laatste twee kolommen zie hierna.

Nr.	<i>Otia</i> boek 1	K.A. XLIIIA-1 jaaromslag/blad		
110	p. 26	1616/7r	10	
114	p. 29	1620/7v	15	k
116	p. 31	1620/7r-7v	17	k
118	p. 28	1617/15r	13	
119	p. 12	1618/1r-2r	4	
121	p. 26	1618/10r	11	k
122	p. 32	1620/6v-7r	18	k
125	p. 33	1620/2r	19	
127	p. 21	1620/4r-4v	6	k
128	p. 23	1620/4v-5r	7	k
129	p. 24	1620/5r	8	k
130	p. 6	1620/8r-9v	2	k
131	p. 1	1620/10r-11v	1	k

De kopij is te herkennen aan de door de zetter aangebrachte signaturen en pagina-nummers die overeenstemmen met de plaats van de gedichten in de *Otia*. De in het schema vermelde handschriften van nrs. 118 en 121 bevatten geen notities van de zetter. Wel zijn de beide manuscripten voorzien van een in potlood aangebrachte nummering, die we ook aantreffen op de bladen die wel de gebruikelijke kopijkenmerken vertonen. Het zijn de getallen weergegeven in de voorlaatste kolom. Deze nummers geven aan in welke volgorde de gedichten moesten worden afgedrukt (Hellinga, *Kopij en druk*, p. 188 nr. 84). Ik beschouw daarom de beide zojuist bedoelde handschriften als kopij (nr. 121 heeft bovendien hetzelfde type schrift als de apogafen die waarschijnlijk gemaakt zijn om als kopij te dienen; zie onder).

Een deel van de kopij bestaat uit apogafen in een verzorgd schrift die door middel van enkele aanpassingen geschikt zijn gemaakt voor de druk. De aanpassingen betreffen in het bijzonder de titel, de ondertekening en de datum. Een ander deel van de kopij, in het schema voorzien van een k in de laatste kolom, bestaat uit apogafen die de dichter vermoedelijk speciaal

met het oog op de druk heeft gemaakt. Deze manuscripten vertonen alle hetzelfde type schrift en zijn geschreven op papier van hetzelfde formaat. Ze bevatten – en dat is veelzeggend – geen correcties met betrekking tot de titel, de ondertekening en de datering. Het gaat om gedichten uit verschillende jaren; het vroegste is van 1 juni 1617 (nr. 114), het laatste van begin maart 1624 (*Ged.*, dl. 2 p. 65).

b. Drukken

i. Drukken vóór 1625

Het vroegste werk van Huygens dat in druk is verschenen, is het gedicht op de disputatie van Johan Dedel uit 1613 (nr. 94). Hiervan is de druk de enige bron. Een exemplaar wordt bewaard bij de verzameling handschriften met signatuur K.A. XLIIIA-1.

Eveneens gedrukt vóór 1625 zijn nrs. 115 en 124. Ze vormen de afsluiting van langere teksten in respectievelijk het Frans en het Nederlands, die afzonderlijk zijn gedrukt. Nr. 126 tenslotte is achterin de drukken van Huygens' *Batava Tempe* uit 1622 en 1623 opgenomen.

ii. *Otiorum libri sex*⁹

De bundel *Otia* omvat zes boeken, waarvan het eerste 'Farrago Latina' is getiteld. Dit bevat dertien gedichten die Huygens vóór 1621 heeft geschreven (zie boven onder a iii). Daarbuiten treffen we nog op twee plaatsen Latijnse poëzie van vóór 1621 aan: in boek 3 het acrostichon ter afsluiting van de *Christelijke bedenkingen* (nr. 124) en in boek 4 een van de gedichten die het Τετραδάρουον vormen (nr. 126).

De latere drukken van de *Otia* (1634, 1641 en 1644) laat ik buiten beschouwing. Worp merkt er het volgende over op: 'Er kan, dunkt mij, geen twijfel zijn, of de uitgaven van 1634, 1641 en 1644 zijn nadrukken. De *Otia* waren in 1625 zonder privilege uitgekomen en de secretaris van den Prins was een zeer bekend man geworden. Voor verschil van lezing leveren deze drie uitgaven niets op' (*Ged.*, dl. 1 p. xxii; zie ook Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, dl. 2 p. 37-38).

iii. *Momenta desultoria*

In 1644 verzorgde Caspar Barlaeus een uitgave van de Latijnse poëzie van Huygens onder de titel *Momenta desultoria*. Deze bundel bevat een 'Appendix' met 'Otiorum iuvenilium resemina' (p. 278-322), waar de gedichten uit boek

⁹ De drukgeschiedenis van de *Otia* is uitvoerig behandeld door Leerintveld (Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, dl. 2 p. 41-72).

1 van de *Otia* een plaats kregen, alsmede het Latijnse opdrachtgedicht aan Daniël Heinsius uit dezelfde bundel (*Ged.*, dl. 2 p. 124). De appendix bevat verder nog drie gedichten uit april 1625 die niet in de *Otia* voorkomen (*Ged.*, dl. 2 p. 120-121).

Een tweede, vermeerderde uitgave verscheen in 1655. Bij de samenstelling is gebruik gemaakt van de niet verkochte exemplaren van de editie uit 1644 (vgl. *Ged.*, dl. 1 p. xxii en dl. 5 p. 317). Het hoofdwerk van de eerste uitgave eindigde met een katern van twee bladen (xi en een blanco blad x2). Er werd een nieuw katern x gedrukt, waarvan het eerste blad werd weggesneden en vervangen door het oude blad xi. Het 'Finis' van de eerste uitgave kwam midden in het hoofdwerk te staan. De editie uit 1655 kunnen we bij de vaststelling van de varianten buiten beschouwing laten. De 'Appendix' is immers niet opnieuw gedrukt.

iv. *Koren-bloemen*

Nrs. 124 en 126 komen wel voor in de *Otia* (vgl. boven onder ii), maar niet in de *Momenta desultoria*. Ze zijn opgenomen in de beide drukken van de *Koren-bloemen* (1658 en 1672).

3. DE KEUZE VAN DE BASIS TEKST

Als basistekst is in principe gekozen het vroegste handschrift dat volgens de dichter geschikt zal zijn geweest om door anderen gelezen te worden, dat wil zeggen het vroegste handschrift dat er verzorgd uitziet en geen of weinig correcties bevat.

Een kladversie zal derhalve alleen als basistekst dienen als er geen ander handschrift is. Dit geldt ook voor kopij. Kopij is vaak geruime tijd na ontstaan van een tekst gereed gemaakt. De keuze voor de kopij als basistekst zou een doorbreking van de chronologie betekenen: men stapt over naar een andere fase in Huygens' ontwikkeling. Daarom is ook, wanneer een nethandschrift later is omgewerkt tot kopij en dientengevolge twee lagen vertoont, de oudere laag als basistekst gekozen.¹⁰

Nrs. 1 t/m 37, 39, 40, 42 en 43 zijn in verzorgd handschrift overgeleverd in een cahier (zie paragraaf 2 a ii). Een aantal van deze versjes is tevens overgeleverd op losse papiertjes, eveneens in verzorgd handschrift. Gekozen is in alle gevallen voor het cahier als basistekst.

¹⁰ Wellicht zou een andere keuze zijn gemaakt wanneer het merendeel van de gedichten in kopij was overgeleverd.

4. DE WEERGAVE VAN DE TEKST

Bij de weergave van de tekst is ernaar gestreefd door aanpassingen op het gebied van spelling en interpunctie Huygens' Latijn zo toegankelijk mogelijk te maken. Ook speelt een praktische overweging een rol. Vaststelling of Huygens bijvoorbeeld een woord met *ae* of *oe* heeft geschreven, kan soms onevenredig veel tijd kosten – zo het al vast te stellen is.

De spelling is als volgt aangepast: *i* en *j* worden beide als *i* genoteerd; de *u* wordt alleen gebruikt wanneer een vocaal, de *v* alleen wanneer een consonant is bedoeld; het gebruik van *ae/oele* wordt genormaliseerd aan de hand van de *Oxford Latin Dictionary*, evenals het gebruik van *adf-/aff-* enz.; accenten worden weggelaten.¹¹

Afkortingen door middel van tekens die nu niet meer in gebruik zijn, worden opgelost, zonder markering van het resultaat.

De interpunctie is aangepast aan het hedendaags Nederlands gebruik. Daarbij is minder gelet op het consequent volgen van bepaalde regels dan op leesbaarheid. Ook het gebruik van hoofdletters en de verdeling in alinea's zijn zo nodig aangepast.

Links boven ieder gedicht staat het volgnummer en een schematische weergave van de datering (zie paragraaf 1 b). Rechts boven staat de plaats van het gedicht in de uitgave door J.A. Worp. De naam van de auteur onder de gedichten is weggelaten, tenzij daardoor een onbegrijpelijke grammaticale constructie ontstaat. Het motto 'Constanter' is altijd overgenomen.

Verklaring van de gebruikte tekens:

- * onleesbare letter
- *_* verschillende onleesbare letters of woorden, waarbij de tussenliggende streep langer is naarmate de onleesbare tekst omvangrijker is
- [?f] transcriptie onzeker, waarbij het uitsluitend om de vorm van de letter(s) gaat en niet om de waarschijnlijkheid gezien de inhoud
- { } open variant; wanneer de dichter geen keuze heeft gemaakt tussen twee varianten, worden beide mogelijkheden opgenomen in de basistekst, achter elkaar, de eerst genoteerde variant voorop, beide tussen accolades. Dit heeft uiteraard consequenties voor de vertaling, waar dezelfde werkwijze gevolgd dient te worden.
- \Nunc\ emendatie

5. DE VERTALING

De basistekst, afgedrukt op de linker bladzijde, gaat vergezeld van een vertaling op de tegenoverliggende bladzijde. Hierdoor is het mogelijk snel kennis te

¹¹ Griekse woorden worden zonder aanpassingen overgenomen uit de bron.

nemen van de inhoud van een gedicht. Daarnaast kan de vertaling dienen als hulpmiddel bij het lezen van de Latijnse tekst.

Een vraagteken boven de regel (?) geeft aan dat de vertaling een moeilijk te interpreteren plaats betreft. De commentaar licht dit zo nodig toe.

6. TOELICHTING, METRUM, DATERING, OVERLEVERING

a. *Toelichting*

In het tweede gedeelte van de editie worden de gedichten zo nodig eerst voorzien van een toelichting, waarvan de onderwerpen per tekst wisselen. Aan de orde kunnen bijvoorbeeld komen:

- biografische gegevens die licht werpen op de omstandigheden waaronder het gedicht is geschreven (zie hierna onder I);¹²
- de aanleiding tot het gedicht;
- de historische achtergrond;
- gegevens over de persoon aan wie het gedicht is opgedragen;
- de bron in geval de tekst als geheel een bewerking is (zie hierna onder II);
- eerdere literatuur over het gedicht of eerdere weergaven ervan.

I. *Geraadpleegd biografisch materiaal*

De briefwisseling. Uiteraard is gebruik gemaakt van de uitgave van Huygens' correspondentie door J.A. Worp. In enkele gevallen zijn de manuscripten geraadpleegd. Waar nodig zijn deze op dezelfde wijze getranscribeerd als de gedichten (zie paragraaf 4).

Het Dagboek. In 1885 publiceerde J.H.W. Unger onder de titel 'Dagboek' verschillende handschriften met biografische gegevens over Huygens. Het omvangrijkst is het handschrift getiteld 'Dagboek van Constantijn Huygens', van de hand van kleinzoon Constantijn, de zoon van Lodewijk Huygens (Kon. Bibl. sign. 134 C 27). Unger maakt aannemelijk dat het een chronologisch overzicht is dat de kleinzoon samenstelde uit losse papieren en almanakken. Het bestaat uit aantekeningen van Huygens' ouders (van Christiaan Huygens sr. over de periode 1606-1623 en van Susanna Hoefnagel over het jaar 1624) en verder van de dichter zelf (over de periode 1626-1685).

Na de notities afkomstig van Huygens' moeder onderbreekt Unger de weergave van het hiervoor aangeduide manuscript en voegt hij een ander in (K.A. XXXIXA nr. 1), door hem aangeduid als handschrift A. Dit behelst

¹² Buiten beschouwing blijft het verband tussen Huygens' vroege Latijnse gedichten en het onderwijs dat hij heeft genoten. Zie daarvoor Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten: schoolwerk of toch niet helemaal?', waarin ook aandacht wordt besteed aan de rol die Constantijns vader heeft gespeeld bij het ontstaan van de jeugdgedichten.

aantekeningen van de dichter zelf over de periode 1596-1629. Unger voegt het gedeelte tot 1626 in de hoofdtekst in en drukt het overige af als noten bij het manuscript van de kleinzoon.

In de noten heeft Unger nog twee andere handschriften verwerkt (door hem respectievelijk B en C genoemd):

- eigenhandige aantekeningen van Huygens over de jaren 1629-1677 (K.A. XXXIXa nr. 2);
- de ‘Aantekeningen van Constantijn Huygens’ die Jorissen in zijn *Studiën* heeft afgedrukt als bijlage B (p. 341-343). Deze aantekeningen betreffen de periode 1596-1621. Onbekend is waar het door Jorissen uitgegeven handschrift zich nu bevindt (mededeling van dr. A.M.Th. Leerintveld).

Aantekeningen van Christiaan Huygens sr. In de catalogus *Huygens herdacht* (1987) publiceerden A. Eyffinger en A.R.E. de Heer een manuscript met aantekeningen van Christiaan sr. en Constantijn over hun kinderen (UBL Codex Hug. 30, nrs. 1-2). Voor deze uitgave zijn enkele notities van Christiaan sr. van belang (*Huygens herdacht*, p. 84-86).

De jeugdautobiografie. Veel informatie bevat de autobiografie in proza die Huygens’ jeugd tot ongeveer 1614 beschrijft, waarbij het accent ligt op het onderwijs dat hij genoot. Huygens begon eraan in 1629, maar het grootste deel ervan is waarschijnlijk in de eerste maanden van 1631 tot stand gekomen. Verwezen wordt naar de vertaling door Heesakkers. Een eerdere vertaling, van de hand van A.H. Kan, verscheen in 1946.

De vita propria sermonum inter liberos libri duo. Van 1678 dateert een autobiografie in versvorm. Geciteerd wordt de weergave door Worp (*Ged.*, dl. 8 p. 179-236). De tekst is voor het eerst uitgegeven door P. Hofman Peerlkamp in 1817. Uit hetzelfde jaar dateert een vertaling in dichtvorm door Adriaan Loosjes. Drs. F.R.E. Blom bereidt een nieuwe editie met vertaling voor.

II. Door Huygens gebruikte bronnen

Wanneer de bron van een gedicht als geheel kon worden achterhaald, komt deze aan de orde in de toelichting. Dit komt vooral voor bij de vroegste versjes.

Tenzij zich een aanknopingspunt voordeed, is intensief onderzoek naar bronnen achterwege gelaten. Een zeer vroege brief van Huygens, d.d. 12 december 1607, leek zo’n aanknopingspunt te bevatten. Constantijn herinnert een verwant die bij de familie Huygens op bezoek was geweest, aan zijn belofte twee boeken te zullen sturen: ‘M* – * Ioachimi psalmos una cum libro Exemplarium’ (K.A. Lc nr. 3; niet in *Br.*). Nog geen week nadat Constantijn de brief had geschreven, begon hij aan zijn eerste verzen,

waaronder bewerkingen van psalmen. Ik heb evenwel niet kunnen achterhalen welke werken bedoeld zijn.

Ongetwijfeld zijn ook *facetia*-achtige epigrammen zoals nrs. 15, 26 en 28 ontleningen. Het staat evenwel niet vast dat Huygens een gedrukte bron heeft gebruikt. Waarschijnlijk circuleerden dergelijke grappen ook in handschrift of werden ze mondeling doorgegeven.

Punten die met betrekking tot ieder gedicht aan de orde komen zijn:

b. *Metrum*

Het metrum wordt slechts genoemd, er is geen studie van gemaakt (zie daarvoor Sacré, 'De metriek in de Neolatijnse poëzie van Huygens'). Hooguit wordt in de commentaar melding gemaakt van een onregelmatigheid die opviel.

c. *Datering*

Indien de datering niet wordt toegelicht, is deze ontleend aan een van de handschriften. Het kan zijn dat het handschrift dat de basistekst levert geen datering heeft, maar een ander wel (zie eventueel de opgave van de varianten).

Zo nodig wordt op deze plaats de datering gepreciseerd of beredeneerd.

d. *Overlevering*

Onder dit kopje worden de bronnen opgegeven in chronologische volgorde en voorzien van een van de volgende aanduidingen:

- H* autograaf; wanneer er verschillende autografen van een gedicht zijn:
*H*₁, *H*₂ enz.¹³
- h* afschrift dat niet door Huygens zelf is gemaakt
- Hk* autograaf die als kopij heeft gediend
- D* andere druk dan *Otia*, *Momenta desultoria* of *Koren-bloemen*; wanneer er meer van dergelijke drukken zijn: *D*₁, *D*₂ enz.
- Dk* andere druk dan *Otia*, *Momenta desultoria* of *Koren-bloemen* die is omgewerkt tot kopij
- O* *Otia*
- M* *Momenta desultoria*
- K*₁ *Koren-bloemen* 1658
- K*₂ *Koren-bloemen* 1672

Tevens is aangegeven aan welke bron de basistekst is ontleend.

¹³ De handschriften hebben doorgaans sign. K.A. XLIIIA-1, gevolgd door jaarmslag en bladnummer, of K.A. XLIIIA-2 (cahier), gevolgd door een paginanummer. Zie paragraaf 2 a.

7. DE COMMENTAAR

Een belangrijk deel van de commentaar bestaat uit verwijzingen naar klassieke Latijnse poëzie. In de regel wordt zoveel geciteerd van de plaats waaraan Huygens heeft ontleend, dat de grammaticale functie van de door Huygens overgenomen woorden duidelijk is en de lezer zich een beeld kan vormen van het karakter van de ontleening. Wanneer alleen een makkelijk te isoleren element is overgenomen waarbij de context buiten beschouwing is gelaten, leek het citeren van de omliggende tekst niet zinvol. Wanneer Huygens een complete versregel zonder wijzigingen heeft overgenomen, wordt volstaan met de vindplaats. Wanneer een gedeelte van een versregel is weggelaten, wordt dat aangegeven met '...'. De notatie 'excitior somno ...' houdt bijvoorbeeld in dat deze woorden aan het begin van de versregel staan.

Huygens' poëzie in hexameters bevat talrijke woordcombinaties die men aantreft in Schumanns *Hexameter-Lexikon*. Voorbeelden:

- nr. 51 vs. 1: *Rebus in adversis* (a.w., dl. 4 p. 465);
- nr. 65 vs. 93: *pro munere tanto* (a.w., dl. 3 p. 470-471);
- nr. 65 vs. 166: *mediis ... in undis* (a.w., dl. 3 p. 309);
- nr. 76 vs. 159: *crescentibus annis* (a.w., dl. 1 p. 494).

De commentaar bevat geen verwijzingen naar Schumann. Dat wil niet zeggen dat in de commentaar niet zo nu en dan plaatsen zijn opgenomen die ook bij Schumann voorkomen. Er is evenwel voor gekozen bij de opgave van parallellen minder significante woordcombinaties weg te laten, tenzij de context reden tot vermelding geeft.

Er is niet gezocht naar specifieke edities van klassieke auteurs die Huygens gebruikt kan hebben. Soms is tussen haakjes een variant weergegeven die overeenkomt met Huygens' tekst. Een voorbeeld uit nr. 126:

- 7 *Io Arethusa – vocanti*: Ov. *Met.* 5,625; et bis 'io Arethusa' vocavit, 'io Arethusa!' (*variant*: et bis 'io Arethusa, io Arethusa!' vocavit).

Klassieke Latijnse schrijvers zijn veelal geciteerd naar de CD-ROM PHI 5.1 (zie de lijst van edities onder 'Latin canon').

Een enkele keer vermeldt de commentaar een frase uit het werk van een Neo-latijnse auteur als parallel. Deze verwijzingen zijn in het algemeen het resultaat van toevallige vondsten en niet van systematisch onderzoek. Dat enkele verwijzingen naar bijvoorbeeld Janus Secundus voorkomen, betekent niet dat Huygens' gedichten systematisch met het werk van deze auteur zijn vergeleken.

Verklaring van de gebruikte tekens:

- ... de aantekening betreft niet het tussenliggende tekstgedeelte;
- de aantekening betreft ook het tussenliggende tekstgedeelte (vgl. het voorbeeld hierboven uit nr. 126).

8. VARIANTEN

Omwille van de overzichtelijkheid is gekozen voor een chronologische presentatie van de varianten, onder elkaar, zonder lemma.

Niet opgenomen zijn varianten die naar alle waarschijnlijkheid nooit tot enige hypothese zullen leiden, bijvoorbeeld wanneer de beginletter van een woord over (een gedeelte van) een niet herkenbare letter is geschreven. Evenmin zijn varianten in de onderschriften bij de gedichten geregistreerd als ze betrekking hebben op: 1. de volgorde van de onderdelen (bijv. 'Annor. XI, anno 1608' tegenover 'Anno 1608, annor. XI'); 2. toevoeging of weglating van 'anno' voor een jaartal; 3. de wijze waarop delen van het onderschrift zijn afgekort.

De precieze volgorde van de correcties en de mate waarin ze samenhangen, is niet altijd meer vast te stellen. Alleen wanneer samenhang tussen doorhalingen evident is op grammaticale gronden, zijn ze in het variantenapparaat weergegeven als één correctie.

Verklaring van de gebruikte tekens en andere aanduidingen:

^{a b} enz. het stadium van een tekstgedeelte in eenzelfde bron

(voorbeeld: *H1^a* is de aanduiding van de oudste laag van een tekstgedeelte in *H1*)

> hierna volgt een Sofortkorrektur

[] geen tekst; in een bepaald stadium van de tekstgeschiedenis is een gedeelte op een bepaalde plaats nog niet of niet meer voorhanden

- de tussenliggende bron(nen) heeft (hebben) dezelfde lezing als de voor en na het streepje genoemde (bijv. *H2-M*)

/ einde van een versregel

... het tussenliggende tekstgedeelte maakt geen deel uit van de variant (bijv. *Nec ... nec*)

– het tussenliggende tekstgedeelte maakt deel uit van de variant (bijv. *Summisque – Lucan.*)

alg wat volgt heeft betrekking op het gedicht als geheel

mrg (achter het nummer van een versregel) = wat volgt heeft betrekking

	op een aantekening in de marge die begint ter hoogte van de aangegeven versregel (bijv. 039 mrg)
not	wat volgt heeft betrekking op een aantekening die niet bij een bepaalde versregel is genoteerd (bijv. in een hoek van de bladzijde)
ond	wat volgt heeft betrekking op het onderschrift bij een gedicht
opm	er volgt een bijzonderheid die zich niet of moeilijk met de gebruikte tekens laat weergeven
scr.	<i>scripsi</i> , wanneer wordt afgeweken van de bron waaraan de basistekst is ontleend
ttl	wat volgt heeft betrekking op de titel van een gedicht

Daarnaast worden dezelfde tekens gebruikt als in de weergave van de basistekst (vgl. paragraaf 4):

*	onleesbare letter
_	verschillende onleesbare letters of woorden, waarbij de tussenliggende streep langer is naarmate de onleesbare tekst omvangrijker is
[?f]	onzekere lezing
{ } }	open variant; de eerst genoteerde variant staat voorop
\Nunc\	emendatie

Tekst met vertaling

1

18 12 1607

Ged., dl. 1 p. 1

DEUM COLENDUM ESSE

Qui Dominum colit et non ficta ista pietate,
felicem dico; qui gaudet legibus eius
prosequiturque Deum vera pietate, beatus.

Annor. XI.

In de marge bij

vs. 1: 17 Decembris.

vs. 2-3: 18 Decembris.

2

27 12 1607

Ged., dl. 1 p. 1

SIVE VIVIMUS, SIVE MORIMUR, DOMINI SUMUS

Caelestis turbae sumus, etsi duxerit artus
frigida mors anima, miseram vitamve hic agamus.

Annor. XI.

In de marge: 27 Decembris.

3

28 12 1607

Ged., dl. 1 p. 1

PYTHAGORAS DICEBAT HOMINIBUS UT CORPORA NON CONTAMINARENT DELI-
CIIIS; SUNT ENIM FRUGES ET HERBAE ALIAQUE QVAE IGNIS MOLLIRE POTEST

Dictum hoc a Samio est docto, qui posse renasci
nos putat: 'O homines, quaeso ne corpora vestra
contaminetis vos dapibus puerilibus illis.
Sunt etenim fruges quae aestu mitescere possunt.'

Annor. XI.

In de marge: 28 Decembris.

20

TEKST

DAT MEN GOD MOET DIENEN

Wie de Here dient en niet met die geveinsde vroomheid, noem ik welgelukzalig; gezegend wie behagen heeft in Zijn wetten en God eert met oprechte vroomheid.

11 jaar.

In de marge bij

vs. 1: 17 december.

vs. 2-3: 18 december.

HETZIJ DAT WIJ LEVEN, HETZIJ DAT WIJ STERVEN, WIJ ZIJN DES HEREN

We behoren tot de hemelse schare, of nu de kille dood ons lichaam van onze ziel heeft gescheiden, of dat we hier ons ellendige leven leiden.

11 jaar.

In de marge: 27 december.

PYTHAGORAS PLACHT TEGEN DE MENSEN TE ZEGGEN DAT ZE NIET HUN LICHAAM MOESTEN BEZOEDELEN MET LEKKERNIJEN; ER ZIJN IMMERS VELDVRUCHTEN EN GROENTEN EN WAT VERDER DOOR HET VUUR ZACHT GEMAAKT KAN WORDEN

Dit is gezegd door de geleerde van Samos, die meent dat wij opnieuw geboren kunnen worden: 'O mensen, ik vraag u niet uw lichaam te bezoedelen met die kinderlijke spijzen. Er zijn immers veldvruchten die door verhitting zacht kunnen worden.'

11 jaar.

In de marge: 28 december.

4

29 I2 I607

Ged., dl. 1 p. 2

PLAUTUS: *SAT HABET FAUTORUM SEMPER QUI RECTE FACIT*

Qui bene semper agit, studiosis semper abundat.

Annor. XI.

5

17 OI I608

Ged., dl. 1 p. 2

PSALMUS XXIII

MDCVIII

Sicut pastor oves pascit, me pascit Iova,

nunc pascor placide, non ego iam vereor.

In viridi campo stabulat Pater omnipotens me

atque ad tranquillas me capit ille aquulas.

5 Et quoque nunc animi recreat Pater ille vigorem,
me per iustitiae iam capit ille vias.

Nec tunc horrerem quamvis tenebrosam ego vallem
ingrediar, quoniam me tua virga levat.

10 Tu mihi componis mensam nitidam hoste vidente
nec non exunguis tempora trunca mea.

Nec me destituet favor omnipotentis Iovae,
ast ego templi eius perpetuo incola ero.

Finis.

Annor. XI.

In de marge bij

vss. 1-2: 13 Ianuarii 1608.

vss. 3-4: 14 Ianuarii 1608.

vss. 5-6: ** Ianuarii 1608 vesperi.

vss. 7-8: 15 Ian.

vss. 9-10: 16 Ianua. 1608.

vss. 11-12: 17 Ianua. 1608.

PLAUTUS: *WIE JUIST HANDELT, HEEFT ALTIJD GENOEG BEWONDERAARS*

Wie altijd het goede doet, heeft altijd veel vereerders.

11 jaar.

PSALM 23

1608

[1] Zoals een herder zijn schapen weidt, zo weidt de Here mij, nu kan ik rustig grazen, ik heb niet meer te vrezen. (1)

[3] De almachtige Vader doet mij nederliggen in grazige weiden en hij voert mij aan rustige wateren. (2)

[5] En ook verkwikt de Vader nu mijn ziel, Hij voert mij nu langs wegen van gerechtigheid. (3)

[7] Zelfs niet dan zou ik vrezen, al ging ik in een dal vol schaduw, want Uw staf vertroost mij. (4)

[9] Gij richt een rijke dis voor mij aan voor de ogen van de vijand en ook zalft Gij mijn 'geschonden slapen. (5)

[11] En de goedertierenheid van de almachtige God zal mij niet verlaten, maar ik zal altijd verkeren in Zijn tempel. (6)

Einde.

11 jaar.

In de marge bij

vss. 1-2: 13 januari 1608.

vss. 3-4: 14 januari 1608.

vss. 5-6: ** januari 1608 's avonds.

vss. 7-8: 15 januari

vss. 9-10: 16 januari 1608.

vss. 11-12: 17 januari 1608.

6 18 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 2

PSALM. CXVII

Omnibus a populis laudetur conditor orbis
eiusque, o gentes, cognitam habete fidem.

Finis.

Annor. XI.

7 ←24 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 2

AD PATREM

Non igitur potero sacrum componere carmen?

Ei quid obest, genitor dicit quaeso, mihi?

Irritus ergo meus labor est et inaniter actus?

Ei quid componam? Carmina non faciam.

5 Tu qui corrumpant cernis pigrum otia corpus.

Antiquus sermo est: 'otia dant vitia'.

Annor. XI.

8 ←24 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 2

CONST. HUYGONIDES E. ALEMANO S.D.

Aleman, tibi merito sit gloria dicta.

Nam quid componam vel mea Musa canet!

Me superabis tu, tua me quoque gloria vincet,

me deridebunt Castalidesque tuae.

5 Vix mihi vis animo est repetitum reddere carmen,

sed postquam repetas, accipe molle tibi.

Annor. XI.

6 18 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 2

PSALM 117

Laat de Schepper der aarde door alle volken geprezen worden en erken, o natiën, Zijn trouw.

Einde.

11 jaar.

7 ←24 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 2

AAN VADER

Zal ik dan geen heilig vers kunnen schrijven? Ach! Zeg mij alstublieft, vader: waarom is dat niet goed voor mij? Is mijn moeite dan voor niets, en is ze vergeefs gedaan? Ach! Wat zal ik schrijven? Verzen zal ik niet maken. U merkt hoe nietsdoen het luie lichaam aantast. Er is een oud gezegde: 'nietsdoen brengt ondeugd'.

11 jaar.

8 ←24 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 2

CONST. HUYGENS GROET E. ALEMANUS

Alemanus, roem zij jouw deel, je verdient het. Wat immers zal ik schrijven of wat zal mijn Muze zingen! Jij zult me overtreffen, jouw roem zal ook over mij zegevieren en jouw Muzen zullen me uitlachen. Nauwelijks heb ik de moed op mijn beurt een gedicht terug te sturen, maar aangezien je een gedicht terug wilt, neem het aan als iets welgevalligs.

11 jaar.

25 VERTALING

9 ←24 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 3

CONST. HUYGONIDES PATRI S.D.

Gratiae amabunt me, genitor, sic Musae et Apollo;
ut me semper ament, perpetuo hos ego amo.

Annor. XI.

10 24 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 3

CONST. HUYGENS PATRI S.D.

Mene putas Leydae pigrum desidemve fuisse?
Mira putas, genitor; carmina composui.
Non cum cognato didici prae frigore Petro.
Tu ne forte mali, composui haec, referas.

Annor. XI.

Boven vs. 1: Ante praecedent[?ia] duo carmina.

11 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 3

CONST. HUYGONIDES I. DEDEL S.D.

Tu mihi componis mentis tua pignora, Dedel;
reddere non potero talia pignora ego.
Versibus alternis vix audeo ludere tecum;
ast ut corrigeres hos lege versiculos.

Annor. XI.

9 ←24 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 3

CONST. HUYGENS GROET ZIJN VADER

De Gratiën zullen me liefhebben, vader, evenzo de Muzen en Apollo; opdat zij mij altijd liefhebben, heb ik hen voortdurend lief.

11 jaar.

10 24 01 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 3

CONST. HUYGENS GROET ZIJN VADER

Denkt u dat ik in Leiden lui of ledig ben geweest? Wonderlijke gedachten hebt u, vader; ik heb gedichten geschreven. Ik heb niet samen met neef Pieter kunnen leren wegens de kou. Opdat u dit niet kwalijk opneemt, heb ik deze geschreven.

11 jaar.

Boven vs. 1: Voor de twee voorgaande gedichten.

11 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 3

CONST. HUYGENS GROET J. DEDEL

U dicht voor mij blijken van uw gevoelens, Dedel; ik van mijn kant zal zulke blijken niet kunnen geven. Ik durf amper het spel met vers en wedervers met u te spelen; lees deze versjes evenwel om ze te verbeteren.

11 jaar.

12

←OI O5 I608

Ged., dl. 1 p. 3

CONST. HUYGONIDES FRATRI S.D.

Non durus labor est versus componere, frater.

Cur non vis igitur ludere carminibus?

Non te delectant dulces Heliconis alumnae

neve mihi exoptas scribere versiculos?

5 Macte animo, frater, ne sit locus ullus inertii
pigritiae, sed fac sit tibi dictus honos.

Annor. XI.

13

←OI O5 I608

Ged., dl. 1 p. 3

PSALM. XV

Sancte opifex rerum, quis erit sacri incola templi?

Quem supra montem constituesque tuum?

Qui bene semper agit, qui non mendacia dicit,

qui non corrumpit pectora cara sua;

5 qui non vult vanas pro veris fundere voces,

qui veneratur eos qui coluere Deum

quique malum temnit, miserum quoque faenore perdi;

qui servat pactam tempus in omne fidem.

10 Haec si quis faciat meaque haec si verba sequatur,
is sacri montis perpetuo incola erit.

Annor. XI.

14

←OI O5 I608

Ged., dl. 1 p. 4

AD FRATREM

Iam te delectant, video, carissime frater,

Pierides, miror versiculosque tuos.

Si studiosum te dicam, non mentiar ergo.

Sic tandem frater pergito, doctus eris.

Annor. XI.

28

TEKST

CONST. HUYGENS GROET ZIJN BROER

Verzen schrijven, broer, is geen grote moeite. Waarom dan wil je niet spelen met verzen? Schenken de lieflijke voedsterlingen van de Helicon je geen genoeg? En zou je mij niet graag versjes willen schrijven? Goed zo, broer, geef trage luidheid geen enkele kans, maar zorg dat je geprezen wordt.

II jaar.

PSALM 15

[1] Heilige Schepper aller dingen, wie zal verkeren in Uw heilige tempel? En wie laat Gij wonen op Uw berg? (1)

[3] Die altijd juist handelt, die geen onwaarheden zegt, die zijn dierbaren geen kwaad doet; (2 en 3)

[5] die geen loze woorden in plaats van waarheid wil spreken, die hen eert die God dienen (3 en 4)

[7] en die de boze verwerpt, eveneens dat de ellendige door woeker te gronde wordt gericht; die zich voor altijd houdt aan een gedane belofte. (4, 5 en 4)

[9] Als iemand deze dingen doet en zich richt naar deze woorden van Mij, hij zal altijd wonen op de heilige berg. (5)

II jaar.

AAN MIJN BROER

Nu geven de Muzen je, naar ik zie, allerliefste broer, genoeg en bewonder ik je versjes. Als ik je leergierig zou noemen, zou ik dus niet liegen. Ga dan toch, broer, zo verder en je zult geleerd worden.

II jaar.

15 ←01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 4*

NON SEMPER OLEUM UNDE DICTUM

Lampadis ex oleo cum quidam aedituus esset
qui caperet quando sua phaecasia unguere vellet,
quondam hominem daemon fallens in lampade merdat.
Ille putans solito sua phaecasia unguere more,
5 falsus erat quoniam videt esse in lampade merdam.
'Non oleum semper', tum daemon callidus inquit.

Annor. XI.

16 ←01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 4*

IN PHILIPPUM QUENDAM

Saepe mihi dicis non vivere tempore longo
ingenium praecox. Sed si mihi vera, Philippe,
narras, ut fatear, longo tu tempore vives.

Annor. XI, anno 1608.

17 ←01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 4*

DE SOCRATE PHILOSOPHO

Sedibus ex patriis me captum cogitis ire,
hostes, meque ipsum grassante necare veneno.
Non tamen id paveo, nescit mens conscia recti
turbari, quamvis caderent et mundus et astra.
5 Mox aliud, spero, patrium penetrare fovebo,
ast aliam effigiem nullam vos Socratis unquam.

Annor. XI, anno 1608.

18 ←01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 4*

DE DEMEA

Quare adeo tristis, quaeris, sit Demea. Causam
vis dicam? Fratris fortunam maeret amicam.

Anno 1608, annor. XI.

30 TEKST

15 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 4

WAAR HET GEZEGDE 'HET IS NIET ALTIJD OLIE' VANDAAN KOMT

Toen er eens een koster was die van de olie uit de lamp nam wanneer hij zijn schoenen wilde invetten, scheidt de duivel een keer in de lamp, zonder dat de man het merkte. Deze, denkend volgens gewoonte zijn schoenen in te vetten, kwam bedrogen uit toen hij zag dat er schijt in de lamp zat. 'Het is niet altijd olie', zei toen de sluwe duivel.

11 jaar.

16 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 4

TEGEN EEN ZEKERE PHILIPPUS

Je zegt me vaak dat een vroegrijp talent niet lang leeft. Maar als het waar is wat je me vertelt, Philippus, laat ik het toegeven, dan zul jij lang leven.

11 jaar, in het jaar 1608.

17 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 4

OVER DE FILOSOOF SOCRATES

Vijanden, gij dwingt mij, uw gevangene, het land der vaderen te verlaten en mezelf te doden met alles aantastend gif. Toch ben ik daarvoor niet bevreesd, de geest die bij zichzelf weet wat goed is, kent geen onrust, ook al zouden aarde en hemel ineensstorten. Spoedig, hoop ik, zal ik een ander thuis koesteren, maar gij nooit een andere verschijning van Socrates.

11 jaar, in het jaar 1608.

18 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 4

OVER DEMEA

Je vraagt waarom Demea zo bedroefd is. Je wilt dat ik de oorzaak noem? Hij betreurt het gunstige lot van zijn broer.

In het jaar 1608, 11 jaar.

31 VERTALING

DE SCURRA

Saepe Menalcae illud dictum usurpare solebat
 scurra ioco et ludens hoc recitare modo:

'Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas'.

Hic sermo scurrae garrulus eius erat.

5 Sed cum iam foedum scelus admisisset, amara
 carnificis dextra morte necandus erat.

Cum quoque iam furcae foret affigendus, eodem

Bucolico ludens carmine tortor ait:

'Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas',

10 atque statim morti scurra dabatur ita.

Anno 1608, annor. XI.

In de marge bij vss. 3 en 9: Verg.

IN AEMILIANUM PAUPEREM

Pauper es et semper sic, Aemiliane, manebis;
 divitibus tantum distribuuntur opes.

Anno , annor. XI.

DE MALIS LIBRIS

Abstergere nates dicuntur quando cacarunt
 quidam. Quam, Plini, dixisti vera, diserte:
 doctis est usus suus indoctisque libellis.

Anno 1608, annor. XI.

OVER EEN POTSENMAKER

Vaak placht een potsenmaker die uitspraak van Menalcas voor de grap te gebruiken en gekscherend op deze wijze te citeren: 'Ik zal zorgen dat je hierna niemand met woorden tart'. Zo ging het luidruchtig gepraat van die potsenmaker. Maar toen hij dan een schandelijke misdaad had begaan, moest hij door de hand van de scherprechter een bittere dood sterven. Toen hij dan eveneens aan de galg gehangen zou worden, zei de beul, spelend met hetzelfde vers uit de *Bucolica*: 'Ik zal zorgen dat je hierna niemand met woorden tart', en zo werd de potsenmaker meteen ter dood gebracht.

In het jaar 1608, 11 jaar.

In de marge bij vss. 3 en 9: Verg.

TEGEN AEMILIANUS ZONDER GELD

Je bent arm, Aemilianus, en je zult dat altijd blijven; geld gaat alleen naar de rijken.

In het jaar 1608, 11 jaar.

OVER SLECHTE BOEKEN

Men zegt dat sommigen hun achterste afvegen wanneer ze hebben gekakt. Hoe waar is het wat jij, welbespraakte Plinius, zegt: geleerde en niet geleerde boeken hebben elk hun eigen nut.

In het jaar 1608, 11 jaar.

22 ←OI O5 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 5

IN ARGUM QUENDAM \NOMINE\

Centum oculi postquam tibi non sint, Arge, sed unus,
Cyclopi potius deberes nomine dici.

Anno 1608, annor. XI.

23 ←OI O5 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 5

IN IANNETTAM

Iamb. quatern. acatal.

Digitis tuas quare mihi
monstras inanes capsulas?
Gazas tuas ut conspicer?
Iannetta, maioris puto
asses tuos quam asserculos.

1608, annor. XI.

24 ←OI O5 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 5

IDEM QUOD SUPRA, ALIO GENERE VERSUUM

Arcas ostendis digitis quid semper inanes?
Gazas et census possim ut, Iannetta, videre?
Asserulos vanos magni non duco, sed asses.

Annor. XI, 1608.

25 ←OI O5 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 6

DE PRODIGO

Iambici quatern. acatal.

Furem videbat prodigus
suam petebat qui domum,
capere ut suas domesticas
res posset. Ast huic prodigus:
'Quaerere meae quid vis domi
de nocte, ego ipse nil queo
medio videre ubi die?'

Annor. XI, 1608.

34 TEKST

22 ←01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 5*

TEGEN IEMAND \DIE ARGUS HEET\

Aangezien je niet honderd ogen hebt, maar slechts één, Argus, had je eerder Cycloop moeten heten.

In het jaar 1608, II jaar.

23 ←01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 5*

TEGEN IANNETTA

Jambische quaternarii, acatalectisch.

Waarom wijs je me jouw lege kistjes aan? Met de bedoeling dat ik je rijkdom zie? Iannetta, ik vind jouw centen belangrijker dan die plankjes.

1608, II jaar.

24 ←01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 5*

HETZELFDE ALS BOVEN, IN EEN ANDER SOORT VERZEN

Waarom wijs je altijd naar die lege kisten? Met de bedoeling, Iannetta, dat ik je rijkdom en je vermogen kan zien? Holle plankjes vind ik niet belangrijk, alleen centen.

II jaar, 1608.

25 ←01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 6*

OVER EEN VERKWISTER

Jambische quaternarii, acatalectisch.

Een verkwister zag een dief die op zijn huis afkwam om zijn huisraad te kunnen stelen. De verkwister evenwel tegen hem: 'Wat wil je 's nachts in mijn huis gaan zoeken, waar ikzelf midden op de dag niets kan ontdekken?'

II jaar, 1608.

35 VERTALING

DE PISCE IOCUS

Dactylicus archilochius dimeter, hypercatal.

Quomodo ne fundum gustet quaerisne liquetur
piscis? Aqua nitida

purum repleto caccabum.

Tunc impone prius piscem stercusque deinde,
5 flammigeroque foco

suspende aenum concavum;

atque satis piscis sit qualiscumque liquetur.

Nonque vadum sapiet,

impura vero stercora!

Anno 1608, annor. XI.

IN BASSUM QUENDAM

Merdas (neve pudet, Basse, eius) nobili in auro
et bibis ex vitro. Carius ergo cacas.

Anno 1608, annor. XI.

DE MARCOLPHO

Multi homines soliti sunt dormire ore patenti,
quidam Marcolphus sic solitus quoque erat.

Nocte volens eius media uxor mingere, habere
se scaphium aegroti mingit in ore putans.

5 Excussus somno conansque loqui, capit omnem
in ventre urinam coniugis ille suo.

Litigat uxori valde Marcolphus, at illa:

‘Quod decrevisti non erit’, inquit, ‘opus.

10 Consilium quoniam cepisti sumere potum,
haec urina tuo potio corpori erit’.

Anno 1608, annor. XI.

EEN GRAP OVER VIS

Dactylische, archilochische dimeter, hypercatalectisch.

Vraag je hoe vis wordt gekookt zodat men geen grond proeft? Vul een schone kookpot met helder water. Doe er dan eerst de vis in en daarna mest en hang het holle brons in de vlammeende schouw. Laat de vis, van welke soort hij ook is, voldoende koken en hij zal niet naar de bodem smaken, maar naar smerige mest!

In het jaar 1608, 11 jaar.

TEGEN EEN ZEKERE BASSUS

Je schijt (en je schaamt je er niet voor, Bassus) in edel goud en je drinkt uit glas.
Je kakt dus duurder.

In het jaar 1608, 11 jaar.

OVER MARCOLPHUS

Veel mensen zijn gewoon met hun mond open te slapen, een zekere Marcolphus was dat ook zo gewoon. Toen zijn vrouw midden in de nacht wilde plassen, plaste ze in de mond van de ongelukkige, in de veronderstelling dat ze de nachtspiegel te pakken had. Opgeschrikt uit zijn slaap en in een poging iets te zeggen, kreeg hij alle pis van zijn echtgenote binnen. Marcolphus viel hevig uit tegen zijn vrouw, maar zij zei: 'Wat je besloot te doen, zal niet nodig zijn. Aangezien je het besluit nam te gaan drinken, zal deze pis drinken zijn voor je lichaam.'

In het jaar 1608, 11 jaar.

AD PATREM

Saepe, pater, dicis magnis licitum esse poetis
 ut sine caesura componant carmina. Sed si
 vera, pater, dicas, magnum te dico poetam.

Anno 1608, annor. XI.

DE FURE

Quidam Gallus habebat
 campanam coopertam
 auro. Tollio quidam
 Nortmannus sequebatur
 5 in bello hunc et ab illo
 campanam capiebat
 furto illam imposuitque
 thoraci. Sed in aulam
 10 cum venisset, aperte
 coepit parva sonare
 campana, atque modo illo
 fur deprehenditur atrox.
 Et sic crimina summo
 sunt detecta sonanti.

1608, annor. XI.

AD CINNAM

Phaleucia.

Nolo, Cinna, tibi placere recte
 quando te dominum voco iocose.
 Servum, quando volo, voco meum sic.

29

←01 05 1608

Ged., dl. 1 p. 6

AAN VADER

Vaak, vader, zegt u dat het grote dichters is toegestaan verzen te maken zonder caesuur. Maar als het inderdaad waar is, vader, wat u zegt, verklaar ik u tot groot dichter.

In het jaar 1608, 11 jaar.

30

←01 05 1608

Ged., dl. 1 p. 7

OVER EEN DIEF

Een Fransman bezat een vergulde klok. Tollio, een Normandiër, vergezelde hem in de oorlog en ontnam hem heimelijk die klok en stopte die in zijn wambuis. Toen hij evenwel bij het hof was aangekomen, begon de kleine klok duidelijk geluid te maken, en op die manier werd de verschrikkelijke dief gepakt. En zo zijn wandaden aan het licht gebracht ?...

1608, 11 jaar.

31

01 05 1608

Ged., dl. 1 p. 7

AAN CINNA
Phalaeceëen.

Ik wil je niet, Cinna, met reden een plezier doen wanneer ik je voor de grap 'mijnheer' noem. Wanneer ik wil, noem ik mijn slaaf zo.

39

VERTALING

32 01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 7

INSCRIPTIO SUPERIORIS CARMINIS

Accipe, care pater, parvi lege carmina vatis,
qui primum primis hanc labris attigit artem.

Anno 1608, annor. XI. Ipsis Calend. Maii.

33 ←12 06 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 7

DIOGENES CYNICUS

Diogenes Cynicus comedens in vase trahentem
mucorem panem, mortalia pectora festum
cum gaudere diem valde audivisset, eum eius
taedebat miserae vitae atque relinquere ratus.

5 Cum vero mures advertit carpere micas,
'Cur tibi Diogenes arrides tam male?' dixit,
'Magnificus satis es: parasitos nutris in aede.'

Anno 1608, annor. XI.

34 ←12 06 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 7

IN POLEMOLOGUM

De bello semper narras cum dicere quid vis;
e contra in pacis tempore mutus eris.

35 12 06 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

AD PATREM

Miraris, genitor, quod mittam carmina nulla.
Desine mirari, iam tibi mitto. Vale.

Anno 1608, annor. XI.

40 TEKST

32 01 05 1608 *Ged., dl. 1 p. 7*

OPSCHRIFT BIJ HET VORIGE VERS

Ontvang, lieve vader, en lees de verzen van een kleine dichter, die voor het eerst vluchtig proeft van deze kunst.

In het jaar 1608, 11 jaar. 1 mei.

33 ←12 06 1608 *Ged., dl. 1 p. 7*

DIOGENES DE CYNICUS

Toen Diogenes de Cynicus in zijn ton, onder het eten van schimmelend brood, hoorde hoe de sterfelijke mensenkinderen grote vreugde schepten in een feestdag, walgde hij van zijn ellendig leven en dacht hij het op te zullen geven. Maar toen hij bemerkte dat de muizen de kruimels weghaalden, zei hij: 'Waarom, Diogenes, ben je zo ontevreden met jezelf? Je bent deftig genoeg: je onderhoudt tafelschuimers in je huis.'

In het jaar 1608, 11 jaar.

34 ←12 06 1608 *Ged., dl. 1 p. 7*

TEGEN EEN KRIJGSKUNDIGE

Je praat altijd over de oorlog wanneer je iets wilt zeggen; omgekeerd zul je in een tijd van vrede je tong hebben verloren.

35 12 06 1608 *Ged., dl. 1 p. 8*

AAN VADER

U verbaast zich, vader, dat ik geen verzen zend. Houd op u te verbazen, nu zend ik u wat. Vaarwel.

In het jaar 1608, 11 jaar.

41 VERTALING

36 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

IN EUCLIONEM
Iamb. senar.

Cum me vocas, o Euclio, ad coenam tuam,
properare me semper iubes. En gratias
has inde ago tibi; tuum convivium
aures replet stomachusque ieiunus manet.

Anno 1608, annor. XI.

37 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

DE GAIO MUCIO SCAEVOLA
Iamb. senar.

5 Cum Mucius satellitem pro Porsena
necasset, 'Ut scias,' ait, 'quam vile iis
qui gloriam magnam petunt, corpus sit', et
dextram foco iniecit suam. Verum pius
hostis pati miraculum hoc saevissimum
nequivit, atqui liberavit Mucium.

Anno 1608, annor. XI.

38 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

Nemo potest dominis pariter servire duobus.
Idem composuit.

39 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

IN CRUCIARIUM

Aurea crux propter celeberrima dona parentis
actaque donata est flagitiose tibi.
Furcarum vero, si merces iusta daretur,
ligna deberet crux tibi plena dari.

Anno 1608, annor. XI.

42 TEKST

36 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

TEGEN EUCLIO
Jambische senarii.

Wanneer je mij, o Euclio, bij jou te eten vraagt, zeg je altijd dat ik snel moet zijn. Zie, ik bedank je daarom op deze wijze; jouw maaltijd vult de oren en de maag blijft leeg.

In het jaar 1608, II jaar.

37 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

OVER GAIUS MUCIUS SCAEVOLA
Jambische senarii.

Toen Mucius in plaats van Porsenna diens dienaar had gedood, zei hij: 'Weet hoe weinig waarde het lichaam heeft voor hen die grote roem nastreven,' en hij legde zijn rechterhand in het vuur. De rechtschapen vijand echter kon dit wonderbaarlijk wreed gebeuren niet aanzien en liet Mucius vrij.

In het jaar 1608, II jaar.

38 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

Niemand kan tegelijk twee heren dienen.
Samengevoegd door dezelfde.

39 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

TEGEN EEN GALGEBROK

Jou is schandelijk genoeg een gouden kruis geschonken wegens de luisterrijke schenkingen en daden van je vader. De complete houten paal van de galg zou men je moeten geven als men een passende beloning zou geven.

In het jaar 1608, II jaar.

43 VERTALING

40 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

IN DENTONEM

Iamb. senar. acatal.

Cum, Dento, avare adeo bibis, causam tibi
ut litigem praebes mihi et basim scyphi
teneam manu utque ori tuo apponam manus.
Vorare an aureum scyphum sinerem tibi?

Annor. XI, anno 1608.

41 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

Hi si, care pater, non sint versus bene scripti,
ieiuna scriptos esse putato manu.

42 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 9

IN COGNATUM

Quid, cognate, vocas, quid pectora mortua clamas?

Quid corpus repetis quod semel interiit?

Anne putas ad te rediturum quando ita clamas?

Desine (non fiet) quaeso vocare. Vale.

Annor. XI, anno 1608.

43 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 9

DIALOGUS LUCIANI DE VENERE ET CUPIDINE

Armatum flammis compellans tristis Amorem
talìa visa fuit dicere verba Venus.

VENUS

Qui fit, cum cuncti timeant tua tela, Cupido,
imperium fugiat sola Minerva tuum?

5 Iuppiter ipse quidem, Neptunus captus amore
fatidicusque tuas sensit Apollo faces.

Evacuata tua est, o degener, ergo pharetra
telis cum Pallas sola petenda tibi?

44 TEKST

40 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

TEGEN DENTO

Jambische senarii, acatalectisch.

Wanneer je, Dento, zo gulzig drinkt, geef je me reden te protesteren en de onderkant van de beker tegen te houden en mijn handen op je mond te leggen. Of moet ik je soms toestaan mijn gouden beker te verslinden?

11 jaar, in het jaar 1608.

41 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 8

Als deze verzen, lieve vader, niet goed geschreven zijn, bedenk dan dat ze geschreven zijn met nuchtere hand.

42 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 9

TEGEN EEN NEEF

Waarom roep je, neef, overledenen aan, waarom schreeuw je hun naam? Waarom eis je een lichaam dat eenmaal gestorven is terug? Of denk je soms dat het bij jou zal terugkeren wanneer je zo schreeuwt? Stop alsjeblieft (het zal niet gebeuren) met roepen. Vaarwel.

11 jaar, in het jaar 1608.

43 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 9

DIALOOG VAN LUCIANUS OVER VENUS EN CUPIDO

[1] Men zag dat Venus zich bedroefd wendde tot de met fakkel uitgeruste Amor en deze woorden sprak:

VENUS

[3] Hoe kan het dat iedereen jouw wapens vreest, maar alleen Minerva zich aan jouw heerschappij onttrekt? Jupiter zelf nog wel, Neptunus, overweldigd door liefde, en de voorspellende Apollo hebben kennisgemaakt met jouw fakkel. Is je pijlkoker dan leeg, o onwaardige, enkel als je Pallas moet raken?

45 VERTALING

CUPIDO
 Desine mirari, quaeso, carissima mater,
 10 hanc mea cur nequeant tela ferire deam.
 Nam quando tantum vultu aspicit illa severo
 me, subito magnus pectora terror habet.
 Saepe etiam, aggressus non casside Pallada tectam,
 ignea celavi tela facesque meas.
 15 Attamen insidias cognoscens callida nostras
 et vibrans hastam, me fugat illa statim.

VENUS
 Quid galeam metuis, quid et hastam cuspide acuta?
 Vanos corde metus excute, nate, tuo.
 Quid tibi Marte fuit crudelius? Attamen illum
 20 victum vicerunt arma facesque tuae.

CUPIDO
 Immo deus belli me captus amore recepit
 et se sponte sua transdidit ipse mihi.
 Ah! Quoties oculis me torvis improba Pallas
 aspexit, quibus est saepe secuta minis!
 25 Hastam terrificam concussit terque quaterque.
 Talia verba mihi rapta furore refert:
 'Ne, scelerate puer, mihi tela mineris. Aberras
 plane, nam minime nos tua turba sumus.
 Si tamen accedis nec me sinis esse quietam,
 30 vah, quam terrificis te lacerabo modis!
 Aut pede te trudam tenebrosa ad Tartara Ditis,
 transfigetve tuum lancea nostra latus.
 Audiat hoc Pluto cunctorum rexque deorum,
 e cuius capitis vertice prosilii.'
 35 Quae quando irato dicit mihi pectore verba,
 e manibus nostris illico tela cadunt.
 Haec quoque causa mihi est verear cur Pallada: monstri
 namque Medusaei guttura torva gerit.
 Quae cum praetendit videoque ego, cerva leonem
 40 ut fugit aufugio corque timore micat.

VENUS
 Esto Iovis natae metuis gestamen, ut inquis,
 qui tamen offensi non Iovis arma times.
 Cur non in Musas celeres mo\l\ire sagittas?
 Cur tuta est iaculis turba novena tuis?
 45 Anne etiam galeas et acutae cuspidis hastas
 vibrant, an saevae Gorgonis ora gerunt?

CUPIDO

[9] Houd alsjeblieft op, allerliefste moeder, met je af te vragen waarom mijn pijlen die godin niet kunnen treffen. Want wanneer ze alleen maar met haar strenge blik naar me kijkt, word ik meteen door grote schrik bevangen. Vaak ook heb ik, als ik Pallas naderde op momenten dat ze geen helm droeg, mijn vurige pijlen en fakkel verborgen gehouden. Maar ze heeft mijn list door, slim als ze is, en jaagt me zwaaiend met haar speer direct op de vlucht.

VENUS

[17] Waarom ben je bang voor haar helm, waarom voor haar speer met scherpe punt? Zet die dwaze angst uit je hoofd, kind. Wat was voor jou hardvochtiger dan Mars? Toch hebben jouw wapens en fakkel hem, murw geworden, overwonnen.

CUPIDO

[21] Sterker nog, de krijgsgod heeft mij overweldigd door liefde bij zich ontvangen en zelf zich vrijwillig aan mij overgeleverd. Ah! Hoe vaak heeft de boosaardige Pallas me grimmige blikken toegeworpen, met wat voor dreigementen heeft ze me keer op keer achtervolgd! Telkens zwaaide ze met haar vreselijke speer. In haar woede zegt ze zulke dingen tegen me:

[27] 'Dreig niet met pijlen, boosaardige jongen, je bent geheel op het verkeerde spoor, want wij behoren allermint tot jouw schare. Als je toch naar me toekomt en me niet met rust laat, ah, op wat voor vreselijke manieren zal ik je toetakelen! Ik zal je bij je voet naar Dis' duistere Tartarus sleuren, of mijn lans zal je zij doorboren. Laat Pluto dit horen en de heerser over alle goden, uit de kruin van wiens hoofd ik te voorschijn ben gekomen.'

[35] Wanneer zij vol woede zo tegen mij spreekt, vallen ter plekke de pijlen uit mijn handen. Dit is ook nog een reden voor mij om Pallas te vrezen: zij voert namelijk de angstaanjagende kop van het Medusa-monster met zich mee. Wanneer ze die voor zich uit houdt en ik ernaar kijk, vlucht ik weg zoals een hert vlucht voor een leeuw en bonst mijn hart van angst.

VENUS

[41] Goed, je bent bang voor de attributen van Jupiters dochter, zo zeg je – hoewel je je niet laat imponeren door de wapens van een boze Jupiter. Maar waarom schiet je geen snelle pijlen af op de Muzen? Waarom is het negental veilig voor je spiezen? Zwaaien ze soms ook met helmen en scherpgepunte speren, of dragen ze het hoofd van de verschrikkelijke Gorgo bij zich?

CUPIDO

Thespiades Musas vultu video esse pudico
atque ideo divas has, Cythereia, colo.
Praeterea studiis aut arte tenentur honesta
50 vel querula chorda carmina grata canunt.
Semper agunt faciles vel cantant voce choreas.
Iuris in his Musis quid meus arcus habet?
Quin etiam assisto captus dulcedine cantus,
saepe voluptates, gaudia saepe fero.

VENUS

55 Curnam casta manet, cur non iaculare Dianam?
Illa quoque ostendit Gorgonis ora tibi?

CUPIDO

60 Illa manet nusquam, sed per nemora avia currens,
insectans lepores, spicula nostra fugit.
Nunc quoque per montes fugitat, nunc abdit in antris
sese, nunc alibi retia tendit apris.

EPILOGUS

Talia de laetis Musis castisque deabus
arcitenens matri verba Cupido dedit.
Quisquis amore tamen liber volet esse, Dianam aut
Pallada debet Pieridesve sequi.

Anno 1608, annor. XI.

44

←04 09 1608

Ged., dl. I p. II

PSYLLI; FABULA

5 Cum valide in terra flavisset frigidus Auster
Psyllorum, ut fierent flumina sicca et aquae,
Psylli Austro irati, quod iis tum flumina deerant,
ab rapido Austro omnes flumina resque petunt.
Sed velox contra magno agmine flaminis Auster
pugnat eosque omnes montibus ille tegit.

Annorum XI, 1608.

48

TEKST

CUPIDO

[47] Van de Thespische Muzen straalt kuisheid uit, dat zie ik, en daarom vereer ik deze godinnen, Cytherische. Bovendien houden de schone letteren of eervolle kunst hen bezig of zingen ze lieflijke liederen bij klagende snaar. Altijd voeren ze met vaardigheid reidansen uit of zingen ze. Wat voor recht heeft mijn boog op deze Muzen? Ja zelfs sta ik wel in vervoering door de zoetheid van hun zang te luisteren, vaak is genoeg, vaak is vreugde mijn deel.

VENUS

[55] En waarom blijft Diana kuis, waarom richt je je pijlen niet op haar? Toont zij jou ook al het hoofd van de Gorgo?

CUPIDO

[57] Zij blijft nergens staan, maar snellend door onbetreden wouden, jagend op hazen, ontvlucht ze mijn pijlen. Ook vlucht ze nu eens door de bergen, verbergt ze zich dan weer in grotten of zet ze ergens anders netten uit voor de zwijnen.

EPILOOG

[61] Zo sprak de boogdragende Cupido tegen zijn moeder over de blij gestemde Muzen en de kuise godinnen. Al wie zich evenwel van de liefde wil onthouden, zal Diana, Pallas of de Pieriden moeten volgen.

In het jaar 1608, II jaar.

DE PSYLLEN; EEN VERTELLING

Toen in het land van de Psyllen de koude zuidenwind krachtig had gewaaid zodat waterstromen en bronnen opdroogden, eisten de Psyllen, boos op de zuidenwind omdat het hun toen aan waterstromen ontbrak, van de snelle zuidenwind de waterstromen en alle bezittingen op. Maar de vlugge zuidenwind streed tegen hen met een enorm leger van storm en hij bedekte hen allen onder bergen.

II jaar, 1608.

45

04 09 1608→

Ged., dl. I p. II

AD GALLUM

Pauper es et cristas vis semper tollere. Quare?
 Ut tibi, quis debes, credere, Galle, velint.

Annor. XII, 1608.

46

04 09 1608→

Ged., dl. I p. II

EPIGRAMMA AD PATREM

Carmina saepe, pater, rogitas, epigrammata saepe,
 nos petimus nummos; iam sumus ergo pares.
 Sed tu promissos numquam vis reddere nummos
 nec tibi nos versus; iam sumus ergo pares.

Annor. XII, 1608.

47

04 09 1608→

Ged., dl. I p. II

EX GRAECO BIONIS, DE CUPIDINE

Auceps forte puer dum venaretur avesque
 per densas silvas insectaretur, Amorem
 cernebat volucrem in buxo frondente sedentem.
 Ille putans magnam se conspexisse volucrem,
 5 protendit pharetram calamosque recolligit omnes
 et varias technas fugitivo tendit Amori.
 Sed tandem maerens cum cerneret esse laborem
 nequiquam factum, calamos abiecit et arcum.
 10 Conspiciensque senem scindentem vomere terram,
 narrat ei factum, volitantem ostendit Amorem.
 Ille caput quassat ridens et talibus inquit:
 'Ne, puer, huic praedae noceas, nam noxia praeda est,
 tuque beatus eris si non acceperis illam.
 15 Verum ubi iam firmata virum te fecerit aetas,
 qui nunc te fugitans nunc huc nunc transilit illuc,
 sponte sua veniens in te dominabitur ipse.'

Annor. XII, 1608.

50

TEKST

45 04 09 1608→ *Ged.*, dl. 1 p. 11

AAN HAANTJE DE FRANSMAN

Je bent arm en wilt altijd je kam opsteken. Waarom? Opdat zij bij wie je schulden hebt, Haantje, jou wel wat willen lenen.

12 jaar, 1608.

46 04 09 1608→ *Ged.*, dl. 1 p. 11

EEN EPIGRAM AAN VADER

Telkens, vader, vraagt u om verzen, telkens om epigrammen, wij vragen geld; dan staan we dus quitte. Maar u wilt nooit het beloofde geld geven en wij u geen verzen; dan staan we dus quitte.

12 jaar, 1608.

47 04 09 1608→ *Ged.*, dl. 1 p. 11

UIT HET GRIEKS VAN BION, OVER CUPIDO

Toen eens een vogelaar, een jongen nog, op jacht was en door de dichte bossen de vogels achtervolgde, zag hij de gevleugelde Amor die in een bladrijke buksboom zat. [4] In de mening dat hij een grote vogel heeft gezien, haalt hij zijn pijlkoker naar voren, verzamelt al zijn pijlen weer en zet allerlei listen uit voor de voortvluchtige Amor. Maar toen hij uiteindelijk tot zijn verdriet merkte dat de moeite tevergeefs was, wierp hij pijlen en boog weg. [9] Wanneer hij een oude man ziet die met zijn ploeg de aarde scheurt, vertelt hij hem wat gebeurd is en wijst hij hem de vliegende Amor aan. De ander schudt lachend het hoofd en spreekt hem met deze woorden aan: [12] 'Verwond deze prooi niet, jongen, want het is een schadelijke prooi, en je bent gezegend als je die niet krijgt. Zodra evenwel straks de krachtige jaren een man van je gemaakt hebben, zal juist hij die nu op de vlucht voor jou nu hierheen, dan daarheen wegwipt, uit zichzelf komen en over jou heersen.'

12 jaar, 1608.

51 VERTALING

PSALM. XLII

Ut cervus liquidas mugit defessus ad undas,
 sic ad te mugit cor, Deus alme, meum.
 O optata dies, niveum qua cernere vultum
 et potero Domini templa videre mei.
 5 Noctes atque dies lacrimis me pasco, rogatus:
 cur nunc te Dominus deserit iste tuus?
 Sed tua cum bonitas subiit mihi rursus, imago
 temporis illius pectora moesta levat,
 sacrificaturus magna stipante caterva
 10 limina cum peterem religiosa Dei.
 Quid me sollicitis, mens aegra, doloribus angis?
 Solve metum et Domino fidere disce Deo.
 Fidere disce Deo, patriam quo vindice nactus
 incolumis laudes tempus in omne canam.
 15 O Deus, o hominum divumque aeterna potestas,
 mens mea sollicito victa dolore iacet,
 proptereaque latens in saxis Hermonis exul
 Iordanaque tui sum regione memor.
 Non ita per vastos grando sonat horrida monteis,
 20 ut parte ex omni me mala saeva premunt.
 Tu vero placido si me respexeris ore,
 a me decedent nubila tristitiae.
 Non aegrae impediunt laudes mihi dicere curae,
 quin etiam noctu magnificabo Deum.
 25 Quare ludibrium me deseris hostibus, inquam,
 o Pater, o columen praesidiumque meum.
 Dirumpor, dum turba malis rogat obvia nostris:
 cur nunc te Dominus deserit iste tuus?
 Quid me sollicitis, mens aegra, doloribus angis?
 30 Pone metum et Domino fidere disce Deo.
 Fidere disce Deo, patriam quo vindice nactus
 incolumis laudes tempus in omne canam.

Annor. XII, 1608.

PSALM 42

[1] Gelijk een moe hert schreeuwt naar de klare wateren, zo schreeuwt mijn hart tot U, zegenende God. (2)

[3] O gewenste dag, wanneer ik het stralend aangezicht van mijn Heer zal kunnen aanschouwen en Zijn tempel zien. (3)

[5] Dag en nacht zijn mijn tranen mij tot spijs, omdat men mij vraagt: waarom wordt u nu door uw Heer verlaten? (4)

[7] Maar wanneer ik weer aan Uw goedheid denk, wordt mijn bedrukt gemoed getroost door de gedachte aan die tijd, (5)

[9] toen ik met een grote schare om mij heen optrok naar Gods heilige woning om te offeren. (5)

[11] Wat benauwt gij mij, gekwelde ziel, met kommervolle smarten? Laat uw angst varen en leer te vertrouwen op de Here God. (6)

[13] Leer te vertrouwen op God; wanneer ik door Zijn verlossing behouden het vaderland heb bereikt, zal ik altijd lofzingen. (6)

[15] O God, o eeuwig heerser over mensen en goden, mijn ziel ligt verslagen, overweldigd door kommervolle smart, (7)

[17] en daarom gedenk ik Uwer als ik mij als balling schuil houd tussen de rotsen van het Hermongebirge en in het land van de Jordaan. (7)

[19] Erger dan wanneer een angstaanjagende hagelbui over de verlaten bergen raast, bestookt grimmige rampspoed mij van alle kanten. (8)

[21] Als Gij echter naar mij omziet met vriendelijk gelaat, zullen de wolken van neerslachtigheid van mij wijken. (9)

[23] De smartelijke zorgen zullen mij niet beletten te loven, ja zelfs des nachts zal ik God verheerlijken. (9)

[25] Ik zal zeggen: Waarom verlaat Gij mij, een voorwerp van spot voor de vijanden, o Vader, o mijn steun en toevlucht? (10)

[27] Ik word verscheurd wanneer de schare die mijn leed komt aanschouwen, vraagt: waarom wordt u nu door uw Heer verlaten? (11)

[29] Wat benauwt gij mij, gekwelde ziel, met kommervolle smarten? Leg uw angst af en leer te vertrouwen op de Here God. (12)

[31] Leer te vertrouwen op God; wanneer ik door Zijn verlossing behouden het vaderland heb bereikt, zal ik altijd lofzingen. (12)

12 jaar, 1608.

AMOR FUGITIVUS

Perdiderat volucrem quondam Cythereia natum,
 quem quaerens alta talia voce refert:
 'Illi qui monstrat mihi quonam filius ivit
 meque ad eum ducit, basia blanda dabo.
 5 Atque ut commodius puerum cognoscere possis,
 indicia haec tibi quae sunt retinenda dabo.
 Non saltem est albus, sed totum exaestuā\|t\ igne
 corpus et ardescunt lumina, mensque mala est,
 vox suavis, superans dulcore Hyblaeia mella,
 10 nec quod ait sentit vox aliquando quidem.
 Si puer in subitam forsā convertitur iram,
 tunc prorsus mens est illius indomita.
 Fallere vult semper, semper vult fundere voces
 pro veris vanas, callidus estque puer.
 15 Interdum ludit, sed semper seria conans.
 Demissae pendent et sine lege comae.
 Brachia neve manus longas habet, attamen illis
 moliri in Ditem fulgida tela potest.
 Est equidem nudus, vario vero eius amictu
 20 ornatur prudens mens. Volat instar avis,
 nymphas, inde viros feriens, parvumque habet arcum,
 qui tamen ad coelum spicula ferre potest.
 Praeterea que umeris pharetram fert telaque in illa,
 quis ipsam matrem me quoque saepe ferit.
 25 Fertque facem dextra qua solem accendere posset,
 omnibus est multo saevius illud iis.
 Illum si poteris loro constringere, ducas
 ad me constrictum, ne misereris eum.
 Si flentem videas, ne decipiare caveto,
 30 sed si ridentem, vincula necte magis.
 Si tibi forte volet dare basia, tu fuge, nam sunt
 illius in saevis multa venena labris.
 Sin vero tibi vult arcum dare, tangere noli,
 nam sunt illius noxia dona tibi.'

Annor. XII, 1608.

DE WEGGELOPEN AMOR

Op een keer was de Cytherische haar gevleugelde kind kwijt. Hem zoekend sprak ze met luide stem:

[3] 'Wie mij wijst waar mijn zoon is heengegaan en hem bij mij brengt, zal ik onweerstaanbare kussen geven. Om nu de jongen makkelijker te kunnen herkennen, zal ik je deze aanwijzingen geven, die je in gedachten moet houden:

[7] Hij is zelfs niet wit, maar zijn hele lichaam gloeit van vuur en zijn ogen fonkelen, en zijn bedoelingen zijn slecht, [9] zijn stem is lieflijk, in zoetheid de honing van Hybla overtreffend, maar niet één keer meent hij wat zijn stem zegt. [11] Als de jongen zich toevallig overgeeft aan plotselinge woede, dan is zijn geest volstrekt onbeheersbaar. [13] Hij wil altijd bedriegen, altijd wil hij loze woorden in plaats van waarheid spreken, geslepen en toch een kind is het. [15] Soms speelt hij, maar daarbij altijd uit op iets serieus. Ordeloos hangt zijn haar neer. [17] Hij heeft geen lange armen of grote handen, maar toch kan hij daarmee flitsende pijlen afschieten op Dis. [19] Hij is wel naakt, maar zijn bedachtzame geest wordt getooid met allerlei omhulling. Hij vliegt als een vogel, [21] meisjes, en daarna mannen treffend, een kleine boog heeft hij, die niettemin pijlen tot in de hemel kan voeren. [23] Verder draagt hij een pijlkoker over zijn schouders en daarin pijlen waarmee hij ook vaak mij, zijn eigen moeder, treft. [25] Hij draagt een fakkel in zijn rechterhand waarmee hij de zon in brand zou kunnen zetten, dat is veel verschrikkelijker dan al dat andere.

[27] Als je hem kunt vastbinden met een riem, breng hem vastgebonden bij me, heb geen medelijden met hem. [29] Als je hem ziet huilen, laat je niet beetnemen, maar als je hem ziet lachen, doe hem nog meer boeien om. [31] Als hij je misschien kussen wil geven, ontwijk ze, want er zit veel vergif op zijn wrede lippen. [33] Als hij je zijn boog zelfs wil geven, raak hem niet aan, want zijn geschenken zijn schadelijk voor je.'

12 jaar, 1608.

50

xx xx 1608

Ged., dl. I p. 11

Ut longo liceat patuli esse tibi incola mundi
tempore, honorato semper tuum utrumque parentem.

1608.

51

17 02 1609

Ged., dl. I p. 13

PSAL. XLVI

Rebus in adversis nobis fiducia certa
est Iova. Non igitur metuemus, non licet alti
in freta praecipites montes spumosa ferantur,
non, inquam, tant\o\ licet aequora turbine vertant,
5 ut motu undarum montes et terra tremescant.
Urbs divina quidem Domini oblectabitur amni,
in qua quando Deus versatur, neve moveri,
nec labefactari poterit, nam protinus illi
auxilium oppr\essae Dominus feret atque levabit.
10 Regna fremant, turbent populi, terra ipsa liquescet
quando ille emittit vocem, cunctique silebunt.
Nobiscum armipotens Deus est, defensio nostra.
Huc contemplatum Domini admiranda venite,
usque ad postremas regiones proelia placat,
15 igne cremat currus, arcus perfringit et hastas
detruncat, dicens: desistite Meque colendum
ac extollendum in terris populisque videte.
Nobiscum armipotens Deus est, defensio nostra.

XIII.º Kal. Mart. 1609. Annor. XII.

52

16 03 1609

Ged., dl. I p. 15

Corde quidem parvus, fateor, sum corpore parvus,
sed latet in parvo corpore magnus amor.

56

TEKST

Eer altijd je beide ouders, opdat het je vergund is lange tijd een bewoner van de uitgestrekte aarde te zijn.

1608.

PSALM 46

[1] In tegenspoed is God ons een vaste toeverlaat. Daarom zullen wij niet vrezen, niet, al zouden de hoge bergen zich voorover storten in de schuimende zee, (2-3)

[4] niet, zeg ik, al zouden de wateren met een zo sterke kolking rondgaan dat de bergen en de aarde beginnen te trillen door de beweging van de golven. (4)

[6] Maar de goddelijke stad van de Here zal zich verblijden in de rivier; (5)

[7] wanneer God in haar verblijf houdt, zal zij niet in beroering of aan het wankelen gebracht kunnen worden, want terstond zal de Here haar te hulp komen in haar verdrukking en haar bevrijden. (6)

[10] Koninkrijken mogen dreunen, volkeren mogen woeden, de aarde zelf zal versmelten wanneer Hij Zijn stem verheft, en allen zullen zwijgen. (7)

[12] God die sterk is in de strijd, is met ons, onze burcht (8)

[13] Komt hierheen om de wonderen van de Here te aanschouwen, (9)

[14] tot aan het einde der aarde brengt Hij oorlogen tot bedaren, Hij verbrandt de strijdswagens met vuur, verbreekt de bogen en knot de spiezen, zeggende: laat af en weet dat Ik gediend en verheven moet worden op de aarde en onder de volkeren. (10-11)

[18] God die sterk is in de strijd, is met ons, onze burcht (12)

17 februari 1609. 12 jaar.

Klein van verstand, klein van lichaam ben ik weliswaar, ik geef het toe, maar in dat kleine lichaam gaat grote liefde schuil.

ETHOPOEIA ILLUSTRISSIMAE PRINCIPIS LOUISAE INTERFECTO MARITO

Pro dolor infelix! Venit lacrimabilis hora,
 venit quod semper tempus miseranda timebam!
 Ah facinus! Tantumne ducem, quo maior in armis
 numquam miles erat, scurrae succumbere dextra?
 5 Huc, huc, o cives, lacrimas effundite mecum,
 huc coelum, huc tellus fluviique, huc aequor et amnes
 et qui per Batavos leni fluis agmine, Rhene,
 huc, inquam, et lacrimis vestras adiungite nostris.
 Nam iacet a scurra victus numquam antea victus.
 10 At nunc desistat, si quis temeraria dicit
 somnia, namque meo didici verissima casu.
 Ah quoties 'Coniux, coniux carissime,' dixi,
 'sis cautus, struit insidias tibi saevus Iberus.'
 Ah quoties nostros terrebant somnia visus!
 15 Nox erat et terris animalia somnus habebat.
 In somnis ecce ante oculos mihi visus adesse
 territus et subiti destillans sanguinis imbres
 et quater ingenti maestus clamore vocare:
 'Ah coniux, coniux, coniux, solve ultima, coniux,
 20 munera, nam retro trahor atras noctis ad umbras.'
 Talia saepe quidem narravi tristis, at ille, ut
 militis est animus: 'Quid tandem nescia somno
 credis?' ait, 'Sunt, crede mihi, sunt somnia vana.'
 Hei mihi, nunc credor, sed quid iam proderit? Eheu!
 25 Quam mihi sera fides! Ah quantos, aethere vecte
 Phoebe, dolos caelo, scelerum quot nomina spectas!
 Bis miseranda virum amisi, semel orba parentem,
 nunc rursus viduor. Quid demens prisca recordor?
 Sufficit hoc quod nunc factum est nunc flere. Sed istos
 30 quis possit lacrimis tantos aequare dolores?
 Ah iacet egregium patriae caput et decus aevi.
 Ardua cui toties tribuit Victoria palmam,
 qui numquam victus toties superaverat hostes,
 nunc scurrae est victus et eum, quia vincere bello
 35 numquam quivisti, superasti fraude, Philippe.
 Ast ego quid frustra lacrimor? Quid nocte dieque
 luctibus indulgere iuvat, quid pectora pugnīs

ETHOPOEIA VAN DE DOORLUCHTIGE PRINSES LOUISE NA DE MOORD
OP HAAR ECHTGENOOT

O, wrede smart! Gekomen is het droevige uur, gekomen is het moment dat ik, beklagenswaardige, altijd heb gevreesd. O schanddaad! Moest dan een zo groot aanvoerder – nooit was een krijgsman machtiger in de strijd dan hij – worden geveld door de hand van een booswicht? Hierheen, hierheen, o burgers, pleng tranen met mij, hierheen hemel, hierheen aarde en rivieren, hierheen zee en waterstromen en gij, Rijn, die met kalme gang door het Hollandse land stroomt, hierheen, vraag ik u, en voeg uw tranen bij de mijne. Hij die nooit te voren overwonnen was, ligt immers verslagen, overwonnen door een booswicht.

[10] Laat wie dromen willekeurig noemt nu zwijgen, want ik heb door mijn ramspoed geleerd dat ze alleszins waar zijn. Ach, hoe vaak heb ik gezegd: 'Lieve man, mijn allerliefste man, wees voorzichtig, de meedogenloze Spanjaard legt een hinderlaag voor je.' Ach, hoe vaak verschrikten dromen mijn blik! Het was nacht en slaap hield alles wat op aarde leeft bevangen. In mijn slaap, zie, voor mijn ogen, zo scheen het mij toe, was hij daar, ontzet en stromen plotseling opspuitend bloed vergietend, en riep hij met luide stem viermaal vol droefheid: 'Ach, mijn vrouw, mijn vrouw, mijn vrouw, bewijs mij, mijn vrouw, de laatste eer, want ik word weggetrokken naar de zwarte schaduwen van de nacht.' [21] Vaak heb ik hem dit met beklemd gemoed verteld, maar hij zei, zoals de gezindheid van een krijgsman is: 'Wat hecht je dan toch als een onwetende geloof aan een droom? Dromen, geloof me, dromen zijn bedrog.'

[24] Nu – wee mij! – word ik wel geloofd, maar wat zal het nog baten? Helaas! Hoezeer komt dat geloof voor mij te laat! Ach, hoeveel listen, hoeveel vormen van misdaad ziet gij, Phoebus, die uw weg door de ether gaat, vanuit de hemel! Tweemaal heb ik, beklagenswaardige, mijn man verloren, eenmaal, verweesd, mijn vader, opnieuw word ik nu weduwe. Waarom roep ik, dwaze vrouw, het verleden in herinnering? Genoeg is het nu te bewenen wat nu is gebeurd. Maar wie heeft genoeg tranen voor zoveel verdriet? [31] Ach, verslagen ligt hij, uitnemend leider van het vaderland en sieraad van zijn eeuw. Hij wie de ongenaakbare Victoria zo vaak de zegepalm heeft toegekend, hij die, nooit overwonnen, zo vaak zijn vijanden had verslagen, is nu overwonnen door een booswicht: omdat u hem nooit in de strijd hebt kunnen overwinnen, Philips, hebt u hem met list verslagen.

[36] Maar wat stort ik vergeefs tranen? Wat baat het dag en nacht zich over te geven aan geweeklaag, wat baat het de borst te kwetsen met vuisten

foedare et vanos iactare ad sidera fletus?
Scilicet ista semel, semel omnibus ista petenda
40 est via. Quin hos ergo etiam tot passa labores
perpetior miseranda? *Dabit Deus his quoque finem.*

Anno 1609, annor. XII.

54

←01 07 1609

Ged., dl. 1 p. 14

VIDUA QUAEDAM, EX PETRONIO ARBITRO

Laude pudicitiae celebris matrona sepulchro
cum morte exstinctum vellet mandare maritum,
non tantum est sparsis funus sectata capillis,
verum etiam in tumulo coepit deflere cadaver
5 nocte dieque viri. Nec eam potuere parentes,
neve magistratus, nec amici abducere; quintam
iam lucem in tumulo mulier ieiuna trahebat.
Aegrae assidebat fidissima serva simulque
commendans viduae lacrimas. It Fama per urbem.
10 Suspensi interea tumultum prope forte latrones
in quo defunctum flebat matrona maritum.
Proxima nox aderat. Crucium custodia miles,
lumen ut in tumulo vidit gemitumque dolentis
audivit viduae cupidusque videre quid esset,
15 ingreditur. Viduamque videns vultusque decorem
constitit attonitus totoque expalluit ore.
Postea defuncti cum cerneret ora mariti
et sectam viduae faciem sparsosque capillos,
attulit in tumultum coenam coepitque dolentem
20 hortari his verbis: 'Lacrimas quid fundis inanes?
Fata manent omnes. Sedem properamus ad unam.
Stat sua cuique dies.' Nihilo minus illa capillos
extrahit; extractos ponit super ora mariti.
Non tamen abscessit miles, sed vocibus eisdem
25 exhortans escam temptat dare, donec odore
corrupta ipsa cibum vinumque ancilla petivit.
Coepit et hortari dominam potionem refecta:
'Etsi te vivam tumules, si fata priusquam
poscant excedas vita, quid proderit?' inquit,
30 'Id cinerem aut manes credis curare sepultos?
Tunc reviviscat vis contra fata deorum

60

TEKST

en vruchteloze jammerklachten te doen opstijgen naar de hemel? Immers, eenmaal moet die weg, die weg moet eenmaal door allen worden genomen. Waarom draag ik, beklagenswaardige, die al zoveel moeilijkheden heb doorstaan, dan niet geduldig ook deze? *Ook hieraan zal God een einde maken.*

In het jaar 1609, 12 jaar.

EEN WEDUWE, UIT PETRONIUS ARBITER

Toen een vrouw, bekend om haar kuisheid, haar gestorven echtgenoot wilde begraven, volgde ze niet alleen met los haar de begrafenisstoet, maar begon ze zelfs in het graf het dode lichaam van haar man nacht en dag te bewenen. Noch haar ouders, noch de overheid, noch vrienden konden haar op andere gedachten brengen; reeds de vijfde dag bracht de vrouw in het graf door zonder te eten. De ongelukkige werd bijgestaan door haar trouwste slavin, die terzelfder tijd voor de weduwe tranen stortte. De Faam gaat de stad door.

[10] Intussen werden toevallig dicht bij het graf waar de vrouw haar overleden echtgenoot beweende, rovers gekruisigd. Het was de eerste nacht daarna. Zodra de soldaat die de kruisen bewaakt licht ziet in het graf en het geklaag van de treurende weduwe hoort, gaat hij, nieuwsgierig wat er is, naar binnen. Bij het zien van de weduwe en haar schone gelaatstrekken bleef hij verbijsterd staan en verbleekte hij over heel zijn gezicht. Daarna, toen hij het gelaat van de overleden echtgenoot en het opengekrabde gezicht van de weduwe en haar losse haren zag, bracht hij eten naar het graf en begon hij met deze woorden de treurende aan te sporen: 'Wat stort je zinloze tranen? Het uur van de dood wacht allen. We haasten ons naar één rustplaats. Voor een ieder staat zijn dag vast.' Niet minder trekt ze zich de haren uit; die ze heeft uitgetrokken legt ze op het gelaat van haar echtgenoot.

[24] De soldaat ging evenwel niet weg, maar bleef haar met dezelfde woorden aansporen en probeerde haar eten te geven, totdat de dienaar, verleid door de geur, zelf om voedsel en wijn vroeg. Verkwikt door het drinken begon ze eveneens haar meesteres aan te sporen: 'Ook als je je levend zou begraven, als je eerder het leven zou verlaten dan het lot wil, wat zal het baten?', sprak ze, 'Geloof je dat as of doden in hun graf hierom geven? Wil je tegen de wil der goden in

defunctus? Debent te coniugis ora monere.’
Tandem igitur frangi passa est matrona, sed aegre,
duritiem viresque cibo revocavit inanes.

35 Porro blanditiis quibus impetravit ut esset
miles, conubium viduae poscebat eisdem.
Nec contradixit mulier dicente subinde
ancilla: ‘Placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum consederis arvis?’
40 Quid multis? Victor miles persuasit utrumque.
Ergo istic una taedas fecere iugales
praeclusis foribus monumenti, ut quisque putaret
tristitia extincti viduam exspirasse mariti.

Ergo ut laxatas latronis nocte parentes
45 videre excubias, tacite abripuere cadaver
ex furca pendens et mandavere sepulchro.
At circumscriptus miles dum desidet, unam
ut vidit furcam sine corpore luce sequenti,
uxori narrat veritus persolvere poenas
50 pigritiamque suam gladio se velle punire,
si modo fatalem tumultum concedere vellet.
Dixit, at illa: ‘Nec hoc permittant numina! Furcae
figere defunctum quam vivum occidere malo!’
Tolli ergo ex arca defunctum morte maritum
55 et vacuae affigi furcae matrona iubebat.

1609.

55

xx 08 1609

Ged., dl. 1 p. 16

Q. HORAT. FLAC. ODE XVI LIB. 2 AD GROSPHUM, NEMINI NON OTIUM GRATUM
ESSE ATQUE OPTABILE (‘OTIUM DIVOS’)

Deliciosa deos rogat otia prensus in amplo
Aegaeo, simul ac fluctu nimbosus Orion
oritur, aut niveam texerunt nubila lunam;
otia praeclarus bello Thrax, otia Medi,
5 non, Grophe, argento aut nitidis venalia gemmis.
Non etenim gazae molles fascisque superbi
depellunt curas mentis miserosque tumultus.

Vivitur exiguo pretio recte atque beate
10 cui micat in tenui semper vas fictile mensa
nec placidos somnos timor aut vesana cupido

62

TEKST

dat een overledene herleeft? Het gelaat van je echtgenoot behoort je te waarschuwen.' Eindelijk dan, maar niet van harte, liet de vrouw toe dat haar vasthoudendheid werd gebroken en hernieuwde ze met voedsel haar geslonken krachten.

[35] Vervolgens smeekte de soldaat met dezelfde vleitaal waarmee hij gedaan had gekregen dat ze at, om een huwelijk met de weduwe. En de vrouw sprak niet tegen, waarbij de dienaar telkens zei: 'Moet je werkelijk ingaan tegen welkome liefde? Besef je niet in wier velden je verblijf houdt?' Waarom een lang verhaal? De soldaat, overwinnaar, wist haar op beide punten te overtuigen. Dus traden ze aldaar samen in het huwelijk, met de deuren van het grafmonument dicht, zodat iedereen dacht dat de weduwe de laatste adem had uitgeblazen uit verdriet over haar gestorven echtgenoot.

[44] En dus, zodra de ouders van een der rovers merkten dat de wacht gedurende de nacht verslapte, namen ze zachtjes het dode lichaam dat aan het kruis hing weg en begroeven ze het. Zodra echter de soldaat, bedrogen toen hij zijn plicht verzaakte, de volgende dag één kruis zonder lijk zag, werd hij bang en vertelde hij de vrouw dat hij zijn straf wilde ondergaan en zijn nalatigheid wilde vergelden met het zwaard, als zij hem maar een plaats in het noodlottige graf wilde gunnen. Zo sprak hij, maar zij: 'Mogen de goden dat verhinderen! Liever een overledene aan het kruis gehangen dan een levend man ter dood gebracht!' En dus gaf de vrouw opdracht de overleden echtgenoot uit de doods-kist te halen en aan het lege kruis te hangen.

1609.

ODE 16 VAN BOEK 2 VAN Q. HORATIUS FLACCUS, AAN GROSPHUS, DAT IEDEREEN RUST AANGENAAM EN WENSELIJK VINDT ('OTIUM DIVOS')

Wie op de wijde Aegeïsche zee in nood verkeert, vraagt de goden om genoeglijke rust, zodra de stormbrengende Orion opkomt met hoge golfslag, of wolken de blanke maan hebben bedekt. De in de strijd uitblinkende Thraciër vraagt om rust, de Meden vragen om rust, die, Grosphus, niet te koop is voor zilver of glanzende edelstenen. Weelderige schatten of trotse fasces verdrijven immers niet de zorgen en de kwellende onrust van binnen.

[8] Een goed en gelukkig leven voor weinig geld heeft hij voor wie altijd op een eenvoudige tafel een aarden kan blinkt en die niet door angst of dwaas verlangen van zoete slaap wordt beroofd.

eripuit. Quid multa brevi iaculamur in aevo
fortes atque alio patriam sub sole iacentem
quaerimus? Aeratas ascendit cura carinas
nec validas equitum turmas vitiosa relinquit,
15 agilibus cervis volucrique citatior Euro.
In praesens animus laetus curare quod ultra est
oderit \e\ t laeto permulceat aspera risu,
corde premens luctus: nihil omni ex parte beatum est.
20 Abstulit Aeacidem, caput insuperabile bello,
immatura dies, Tithonum longa senectus
abstulit annosum; et tibi quod fortasse negarit
porriget hora mihi. Tibi centum armenta gregesque
aptaque quadrigis hinnitum equa tollit acutum,
te decorant tinctae Tyrio bis murice lanae;
Annor. 12, anno 1609 mense August.

56 01 09 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

AD POSTHUMUM

Posthume, quid iactas numquam te vera locutum?
An iam non dicis, Posthume, vera mihi?
Ips. Kal. Septemb. MDCIX, annor. XII.

57 ± 01 09 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

AD PATREM

Pauca petis? Do pauca, pater, sed magna videntur
quae mihi. Plura petis? Postea plura dabo.
Vale.

58 04 09 1609→ *Ged.*, dl. 1 p. 17

IN GALLAM

Saepius, o, me, Galla, rogas quaenam optima vina.
Accipe, do paucis: quae bibo, Galla, foris.
Annor. XIII, 1609.

64 TEKST

Waarom jagen we vastberaden zoveel na in ons korte leven en zoeken we een vaderland gelegen onder een andere zon? Ze gaan aan boord van schepen met koperbeslag en houden sterke afdelingen ruitery bij: de boosaardige zorgen, sneller dan gezwinde herten en de vlugge wind.

[16] Laat het gemoed, voor het ogenblik blij, een afkeer hebben van zorg om wat verder weg is, en met een blijde lach wat hard is verzachten, verdriet smorend in het hart: niets is in alle opzichten gelukkig.

[19] Een vroegtijdige dood nam de Aeacide weg, een man onoverwinbaar in de strijd, langdurige ouderdom verteerde de bejaarde Tithonus. Wat de tijd jón misschien ontzegt, zal hij mij aanreiken. Voor jou honderd stuks vee en kuddes, voor jou heft een merrie, geschikt voor een vierspan, doordringend gehinnik aan, jou tooien wollen kleren die tweemaal met Tyrisch purper zijn geverfd;

12 jaar, in het jaar 1609 in de maand augustus.

56 01 09 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

AAN POSTHUMUS

Posthumus, waarom verkondig je dat je nooit de waarheid spreekt? Zeg je me, Posthumus, nu soms niet de waarheid?

1 september 1609. 12 jaar.

57 ± 01 09 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

AAN VADER

U vraagt weinig? Ik geef weinig, vader, maar wat in mijn ogen niet gering is. U vraagt meer? Later zal ik meer geven.

Vaarwel.

58 04 09 1609→ *Ged.*, dl. 1 p. 17

TEGEN GALLA

Telkens weer, o Galla, vraag je me welke wijnen de beste zijn. Luister, ik zeg het zonder omhaal: die ik, Galla, buitenshuis drink.

13 jaar. 1609.

65 VERTALING

IN DESIDEM

Nolo nugari, nolo otia carpere tecum.
Si sic non placeo, nolo placere tibi.

3.º Iduum Septemb. MDCIX. Annor. XIII.

GRATIARUM ACTIO

Gentis humanae Pater atque Custos,
cuncta qui solus regis et creasti,
reddimus grates, Pater alme, quod nos
foveris omnes.

5 Perge clementer, Pater, atque tali
utere in nobis bonitate semper,
Filiis ob cari merita atque sanctum
nomen Iesu.

9.º Novembris 1609. Annor. XIII.

AD PATREM

Forte ut postremos, genitor carissime, versus
trado, 'Etiamne aliquos, mi Constantinule, versus
condis?' ais. Quid! Mene, pater, relinquere credis?
Erras. Non equidem semper facio, aut tibi trado –
5 non etiam semper sua cornua curvat Apollo.
Sed veluti gyros domitor variare caballum
in campo docet ac interdum frena relaxat,
sic etiam nobis laxanda aliquando capistra.

x.º Novemb. MDCIX. Annor. 13.

59 11 09 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

TEGEN EEN LUILAK

Ik wil niet samen met jou de tijd verbeuzelen, ik wil niet samen met jou nietsdoen. Als ik je zo niet aansta, wil ik je niet aanstaan.

11 september 1609. 13 jaar.

60 09 11 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

DANKZEGGING

Vader en Hoeder van het menselijk geslacht, die alleen alle dingen regeert en heeft geschapen, wij brengen U dank, zegenende Vader, om Uw goedgunstigheid jegens ons allen.

[5] Vader, wees ons ook verder genadig en bejegen ons altijd aldus met barmhartigheid, om de verdiensten van Uw geliefde Zoon, om Jezus' heilige naam.

9 november 1609. 13 jaar.

61 10 11 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 18

AAN VADER

Juist toen ik, allerliefste vader, mijn laatste verzen gaf, vroeg u: 'Maak je, mijn Constantijntje, nog af en toe verzen?' Wat! Denkt u, vader, dat ik daarmee ophoud? U vergist zich. Niet altijd, inderdaad, maak ik wat, of geef ik u wat – ook Apollo kromt niet altijd het hoorn van zijn boog. Maar zoals een dresseur het paard leert verschillende cirkels te maken in de wei en af en toe de teugels viert, zo moet ook bij ons een enkele keer de halster worden losgemaakt.

10 november 1609. 13 jaar.

67 VERTALING

PRCATIO

O Pater, o caeli terraeque marisque creator,
 exaudi et miseros placido nos respice vultu.
 Suffice clementer potumque cibumque nec illis
 uti aliter liceat quam vult tua sancta voluntas.
 5 Exaudi, alme Pater, per Christi nomen Iesu.

XI.º Novembr. MDCIX. Annor. 13.

AD PATREM

Pauca rogaturus venio, tu pauca rogatus
 concede nobis, obsecro.

Appetit, en genitor, Christi natalis Iesu
 grataeque nobis feriae.

5 Cum Ioanne igitur concedas tendere Leidam,
 non longa erit nobis mora.

Tres vero tantum aut ad summum quattuor istic
 manebimus dies. Vale.

23.º Decembris anno MDCIX. Annor. 13.

Lentule misisti tandem chordasque librumque,
 pro quibus has grates – accipe – reddo tibi.
 Cum mihi cordarum, fuit ut tibi, copia, cordas
 reddam equidem, at librum reddere non statui.

1610, annor. 13.

GEBED

O Vader, o Schepper van hemel, aarde en zee, verhoor ons gebed en wend U tot ons ellendigen met vriendelijk gelaat. Wees genadig en geef ons eten en drinken en laat het niemand vrijstaan dit anders te gebruiken dan Uw heilige wil verlangt. Verhoor ons gebed, zegenende Vader, om Jezus Christus' naam.

11 november 1609. 13 jaar.

AAN VADER

Ik kom u weinig vragen, u, om weinig gevraagd, geef ons toestemming, smee ik. Zie, vader, de geboortedag van Jezus Christus nadert en ook de vakantie, ons zo dierbaar. Geef dan toestemming met Johan naar Leiden te gaan, het zal voor ons geen lang oponthoud betekenen. Werkelijk, maar drie of hooguit vier dagen zullen we daar blijven. Vaarwel.

23 december van het jaar 1609. 13 jaar.

Zonder haast heb je eindelijk toch de snaren en het boek gestuurd, waarvoor op deze wijze – aanvaard het – mijn dank. Wanneer ik een grote hoeveelheid snaren zal hebben zoals jij had, zal ik je beslist snaren in ruil geven, maar ik heb besloten geen boek in ruil te geven.

1610, 13 jaar.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ ΙΤΙΝΕΡΙΣ ΑΜΣΤΕΛΡΕΟΔΑΜΕΝΣΙΣ

Annor. 13. Ips. Kalend. April. MDCX.

Virtute et constantia.

Clarissimo viro Christiano Huygens

parenti suo Constantinus Huygens

D.D.D.

Mitto tibi, pater carissime, satis superque exspectatum carmen, quod abhinc
tribus mensibus, Amstelreodamo revertenti componendum iniunxeras. Utinam
tam elegans quam desideratum! Lacum istum Harlemensem cur ubique mare
vocaverim, ecce duplicem causam: tum ut videas meos ex Virgilio progressus,
5 tum etiam ornatus causa, quia ille huius varias passim descriptiones conscrip-
sit, easque, ut caetera, elegantissimas, quamvis elegantiores, quam ut hisce meis
immisceri debeant, nam vere nimium hic a me

purpureus late qui splendeat unus et alter
assuitur pannus.

10 Quid mirum? Non aequa enim viribus meis ista est materies; ego vero feci quod
potui. Te autem rogo, ut haec benigna fronte accipias. Si enim primitias has
boni consules, addes mihi animum, ut meliora in dies favore tuo excitatus effi-
ciam. Vale. Ipsis Kal. Aprilis MDCX.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟΝ

Aspera stabat hiems omnique ex parte feroces
spirabant densa commixti grandine venti,
cum subito ad nostras pervenit nuntius aures
– pro dolor! – infelix nostrum succumbere morti
5 cognatum Marcum et media iam morte teneri.
Traditur haec primum maestissima littera matri,
illa legens aperit, lacrimae cecidere legenti.
Nos circumstantes, avidi qui forte valeret,
sic percontamur: ‘Quid sic, carissima mater?
10 Dic age, quid lacrimas? Quid tot suspiria ducis?’
Illa graves imo gemitus de pectore ducens:
‘Proximus – ah! – morti est noster cognatus et – eheu! –
ultima lux venit nec iam superesse putarem.’

HODOEPORICON VAN EEN AMSTERDAMSE REIS

13 jaar. 1 april 1610.

Door deugd en standvastigheid.

Aan zijn vader, de zeer vooraanstaande heer
Christiaan Huygens, opgedragen door
Constantijn Huygens.

Ik zend u, allerliefste vader, het al te lang verwachte gedicht dat u mij opdroeg te schrijven toen ik, nu drie maanden geleden, terugkeerde uit Amsterdam. Moge het in dezelfde mate smaakvol zijn als het gewenst is! Waarom ik het Haarlemmermeer overal een zee heb genoemd, zie hier de dubbele reden: opdat u mijn vorderingen op het gebied van Vergilius ziet, en tegelijk wegens stilistische verfraaiing, aangezien die auteur op veel plaatsen uiteenlopende beschrijvingen daarvan heeft gegeven, en wel die (zoals al het overige) zeer smaakvol zijn, ofschoon te smaakvol om met deze van mij vermengd te mogen worden, want maar al te zeer geldt dat hier door mij

een of twee purperen lappen worden aangenaaid die ver om zich heen glans moeten verspreiden.

Geen wonder! Die stof is immers niet in overeenstemming met mijn capaciteiten; ik heb evenwel gedaan wat ik kon. Ik vraag u echter om dit welwillend gestemd te ontvangen. Als u immers over deze eerstelingen een gunstig oordeel velt, bemoedigt u mij, zodat ik, aangespoord door uw bijval, later iets beters tot stand zal brengen. Vaarwel. 1 april 1610.

HODOEPORICON

Het was volop winter en van alle kanten blies een felle wind met dichte vlagen hagel, toen ons plotseling het droevige nieuws ter ore kwam – o smart! – dat onze neef Marcus zwichtte voor de dood en reeds in de volle greep van de dood was. [6] Eerst wordt deze allertreurigste brief aan moeder overhandigd, zij opent hem om hem te lezen, onder het lezen komen de tranen. Wij staan om haar heen en omdat we benieuwd zijn hoe het met hem zou gaan, vragen we: ‘Vanwaar dit, allerliefste moeder? Zeg ons toch, waarom huil je? Vanwaar al die zuchten?’ Waarop zij, kreunend uit de grond van haar hart: ‘Onze neef is – ach! – heel dicht bij de dood, zijn laatste dag – helaas! – is aangebroken en ik zou menen dat hij niet meer leeft.’

Intereaque domum solito de more redibat
 15 turbatus variis rebus pater; huic quoque tristis
 littera praelegitur. Miratus at ille: 'Quid ergo?
 Ei mihi, quid narras! Iam convaluisse putabam.
 Sed iam? Quid faciam? Mediane in morte relinquam?
 Absit! Adibo igitur, iuvat', inquit, 'adesse supremum.'
 20 Mater at interea: 'Qui sic te proripis aut quo?
 Quid properas? Medio stat hiems asperrima Iano
 vastaque iactantur rapidis freta concita ventis,
 et tu praeterea quid agas ibi? Namque dolores
 non relevare potes rapidaeque resistere morti.
 25 Curnam igitur ventis te tam cito tradis et undis?'
 Dixerat. Ille refert: 'Nihilominus ibo, vetabunt
 frigora nulla. Mihi sic stat sententia. Adibo,
 Constantinus erit nobis famulusque comesque.
 Postera iamque nigras aurora removerat umbras.
 30 Lugdunum pater ire parat, tum caetera nobis
 procurat vestes, collaria, pallia mater.
 Iamque ascensuri currum stabamus uterque.
 Mater utrumque dolens amplectebatur euntes,
 umida manantes lacrimaeque per ora fluebant
 35 dicere postremum cum vellet moesta 'Valete'.
 Scandimus interea currum vehimurque citatis
 per pagos, per rura rotis. Auriga veloces
 verbere cogit equos totasque immittit habenas.
 Dulcia tum tristes Hagrae relinquimus arva,
 40 conspicimusque procul Lugdunum, ubi vitreus arva
 inter opima virum leni fluit agmine Rhenus.
 Tum Wassenarias quoque praetermittimus oras.
 Et iam summa procul villarum culmina fumant,
 maioresque cadunt altis de montibus umbrae.
 45 Intramus laeti portas et tecta subimus,
 iungimus hospitio dextras. Auriga madentes
 ad stabulum deducit equos et gramine pascit.
 Conveniunt varii, pater et studiosa iuventus.
 Dant famuli manibus lymphas Cereremque canistris
 50 expediunt tonsisque ferunt mantelia villis.
 Carpimus ore cibos dapibusque epulamur opimis,
 fallimus et variis rapidas sermonibus horas.
 Postquam exempta fames epulis mensaeque remotae,
 quisque suum fessus quaerebat adire cubile;
 55 nos nostrum, et placida laxamus membra quiete.

[14] Intussen kwam vader thuis, zoals gewoonlijk, in beslag genomen door allerlei beslommingen; men leest ook hem de droevige brief voor. Hij, verbaasd: 'Wat nu? Ach, wat een nieuws! Ik dacht dat hij al hersteld was. En nu? Wat moet ik doen? Moet ik hem, in de volle greep van de dood, in de steek laten? Dat nooit! Ik zal daarom naar hem toegaan, ik wil graag', zegt hij, 'voor de laatste keer bij hem zijn.'

[20] Moeder zegt intussen: 'Waarom wil je zo snel weg, en waarheen? Wat haast je je? Het is nu, midden januari, hartje winter en de onmetelijke zee wordt wild opgezweept door de snelle winden, en wat zou je daar bovendien moeten doen? Je kunt de smart immers niet verlichten of de snel toeslaande dood tegenhouden. Waarom dan jezelf zo overhaast uitleveren aan de winden en de golven?' Dat waren haar woorden. Hij antwoordt: 'Toch zal ik gaan, geen kou zal me weerhouden. Mijn besluit staat vast. Ik zal gaan, Constantijn zal mijn bediende en metgezel zijn.'

[29] En reeds had de volgende dageraad de zwarte schaduwen weggeschoven. Vader maakt zich klaar om naar Leiden te gaan, dan verzorgt moeder voor ons de rest: kleding, dassen, mantels. En reeds stonden we beiden klaar om in het rijtuig te stappen. Vol smart omhelsde moeder ons beiden bij ons vertrek en de tranen liepen in stromen over haar nat gezicht toen ze bedroefd een laatste 'Vaarwel' wilde zeggen.

[36] We stappen intussen in het rijtuig en rijden met voortrollende wielen langs dorpen en weilanden. De koetsier drijft de vlugge paarden voort met de zweep en laat de teugels geheel vieren. Met weemoed laten we vervolgens de lieflijke omgeving van Den Haag achter ons, en in de verte zien we Leiden, waar de Rijn, helder als glas, met kalme gang tussen de vruchtbare akkers van vastberaden mannen stroomt. Vervolgens passeren we ook het gebied van Wassenaar. En in de verte komt al rook van de daken van de boerderijen en werpen de hoge bergen al langere schaduwen. [45] We gaan blij de poort binnen en betreden het huis, we geven als teken van gastvriendschap een hand. De koetsier leidt de dampende paarden weg naar de stal en geeft ze hooi. Mensen van allerlei slag komen samen, vader en de studerende jeugd. Bedienden geven water voor onze handen en komen met brood in manden en brengen servetten van gladgeschoren stof. We nemen het eten tot ons en doen ons te goed aan overvloedige spijzen, en met allerlei gesprekken laten we de voortsnellende uren voorbijgaan. Nadat de honger was gestild met het eten en de tafels waren weggehaald, verlangde ieder, vermoeid, naar zijn rustplaats te gaan; wij naar die van ons, en we ontspannen ons lichaam en genieten van weldadige rust.

Iam nox hibernas bis quinque peregerat horas.
 Sollicitus famulus nostrum intrat mane cubiculum,
 excitat et crebris languentem flatibus ignem.
 Interea genitor stratis assurgit et omnes
 60 explorat ventos atque auribus aera captat.
 Postquam cuncta videt ventis constare secundis,
 me vocat; excutior somno, tum litus adimus.
 Deducunt nautae naves et litora complent;
 provehimur portu terraeque urbesque recedunt.
 65 Tendunt vela Noti, fugimus spumantibus undis
 qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.
 Postquam altum tenuit navis, nec iam amplius ullae
 apparent terrae, caelum undique et undique pontus,
 continuo venti volvunt mare magnaue surgunt
 70 aequora et ex imo fundo eructantur harenae.
 Ast ego miratus tantis volvi aequora ventis:
 'Heu! Quianam tanti cinxerunt aethera nimbi?
 Ei mihi! Quid, Deus alme, paras! Haecne ultima nobis,
 haecne igitur postrema dies, haecne hora locusque?'
 75 Talia dum mecum reputo timidusque rependo,
 stans celsa in prora, video procul Amsterdamum.
 Amstelrodamum primus clamore saluto.
 Subsidunt undae, fugiunt vasto aethere nimbi,
 crebescunt optatae aerae portusque propinquat.
 80 Vela legunt socii et proras ad litora torquent.
 Imus amicorum qua nos via ducit ad aedes.
 Hinc quoque, quae fuerat veniendi maxima causa,
 invisit pater aegrotum, qui protinus illum
 agnoscens, stratis labentis sustulit artus.
 85 Ei mihi! Qualis erat! Quantum mutatus et ore et
 pectore! Languentes macies obduxerat artus,
 ut baculi digiti, cava lumina, pallor in ore,
 effusaeque genis lacrimae. Et vox excidit ore:
 'Ergo optata dies coelo diluxit ab alto,
 90 ergone lux venit, qua te, carissime, cernam?
 O mihi care quidem semper, sed tempore duro
 cognite, non ego te post tantum cernere morbum
 unquam crediderim. Magnas pro munere tanto
 reddo Deo grates, tua iam tamen ora tueri
 95 quod dedit et notas audire et reddere voces.'
 Sic fatus cubuit, nec fari plura dabatur.

[56] Reeds had de nacht twee maal vijf winterse uren ten einde gebracht. Een zorgzame dienaar komt 's ochtends ons slaapvertrek binnen en brengt met herhaaldelijk blazen het kwijnende vuur tot leven. Vader intussen staat op van zijn bed en verkent al wat er aan winden waait, luisterend naar ieder geluid in de lucht. Als hij ziet dat alles rustig is en de winden gunstig, roept hij mij; ik schrik op uit mijn slaap, dan gaan we naar de kust. De zeelui trekken de schepen vlot, het strand is vol van mensen. We vertrekken uit de haven, land en stad wijken terug. Zuidenwinden deden de zeilen strak staan, we snelden voort over de schuimende golven, in de richting die wind en stuurman dicteerden.

[67] Toen het schip zich op volle zee bevond en niet langer enig land zichtbaar was, lucht overal en overal water, woelden dadelijk winden de zee om en rezen geweldige watermassa's op en werd diep van de bodem het zand omhooggeworpen. En ik kijk verbaasd hoe de wateren worden omgewoeld door zo sterke winden en denk: 'Ach! Waarom toch hebben zo donkere wolken de hemel omsloten? Wee mij! Wat hebt Gij voor, zegenende God? Is dit ons einde, dit dan de laatste dag, dit het uur en de plaats?'

[75] Juist wanneer ik dit bij mezelf overpeins en in mijn vrees overdenk, staande op de hoge voorsteven, zie ik in de verte Amsterdam. Ik als eerste begroet Amsterdam met gejuich. De golven gaan liggen, de wolken aan de onmetelijke hemel vluchten weg, de gewenste briesjes nemen toe en de haven nadert. De metgezellen halen de zeilen in en wenden de voorsteven naar de kust. We gaan waar de weg ons voert naar het huis van vrienden.

[82] Vervolgens ook – dat was de belangrijkste reden van onze komst geweest – bezocht vader de zieke, die hem meteen herkende en zich met zijn zwakke lichaam van het bed oprichtte. Wee mij! Hoe was hij eraan toe! Hoezeer veranderd zowel van gelaat als van gemoed! Magerheid was over zijn verslapt lichaam gekomen, zijn vingers waren als stokjes, zijn ogen hol, bleekheid was over zijn gelaat en zijn wangen waren betraand. Zijn lippen ontvielen de woorden: 'Is dan de lang verwachte dag aangebroken, glorend aan de hoge hemel, is dan de dag gekomen waarop ik u, mijn beste, aanschouw? O gij, mij weliswaar altijd dierbaar, maar in deze moeilijke tijd pas echt, nooit had ik geloofd u na zo'n ernstige ziekte nog te zien. Voor zo'n groot geschenk breng ik God grote dank, dat Hij het heeft vergund dat ik nu toch uw gelaat aanschouw en vertrouwde klanken hoor en met u spreek.' Na deze woorden legde hij zich te ruste en het werd hem niet vergund méér te zeggen.

Ast ego dum genitor consolans assidet aegro,
 nunc hos, nunc illos invisio laetus amicos.
 Et nunc ad templum, nunc rursus ad litora tendo et
 100 aspicio immensas solventes litore puppes,
 hinc quoque ad aegrotum. Vacuum sic transigo tempus.
 At pater interea: 'Venit iam tertius,' inquit,
 'Constantine, dies dum nos hic, ecce, moramur
 nec mage cognati video crudescere morbum.
 105 Vellem igitur, ventis si placatum mare, si non
 adversi flarent Zephyri, iam, nate, reverti;
 ad nautas saltem properemus eosque rogemus.'
 Imus et ad littus veniens pater: 'Heus age,' clamat,
 'heus age responde, placet hoc qui, navita, caelum,
 110 qui tibi tempestas, quinam tibi ventus?' At ille:
 'Creber agens hiemem vasto ruit aequore turbo
 atque ego vix ausim tali dare carbasa vento
 aere, sed si quis mecum se credere ponto
 audeat, ecce, sumus puppis nautaeque parati.'
 115 Sed nos inde domum decedimus, ire negantes.
 Unam istic etiam terimus noctemque diemque.
 Postera Phoebæa lustrabat lampade terram
 humentemque Aurora polo dimoverat umbram.
 Adversi spirant commixta grandine venti,
 120 ad naves valedicentes tamen omnibus imus.
 Deducunt nautae navem refluentibus undis.
 Iamque propinquabat qua se transmittere terra
 uncta carina solet. Puppi hic descendimus alt[?a].
 Accingunt omnes operi celeresque rotarum
 125 subiciunt lapsus et stuppea vincula collo
 intendunt; ingens ascendit machina terram.
 Conclamant nautae funemque attingere gaudent,
 sufficiunt clamore animos. Illa usque minatur
 et malo concussa tremit. Mox praecipitem se
 130 deicit in fluctus. Accurrunt undique nautae,
 accurrunt iuvenes, pueri innuptaeque puellae
 vectoresque alii; meliorem prendere primus
 quaerit quisque locum. Dum nos in litore stantes
 cernimus haec, gemitus imo de pectore ducens,
 135 sic tremulus patrem dictis affabar amicis:
 'Consurgunt venti atque in nubem cogitur aer
 et mare turbatum stridet refluentibus undis.
 Hoc igitur supplex, genitor carissime, posco,
 si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam

[97] En terwijl vader tot troost bij de zieke zit, zoek ik blij gestemd nu eens deze, dan die vrienden op. En nu eens ga ik op weg naar de kerk, dan weer naar de kust en kijk ik naar de enorme schepen die het anker lichten, en vervolgens ook naar de zieke. Zo breng ik de ledige tijd door.

[102] Maar vader zegt intussen: 'Het is, Constantijn, al de derde dag dat wij, zie, hier verblijf houden en ik zie dat de ziekte van onze neef niet verergert. Ik zou dan nu, mijn zoon, als de zee dankzij de winden welgezind is, als er geen ongunstige westenwinden waaien, willen terugkeren; laten we ons in elk geval naar de zeelui spoeden en bij hen navraag doen.'

[108] We gaan en bij de kust gekomen roept vader: 'Hé daar, hé daar, vertel eens, schipper, wat vind je van de lucht nu, wat vind je van het weer, van de wind?' Hij evenwel: 'Telkens jagen over het onmetelijke watervlak windvlagen die slecht weer aanvoeren, en ik zou het dan ook nauwelijks aandurven bij zo'n lucht de zeilen over te leveren aan de wind, maar als iemand zich met mij aan de zee zou durven toevertrouwen, zie, wij – schip en zeelui – zijn gereed.' Wij evenwel gaan vandaar naar huis met de mededeling dat we niet gaan. We brengen aldaar nog een nacht en dag door.

[117] De volgende dageraad verlichtte de aarde met Phoebus' fakkel en had de vochtige duisternis verdreven van de hemel. Winden met vlagen hagel waaien uit een ongunstige hoek, toch zeggen we iedereen vaarwel en gaan we naar de schepen. De zeelui trekken het schip vlot in de branding.

[122] En reeds naderde de dam waar de geteerde schepen overgehaald plegen te worden. Hier gaan we van het hoge schip. Allen gorden zich aan voor het werk en ze plaats en snelle glijding gevende wielen en leggen de banden van hennep bij hun nek; het enorme werktuig beklimt het land. De zeelui joelen en zijn blij het touw aan te mogen raken; ze moedigen zichzelf aan met kreten. Het schip helt voortdurend over en trilt en schudt met de mast. Weldra stort het zich voorover de golven in. Van alle kanten snellen zeelui toe, snellen jongelui, knapen en ongehuwde meisjes toe en andere passagiers. Ieder probeert als eerste de beste plaats te krijgen. Als wij dit op de kust staan te bekijken, moet ik zuchten uit de grond van mijn hart en bevend spreek ik vader aan met deze vriendelijke woorden: [136] 'De wind steekt op en de lucht wordt samengedreven tot een wolk en de branding van de omgewoelde zee ruist. Als smeeking, allerliefste vader, vraag ik u dan ook dit, als ik mij in enig opzicht voor u verdienstelijk heb gemaakt of iets van mij

140 dulce meum, concede, precor, concede manere.’
 Tum genitor: ‘Quid tam puerili, parvule, mente
 commotos horres fluctus? Quid, nate, vereris?
 Nonne vides istic quot currant undique, qui iam
 145 non minus, ecce, petunt; quin nos quoque? Sed tibi tanta
 si formido tamen, si tanta cupido manendi,
 concedo; lucem hic noctemque morabimur unam.’
 Imus in hospitium; discedit litore puppis.
 Continuo assurgunt venti et maria alta tumescunt,
 una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
 150 Africus et vastos volvunt ad litora fluctus;
 et qua transmitti solet ante carina virum vi,
 iam queat erectis semet transmittere velis.
 Sed nos quo vacuum interea traducere tempus
 possimus, nihil est; nulla est domus aut homo notus.
 155 Nil ibi quam campos et pontum cerno; proculque
 Amstelrodamum aspicio, quo saepe reverti
 num cupiat rogito patrem. Verum ille: ‘Quid istic,
 quid faciemus?’ ait, ‘Nihil est quam maeror ubique.
 Hic expectemus donec se crastina terris
 160 lux reddat, veniet namque huc tunc altera navis.’
 Vespera praecipitat. Cenati fessa sopori
 membra damus, fessos somnus complectitur artus.
 Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis.
 Exspectata venit navis, transmittitur, hanc nos
 165 scandimus, adversis dat navita carbasa ventis.
 Et iam tunc mediis Harlemum apparet in undis
 diversaeque urbes aliae pagique domusque.
 Post etiam obscuros colles humilemque videbar
 cernere Lugdunum laetus, nec gratior umquam
 170 Italia Aeneae quam Lugdunum mihi. Nautae
 obvertunt pelago proras, tum dente tenaci
 ancora fundabat navem, stat litore puppis.
 Hic etiam noctem fessi requiescimus unam.
 Postera lux oritur. Nos curru tendimus Hagam;
 175 cernitur illa procul nobis, tum silva propinquat.
 Intramus portas, curru descendimus, imus
 inde domum. Occurrunt mater fraterque sororesque,
 ancillae atque omnes alii reducesque salutant.
 Finis.

u heeft behaagd, sta toe, smee ik, sta toe te blijven.' Waarop vader: 'Waarom, klein ventje, huiver je voor de opgezweepte golven met een zo kinderlijke angst? Waarom, mijn zoon, ben je bang? Zie je niet hoeveel mensen daar van alle kanten komen aansnellen die, kijk, nu niet minder graag mee willen; waarom niet ook wij? Maar als je dan toch zo bang bent, als je zo graag wilt blijven, dan stem ik toe; we zullen hier één dag en nacht doorbrengen.'

[147] We gaan naar een herberg; het schip vaart weg van de kust. Meteen steken winden op en rijst de zee hoog op, winden uit het oosten en het zuiden en de zuidwester met zijn talrijke windvlagen razen tezamen en wentelen enorme golven naar de kust; en waar schepen altijd met mankracht overgehaald plegen te worden, daar zouden ze nu zichzelf kunnen overhalen met gehesen zeilen. [153] Er was evenwel niets waarmee wij de ledige tijd konden doorbrengen; er waren geen bekende huizen of mensen. Niets dan weilanden en zee bespeur ik daar; in de verte zie ik Amsterdam en vaak vraag ik vader of hij verlangt daarheen terug te keren. Hij evenwel zegt: 'Wat toch, wat zullen we daar doen? Er is niets dan droefheid alom. Laten we hier wachten tot morgen het daglicht terugkeert op aarde, dan immers zal een ander schip hierheen komen.' De avond spoedt ten einde. Na het eten laten we diepe rust over ons vermoeide lichaam komen, de slaap omhelst onze vermoeide leden.

[163] En reeds verjoeg Aurora met haar rode gloed de sterren. Het verwachte schip komt, het wordt overgehaald, we gaan aan boord, de schipper laat de wind in de zeilen blazen. En dan wordt reeds Haarlem zichtbaar temidden van de golven en her en der andere steden, dorpen en huizen. Daarna ook meende ik tot mijn vreugde vaag duinen te zien en net boven de horizon Leiden, en nooit was Italië groter genoeg voor Aeneas dan Leiden voor mij. De zeelui wenden de voorstevens naar de zee, daarna legt het anker met zijn grijpende tanden het schip vast, het schip ligt op het strand. Hier nemen wij, vermoeid, nog een nacht rust.

[174] De volgende dag breekt aan. Wij begeven ons per rijtuig naar Den Haag; we zien het in de verte, dan nadert het bos. We gaan de poort binnen, stappen uit het rijtuig en lopen vervolgens naar ons huis. Moeder, broer en zusters, dienstmeisjes en alle anderen snellen ons tegemoet en begroeten ons bij onze terugkeer.

Einde.

Heus, paucis volo, carminifex, heus docte poeta,
dic mihi quae Lachesis, Clotho, Thalia, precor.

1610, annor. 13.

DE RUSTICO ET MONACHO

Rusticus et monachus mensa pranderet in una
perlaute exstructa carnibus omne genus.
Accumbunt omnes mensae. Tum callidus inquit
rusticus, huic vesci carnibus anne licet?

5 Ille caput quatiens placide negat. Ova feruntur
ilico, fertur ei panis, ad haec butyrum.

Subrident alii, dapibusque epulantur opimis
purpureoque rigant guttura sicca mero.

10 Exactis epulis tandem mensaque remota,
nescio quo vadunt rusticus et monachus.

Ad fossam veniunt, ubi nec saltare dabatur
(lata enim erat) sicco neve meare vado.

Sublat\ a\ monachus togula transibat, at alter:

‘Me quoque transfer’, ait. Iussa facit monachus.

15 In medio cum sunt, ‘Anne ulla pecunia tecum est?’
ipse ait. Adnuit hic. ‘Nulla ferenda mihi est.’

Sic ait et medias hominem demisit in undas
ex humeris monachus. Parque pari retulit.

1610, [a]n[nor.] 14.

Hé verzenmaker, hé geleerd poëet, dit wil ik, vertel me in het kort wie Lachesis, Clotho en Thalia zijn, alsjeblieft.

1610, 13 jaar.

OVER EEN BOER EN EEN MONNIK

Een boer en een monnik ²zouden aan dezelfde tafel eten, die rijk beladen was met vlees van allerlei soort. Iedereen gaat zitten. Dan vraagt de sluwe boer, of het de ander toegestaan is vlees te nuttigen. Deze schudt zijn hoofd en zegt vriendelijk nee. Meteen worden er eieren voor hem gebracht en brood met boter. De anderen lachen besmuikt en doen zich te goed aan overvloedige spijzen en laten de purperkleurige wijn door hun dorstige kelen stromen.

[9] Als de maaltijd eindelijk is beëindigd en de tafel weggehaald, gaan de boer en de monnik ergens heen. Ze komen bij een sloot, waar men niet overheen kon springen (want het was een brede) en die men evenmin via een droog wed kon oversteken. De monnik schortte zijn pij op en begon naar de overkant te lopen, waarop de ander zei: 'Breng mij ook naar de overkant.' De monnik doet wat hem is gezegd. Als ze in het midden zijn, vraagt hij: 'Heb je soms geld bij je?' De ander zegt ja. 'Dat mag ik niet bij me dragen.' Zo sprak de monnik en hij liet de man van zijn schouders af midden in de golven vallen. Hij heeft met gelijke munt terugbetaald.

1610, 14 jaar.

AD PATREM

Ergone tam dulces poteris relinquere terras,
 uxorem, natas et dulcia pignora natos,
 mille decem solitos patriis dare basia labris?
 Ergone, care pater, per terras et mare magnum
 5 Brabantas, Flandras, Zelandasque ibis ad oras?
 Ergone solus abis nec nos comitare licebit?
 Nec te pacta fides, nec te data dextera quondam,
 nec promissa movent, nec nati verba precantis?
 Nosne fugis? Per ego hanc, genitor, dextramque tuam te,
 10 si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 dulce meum, miserere, precor, rogitantis et istam,
 oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 Ast ego quid loquor? Hem, satis est iam, Musa; tacendum est.
 Scilicet officium nati est obedire parenti.
 15 Nec tamen hoc satis est; dicendum carmine dignum
 est aliquid, versus quo possim inflare. Quid ergo?
 I procul a nostris terris, pete regna per undas,
 per mare, per terras, quocumque negotia poscunt.
 Dii tibi, care pater, faveant, tibi mitis in undis
 20 caeruleusque siet pater et vastum mare placet,
 claudat et adversos validis rex Aeolus antris
 ventos atque aliis inflet tua vela secundis.
 En tibi rem totam: faustus decede redique.

AD CANEM. EPIGRAMMA

I scelus a nostra, quo dignus es, i procul aede,
 i canis, exilii causa sed ipse tui.
 Nil latrare iuvat, furatus namque semel qui
 fur tota vita dicitur ille sua.

AAN VADER

Zult u dan zo bevallige streken kunnen achterlaten, uw vrouw, uw dochters en zonen, bevallig kroost, gewend tienduizend kussen te geven op vaders lippen? Zult u dan, lieve vader, over land en over de grote zee naar Brabants, Vlaams en Zeeuws gebied gaan? Zult u dan alleen weggaan en zullen wij u niet mogen vergezellen? [7] Brengen noch de afgesproken verbondenheid, noch de handdruk van weleer, noch de beloften, noch de smeekbeden van uw zoon u op andere gedachten? Vlucht u weg van ons? Vader, bij deze rechterhand en die van u, als ik mij in enig opzicht voor u verdienstelijk heb gemaakt of iets van mij u heeft behaagd, heb medelijden, smee ik u, met een die vragend tot u komt en laat dat plan varen, bid ik u, als er nog enige ruimte is voor smeekbeden. [13] Maar wat zeg ik? Ah, Muze, genoeg nu; we moeten zwijgen. Natuurlijk is het de plicht van een zoon zijn vader te gehoorzamen.

[15] En toch is dit niet genoeg; er kan iets gezegd worden wat een gedicht waardig is, waardoor mijn verzen een hoge vlucht kunnen nemen. Wat dat dan is? [17] Ga ver weg van ons gebied, zoek uw koninkrijk over de golven, over zee, over land, waarheen uw werk u roept. Mogen de goden u gunstig gezind zijn, lieve vader, moge de vader van de blauwe wateren onderweg vriendelijk voor u zijn en de onmetelijke zee effenen, moge ook koning Aeolus de verkeerde winden veilig in hun holen opsluiten en uw zeilen doen bollen met de andere, gunstige. Zie hier waar het om gaat: een voorspoedige reis en terugkomst gewenst.

AAN DE HOND. EPIGRAM

Ga weg, schurk, ga ver van ons huis, zoals je verdient, ga weg, hond, zelf evenwel de oorzaak van je verbanning. Blaffen helpt je niets, wie immers eenmaal gestolen heeft, wordt heel zijn leven een dief genoemd.

AD IOANNEM

Ohe iam satis est, redito Iane,
 antiquas iterum revise Musas.
 Cessatum a studiis satis superque est,
 iam lusum satis atque feriatum
 5 nobis atque tibi, sat otiatum
 et cursum satis et sat ambulatum,
 detensusque satis quievit arcus.
 Ohe iam satis est, redito Iane,
 antiquas iterum revise Musas.

Annor. 14, 1610.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQUE IUVENI IOANNI BROUARDO PRO
 GRADU DOCTORATUS IN MEDICINA CONSEQUENDO DISPUTANTI

Non cuivis homini sanctos adisse recessus
 delubraque alta Delii vatis datum est,
 pauci quos tanto meritis dignatus honore est
 et quis reclusit sacra Apollo limina.
 5 Contigit hoc, Brouarde, tibi; te Delius artes
 docens suas arcana pandit ostia.
 I, bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto;
 quippe hodie votis tuis lux candida
 venit et ipse deus magna comitante caterva
 10 novem sororum en obviam venit tibi.
 I, bone, quo chorus iste viam tibi monstrat eunti,
 magnumque nomen patriae addito tuae.

L.M.Q.P.

1610, annor. 14.

AAN JOHAN

Hé, nu is het genoeg, kom terug Johan, zoek de oude Muzen weer op. [3] Er is meer dan genoeg gepauseerd met de studie, genoeg nu gespeeld en vakantie gehouden door mij en door u, genoeg vrij gehad en genoeg gereden en genoeg gewandeld, de ongespannen boog heeft genoeg gerust. [8] Hé, nu is het genoeg, kom terug Johan, zoek de oude Muzen weer op.

14 jaar, 1610.

AAN DE VOORTREFFELIJKE EN ZEER GELEERDE JONGEMAN JOHANNES BROUART
TER GELEGENHEID VAN ZIJN DISPUTATIE TER VERKRIJGING VAN DE GRAAD
VAN DOCTOR IN DE MEDICIJNEN

Niet ieder mens is het gegeven de gewijde schuilplaatsen en verheven tempels van de Delische ziener te bezoeken, weinigen die Apollo zo grote eer waardig heeft gekeurd en voor wie hij de heilige poorten heeft ontsloten. Dit is u, Brouart, te beurt gevallen; door u zijn kundigheden te onderwijzen heeft de Deliër de geheimnisvolle deuren geopend. [7] Ga, mijn beste, waarheen uw talent u roept, veel geluk op uw pad; immers heden is u de blijde dag van uw wensen ten deel gevallen en de godheid zelf, zie, komt u tegemoet, begeleid door de talrijke schare van de negen zusters. [11] Ga, mijn beste, waarheen deze rei u de weg wijst en schenk uw vaderland grote roem.

Graag en met recht opgedragen.

1610, 14 jaar.

s.

Promissum tibi mittimus, Brouarde,
carmen, nec lepidum nec expolitum.

Non hic Pierios nec Heinsianos,
aures quos scio personare vestras,
5 multos invenies puto lepores.

Quantumcumque tamen tibi teneto
quod nostrae tibi dedicant Camenae.

Vale. Tuus ut nosti. Annor. 14, 1610.

ELEGIA AD PATREM

Iam mihi Daedaleas optarem sumere pennas,
iam cuperem currum scandere, Phoebe, tuum,

ipse licet puer hoc Phaethon periisse refertur,

quando impar patrios cogere vellet equos,

5 parvulus ipse licet puer his cecidisse refertur

Icarus, et tinctas nomine fecit aquas;

scilicet ut patriis possem dare basia labris,

quod mare, quae terrae hunc quisve locus teneat,

scilicet ut rursus videam quae tempore longo

10 lumina luminibus non mihi visa meis.

Ast ego quid stultus rogitō? Quid inania verba

iactito? Perniciem quaero quid ipse meam?

Scilicet hoc totum est: redeas cito ut omine fausto

atque feras natis gaudia grata tuis.

15 Sic mihi Daedaleas poteris coniungere pennas,

sic et erunt cursu nulla pericla meo;

sic ego Phoebeum, genitor carissime, currum

scandero, sic cursu nulla pericla meo.

Septimo Id. Decembris. Annor. 14, 1610.

Gegroet.

We zenden u, Brouart, het beloofde gedicht, dat geestig noch verfijnd is. Piërische dan wel Heinsiaanse aardigheden, waarvan naar ik weet uw oren weerklinken, zult u, denk ik, hier niet veel vinden. Hoe gering ook, neem desondanks aan wat onze Muzen u opdragen.

Vaarwel. De uwe, zoals u weet. 14 jaar, 1610.

ELEGIE AAN VADER

Nu had ik graag Daedalusvleugels aangebonden, nu had ik graag uw wagen, Phoebus, bestegen, [3] ook al vertelt men dat daarmee nu juist de knaap Phaëthon is omgekomen, toen hij, hoewel niet tegen die taak opgewassen, de paarden van zijn vader wilde mennen, [5] ook al vertelt men dat daarmee nu juist de jonge knaap Icarus is neergestort, en heeft hij de wateren zijn naam doen dragen;

[7] en wel om kussen te kunnen geven op vaders lippen, op welke zee, in welke landen of op welke plaats hij zich ook bevindt, [9] en wel om weer de ogen te zien die ik lange tijd niet met mijn eigen ogen heb gezien.

[11] Maar waar vraag ik om, dwaas die ik ben? Waarom strooi ik holle woorden rond? Waarom zoek ik mijn eigen ondergang? Hier gaat het natuurlijk om: dat u vergezeld van goede wensen een snelle terugreis hebt en uw kinderen welkome vreugde brengt. [15] Zo zult u voor mij Daedalusvleugels kunnen maken, zo zal mijn tocht ook zonder gevaren zijn; [17] zo, allerliefste vader, zal ik de wagen van Phoebus bestijgen, zo zal mijn tocht zonder gevaren zijn.

7 december. 14 jaar, 1610.

IOANNI DEDEL FELIX ANNI EXORIENTIS INITIUM OPTAT CONSTANTINUS HUYGENS

Annor. 14

Ceu adamas auro variisque stat ornamentis
 summo micans in annulo,
 hic circumcurrens ubi desinit et redit orbis
 et unde rursus incipit,
 5 sic etiam ista (licet parvis componere magna)
 summo micans anno dies,
 quo circumcurrens redit atque ubi desinit orbis
 et unde fit rursus novus.
 Ista dies, inquam, redit in quo desiit orbe,
 10 annumque nunciat novum.
 O quam grata dies, o aurea, carior auro,
 ipsisque gemmis carior!
 Ast ego quid faciam? Strenae cum dentur ubique
 an non etiam dabo tibi?
 15 Omnino; quodcumque etenim tibi mittimus, omne
 laboris hoc puta tui.
 Has igitur faustas Iani tibi, Iane, Kalendas,
 annumque deprecor. Vale.

DE SCAEVOLA

Scaevola se numeros dicit novisse, sed ille
 cum recipit nummos non numerare potest
 meque rogat numerare velim. Sed, 'Scaevola,' dico,
 'si vis ut numerem, da mihi dimidium.'
 5 Sic miser accipiens nummos numquam accipit omnes,
 nam debet semper pendere dimidium.

CONSTANTIJN HUYGENS WENST JOHAN DEDEL EEN GELUKKIG BEGIN VAN HET
KOMENDE JAAR TOE

14 jaar.

Zoals een diamant zich vol schittering bevindt tussen allerlei gouden versieringen op het hoogste punt van een ring, hier waar de cirkel al rondgaand eindigt en terugkeert en vanwaar hij opnieuw begint, [5] zo bevindt zich ook deze dag (men mag grote dingen met kleine vergelijken) vol schittering op het hoogste punt van het jaar, waarnaar de cirkel al rondgaand terugkeert en waar hij eindigt en vanwaar weer een nieuwe gaat komen. [9] Deze dag, wil ik zeggen, keert terug op de cirkel die is geëindigd, en kondigt het nieuwe jaar aan. [11] O, hoe welgevallige dag! O gulden dag, kostbaarder dan goud, kostbaarder zelfs dan edelstenen!

[13] Maar ik, wat zal ik doen? Zal ik, nu overal nieuwjaarsgeschenken worden aangeboden, er u niet ook een aanbieden? Zeker wel; al wat we u immers toesturen, bedenk dat dit allemaal het resultaat van uw moeite is. Ik spreek dan de wens uit dat deze eerste van de maand van Janus en dit jaar u, Johan, geluk brengen. Vaarwel.

OVER SCAEVOLA

Scaevola zegt dat hij de getallen kent, maar als hij geld krijgt, kan hij het niet tellen en vraagt hij mij of ik het wil tellen. Maar ik zeg: 'Scaevola, als je wilt dat ik tel, geef mij de helft.' Zo krijgt de arme ziel, als hij geld krijgt, nooit alles, want hij moet altijd de helft betalen.

STRENA

UTRIQUE PARENTI TOTIQUE FAMILIAE FELIX ANNI EXORIENTIS INITIUM OPTAT
CONSTANTINUS HUYGENS F.

Nox erat, et claro fulgebant sidera caelo
lunaque nil ventem produxerat aurea vultum,
cum mihi carpenti dulces per membra sopores
nescio quae placidam recrearunt somnia mentem.

5 Collis erat, collemque super planissima campi
area, quam viridem faciebant graminis herbae
et nemus umbrosum secretaque silva tegebat.
Hic ego dum tacitis solus secessibus errans
pignora securae meditarer carmina mentis,
10 dulcibus insonuit subito concentibus aether,
contremuit nemus et silvae intonuere profundae.
Gaudebam, suavique soni dulcedine captus
fusus humi patulae recubo sub tegmine fagi,
floribus et suavi protectus gramine vultum.

15 Ecce, novem ducens forma praestante puellas,
ante oculos iuvenis forma praestantior illis
stabat (ut in castris sequitur quem tota caterva
dux in fronte sagax ad caedem et bella paratus),
os umerosque deo similis, citharamque sinistra,
20 arcum umeris pharetramque gerens, dextraque sagittas.

Obstipui, ancipiti mentem formidine pressus.
Tum vero accedens (quisquis fuit ille deorum)
talibus affatus dimovit corde timorem:

25 'Constantine, puer caro dilecte parenti,
Constantine, puer Musarum dulcis alumne,
Constantine, tuis longe sapientior annis,
Constantine, puer doctus qui pollice chordas
pellere, quodque tibi studiorum dulce levamen
adiunctum tremulo modularis gutture carmen,
30 surge, age, et ex animo pavidos depelle timores.

Sum deus et magni cretus de stirpe tonantis,
est genitrix Latona mihi. Mihi Delphica tellus
et Claros et Tenedos, Patareaque regia servit.
Est mihi Mercurius frater, soror aurea Luna,
35 Luna gubernatrix tenebrarum et mobilis umbrae.
Ille ego sidereas qui lustrum lumine sedes;

NIEUWJAARSGESCHENK

CONSTANTIJN HUYGENS DE ZOON WENST ZIJN BEIDE OUDERS EN HET HELE HUISGEZIN EEN GELUKKIG BEGIN VAN HET KOMENDE JAAR.

't Was nacht en de sterren flonkerden aan de heldere hemel en de gulden maan liet haar \blinkend\ gelaat zien, toen onbestemde dromen – ik genoot met heel mijn lichaam van zoete slaap – mijn vredig gestemde geest verkwikten.

[5] Er was een heuvel, en boven op de heuvel een vlak stuk open veld, dat groen was van allerlei kruid en verscholen lag tussen schaduwrijke wouden en afgelegen bossen. Toen ik hier, alleen ronddwalend in stille afzondering, zon op gedichten, blijken van een onbezorgde geest, weerklonk de lucht plotseling van heerlijk samenspel, trilde het woud en dreunden de dichte bossen. Blijdschap kwam over mij, en bevangen door de zoete verrukking van het geluid lag ik uitgestrekt op de grond, onder het bladerdak van een breedvertakte beuk, het gelaat verscholen tussen bloemen en liefelijk kruid.

[15] Zie! Negen jonge vrouwen van uitnemende schoonheid met zich meevoerend verscheen voor mijn ogen een jongeman, nog uitnemender van schoonheid dan zij (zoals in het leger de wakkere aanvoerder, die – vooraan, gereed tot de bloedige strijd – wordt gevolgd door de gehele troep), in gelaat en schouders een god gelijk, in de linker hand een citer dragend, over zijn schouders een boog en pijlkoker en in de rechterhand pijlen.

[21] Ik stond versteld, mijn geest beklemd door angstige onzekerheid. Toen echter trad hij (wie der goden hij ook was) naderbij en verdreef de vrees uit mijn hart door mij met deze woorden toe te spreken:

[24] 'Constantijn, jongen, geliefd bij je dierbare vader,
Constantijn, jongen, bevallige leerling der Muzen,
Constantijn, veel wijzer dan je jaren,
Constantijn, jongen die – bedreven in het tokkelen van de snaren met de duim – ieder lied dat je wordt gegeven als zoete verlichting van de studie, zingt met trillende keel,
kom, sta op en verdrijf de bange vrees uit je gemoed.

[31] Een god ben ik, en wel geboren als nakomeling van de machtige god van de donder, Latona is mijn moeder. De streek van Delphi, en Claros en Tenedos en de burcht van Patara dienen mij. Mercurius is mijn broer en de gulden maan mijn zuster, de maan, heerseres van het duister en van de beweeglijke schaduw. [36] Ik ben het, die met mijn licht het gebied der sterren doorkruis;

ille ego qui primus resonum componere carmen
mortales docui, citharaeque intendere nervos;
ille ego qui dubiis oracula Delphica signis
40 suscito et ex adytis arcana revello profundis.

Iam, puto, cognosces audito nomine Phoebi
quis chorus hic: novit qui me bene, novit et illas.
Liquimus Aonios campos vestrasque venimus,
en puer, in terras, mortales visere divi,
45 ut tecum Aonides celebrent tua gaudia Musae
utque novum patri strenas cantemus in annum.’

Sic ait, et iungens citharae modulamina vocis
talibus insonuit – reboant nemora ardua cantu
acceptos geminatque sonos in vallibus echo:

APOLLO

50 Eia nunc Musae, simul eia Musae,
poscimus. Si quid vacui sub umbra
lusimus, vivat quod et hunc in annum,
psallite, Musae.

Psallite, ac tristes animo dolores
55 pellite. Hic nullus locus esto curis,
has sed in fluctus rapidos protervis
tradite ventis.

Edite et cantus fidium canoros,
vos novem quales deceant sorores.
60 En redit rursus novus annus, omnes
dicite strenas.

CALLIOPE (1)

Ceu undam unda premens, haec premitur quoque,
ceux lux luce premens, haec premitur quoque,
ceux horam hora premens, haec premitur quoque,
65 sic, sic diffugiunt tempora lubrica,
sic currunt pariter, sic fugiunt simul;
et semper nova sunt: quod fuit antea,
iam non illud erit; iamque relinquitur
nec cras illud erit, quod fuit hoc die;
70 sic, sic diffugiunt tempora lubrica.

CLIO (2)

Ecce iterum novus annus adest, gratissimus annus,
redire saepe cuius est.
Nunc omnes cantate, viri, pueri atque puellae,
et omnis orbis hoc agat.

ik ben het, die als eerste de stervelingen leerde een weerklinkend lied te maken en de snaren van de citer te spannen; ik ben het, die de Delphische orakelspreuken met meerduidige voorspellingen oproep en geheimenissen ontruk aan het verborgen allerheiligste.

[41] Je zult, denk ik, bij het horen van de naam Phoebus meteen weten welke rei dit is: wie mij goed kent, kent ook hen. We hebben de Aonische velden verlaten en – zie, jongen! – komen naar jullie streken, de goden op bezoek bij de stervelingen, opdat de Aonische Muzen samen met jou je blijdschap uitdragen en opdat we voor jouw vader nieuwjaarswensen zingen voor het nieuwe jaar.’

[47] Zo sprak hij en bij zijn citerspel melodieën met zijn stem voegend liet hij zich aldus horen – de hoog oprijzende wouden weergalmden van het gezang en de echo verdubbelde de opgevangen geluiden in de dalen:

APOLLO

[50] Welaan nu Muzen, welaan Muzen tezamen, wij hebben een verzoek. Als wij vrij van zorg iets onbetekenends hebben gedicht dat ook dit jaar voortleeft, laat, Muzen, de citer klinken.

[54] Laat de citer klinken en verdrijf droeve smarten uit uw gedachten. Laat hier geen plaats zijn voor zorgen, maar werp ze in de snelle golven tot prooi van de felle wind.

[58] Laat ook welluidend snarenspeel horen, zodanig als u, negen zusters, past. Zie, er komt weer een nieuw jaar, zingt allen nieuwjaarswensen.

CALLIOPE (1)

Zoals de golf die een andere golf wegdringt, ook weggedrongen wordt,
zoals de dag die met zijn licht wegdringt, ook weggedrongen wordt,
zoals het uur dat een ander uur wegdringt, ook weggedrongen wordt,

[65] zo, zo vlieden de ongreepbare ogenblikken,
zo snellen ze met gelijke tred voort, zo vluchten ze tegelijkertijd;

en altijd zijn ze nieuw: wat tevoren is geweest,
dat zal er niet meer zijn; en dat wordt reeds achtergelaten

en zal er morgen niet zijn wat vandaag is geweest;

[70] zo, zo vlieden de ongreepbare ogenblikken.

CLIO (2)

[71] Zie, wederom is er een nieuw jaar, een zeer welkom jaar, waaraan het eigen is geregeld terug te keren. Hef nu allen gezang aan, mannen, jongens en meisjes, laat de gehele wereld dit vieren.

75 Nunc age, nunc resonas impellite pectine chordas
et, eia, voce dicite.
Ecce novae rursus Iani rediere Kalendae,
dies amica gentibus,
80 festa dies, iucunda dies ad gaudia nata,
redire saepe cuius est.

THALIA (3)

Ergo nunc ad nos redit ordo vocum,
nostrum dicere iam quoque.
Est quid in laudem patris atque nati,
illos carmina pangite.
85 O puer, felix patre, tuque nato
felix qui ter et amplius,
o parens, annum hunc precor atque plures
ducas omine prospero.

EUTERPE (4)

Huc ades omnis,
90 quisquis amoena
incolis arva,
quisquis amoena
Tempe Batavam
incolis Hagam.
95 Huc ades, inquam, et
corde dolores
pellito, non te af-
fligere mentem
lux sinit ista.
100 En, tibi curru
qui properante
praeterit annus,
iam redit idem
moxque redibit.
105 Nunc age, cantu et
carmine laeto
ora resolve.

ERATO (5)

Mecum meae sororculae
omnesque, ubique gentium,
110 quos solis ambit orbita,
cantate laeta carmina
seu voce sive barbitis;

Komaan nu, tokkel nu de weerklinkende snaren met de citerpen en, welaan, hef gezang aan. [77] Zie, wederom is er een nieuwe eerste dag van januari gekomen, een dag de volkeren welgevallig, een feestdag, een heerlijke dag, bestemd voor vreugde, waaraan het eigen is geregeld terug te keren.

THALIA (3)

[81] Nu dan is de beurt in de rij van stemmen aan ons, is het aan ons nu ook òns lied te zingen. Is er wat tot lof van vader en zoon, ³bezingt hen in verzen. O jongen, wiens vader u een zegen is, en u, wiens zoon u driemaal en meer een zegen is, o vader, ik spreek de wens uit dat u dit jaar en andere zult doorbrengen begeleid door een gunstig voorteken.

EUTERPE (4)

[89] Kom hierheen, een ieder, al wie die idyllische velden, al wie dat idyllische Tempe-dal, het Hollandse Den Haag bewoont. Kom hierheen, zeg ik, en ban verdriet uit uw hart, deze dag laat niet toe dat uw geest zich neerbuigt. [100] Zie, het jaar dat met voortsnellende wagen aan je voorbijtrekt, datzelfde komt nu terug, en zal hierna terugkeren. Kom nu, breek uit in gezang en een blij lied.

ERATO (5)

[108] Mijn lieve zusters en allen, overal ter wereld, die worden omringd door de zonnebaan, breng samen met mij blijde liederen ten gehore, met de stem of met de lier,

nec haec quidem vulgaria, ast
inuitata carmina,
115 quae saxa, quae moveant feras
sistantque aquas volubiles,
ut mitigare scilicet
possimus his parcas deas.

POLYMNIA (6)

Si potuit silvas remove Threicius Orpheus
120 dulcique Ditem mitigare carmine,
tergeminique canis compescuit ora canendo
imique movit incolas manes Stygis,
vocis ad arbitrium traxit si hominesque ferasque
et fluminum lyrae sonu cursum stitit,
125 et nostras audite preces, audite puellae,
audite quid totus roget noster chorus.

MELPOMENE (7)

O quibus arbitrium est rerumque hominumque sorores,
o quae post summum fata Iovem regitis,
quis exordiri vitam certo ordine, certis
130 arbitriis, certo solvere fine datum est,
haec vos carminibus (quid enim non carmina possunt?),
sola ego Musarum nomine Musa rogo:
Hugonidem servate patrem, servate benignae
et sua longaevo rumpite fila viro.
135 Nestoreos etiam mater rogo compleat annos,
incolumis dulci pignore iuncta viro.
His natos patris, matris natasque levamen
conservate, pii pignora coniugii.

TERPSICHORE (8)

Sic vos diva potens diu,
140 sic Clotho et Lachesis servet et Atropos
omnes tuque senex tuam
ut longam aspicias progeniem pater.
Sic, sic quaeque tibi, precor,
producat teneros nata nepotulos,
145 qui, cum decrepito tibi
uxorique tuae sera dies venit,
incurvi senii sient
mellitae proavis blanditiae suis.

[113] en niet alledaagse, maar bijzondere liederen, die rotsen, die wilde dieren bewegen en stromende wateren tot stilstand brengen, om daarmee de zuinige godinnen te kunnen vermurwen.

POLYMNIA (6)

[119] Als de Thracische Orpheus bossen heeft kunnen verplaatsen en Dis heeft kunnen vermurwen met zijn liefelijk lied, en de muilen van de drievoudige hond heeft bedwongen met zang en de schimmen, die de diepte van de onderwereld bewonen, heeft ontroerd, [123] als hij mensen en wilde dieren naar zich toe heeft gelokt naar het zijn stem beliefde, en het stromen der rivieren tot stilstand heeft gebracht met het geluid van zijn lier, [125] luister ook naar onze smeekbeden, luister, maagden, luister naar wat onze hele rei te vragen heeft.

MELPOMENE (7)

[127] O zusters, gij die beslist over dingen en mensen, o gij die na Jupiter, de allerhoogste, het lot beheerst, wie het gegeven is een leven op het getouw te zetten volgens een vast plan, volgens vaste beschikkingen, op een vast punt het te beëindigen, [131] in verzen (waartoe zijn verzen immers niet in staat?) vraag ik, één Muze uit naam der Muzen, dit:

[133] behoed vader Huygens, behoed hem in welwillendheid en verbreek zijn levensdraad pas wanneer hij een hoogbejaard man is. Ik vraag u ook moeder jaren als van Nestor te laten volmaken, in gezondheid door dierbaar kroost verbonden met haar man. Behoed hun zonen en dochters, troost van vader en moeder, de blijken van een goed huwelijk.

TERPSICHORE (8)

[139] Dat dan een machtige godin, dat dan Clotho of Lachesis of Atropos u allen lang mag behoeden en dat u, vader, als u oud bent, een lange reeks nakomelingen mag aanschouwen. [143] Dat dan iedere dochter u vertederende kleinzootjes mag schenken (vraag ik), opdat die – wanneer voor u en uw vrouw, verzwakt door de jaren, de oude dag komt – voor hun grootouders de zoete genoegens van gebogen ouderdom zullen zijn.

URANIA (9)

[149] Ontvang, kleine jongen, ontvang de beloofde nieuwjaarswensen, die deze rei van Pieriden aan jou opdraagt. Noteer jij hierna de zangen een voor een in je schrift. En wanneer Janus met de twee gezichten het voortsnellend jaar heeft hernieuwd, overhandig dan het geschrevene aan vader.

[155] Ik wens dan dat Apollo en de Aonische godinnen altijd op je hand zullen zijn, dat je altijd aardige versjes zult kunnen schrijven die Phoebus dicteert. [159] Ik wens dan, jongen, dat je altijd met het toenemen der jaren in roem zult toenemen. Vaarwel.

[161] Ze was uitgesproken en toen ze zich afwendde was haar roze nek omgeven met licht; ze liep weg om als laatste de hele rei van Muzen te volgen; voorop gaat Phoebus, zoals hij was gekomen.

[164] En reeds was de dag daar, duisternis en slaap wijken. Ik schrik op uit mijn slaap. Ze telkens en telkens weer overwegend, heb ik naar vermogen de gedichteerde zangen opgeschreven; het geschrevene overhandig ik nu aan u, allerliefste vader, met daarbij mijn wens dat de voorspellingen van de negen zusters waar mogen zijn. Mogen de goden mij toestaan vele nieuwjaarswensen voor u te schrijven, mogen de goden u toestaan er vele te ontvangen. Bij dezen gegroet en vaarwel.

14 jaar, 1611.

LUCIANUS' DIALOOG TUSSEN MENIPPUS EN TANTALUS

MENIPPUS

[1] Vanwaar dit? Waarom pleng je zoveel tranen temidden van de golven? Waarom, bedroefde Tantalus, beween je jouw lot?

TANTALUS

[3] Werkelijk, vraag je me dat? Dadelijk neemt de dood bezit van mijn lichaam, dadelijk, beste Menippus, sterf ik van de dorst.

MENIPPUS

[5] Ben je zo lui, dat je geen zin hebt om voorover te buigen of van zoveel water wat met je holle hand op te scheppen?

TANTALUS

Non profecto piget. Sed enim labor omnis inanis
procumbamque licet, non minus unda fugit.
Et simul interdum summum os adiungere sensit,
10 diffluit ante ego quam labia summa rigem.
Atque ita per digitos subito dum labitur illa,
 nescio quo pacto, fit mihi sicca manus.

MENIPPUS

Prodigium narras. Verum hoc, age, Tantale, quaeso:
 iam quid opus potu est corpore cum careas?
15 Antea namque fuit quod in orbe famique sitique
 subiectum, servat Lydia terra sibi.
Tu cum tantum anima et levior sis spiritus aura,
 qui potare dehinc sive sitire queas?

TANTALUS

20 Spiritus iste tamen sitiatur corpus velut ipsum,
 impositum genus hoc est mihi supplicii.

MENIPPUS

Credo equidem, nec vana fides, credo hanc tibi poenam,
 hoc esse impositum, Tantale, supplicium.
Plecteris, esto, siti. Sed dic mihi, quid tibi possit
 accidere hinc? Metuis-ne ut moriari siti?
25 Quo remees nihil est, nec enim altera Tartara novi
 et moriari licet, quo remees nihil est.

TANTALUS

Vera quidem loqueris, verum haec mihi poena, Menippe,
 imposita: ut sitiam cum mihi nil sit opus.

MENIPPUS

30 Desipis, et nullo mihi potu opus esse videtur
 quam solo (ut fatear vera) tibi elleboro.

TANTALUS

Immo, nec elleborum quicquam potare recusem,
 hoc avidam possim si relevare sitim.

MENIPPUS

Tantale, crede mihi nunquam ut potes fore nec quos
 nigra sub imperio regia Ditis habet.
35 Non etenim potis est, quamquam non omnibus illud
 supplicium ut flumen praeteriens sitiant.

1611, annor. 14.

TANTALUS

[7] Van tegenzin is geen sprake. Maar alle moeite is immers vergeefs en ook al buig ik voorover, het water wijkt evenzeer. En als het al een keer de minste aanraking van mijn mond voelde, stroomde het meteen weg voordat ik het minste van mijn lippen zou kunnen bevochtigen. En evenzo wordt op onbegrijpelijke wijze mijn hand droog, doordat het water opeens tussen mijn vingers door glipt.

MENIPPUS

[13] Een wonderlijk verhaal. Maar, zeg, Tantalus, dan een andere vraag: waarom is het nog nodig te drinken nu je geen lichaam hebt? Wat immers tevoren op aarde blootgesteld was aan honger en dorst, bewaart de Lydische grond. Nu je slechts ziel bent en als geest lichter dan lucht, hoe zou je nu nog kunnen drinken of dorst hebben?

TANTALUS

[19] Dat die geest toch dorst heeft als het lichaam zelf, dat is de soort straf die mij is opgelegd.

MENIPPUS

[21] Ik geloof het zeker, en dat meen ik, ik geloof dat jou deze straf, deze foltering is opgelegd, Tantalus. Je wordt, inderdaad, bestraft met de dorst. Maar zeg me eens, wat kan je nu nog gebeuren? Ben je bang dat je sterft van de dorst? Er is niets om naartoe te gaan, want ik ken geen andere Tartarus en ook al zou je sterven, er is niets om naartoe te gaan.

TANTALUS

[27] Het is wel waar wat je zegt, maar zo, Menippus, is de straf die mij is opgelegd: dat ik dorst heb terwijl het volstrekt onnodig voor me is.

MENIPPUS

[29] Je bent gek. Volgens mij heb je (om de waarheid te zeggen) geen drinken nodig behalve een drank van nieskruid.

TANTALUS

[31] O ja, zelfs een drank van nieskruid zou ik niet weigeren te drinken, als ik daarmee deze brandende dorst zou kunnen lessen.

MENIPPUS

[33] Tantalus, geloof me, nooit zal gebeuren dat jij en de anderen die het duistere rijk van Dis in zijn macht heeft, drinken. Het is namelijk onmogelijk, zij het dat ze niet allemaal die straf hebben dat ze smachten naar water dat wegglipt.

1611, 14 jaar.

IN PSALMOS DAVIDIS A THEODORO BEZA ET CLEMENTE MAROT GALLICO CARMINE TRANSLATOS CONSTANTINI ET LECTORIS DIALOGUS

- L: Fare, age, quodnam opus hoc? c: Psalmorum Davidis. L: At quis versibus ornavit? c: Beza Maroque viri.
 L: Beza Maroque viri? Sed quis Maro, num vetus ille qui cecinit Phrygii carmine facta viri?
 5 c: Non, sed et ille Maro, qui quantum versibus alter hexametris tantum praestitit ille suis.
 Totum equidem solus iam perfecturus, at illi fregere inceptum (heu!) fata sinistra suum.
 L: Mira refers. Sed Beza quis est? Dic hoc quoque. c: Talis,
 10 cui nec habent, nec sunt saecla habitura parem.
 L: O opus egregium, cedris et pumice dignum, dignum ut tollatur nomen ad astra tuum!
 O labor eximius regis, Bezae atque Maronis!
 Tres poterant melius iungere fata viros?

Annor. 14, I611.

LUCIANI DIALOGUS IOVIS ET GANYMEDIS

- Forte puer patulae recubans sub tegmine fagi
 silvestri resonans Ganymedes carmen avena,
 dum patrias custodit oves pascitque per arva,
 hunc oculos summa deflectens Iuppiter arce
 5 aspexit magnoque statim pueri arsit amore.
 Nec mora, percussit mendacibus aera pennis,
 arripit e medio et superas devexit ad auras.
 Et tali flentem compellat voce puellum:
- IUPPITER
 Nunc age, parve puer, metam pervenimus altam,
 10 nunc age, fer labiis basia mille meis.
 Aspice, non mihi iam rostrum, non unguis aduncus,
 non alae, nec sum qui modo visus eram.

DIALOOG TUSSEN CONSTANTIJN EN DE LEZER OVER DE FRANSE BERIJMING VAN DE PSALMEN VAN DAVID, DOOR THÉODORE DE BÈZE EN CLÉMENT MAROT

L: Welaan, vertel eens, wat is dit voor werk?

C: De psalmen van David.

L: Maar wie heeft ze gekleed in verzen?

C: De Bèze en Marot, die helden.

L: De Bèze en Marot, die helden? Maar welke Maro(t), soms die uit de oudheid die in verzen de daden van de Trojaan heeft bezongen?

C: Nee, maar ook hij is een Maro(t), die evenzeer uitmuntte in zĳn verzen als de ander in zesvoetige. Hij, alleen, zou weldra alles voltooien, maar het boosaardige lot heeft (ach!) zijn plan tenietgedaan.

L: Buitengewoon wat je vertelt. Maar wie is De Bèze? Vertel ook dat.

C: Iemand wiens gelijke de wereld niet kent en ook nooit zal kennen.

L: O uitnemend werk, ceders en puimsteen waard, waard dat uw naam hemelhoog verheven wordt! O uitzonderlijke verrichting van die koning, De Bèze en Marot! Kon het lot op gelukkiger wijze drie helden samenbrengen?

14 jaar, I6II.

LUCIANUS' DIALOOG TUSSEN JUPITER EN GANYMEDES

Rustig zittend onder het bladerdak van een breedvertakte beuk, een lied ten gehore brengend met landelijke rietfluit, hoedde de knaap Ganymedes op een keer de schapen van zijn vader en liet hij ze grazen in de weiden, toen Jupiter hem, neerziend vanaf de hoge hemelburcht, in het oog kreeg, en terstond ontstak in grote liefde voor de jongen. Onverwijld doorkliefde hij de lucht met bedriegelijke vleugels, hij nam hem mee en bracht hem naar de bovenwereld. En dan spreekt hij het huilende ventje met de volgende woorden aan:

JUPITER

[9] Welnu, kereltje, we hebben ons hooggelegen doel bereikt, welnu, geef me duizend kussen op mijn lippen. Kijk, ik heb geen snavel meer, geen gekromde klauw, geen vleugels, en ik ben niet meer die ik zojuist ogenschijnlijk was.

GANYMEDES
Ei! Quid ais? Non tu modo avis volucrisque fuisti,
non aquila e medio me grege surripiens?
15 Dic mihi, qui rostrum ac alae, quinam unguis adeptus,
ut te mutatum protinus aspiciam?

IUPPITER
Non homo sum nec avis, dulcissime, at ille deorum
maximus, ad nutum qui me ego muto meum.

GANYMEDES
Tun' Pan es, bone vir? Sed enim non hispida crura,
20 cornua nulla tibi, fistula nulla tibi est.

IUPPITER
O formose puer, roseo spectabilis ore,
nullum usquam credis praeterea esse deum?

GANYMEDES
Praeter eum novi nullum, nec enim esse putarem;
quod magis est, soli sacrificamus ei.
25 Tu vero nobis plagiarius esse videris
et non, quod dicis, maximus ille deum.

IUPPITER
Dic mihi, non unquam vestras pervenit ad aures
fama Iovis, numquam sacrificastis ei?
Non umquam tibi nota fuit Iovis ara tonantis
30 et contorquentis fulmina saeva manu?

GANYMEDES
Illene tu tantam copiam qui nuper in almos
grandinis atque nivis praecipitavit agros,
et cuius toties hirco pater imbuuit aram,
quemque homines supra nos habitare ferunt?
35 Obsecro, rex, superas curnam me tollis ad auras?
Me miserum! Forsan dilaniantur oves.

IUPPITER
Scilicet anne etiam est ovium tibi cura, miselle,
cui datur ut reliqui degere caelicolae?

GANYMEDES
Ei mihi! Quid dicis? Non rursus mittar in Idam?
40 Non potero carum rursus adire patrem?

GANYMEDES

[13] Help! Wat zeg je daar? Was je dan zojuist geen vogel, geen gevleugeld wezen, geen adelaar die mij bij de kudde weghaalde? Zeg me eens, hoe kunnen snavel en vleugels, hoe toch kunnen die klauwen weg zijn, zodat ik je van het ene op het andere moment in een nieuwe gedaante zie?

JUPITER

[17] Ik ben geen mens of vogel, liefje, maar die machtigste der goden, die mijzelf verander wanneer ik dat wens.

GANYMEDES

[19] Ben jij Pan, beste kerel? Maar je hebt toch geen ruige poten, geen horens, geen rietfluit.

JUPITER

[21] O welgevormde knaap, aardige verschijning met je rozerode gezicht, geloof je dat er verder geen god is?

GANYMEDES

[23] Behalve hem ken ik er geen, en ik zou menen dat er ook geen bestaan; liever gezegd, we brengen alleen hem offers. Maar jij lijkt me een kidnapper en niet, zoals je beweert, die machtigste der goden.

JUPITER

[27] Vertel eens, is jullie nooit enig gerucht over Jupiter ter ore gekomen, hebben jullie hem nooit offers gebracht? Heb je nooit gehoord van het altaar van Jupiter, die de donder laat rollen en met zijn hand de verschrikkelijke bliksem slingert?

GANYMEDES

[31] Was jij het die pas zo'n lading hagel en sneeuw heeft neergestort op de voedselgevende akkers, en wiens altaar vader zo vaak gedrenkt heeft met het bloed van een bok, en van wie de mensen zeggen dat hij boven ons zijn woning heeft? Hoor toch, koning, waarom neem je me mee naar de bovenwereld? Ach toch! Misschien worden de schapen wel verscheurd!

JUPITER

[37] Nee toch! Maak jij je nog druk om schapen, stakker, die de kans krijgt te leven als de overige hemelbewoners?

GANYMEDES

[39] Help! Wat vertel je me daar? Laat je me niet teruggaan naar de Ida? Zal ik niet kunnen terugkeren naar mijn lieve vader?

IUPPITER

Frustra igitur nactus rostrum pennasque fuissem,
frustra ungues, frustra denique totus avis.

GANYMEDES

At pater inquireret surreptum erransque per arva
si non inveniatur, verbera certa feram.

IUPPITER

45 Verbera nulla feres, promitto, parvule, nam te
conspicere in summis nubibus ille nequit.

GANYMEDES

Atqui ego migrare hinc mallet. Desidero patrem
et mallet lictos pascere rursus oves.

50 Quod si me referas, alium promittimus hircum
praepinguem e multis; lytrum erit ille tibi.

IUPPITER

Tu vero ista sine, obliviscere ovilis et Idae,
qui bona iam facies multa patri et patriae.

Non tibi lac potus, nec erit tibi caseus esca,
proque his vesceris nectare et ambrosia.

55 Non mortalis eris, sed in omnia saecula divus
atque tuum in coelo cernere sidus erit.

GANYMEDES

Ludere si cupiam, quis erit collusor? In Ida
mille mihi similes, mille mihi socii.

IUPPITER

60 Hic collusor erit tibi parvulus iste Cupido,
hic mille astragali. Tu modo laetus, age.

GANYMEDES

Quodnam erit officium? Quid vobis utilis usquam
esse queam? Hicne etiam pascere oportet oves?

IUPPITER

Absit. At hic nobis convivium procurabis
infundesque mihi nectar et ambrosiam.

GANYMEDES

65 Perfacile. Hoc etenim iam dudum calleo munus
et meminisse quinam fundere lac deceat.

JUPITER

[41] Dan zou ik vergeefs een snavel en vleugels hebben gekregen, vergeefs klauwen, vergeefs kortom geheel vogel zijn geweest.

GANYMEDES

[43] Maar vader zal de ontvoerde gaan zoeken en als hij, dwalend door de velden, mij niet aantreft, krijg ik vast en zeker klappen.

JUPITER

[45] Je krijgt geen klappen, ventje, dat zeg ik je, want hij kan jou hoog in de wolken niet zien.

GANYMEDES

[47] Toch zou ik hier liever weg willen. Ik mis vader en ik zou liever weer de achtergelaten schapen willen weiden. Als je me terugbrengt, krijg je van ons weer een heel vette bok, gekozen uit vele; die zul je als losgeld hebben.

JUPITER

[51] Stop daar toch mee, vergeet de schaapskooi en de Ida, jij die nu veel goeds gaat doen voor je vader en je vaderland. Je zult geen melk drinken en geen kaas eten, maar in plaats daarvan zul je je voeden met nectar en ambrozijn. Je zult niet sterfelijk zijn, maar goddelijk tot in eeuwigheid en aan de hemel zal jouw ster te zien zijn.

GANYMEDES

[57] Als ik wil spelen, wie zal mijn speelmakker zijn? Op de Ida zijn er heel veel zoals ik, heb ik heel veel kameraden.

JUPITER

[59] Hier is deze kleine Cupido je speelmakker, hier zijn heel veel bikkels. Kom, wees nu eens vrolijk.

GANYMEDES

[61] Wat zal toch mijn taak zijn? Hoe zou ik u van nut kunnen zijn? Moeten hier ook schapen worden geweid?

JUPITER

[63] O nee. Je zult hier onze maaltijden verzorgen en mij nectar inschenken en ambrozijn opdienen.

GANYMEDES

[65] Geen probleem. In dat werk ben ik al heel lang bedreven en ik weet nog goed hoe je melk moet schenken.

IUPPITER
 Ecce, memor rursus lactis vitaeque peractae,
 inter mortales se putat esse puer.
 Non hic est mundus, sed quod videt omnia caelum.
 70 Hic bibimus, dixi, nectar, ut ante tibi.

GANYMEDES
 Credo, sed hoc nectar quod tam mihi, Iuppiter, inquis
 dulce, an lacte etiam dulcius esse queat?

IUPPITER
 Immo cum summis tantum gustare labellis
 incipis, haud lactis tunc memor esse voles.

GANYMEDES
 75 Nocte ubi decumbam? Num parvulus iste Cupido
 quem dixisti aderit nocte dieque mihi?

IUPPITER
 Non, sed ego ut mecum noctu concumbere posses,
 haec causa est quare huc, parvule, te tulerim.

GANYMEDES
 80 Saepe pater dixit, qui lectum nocte revolvens
 trusissem calces calce, pedes pedibus.
 Saepe etiam, obstrepera experrectus voce loquentis
 in somnis, matrem iussit adire meam.
 Tuque ideo si me ad caelum, bone Iuppiter, altum
 vexeris, ut reddas tempus erit patriae.

IUPPITER
 85 Atqui erit hoc gratum, si me traducere noctes
 insomnes, tecum si vigilare voles.
 Interea roseis dabo basia mille labellis,
 interim eris collo sarcina grata meo.
 Sed tu, purpureo imbuerit cum nectare corpus,
 90 Mercuri, eum pulchris moribus imbuito.

Talia rex dixit superum traditque docendum
 Mercurio puerum, qui nunc quoque pocula miscet.

1611, annor. 14.

JUPITER

[67] Kijk nou toch, de jongen denkt wéér aan melk en zijn vroeger leven, hij meent onder stervelingen te verkeren. Het is hier niet de mensenwereld, maar de hemel, die alles ziet. Zoals ik je al zei, drinken we hier nectar.

GANYMEDES

[71] Goed, maar die nectar die volgens jou, Jupiter, zo lekker is, zou die dan lekkerder dan melk kunnen zijn?

JUPITER

[73] Sterker nog, wanneer je maar met de minste aanraking van je lippen begint te proeven, dan wil je niet meer aan melk denken.

GANYMEDES

[75] Waar zal ik mij 's nachts te ruste leggen? Die kleine Cupido die je noemde zal toch niet zowel 's nachts als overdag bij me zijn?

JUPITER

[77] Nee, maar dat je je 's nachts bij mij kunt neervlijen, dat is de reden waarom ik je, ventje, hierheen heb gebracht.

GANYMEDES

[79] Vader heeft vaak verteld hoe ik 's nachts woelend in bed had liggen duwen, hiel tegen hielen, voeten tegen voeten. Vaak ook, als hij wakker was geworden door mijn schelle stem als ik in mijn slaap praatte, zei hij dat ik naar mijn moeder moest gaan. Als jij mij daarom, beste Jupiter, naar de hoge hemel hebt gebracht, zal het moment komen dat je me aan mijn vaderland teruggeeft.

JUPITER

[85] Maar dit nu juist zal fijn zijn, dat je wilt dat ik slapeloze nachten doorbreng, dat ik samen met jou wakker blijf. Onderwijl zal ik duizend kussen geven op je rozerode lippen, ondertussen zul je een prettige last voor mijn hals zijn.

[89] Jij nu, Mercurius, doordrenk hem, wanneer hij zijn lichaam gedrenkt heeft met purperen nectar, met goede manieren.

[91] Zo sprak de koning der goden en hij droeg de jongen – die ook nu de bекers mengt – over aan Mercurius ter onderrichting.

1611, 14 jaar.

ODE VAN CONSTANTIJN HUYGENS OP ZIJN VERJAARDAG, AAN DE SNEL VLIEDENDE OGENBLIKKEN

Ach! Waar vliedt gij heen, ogenblikken, ogenblikken? Wat, wat toch doet u zo snel verglijden? Luister naar een paar woorden, smee ik u. Reeds valt mij, zeer jong en amper geboren, onvoorzien mijn derde lustrum ten deel. Reeds ... Wat praat ik? Tegelijkertijd stuiven ze weg en ze horen mijn woorden niet, ze kijken niet eens om naar mijn talmende gestalte en keren niet terug over de eenmaal doorlopen wegen.

[9] Zo zullen wij die nu kinderen zijn, weldra jonge mannen zijn en wij die nu jonge mannen zijn, weldra grijsaards. Daarna komt de uiterste grens, daarna Clotho en Lachesis, daarna ook Atropos, die ons omlaag zullen werpen naar de poelen van de Styx, door droefgeestige duisternis, langs donkere wegen; die tegen ons zullen zeggen: 'Ga weg, ga weg van hier. Het ogenblik is gekomen, het is je tijd.' Zo zullen wij die nu mensen zijn, weldra niets zijn.

15 jaar. 4 september 1611.

HARTELIJK GEGROET

[1] Hij die jou nooit vergeet, ofschoon ver weg, en dat ook nimmer zal doen, zendt je deze verzen als teken dat je broer je trouw is.

[5] Nu weet je wel, denk ik, wie waarvandaan onverwacht beslag legt op jouw geleerde oren. Het is je broer; zelfs op de hele wereld is geen ander je dierbaarder dan hij.

[9] Het is je broer, die, zelfs nu hij (ach!) een heel eind van jou, broer, vandaan is, zie, temidden van vreemdelingen jou toch niet kon vergeten.

[13] Voordat mij jouw brief werd overhandigd (opdat je weet dat ik je niet vergeten was), juist op dat moment, geloof me, was ik van plan deze verzen te schrijven.

[17] Je zult misschien vragen waarom ik antwoord met verzen, terwijl je mij zelf eerst in proza schrijft, en waarom ik jou niet in proza mijn altijdddurende genegenheid betuig.

[21] Broer, ik was me ervan bewust dat je zeer druk bent met brieven en, veeleer nog, met poëzie. De eerste januari keert immers nu weer terug, heb je eraan gedacht?

[25] Dat is de dag die altijd terugkeert op de cirkel, waarop wij vader een nieuwjaarswensje plegen te geven, als Apollo in zijn welwillendheid en goedgunstigheid het dicteert.

[29] In de veronderstelling dat jij nu met zoiets bezig bent, wilde ik niets naar voren brengen dat een wanklank is bij het aangevangen werk, om jou tijdens je bezigheden niet tot last te zijn.

[33] Een wanklank zal het mijne misschien blijken en het zal niet zó geperfectioneerd zijn als het gedicht dat jij stellig als eerste aan vader hebt aangeboden.

[37] Maar als mijn vermogen te kort schiet, voor jou toch tenminste zal de goede wil voldoende zijn. Gering is wat ik bereik, maar ik toon veel goede wil. Vaarwel.

Brussel, 25 december 1611. 15 jaar.

HARTELIJK GEGROET

Ik twijfel er niet aan, Johan, dat ook u best uitkijkt naar een groet van mij, hoewel u niet getuigt van die zo grote genegenheid in een gedicht, welke manier van schrijven voor u zo gemakkelijk is. Maar ik begrijp waar u op uit bent. U probeert eerst zelf aangespoord te worden door mij, en dit om te kunnen achterhalen, of wij als vriend u wel of niet indachtig zijn.

[7] Eerder {evenwel} zal een {gezwind} hert de wateren van de zee doorkruisen, eerder zal een druipende vis door stekelige bossen zwemmen, eerder zal Phoebus de wereld het daglicht ontzeggen,

10 ante suos sistet vaga Delia circumcursus,
ante suos aestas mittet iucunda calores,
ante carebit hiems glacie, nive, grandine, ventis,
quam te, Iane, meo possint e pectore tempus
diversive loci vel edax abolere vetustas.
15 Haec equidem praesens poteram dixisse, sed absens
dicere malebam litteris, ut cernere posses
disiunctos non posse locos disiungere mentes,
praecipue fraternus amor quas vinxerit ambas.
Dicere plura quidem vellem, si dicere plura
20 tempus et hora levis vellet, sed nuntius instat.
Ergo vale, matremque meo fratremque saluta
nomine, nec sponsam nec praetermitte sorores.
Bruxellis. Tuus C.H.

83

xx xx 1611

Ged., dl. 1 p. 37

Aurem, quaeso, tuam mihi
inclina, dominans Deus,
exaudique preces meas,
cum sim pauper inops quoque.
5 Custodito animam meam,
sanctus sum quoniam tuus;
salvum fac famulum tuum,
qui in te spem posuit suam.
Oro, respice me, Deus,
10 totas qui voco te dies;
servum laetifica tuum,
ad te pectora qui levat.
Clemens tu quoniam deus
mitisque et bonus omnibus
15 illis, qui precibus tuum
nomen tristibus invocant.
II.

114

TEKST

eerder zal de rondgaande Delische godin haar omloop staken,
eerder zal de heerlijke zomer zijn warmte laten varen,
eerder zal de winter vrij zijn van ijs, sneeuw, hagel, storm,
dan dat tijd of afstand, dan wel verterende ouderdom u, Johan, uit mijn hart
kan bannen.

[15] Dit had ik weliswaar ten overstaan van u gezegd kunnen hebben, maar
ik wilde het liever per brief zeggen tijdens mijn afwezigheid, opdat u zou
kunnen zien dat gescheiden verblijfplaatsen de geesten niet kunnen scheiden,
vooral niet die beide de band kennen van een broederlijke genegenheid.

[19] Ik zou wel meer willen zeggen, als het moment en de gezwinde tijd
zouden willen dat ik meer zei, maar de bode dringt aan. Vaarwel dan, en groet
mijn moeder en mijn broer uit mijn naam en sla 'de verloofde en mijn zusters
niet over.

Brussel. Uw c.H.

[1] Neig, smee ik, Uw oor tot mij, God die Heerser zijt, en verhoor mijn
gebeden, want ik ben arm en behoeftig.

[5] Bewaar mijn ziel, want ik ben Uw gunstgenoot; verlos Uw knecht, die
zijn hoop op U heeft gevestigd.

[9] Ik smee U, God, wend U tot mij, die alle dagen tot U roep. Verblijd
Uw knecht, die zijn ziel verheft tot U.

[13] Want Gij zijt een genadig god en lankmoedig en vol goedertierenheid
voor al diegenen die Uw naam aanroepen in droevige gebeden.

II.

EPITAPHIUM CARISSIMAE SORORIS ELISABETHAE HUYGENS QUAE OBIIT
8° IDUS MAII 1612

Heus tu, qui faciles hac illac flectis ocellos,
 nobilium spectans busta superba virum
 quos decorant generis tabulae monumenta capaces
 splendidaque artificis marmora sculpta manu,
 5 hospes, ades. Nec te fragilis multumque caducae
 detineat tantus nobilitatis honos.
 Hosce etiam tumulos, haec haec loca plena paternis
 plenaque maternis inspice lacrimulis;
 quae licet haud stirpis tabulis ornentur avitae,
 10 non minus aspectu, credito, digna tuo.
 Scilicet hic taetro cubat Elisabetha sepulchro,
 ille puellaris flosque decusque chori,
 amissam cuius deflet Venus aurea formam,
 amissam cuius flent Charites charitem,
 15 quam nunc Parca ferox et – vah! – nimis invida fata
 cernere maturos non voluere dies.
 Atque ita primaeva vixdum florente iuventa
 ceu immaturus flosculus interiit.
 Ergo hoc exemplo, quisquis vir sive puella es,
 20 dum tibi concessum vivere, disce mori.
 Nullam crede tibi degi feliciter horam
 quam non invideat Parca maligna tibi.

Maestus posui.
Annor. 15, 1612.

GRAFSCHRIFT VOOR MIJN ALLERLIEFSTE ZUSJE ELISABETH HUYGENS,
OVERLEDEN OP 8 MEI 1612

Hé, kom hier, vreemdeling, die her en der je vlugge blik laat gaan, met bewondering kijkend naar trotse tomben van aanzienlijke heren die worden geëerd met omvangrijke geslachtslijsten als gedenkteken en met prachtig marmer, bewerkt door kunstenaarshand. Laat je niet in beslag nemen door zoveel verering van broos en zeer vergankelijk aanzien. [7] Bekijk ook dit graf hier, deze, ja deze plek verzadigd van vaders, verzadigd van moeders tedere tranen. Ook al is die niet opgesierd met geslachtsregisters, geloof me, ze is niet minder je blik waard.

[11] Hier immers ligt Elisabeth in haar kille graf, die bloem, dat sieraad van de rei van meisjes, wier verloren schoonheid wordt beweend door gulden Venus, wier verloren gratie wordt beweend door de Gratiën, wie het nu door de wrede schikgodin en – ach! – het al te afgunstig lot ontzegd is dagen van van rijpheid te beleven. En zo is ze amper in de bloei van haar jeugd als een onvolgroeid bloempje gestorven.

[19] Wie je ook, man of meisje, bent, leer aan de hand van dit voorbeeld, zolang het je vergund is te leven, te sterven. Weet dat geen enkel uur in geluk wordt doorgebracht dat je niet door de boosaardige schikgodin wordt benijd.

In droefheid opgedragen.

15 jaar, 1612.

EPITAPHIUM CARISSIMAE SORORIS ELISABETHAE HUYGENS

O quae per tumulos proterva nostros
 lascivo properas, puella, gressu,
 ne te paeniteat stetisse paulum
 et ter femineo ingemisse fletu.

5 Hic, hic Elisabetha condor, illa
 de vestra modo quae fui caterva,
 at nunc nil nisi putridum cadaver,
 quod foedum exigua tenetur urna.
 Ne me despicias tamen, sub atra
 10 quamvis turpiter hic humo iacentem,
 verum hinc disce tuae, puella, sortis
 et fati esse memor, tua propinquum
 quod forsán magis est opinione.

Annor. 15, 1612.

DISTICHON IN TUMULUM SORORIS ELISABETHAE ET SIMUL AVIAE MATERNAE
 COGNOMINIS EIUS

[...]

IDEM LATINE

Haec habet urna duas quam conspicis Elisabethas,
 corpora, non animas haec habet urna duas.

1612. Annor. 15.

GRAFSCHRIFT VOOR MIJN ALLERLIEFSTE ZUSJE ELISABETH HUYGENS

Ach onbesuisd meisje, dat zich met dartele tred voorthaast langs ons graf, betreur het niet een moment stilgestaan te hebben en driewerf zuchten geslaakt te hebben onder geweën als vrouwen doen.

[5] Hier, hier rust ik, Elisabeth, zij die pas nog een van uw schare was, maar nu niets dan een lichaam in ontbinding, weezinwekkend, dat wordt omgeven door een krappe doodskist. [9] Veracht mij evenwel niet, hoewel ik hier zo afschuwelijk lig onder de donkere aarde, maar leer hierdoor, meisje, je lot in gedachten te houden, en het einde, dat misschien dichterbij is dan je denkt.

15 jaar, 1612.

DISTICHON OP HET GRAF VAN MIJN ZUSJE ELISABETH EN TEVENS VAN MIJN GROOTMOEDER VAN MOEDERS KANT MET DEZELFDE NAAM

[...]

HETZELFDE IN HET LATIJN

Deze tombe waarnaar je kijkt bevat twee Elisabeths, twee lichamen, niet zielen, bevat deze tombe.

1612. 15 jaar.

CONSTANTINI HUYGENS CARMEN IN DIEM NATALITIUM, AD PATREM

Dum mihi supremam Lachesis festinat ad horam
 et nimium properos texit iniqua dies,
 demiror stupeoque, et 'Me mihi subtrahis,' inquam,
 'me mihi furaris. Quo, fera Parca, ruis?
 5 Siste tuos saltem tantillo tempore cursus
 ferque moram dictis dum loquor esse meis.'
 Illa nihil remorata suas (heu! ferrea) telas,
 subicit haec verbis, quamlibet aegra, meis:
 'Sicne, miselle puer, cui iam tria lustra superque
 10 unus adhuc nostra volvitur annus ope,
 hasne refers grates?' His dictis ora repressit
 responsisque animum reddidit ambiguum.
 Nec minus abruptis stupuit mens anxia dictis
 quam solet oraclis, Delphice, turba tuis.
 15 Sic tamen explicui caecis oracla latebris,
 evolvens animo terque quaterque meo:
 nempe has lanificam grates petiisse sororem
 pro mihi pertextis tam cito temporibus.
 Quid mirare, pater? Fateor debere, sed illo
 20 quo quisvis illi nomine debet homo.
 Namque ego (quod vitium commune est omnibus), unam
 cum mihi vix Lachesis nesses Olympiadem,
 aspiciens me forte aliquos aliquando sodales
 maiores annis, viribus, ingenio,
 25 ei! quoties dixi, quoties: 'Fera Parca, quid haeres?
 Quid mihi producis tempora temporibus?'
 Nunc ubi nil horum facilis mihi diva negarit
 nec quidquam votis dempserit aequa meis,
 quid censes, genitor, non est iniuria tantis
 30 propitiam probris insimulare deam?
 Annuis et certe memet condemno, sed ictus
 piscator posthac, sero licet, sapiam.
 Non ego te quicquam, Lachesis festina, rogabo:
 non volo currenti subdere calcar equo.
 35 Perge tuos solito, satis est, ex ordine cursus,
 dum tua te soror hoc Atropos atra vetet.

Anno aetatis XVI°, salutis 1612.

EEN GEDICHT VAN CONSTANTIJN HUYGENS OP ZIJN VERJAARDAG, AAN VADER

Lachesis bespoedigt mijn laatste uur en weeft in onbillijkheid al te snel vliedende dagen, en ik verwonder mij en ben verbijsterd, en zeg: 'Gij onttrekt mij aan mezelf, gij berooft mij van mezelf. Waar stormt gij, wrede schikgodin, heen? Stop uw vaart althans voor een kort ogenblik en geef mij respijt zolang als ik spreek.'

[7] Zonder de draden op haar getouw ook maar iets trager te doen gaan (ach! van staal is ze) liet ze, hoezeer ook met tegenzin, op mijn woorden deze volgen: 'Arme jongen, voor wie reeds drie lustra en nog een jaar daarbij zich voortwentelden door ons toedoen, is dat je dank?' Met dit antwoord deed ze mij zwijgen en bracht ze mij in onzekerheid. Niet minder was mijn kommervolle geest verbijsterd door de snel afgebroken woorden dan de mensen plegen te zijn door uw orakels, Delphische god.

[15] Aldus echter heb ik het orakel met zijn ondoorgrondelijke duisterheid uitgelegd, het telkens en telkens bij mezelf overdenkend: de wol spinnende zuster eiste deze dankbetuiging natuurlijk op voor de tijd die ze zo snel voor me heeft geweven.

[19] Waarom verbaast u zich, vader? Ik geef toe bij haar in het krijt te staan, maar om die reden waarom ieder mens bij haar in het krijt staat. Hoe vaak immers heb ik (een fout die allen gemeen hebben), toen Lachesis mij amper één lustrum had gesponnen, als ik eens enkele makkers zag die mijn meerderen waren in jaren, kracht en verstand, ach! hoe vaak heb ik gezegd: 'Wrede schikgodin, wat staat gij daar? Wat rekt gij mij de tijd met tijd?' Nu de gewillige godin mij geen woord hiervan heeft geweigerd en in haar goedgunstigheid niets op mijn smeebeden heeft afgedongen, wat vindt u, vader, is het geen onrecht de genadige godin zo ernstige verwijten te maken?

[31] Dat vindt u ook en ik verklaar mezelf zeker schuldig, maar als de getroffen visser zal ik voortaan, ook al is het laat, verstandig zijn. Niets zal ik u, haastige Lachesis, vragen: ik wil niet een rennend paard de sporen geven. Vervolg uw weg overeenkomstig de gebruikelijke regel – dat is genoeg –, totdat uw naargeestige zuster Atropos u dit verbiedt.

In het zestiende jaar van mijn leven, in het jaar van ons heil 1612.

AD AEOLUM DE CURRU VELIFERO

Aeole, qui domitos aeterno carcere ventos
 claudis, et horrendo subiicis imperio,
 hactenus a solis venerate et cognite nautis,
 hactenus in fluctus viribus use tuis,
 5 aspice: iam duplici gaudebis numine, iam te
 agricolae, nautae quod soluere, colent.
 Carbasa currus habet, Scythica quibus ille sagitta
 ocuis inflatis littora sicca secat.
 Nec volat expansis per arenam segnius alis
 10 quam solet in vasto puppis adunca mari.
 Quaque solet lentos aegre producere gressus,
 quaque solet binis repere tractus equis,
 hac volat, et celeres cursu praevertitur Euros,
 adiciant flatus dummodo pone suos.
 15 Aeole, sic duplici veneratus numine, semper
 cultus eris nautis, cultus et agricolis.

EPITAPHIUM STRENUI MILITIS, QUI DUM SUOS IN ARMIS EXERCET SUBITA
PARALYSI CORREPTUS, PAULO POST OBIIT

Qui nimis elato resupinus pectore, miles,
 cuncta putas manibus subicienda tuis
 et teris hos tumulos quasi non meriturus et ipsum
 (si potis est) mortis respuis imperium,
 5 quaere quis hac iaceat, sed nunc putre corpus, arena.
 Qui bona pars vestro de grege nuper erat.
 Non fuit hoc quisquam rigidis praestantio\l\ armis,
 non fuit hoc quisquam fortior aut melior.
 Et tamen, en, fati, quod fortius omnibus unum est,
 10 quam facile occumbit tantulus imperio.
 Scilicet hunc, dum forte suos exercet in armis,
 abstulit e medio mors inopina virum;
 non aliter quam si medio foret e grege pastor
 praeda lupo, pecori dum timet ipse suo.
 15 Sic, nimium confisi animis, sic discite, quantum
 in res humanas mors inopina queat.

AAN AEOLUS, OVER DE ZEILWAGEN

Aeolus, die de winden besloten houdt in hun eeuwige gevangenis en onderwerpt aan uw huiveringwekkende heerschappij, tot heden vereerd en gekend alleen door zeelui, tot heden uw macht uitoefenend over de golven, [5] zie: weldra zult gij u verheugen in tweevoudige macht, weldra zullen landlieden u dienen, zoals zeelui plachten te doen.

[7] Deze wagen heeft zeilen en als de wind ze doet bollen kerft hij sneller dan een Scythische pijl de droge kust. Even snel vliegt hij met uitgespreide vleugels over het zand als de gekromde steven pleegt te doen op volle zee. Waar hij amper met trage gang pleegt vooruit te komen en waar hij pleegt te kruipen als hij getrokken wordt door een span paarden, daar gaat het nu in vliegende vaart, en de vlugge winden streeft hij in zijn vaart voorbij, mits zij hun geblaas richten op de achterkant.

[15] Aeolus, aldus vereerd om tweevoudige macht, altijd zult gij aanbeden worden door zeelui, aanbeden ook door landlieden.

GRAFSCHRIFT VOOR EEN FERM KRIJGSMAN, DIE TIJDENS HET OEFENEN VAN ZIJN MANSCHAPPEN PLOTSELING VERLAMD RAAKTE EN KORT DAARNA OVERLEED

Soldaat, u die, met al te opgeheven hoofd, denkt dat alles aan uw macht onderworpen kan worden, en uw voet zet op dit graf alsof dat niet uw deel zal zijn, en (als dat kan) de macht van de dood zelf verwerpt, [5] vraag toch wie, nu evenwel een lichaam in ontbinding, hier in de aarde ligt. Iemand die pas nog een waardig lid van uw gezelschap was.

[7] Niemand was uitmuntender dan hij in de wrede strijd, niemand was dapperder of beter dan hij. En toch, zie, hoe makkelijk bezwijkt hij, zo nietig, voor de macht van de dood, de enige die sterker is dan allen. Waarachtig, juist toen hij zijn manschappen oefende, heeft de dood deze held onverwachts weggerukt uit het volle leven; niet anders dan wanneer een herder een prooi van de wolven zou zijn temidden van zijn kudde, terwijl hijzelf vreesde voor zijn vee.

[15] Leer zo, u die al te veel vertrouwt op uw moed, leer zo hoeveel de onverwacht komende dood in menselijke zaken vermag.

AD PATREM

Quod si forte roges, pater colende,
 hos cur versiculos diu retentos
 clarum noluerim videre solem,
 excitare tuam (fatebor) illis
 5 tentabam mihi liberalitatem.
 Cum vero prior occuparis ipse,
 gratitudinis ergo nunc habeto.

1612, [?ann]or. 16.

PATRI COLENDISSIMO
 FELIX HUIUS ANNI AUSPICIUM
 EXOPTAT
 CONSTANTINUS HUYGENS.

1613

Care pater, nostris toties celebrate Camenis,
 unica laus studiis praesidiumque meis,
 unice Maecenas, quo non mihi carior alter
 qua sua diffundens lumina Phoebus agit:
 5 accipe, sed facilis, quando tibi nulla quietem
 impedit affligens tarda podagra pedes,
 quando nec intentam spinosa negotia mentem
 dilacerant, nostris aemula deliciis,
 accipe quos non hoc tibi consecramus ἀκαίρους
 10 sed magis εὐκαίρους tempore versiculos.

Frigida bruma suas retulit de more Kalendas,
 ancipiti quondam tempora sacra deo.
 Illa dies priscis toties celebrata poetis,
 illa meo toties omine fausta tibi,
 15 en redit – et simul ille lyrae, simul ille poesis
 inventor vires temptat Apollo meas.
 Temptat, et instigans animum dat et imperat idem.
 O! Utinam vires addat et ille pares!
 Sed moror ac sero divinis pareo iussis.
 20 Non fert tam longas noster Apollo moras.

AAN VADER

En als u nu misschien vraagt, geachte vader, waarom ik niet heb gewild dat deze lang achtergehouden versjes het volle daglicht zagen, ik probeerde (ik beken het) uw vrijgevigheid jegens mij op te wekken. Maar omdat u uit eigen beweging mij voor bent geweest, ontvang ze nu als blijk van dankbaarheid.

1612, 16 jaar.

CONSTANTIJN HUYGENS
WENST
ZIJN ZEER GEACHTE VADER
EEN GOED BEGIN VAN DIT JAAR.
1613

Lieve vader, zo vaak bezongen door onze Muzen, uitzonderlijk sieraad en toeverlaat voor mijn studiën, uitzonderlijke Maecenas – nergens waar Phoebus komt en zijn licht verspreidt, is er iemand die mij dierbaarder is: [5] ontvang, maar nú ook in de juiste stemming, aangezien uw rust niet wordt verstoord door traag makende jicht, kwelling voor de voeten, aangezien evenmin netelige staatszaken, rivalen van onze aardigheden, van alle kanten uw aandacht opeisen, [9] ontvang de versjes die we aan u opdragen, die op dit moment nu eens niet ongelegen, maar juist zeer gelegen komen.

[11] De korte, koude winterdagen hebben weer volgens gewoonte de bij hen horende nieuwjaarsdag meegebracht, tijd van het jaar eens gewijd aan de god met de twee aangezichten. Die dag, zo vaak bezongen door vroeger dichters, die dag, die u zo vaak door mijn wensen geluk voorspelde, zie, keert weer – en meteen beproeft Apollo, die uitvinder van de lier en de poëzie, meteen beproeft hij mijn krachten. Hij beproeft, en ook bemoedigt hij met zijn aansporingen en gebiedt hij mij. Ach! Laat hij toch ook de benodigde kracht geven! Maar ik ben aan het dralen en gehoorzaam laat de goddelijke bevelen. Zulk lang uitstel duldt onze Apollo niet.

Has tibi tam faustas igitur, pater, opto Kalendas
quam mihi te, si non carmine, corde scio.
Et precor, illa dies, anni labentis origo,
sit quoque laetitiae semper origo tuae.
25 O! Si cuncta meis possent succedere votis,
optandum in primis tunc (ut opinor) erat,
ne tibi praesenti foret unquam tristior hora,
qua (puto) cum risu perlegis ista. Vale.
[?Aetatis] *-*.

92

±04 02 1613

Ged., dl. 1 p. 46

Inclute, Nassaviae celeberrima gloria gentis,
Mauriti, cui clara suas Victoria lauros
attribuit toties, toties dignata coronis
cingere maiori dignos diademate crines,
5 cuius ab occasu memorabile nomen ad ortum
transtulit immensum volitans vaga fama per orbem:
hactenus horrendi patuere sacraria Iani
belliferaeque fores, miseris invisa colonis
limina et herbosis nil tale merentibus agris,
10 dum furit insanus violenta Marspiter ira,
oppida laeta viris viduans et messibus arva
et pastore greges et dulci prole parentes.
Hactenus in tantis iactatur Belgia turbis,
Belgia cui clarum et nullo delebile saeclo
15 nomen acerba dedit dubiis fortuna periclis.
Et nunc (pro superi!) laceras a caede recenti
sanguinolenta genas vix tandem ad sidera tollit,
magno aerumnarum depressum pondere collum,
ut tibi, caelicolum rector supreme deorum,
20 persolvat meritas longo post tempore grates.
Tu quoque, magnanimi suboles generosa parentis,
Mauriti, rabidis illi Palinurus in undis
semper eras. Te freta, malis licet obruta tantis,
pertulit ingentes patienter Belgia poenas.
25 Nec sinet illa tuas caecis ingrata tenebris
condere plus meritas obscura silentia laudes,
sed dabit hancce suis quibus incluta floret Homeris
Iliadem longo memorandaque carmine gesta,
ut levibus quascumque solent impendere nugis

[21] Ik spreek dan, vader, de wens uit dat deze nieuwjaarsdag u zoveel geluk brengt als u mij (dat weet ik), zo niet in een gedicht, dan toch in uw hart, toewenst. En ik bid dat die dag, begin van het verglijdende jaar, voor u ook altijd het begin van vreugde mag zijn. O! Als al mijn wensen werkelijkheid konden worden, dan moest ik (naar ik meen) in de eerste plaats wensen, dat u nooit een droeviger moment zou kennen dan het huidige, waarop u dit met een glimlach (denk ik) aan het lezen bent. Vaarwel.

- [?:jaar oud].

Beroemde Maurits, veelbesproken sieraad van de Nassause stam, aan wie de roemrijke Victorie zo vaak haar lauweren heeft toegekend, bij wie zij zich zo vaak verwaardigd heeft kransen te leggen om het haar, dat een groter kroon waard is, wiens naam, geprezen van het westen tot het oosten, door toedoen van de rondvliegende Faam de hele onmetelijke aarde over is gegaan:

[7] tot nu toe stond de strijd brengende poort van het heiligdom van de huiveringwekkende Janus open – die toegang gehaat bij de beklagenswaardige boeren en hun rijk begroeide velden, die zo iets niet verdienen –, toen vader Mars buiten zinnen raasde in hevige woede, bloeiende steden berovend van hun mannelijke bevolking, akkers van hun oogst, kuddes van hun herder en ouders van hun liefvallig kroost; [13] tot nu toe werd de Nederlandse maagd gekweld door zulke woelingen, de Nederlandse maagd, wie het wrange lot vanwege gevaarvolle situaties een bekende en in geen eeuwen uitwisbare naam heeft verschaft.

[16] Nu (o goden!) heft ze, bevlekt met bloed na de recente slachting, eindelijk toch het geschonden gelaat ten hemel en strekt zij haar nek, die neergedrukt was onder de last van zware beproeving, [19] om u, verheven regeerder van de hemelbewonende goden, na lange tijd welverdiende dank te brengen.

[21] U ook, Maurits, edele nakomeling van een grootmoedig vader, altijd was u voor haar een Palinurus temidden van de razende golven. Steunend op u heeft de Nederlandse maagd, ofschoon overstelpt door zo grote rampspoed, in lijdzaamheid de ontzaglijke straffen verdragen. Ze zal ook niet in ondankbaarheid toestaan dat diep stilzwijgen uw loffelijke daden (die beter verdienen) in ondoordringbare duisternis hult, [27] maar deze Ilias aan krijgsdaden toevertrouwen aan haar Homerische dichters die ze tot haar glorie in overvloed heeft, ter vermelding in een lang gedicht, [29] zodat ze al hun geestkracht, die ze plegen aan te wenden voor luchtige niemendalletjes,

30 ingenii in solo hoc intendant carmine vires,
 certatim Batavi celebrantes nomen Achillis.
 Et iam, quando piis toties optata querelis
 venit ad (heu!) tardum belli pax aurea finem,
 nec tibi sollicitos reboantia tympana somnos
 35 impediunt, nec terribili tuba martia cantu
 excitat armatam poscentia proelia dextram.
 Undique tuta quies, Batavae sine militis usu
 mollia securae traducunt otia gentes.
 Postquam nil reliquum est, quo te tua, maxime princeps,
 40 evehat ad maius virtus generosa cacumen,
 nec datur illa dies oculis gratissima nostris
 amplius, exacto ferventis tempore belli,
 qua tibi purpurea frontem cingente tiara
 obvius augusti venerabilis ordo senatus
 45 magnatum longa soluit stipante caterva
 aut hos aut illos gratarier ore triumphos,
 iam patriae tutor nullo dubitante vocaris,
 qui timidae toties cursum rexisse carinae
 diceris (haud falso) mediis sapienter in undis.
 50 Iam tibi, quae quondam dubiis fidissima rebus
 praestitit auxilium Belgii flagrante tumultu,
 miratur, stupet ac partos gratatur honores
 Albion, angusto tantum a te dissita ponto,
 insula dives opum gelidis habitata Britannis.
 55 Addit et ipse sui, tantae cui fata dederunt
 flectere regales moderamine gentis habenas,
 magnus Iacobus magni documenta favoris,
 dum sibi te iungens socium regalia mittit
 vincla sodalitiū meritarum praemia laudum.
 60 Aspicias expressas illic adamante perenni
 litterulas? Non \hos\ temere (sic credere fas est)
 indidit artificum manus ingeniosa lapillos;
 sed veluti nullo superabilis esse metallo
 creditur – et vere non est superabilis ullo –
 65 ferrea durities {Indae} {huius} sine compare gemmae,
 sic, ubi vos stabili semel associaverit ambos
 sanctus amor vincolo, non hoc iniuria longi
 temporis evincet, non invidiosa vetustas
 dissolvit, praeter dissolvens omnia fatum.
 70 Sic fuat et nostris clementi numine votis
 Iuppiter aspiret, summi regnator Olympi.

richten op dit ene gedicht en in wedijver de roem van de Hollandse Achilles verbreiden.

[32] Eindelijk dan, nu de gulden vrede is gekomen – wens van zo veel vrome klachten - met het (ach!) lang verwachte einde van de oorlog, [34] beletten geen dreunende trommels u rustig te slapen en wakkert geen krijgstrompet met huiveringwekkende klank aan tot de strijd, die gewapende handen eist. Overal is veilige rust, de Hollanders brengen vrij van zorgen zonder soldaten nodig te hebben een kalme periode van vrede door.

[39] Sinds niets rest waarmee uw edele moed u, verheven prins, naar groter hoogte zou kunnen voeren, en we niet meer bij het einde van een periode van hevige strijd die uiterst welkome dag mogen beleven [43] waarop het verheven college van eerbiedwaardige bestuurders, vergezeld van een lange stoet vooraanstaande personen, u (met purperen tiara om het hoofd) tegemoet placht te treden en persoonlijk geluk te wensen met deze of gene overwinning, [47] wordt u eindelijk met ieders instemming de beschermer van het vaderland genoemd, die, naar men (niet zonder reden) zegt, zo vaak vol wijsheid te midden van de golven de koers heeft bepaald van het angstige schip.

[50] Engeland is nu vol bewondering, het staat versteld en wenst u geluk met de behaalde eer, Engeland dat ooit, zeer trouw toen het erom spande, hulp heeft geboden toen de opstand in de Nederlanden in volle gang was, Engeland, slechts door een nauwe zeestraat van u gescheiden, een eiland rijk aan middelen, bevolkt door de Britten, bewoners van een koude luchtstreek. [55] En de grote Jacobus zelf, wie het lot heeft vergund met vorstelijke teugels een zo machtig volk te besturen, kent u een bewijs van zijn grote gunst toe, nu hij u de vorstelijke ordeband zendt als beloning voor uw lofwaardige verdiensten en u zo als bondgenoot aan zich bindt.

[60] Ziet u daar die kleine letters, weergegeven in onvergankelijke diamanten? Niet zonder reden (zo mag men aannemen) heeft de vindingrijke hand van vaklieden \juist deze\ edelstenen aangebracht; maar zoals de stalen hardheid van {de Indische} {deze} steen zonder weerga, naar men gelooft, door geen enkel metaal wordt overtroffen – en ook werkelijk niet wordt overtroffen –, [66] zo zal, wanneer heilige vriendschap u beiden eenmaal met een duurzame band heeft samengevoegd, schade door ouderdom hem niet ontcrachten en de nijldige tijd hem niet ontbinden, maar alleen de dood die alles ontbindt. [70] Moge het aldus geschieden en Jupiter, heerser over de hoge Olympus, onze gebeden in welwillendheid verhoren.

Ah! Potuitne dies oculis iucundior, Haga
– Haga quater felix, tanti quae principis aulam
augustosque lares in amoena sede reservas –,
75 affulsisse tuis, albo mage digna lapillo?
Eia! Simul Batavi iuvenilia pectora cives,
laetitia date signa novae, celebrate choreas
et bene compositis data ludicra vulnera turmis.
Undique succensis lucescant compita flammis!
80 Aspera bella foris cessant; nunc pacis in usum
aerea flammivomo resonent tormenta boatu!
Credite quod vestri partim devinctus amore
Mauritium merito decorat Iacobus honore.
Maxime Mauriti, non huc te stemmata, non huc
85 quis facile ante alios fulges insignia stirpes,
non proavitus honor, sed te tua praepete penna
evehit ad tantum virtus generosa cacumen.
Belgia dum dubitat quaenam satis ampla rependat
munera – digna tuis nec habet diademata gestis –,
90 impatiens has ferre moras venit Albion et ‘Tu,
tu mihi militibus quondam auxiliaribus aucte,
nunc titulis’, ait, ‘esto meis. Cape praemia solis
debita principibus quos aut sua bellica virtus
aut sacra cum pietate fides ad sidera tollit.’

93

← 24 02 1613

Ged., dl. I p. 44

VOTUM PRO ILLUSTRISSIMO PRINCIPE HENRICO IN ANGLIAM NAVIGATURO, AD
AEOLUM ET NEPTUNUM

Aeole, ventorum pater, et tu, caerule divum,
oceani qui sorte tenes et flectis habenas,
percipite haec animis et, si sint mollia fandi
tempora, supplicibus date sint sua pondera votis.
5 Albionum medio posita est circumflua ponto
insula dives opum, validis habitata Britannis.
Nuper in hanc (nam quas terrae non pervolat oras?)
parvus Amor motis placide devenerat alis.
Neu foret illa suis regio non cognita flammis,
10 perculit hic quandam praestanti corpore nympham,
quae, quantum specie superat formosior omnes,
tantum etiam generis titulo supereminet omnes.

[72] Ah! Den Haag – viermaal gelukkig Den Haag, dat in een liefelijke omgeving het hof en de statige woning van een zo machtig prins bewaart –, heeft een welkomer dag kunnen schitteren voor uw ogen, meer waard gemerkt te worden met een witte steen? [76] Vooruit! Hollandse jongelingen, geef gezamenlijk blijk van nieuwe vreugde, kom in groten getale naar de parades en saluutschoten, uitgevoerd door in het gelid gestelde compagnieën. Dat alle hoeken van de straten mogen oplichten door ontstoken vreugdevuren! De wrede gevechten te velde liggen stil; dat de kanonnen nu voor een vreedzaam doel mogen dreunen met vuurspuwend lawaai! Weet dat Jacobus deels gegrepen door genegenheid voor ú Maurits ooit met deze verdiende onderscheiding.

[84] Grote Maurits, geen stambomen, geen titels waarmee u makkelijk andere families overschittert, niet de glorie van uw voorvaderen, maar uw eigen edele moed voert u met snelle vleugels naar zo grote hoogte. [88] Terwijl de Nederlandse maagd twijfelt welke geschenken, met voldoende luister, zij zal geven – zij heeft geen kronen die passen bij uw daden –, komt Engeland, dat dit uitstel niet wenst te dulden, en zegt: 'U, u die ooit door mij bent voorzien van hulptroepen, wees nu voorzien van mijn eretitels. Ontvang de beloning alleen bestemd voor vorsten wier krijgsmoed of door vroomheid heilige trouw hen tot de sterren verheft.'

BEDE VOOR DE ZEER DOORLUCHTIGE PRINS FREDERIK HENDRIK BIJ ZIJN
VERTREK NAAR ENGELAND, GERICHT AAN AEOLUS EN NEPTUNUS

Aeolus, vader van de winden, en gij, de groenblauwe onder de goden, die volgens beschikking van het lot de teugels van de oceaan in handen hebt, neem deze smeekbeden goed in u op en (als het een geschikt moment is om te spreken) vergun dat ze gewicht in de schaal leggen.

[5] Midden in zee ligt het omstroomde eiland der Albiones, rijk aan middelen, bewoond door de machtige Britten. Onlangs was daar (over welke streek op aarde vliegt hij immers niet?) de kleine Amor neergedaald met kalme vleugelslag. Om te voorkomen dat zijn vuur aan dit gebied voorbij zou gaan, heeft hij hier een jonge vrouw van uitnemende gestalte geraakt, die, zover als ze allen overtreft met haar schoner uiterlijk, ook allen te boven gaat door haar luisterrijke afkomst.

15 Illa quidem magni proles generosa Iacobi,
qui regit hanc iusto sceptri moderamine gentem –
forte tibi, Neptune pater, mage nota, quod illas
aequoreis circum terras allaberis undis.

Iamque Palatino (simili quem vulnere pridem
fixit Amor, binis iungens duo pectora telis)
sponsa puella viro, taedas dum laeta iugales
20 praeparat optatumque torum dulcesque hymenaeos,
noluit hoc nostro peragi sine lumine festum,
lumine, quod repeto (Batavum quis dicere lumen
Henricum dubitet?); sed per maris interiecti
horrisonos fluctus vocat ad convivia laeta
25 connubii, sacra, casta, sui thalamiue iugati.

Vos igitur, veneranda piis duo numina nautis,
tuque, pater Neptune, prior: dum caerulea verrit
et secat exigua pelagum, tua regna, carina,
exsere pacatos ponto bonus, exsere vultus
30 imperioque tuo subiectos deprime fluctus.
Sterne viam heroi, placido stet marmore pontus,
sospes ut optati contingat litora portus,
qua ferus in refluas Thamesin rapit impetus undas.
Tu quoque (nulla vetat divum regina, nec illi
35 gens inimica hodie Tyrrhenum navigat aequor,
Ilium in Italiam portans victosque Penates),
Aeole, quod potes, adversos preme carcere ventos.
Propitium dimitte, suo qui flamine puppim
trudat et erecto curvet cava carbasa malo.

40 Si non nostra satis moveant vos carmina, si non
terra Batava satis, si non satis Anglia, saltem
iste deus moveat, cui vos, si vulneris umquam
dulce Cupidinei sensistis corde venenum,
fas est tantillas aliquando rependere grates.

Annorum 16, 1613.

Zij toch is de edele nakomeling van de grote Jacobus, die dit volk regeert met rechtvaardig gevoerde scepter – ze is u misschien meer bekend, vader Neptunus, omdat u die landen met de golven van de zee bespoelt.

[17] Het meisje dan, verloofd met de held uit de Palts (Amor had hem daarvóór getroffen met eenzelfde punt, twee harten aaneensmedend met twee pijlen tegelijk), trof vol blijdschap voorbereidingen voor haar bruiloftsfeest, voor het begeerde huwelijk en de zoete verbintenis. [21] Ze vond onderwijl dat dit feest niet mocht plaatsvinden zonder onze glorie – ik herhaal: glorie (wie zou aarzelen Frederik Hendrik de glorie der Hollanders te noemen?); maar óver de druissende golven van de tussengelegen zee heen, nodigde ze hem uit voor het blijde huwelijksfeest, waardig en rein, het feest van haar verbinding in de echt.

[26] Gij dan, twee goden gevreesd door vrome zeelui, en gij als eerste, vader Neptunus: wanneer hij over de groenblauwe wateren scheert en de zee, uw rijk, doorklieft met zijn nietig schip, rijs, ja, rijs in uw goedheid uit boven de zee met een vredig gelaat en houd de aan uw gezag onderworpen golven laag. Effen het pad voor de held, laat de zee stil zijn met weinig schuim, zodat hij behouden de kust met de gewenste haven bereikt, waar wilde onstuimigheid de Theems meesleurt naar de branding. [34] Gij ook, Aeolus (de koningin der goden belet het u niet en evenmin bevaart nu een door haar gehaat volk de Tyrreense zee, Troje en de overwonnen goden van de stad met zich meevoerend naar Italië), houd de winden uit andere richtingen opgesloten in uw kerker – iets wat gij kunt. Laat de goede vrij, zodat die al blazend het schip voortduwt en de zeilen aan de hoog opgerichte mast bol doet staan.

[40] Als ons gedicht, als Holland, als Engeland onvoldoende drijfveer voor u is, laat dan tenminste Cupido uw drijfveer zijn. Het misstaat immers niet, als u ooit in uw hart het zoet vergif van de liefdessmart hebt gevoeld, hem eens met een zo gering iets dank te betuigen.

16 jaar, 1613.

INGENUO IUVENI IOANNI DEDEL PUBLICE PRO GRADU DOCTORATUS DE
PIGNORIBUS ET HYPOTHECIS DISPUTANTI

Ex puris iambis.

Amice Dedel, o mihi inter intimum
reposte semper ordinem sodalium,
quid istud esse dixerim rei novae,
quod ante publicum hocce litterarium
5 tribunal aridi infacetias stili
meisque me domesticis repagulis
(sed ante tempus) haud vocas sed eripis?
Egone, cui nec incolam, nec hospitem
biverticis fuisse montis obtigit,
10 cui nec ipse Delphicus quidem deus
favens fuisse visus uspiam potest,
egone (verbulo uno ut exprimam) puer
scaphaque vectus hactenus scholastica,
subibo turbidum hoc calumniae mare?
15 Et inde: fac subire me, quis hinc honos
tibi, mihi quis? Haud mehercle conspikor.
Sed – euge – mitto nunc ineptias. Iubes?
Capesso iussa protinus. Nihil moror.
Egone, amice, te volente non velim?
20 Ego negare quippiam tibi queam?
Vetant amoris aeviterna vincula,
vetat vetus sodalitas, vetat pudor.
Fave, Thalia, tuque, Musici chori
Apollo praesul et merum decus, fave.
25 Canenda pauca pauculis sibi petit
is ille candidissimus sodalium,
Ianus, ille amicus omnium intimus –
quis huic negare possit? Eia, opem date.

AD ILLUSTRAM ACADEMIAM LUGDUNO-BATAVAM

Heroicis.

Alma iuventutis nutrix atque altera mater,
30 flos patriae lumenque meae, sine compare Leida,
cuius ab occasu dilapsum nomen ad ortum
sentit uterque polus, nullis non cognita terris,

AAN DE WELEDELGEBOREN JONGEMAN JOHAN DEDEL BIJ ZIJN OPENBARE
DISPUTATIE OVER ONDERPANDEN EN HYPOTHEKEN, TER VERKRIJGING VAN
ZIJN DOCTORAAT

In zuivere jamber.

Vriend Dedel, o, u die ik altijd heb gerekend tot mijn beste kameraden, wat voor nieuwigheid moet ik dit noemen, dat u platitudes, dor van stijl, en mij (maar veel te vroeg) uit mijn huiselijke vergrendeling niet daagt maar sleurt voor dit openbare tribunaal der letteren? Ik, die niet het geluk heb gehad bewoner of bezoeker van de tweetoppige berg te zijn geweest, bij wie evenmin de Delphische godheid zelf ooit de indruk van welgezindheid gewekt kan hebben, ik, een (om het met één woordje uit te drukken) kind, iemand die tot nu toe heeft gevaren in het bootje dat school heet, zal deze woelige zee van kritiek trotseren? En dan: stel dat ik dat doe, wat voor eer komt daaruit voort voor u, voor mij? Waarachtig helemaal geen, voor zover ik zie.

[17] Maar – mooi zo – ik geef mijn beuzelarijen nu uit handen. U beveelt? Ik voer de bevelen terstond uit. Ik treuzel geen moment. Vriend, zou ik iets wat u wilt niet willen? Zou ik u ooit iets kunnen weigeren? Dat verbieden de eeuwigdurende vriendschapsbanden, de oude kameraadschap verbiedt dat, respect verbiedt dat.

[23] Wees welgekind, Thalia, en gij, Apollo, leider en louter sieraad van de Muzenrei, wees welgekind. Hij, Johan, die alleraardigste kameraad, die allerbeste vriend, vraagt me weinig in weinig verzen te bezingen – wie zou hem iets kunnen weigeren? Vooruit, wees hulpvaardig.

AAN DE ILLUUSTERE LEIDSE UNIVERSITEIT

In heroïsche verzen.

[29] Gulle voedster en tweede moeder van de jeugd, sieraad en glorie van mijn vaderland, weergaloos Leiden, dat een faam geniet die verbreed is van het westen tot het oosten en opgemerkt wordt door noord en zuid, bekend bij alle landen,

hic, ubi prisca sonat Latiae facundia linguae,
 hic, quo translatas stupeat vel Achivus Athenas,
 35 inventum sibi Naso parem, Maro forte Maronem,
 tuque corona virum, toti veneranda iuventae,
 qua florente viget, qua flaccescente iacebit
 gloria Leidensis (superi prohibete!) Lycii,
 vos, inquam, ante alios vos, qui ter sancta tenetis
 40 iuridicae delubra deae, quibus illa quid aequum,
 quid fas, quidve nefas nulla non indicat hora:
 dicite: num quidquam vobis meruisse videtur,
 quem sibi Pieridum teneris sacravit ab annis
 Castaliosque dedit latices gustare caterva;
 45 quem quinta vixdum aetatis trieteride gesta
 ardua scandentem Themidos sacraria vestrae
 atque ibi – ceu medio rupes validissima ponto
 perstat et immoto manet undique fundamento –
 publica senserunt perstantem pulpita, crebras
 50 usque retorquentem rationum hinc inde sagittas?
 Annuitis – quis enim sanus dubitare pot'issit?
 Vos igitur, quibus haec animo sententia constat,
 pollicitis nunc state, viri – nec iniqua rogamus –,
 Dedelioque meo meritam persolvite laurum.
 55 Hic ille est (testor patriam patriosque Penates)
 quem, velut immensum sinuantia flumina pontum,
 virtutum petit omne genus, genus omne decoris.
 Hic ille est qui vela Notis passurus in amplum
 oceanum iuris vestro de litore puppim
 60 duxit et e vestro solvit retinacula portu.
 Nunc post continuos exanclatosque labores,
 post varios casus, spretis quae prava voluptas
 – blanda iuventuti Siren – mala fata parabat,
 litora curvatis quondam bene cognita velis
 65 ingreditur. Placido date vos considerare portu,
 victor ut optata tandem potiatur harena.

 Tibi proinde, Dedel, integerrime,
 amice magne, cuncta summa gratulans,
 ut iste cursus institutus optime
 70 in ultimum laboris usque terminum
 et alta laudis exeat cacumina,
 vel hisce si quid amplius tibi queas
 imaginariet boni, deos rogo.

[33] hier, waar de aloude welsprekendheid van de Latijnse taal weerklinkt, hier, waarheen zelfs de Grieken tot hun verbazing Athene zien overgebracht, waar Ovidius tot zijn verbazing ziet dat zijn evenknie, Vergilius ziet dat misschien een Vergilius is gevonden, [36] en gij, kring van mannen, in hoog aanzien bij de gehele jeugd, met wiens bloei de glorie der Leidse universiteit floreert, met wiens verwelken zij terneerligt (wat de goden mogen verhoeden!), gij dan, gij bovenal, die de driemaal heilige tempel van de rechtsprekende godin onder uw hoede hebt, gij, wie zij te allen tijde toont wat billijk is, wat mag of niet mag:

[42] zeg mij: heeft hij in uw ogen iets verdiend, die de schare der Muzen al op jonge leeftijd heeft uitverkoren en van het Castalisch vocht heeft laten proeven; die, toen nog maar net het vijfde drietal jaren van zijn leven voorbij was, het hoge heiligdom van uw Themis beklom, zoals de publieke collegebanken hebben gezien, en daar standhield – zoals een onwrikbare rots midden in zee standhoudt en op een bewegingloos fundament aan geen enkele zijde wijkt –, de vele redeneringen die als pijlen van alle kanten kwamen telkens afwerend?

[51] U zegt ja – welk verstandig mens zou toch kunnen twijfelen? U dan, mannen, voor wie dit besluit in gedachten vaststaat, houd u nu aan uw beloften – het is niet onredelijk wat we vragen – en beloon mijn Dedel met de lauwerkrans die hij verdient.

[55] Het is hij (ik roep het vaderland en de beschermgoden van het ouderlijk huis aan als getuigen) in wie alle soorten deugdzaamheid, alle soorten welvoeglijkheid samenkomen, zoals kronkelige rivieren samenkomen in de onmetelijke zee. [58] Het is hij die, om zijn zeilen uit te spreiden voor de zuidenwind, zijn schip van uw kust vandaan heeft gewend naar de wijde oceaan van het recht en de trossen heeft losgegooid, weg uit uw haven. [61] Nu, na voortdurende maar doorstane moeite, na allerlei lotgevallen, na versmading van het rampzalige lot dat lage wellust – verlokken Sirene van de jeugd – hem bereidde, gaat hij met gebolde zeilen af op de eens zo vertrouwde kust. Gij, draagt gij er zorg voor dat hij kan aanleggen in een kalme haven, zodat hij eindelijk als overwinnaar voet kan zetten op het begeerde strand.

[67] U, Dedel, rechtschapen mens, uitnemend vriend, wens ik dan geluk met al deze belangrijke gebeurtenissen en vraag de goden dat deze voortreffelijk begonnen tocht uitkomt bij het einddoel van al het zwoegen en bij de hoogste lof, of wat u naast dit alles voor goeds voor uzelf kunt bedenken.

75 Tui quidem cupido plura me iubet
amorque scriptitare, sed potentius
id omne frigus ingenii vetat mei.
Habebis ergo quicquid istud est boni.
At imbecillitatis interim memor
meae benignus arbiter fuas velim.
Tuus, nec inter infimos, sed intimos,
Constantinus Huygens.

95

←04 09 1613

Ged. dl. 1 p. 48

DOMUI DISCESSURUS VALEDICO

Tandem, cara domus, vale. Valete,
vernans hortule, tuque, scena blanda
nec posthac oculis videnda nostris,
quae denso lupuli implicata nexu
5 Phoebei reprimis caloribus aestum,
et nostros toties aprica cantus –
leni murmure frondis obstrepente –
Phyllidosque Amaryllidosque amores
audisti et dryadum leves choreas.
10 Et vos, Thessala, iam valetate, Tempe,
te, te, pergula, dico, quae – racemis
hinc illinc redimita pendulisque
nutans fructibus arborum virentum –
centum milia passuum meorum
15 et tot milia (credo) caeterorum
sensisti, lacrimis quidem subinde
irrorata meis, sed et subinde
fervens tota iocisque risibusque;
et tu, pulchrior ordo liliorum
20 a dextra, patulas obambulantem
fragranti recreans odore nares;
et vos, mitia poma, pira, pruna,
quae iam linquere cogor immatura;
quicquid denique continetis usquam,
25 horte, scena, domus – loci venusti –,
supremo hoc iubeo valere verbo.
Hem! Quid dico? Valere? Vosne nostras
umquam credibile est potesse Musas

[74] Genegenheid voor u, en onbedwingbare lust, legt mij op meer te schrijven, maar het onvermogen van mijn talent is krachtiger en verbiedt het mij. Wil dit dan aannemen, zo goed en zo kwaad als het is. Maar wel zou ik willen dat u, indachtig mijn zwakheid, een goedgunstig beoordelaar bent.

Uw Constantijn Huygens, niet een van uw minste vrienden, maar een van uw beste.

VAARWEL AAN HET HUIS DAT IK GA VERLATEN

Eindelijk dan toch vaarwel, dierbaar huis. Vaarwel geliefde tuin vol lentegroen en ook jij, 'berceau, zo genoeglijk en toch hierna niet meer voor onze ogen bestemd, die, gewikkeld in dicht verstrengelde hop, de hete gloed van Phoebus tegenhoudt, [6] en, zonovergoten, zo vaak hebt geluisterd naar ons gezang – met een licht geruis van bladeren als tegenstem – en naar de liefdesaffaires van Phyllis en Amaryllis en naar de lichtvoetige reien der boomnimfen.

[10] En ook jij, Thessalisch Tempe-dal, vaarwel nu, ik bedoel jou, jou, pergola, die – van alle kanten omkronkeld door wijnranken en doorbuigend onder de afhangende vruchten van groen getooide bomen – van honderdduizend voetstappen van mij en van even zoveel duizend (zeker!) van anderen kunt getuigen, van tijd tot tijd nat van mijn tranen, maar ook van tijd tot tijd helemaal bruisend van grappenmakerij en gelach; [19] en ook jij, nog fraaiere rij lelies aan de rechterkant, met de geur die je verspreidt een genot voor de wijd opengesperde neus van de voorbijganger; [22] en jullie, zoete appels, peren, pruimen, die ik nu noodgedwongen achterlaat, onrijp nog; [24] kortom, al wat jullie bevatten, tuin, 'berceau, huis – plaatsen waar het aangenaam vertoeven is –, zeg ik met deze laatste groet vaarwel.

[27] Hé! Wat zeg ik? Vaarwel? Is het voor te stellen dat onze Muzen jullie ooit

30 sic relinquere? Vah! Quis iste vester
tam durus dominus, quis iste avarus?
Ei! Quantum dominaris et quousque
auri sacra fames, cupido turpis!

35 Tu vero interea (coactus istud
verbum profero) ter vale quaterque,
domus cara nimis, nimisque cara.

Aeta*–*, 1613.

96

←04 09 1613

Ged., dl. 1 p. 49

DOCTISSIMO ORNATISSIMOQUE VIRO IOAN. LUDO. CALANDRINO

Calandrine, decus iuvenum, laus summa virorum,
cuius ad exemplum – quamquam discrimine magno –
omnes optatam cursu contingere metam
nitimur et longum requie finire laborem,
5 dum tua ferventi zelo vestigia pone
insequimur, non assequimur, studiosa iuventus:
hactenus obticui. Quid enim? Non tanta tenellae
vis fuerit nostrae, non confidentia Musae,
ut tibi, qui celebres inter numerare poetas,
10 prodat abortivos puerilia carmina fetus.
Ne tamen hasce aliquas fecte conectere causas
aut nodum in levi videar tibi nectere scirpo,
hoc unum tandem taciturna silentia longi
temporis evicit durum sine lege poema;
15 quo tibi, quot niveos immixta grandine floccos
proxima fudit hiems, quot ver super arbore frondes,
quot gravidas aestas Cerealia munera spicas,
quot dabit autumnus tumidos in vite racemos,
tot procul a Batava mitto tellure salutes.

20 Et modo quod poteram dum lumine Calandrini
felix Haga refulgeret patrisque penates –
nempe tuas aliquo venerari carmine Musas,
quarum tu caput et quarum tu verus Apollo es –
litterulis nunc mando meis fidoque ministro
25 qui ferat hasce tibi (si vis, fortuna) tabellas;
quis tu, seu placido recreatum murmure fluxus
curva tenet liquidi spatiantem ripa Lemanni,
seu potius residere domi cum compare dulci

zo maar kunnen achterlaten? O! Wie is die zo hardvochtige meester van jullie, wie is die vrek? Ach! Hoe groot en verstrekkend is uw heerschappij, vervloekte honger naar goud, lage begeerte!

[33] Jij ondertussen dan toch driemaal, viermaal vaarwel (ik spreek dat woord met tegenzin uit), al te dierbaar huis, al te duur huis.

- jaar oud, 1613.

AAN DE ZEER GELEERDE EN GEACHTHE HEER JEAN-LOUIS CALANDRINI

Calandrini, sieraad der jongelingen, lofwaardigste der mannen, naar wiens voorbeeld – zij het op grote afstand – wij ons allemaal inspannen om het gewenste eindpunt op de baan te bereiken en het langdurige zwoegen met rust af te sluiten, terwijl wij, studerende jeugd, met vurige ijver volgen in uw voetsporen, maar u niet inhalen: tot nu toe heb ik gezwegen. Immers, onze heel prille Muze zou niet de kracht en het zelfvertrouwen hebben gehad om u, die wordt gerekend onder de beroemde dichters, kinderlijke gedichten – te vroeg ter wereld gebrachte vruchten – voor te leggen. [11] Om te voorkomen dat u het idee krijgt dat ik hier buiten de waarheid om zo maar wat omstandigheden aanvoer, of een knoop leg in een gladde bies, heeft eindelijk dit ene stroeve, ordeloze gedicht het langdurige stilzwijgen teniet gedaan. Ik zend u hiermee van verre, uit Hollands gebied, zoveel groeten als de laatste winter sneeuwvlokken heeft uitgestort met hagel er doorheen, de lente bladeren aan de bomen, de zomer volle aren – de gaven van Ceres –, als de herfst zwellende druiven aan de ranken zal voortbrengen.

[20] En wat ik kort geleden nog kon in een situatie dat het gezegende Den Haag en het ouderlijk huis schitterden van Calandrini's luister – namelijk in een zang uw Muzen eren, wier hoofd, wier ware Apollo u bent –, vertrouw ik nu toe aan mijn dichtwerkje en aan een toegewijd dienaar, opdat hij u deze brief brengt (als u, fortuin, het wilt). [26] Of u nu langs de gebogen oever van het heldere meer van Genève wandelt en verkwikt wordt door het genoeglijk gekabbel van het water, of juist door Amor bent overgehaald om thuis te blijven bij uw lieve gade

30 suasit Amor roseis figentem basia labris,
 seu quicquam Batavas animo meditaris in oras
 mittendum, veteres procul affaturus amicos –
 denique, quicquid agas: momentum impende legendis,
 si vacat, exiguum. Si non vacat, insere perae.
 35 Perplacet iste locus, fratris quo Caesaris olim
 carmina scripta manu (nostris meliora) solebas
 condere, quo magni servare volumen Homeri,
 quo Flacci, quo Nasonis summiq̄ue Maronis.
 Mox ubi pacatum liquere negotia, tunc, tunc
 perlege, sed qua nostra soles bonus omnia mente.
 40 Porro quid in Batavis regionibus usque geratur,
 quatenus indutias pactas servabit Hiberus
 Mauritio, quaeve has rumpent nova classica Martis,
 nescio. Nos teneris involvimur undique Musis.
 Linquimus ista viris quos experientia multa
 45 prudentes facit et sapientes longior usus.
 \Nunc\, veluti – mediis cautus Palinurus in undis
 dum, clavo affixus rutilantia sidera spectans,
 terrificos ventos tempestatesque sonoras
 turbatasque videt, trepidat vitatque procellas –
 50 securum interea somno vinoque sepultus
 vector iter peragit, nec scit terraene propinquus
 an leto fuerit magis instantique periclo,
 nescit an ad populos ventis abigatur Eoos,
 nescit an Hesperiae scandet mox litora terrae,
 55 nescit an aura favens, an sit contraria puppi:
 sic nos – dum patriae mediis fortasse procellis
 (quod Deus avertat) mediisque agitamus in undis –
 mollia securis traducimus otia libris,
 qui nos vivendi formam verumque laborem
 60 virtutemque docent, ut, cum maturior aetas
 adfuerit, quicquid iuvenes congesimus, eius,
 et merito, totum sumat sibi patria fructum.
 Ergone qui nostros Graeci, Latiiq̄ue frequentent
 auctores pluteos, quis Aristoteles, quis Homerus,
 65 quis Xenophon, quisnam Caesar, quis Livius, inde
 quis Maro, quis Naso, quis Horatius aut Iuvenalis
 narrabo? Tenuine virum diffundere laudes
 carmine conabor tibi, cui fortassis ad unguem
 maxima pars horum toties lecta atque relecta est?

en rozerode lippen te kussen, of iets aan het dichten bent om naar Hollandse landstreken te zenden, om zo van ver het woord te richten tot oude vrienden – kortom, wat u ook aan het doen bent: besteed, als u niet hoeft te werken, een kort moment aan het lezen hiervan. Als u wel moet werken, doe het in uw tas. Heel behaaglijk is die plek, waar u ooit de gedichten van de hand van uw broer César (betere dan de onze) placht op te bergen, waar u uw exemplaar van de grote Homerus placht te bewaren, van Horatius, van Ovidius en de uitmuntende Vergilius. Zodra de zaken u met rust laten, dan, lees het dán door, maar met de gezindheid waarmee u in uw goedheid gewoon bent alles van ons door te lezen.

[40] En wat er verder al de tijd gebeurt in de Hollandse streken, hoe lang de Spanjaard zich zal houden aan de met Maurits afgesloten wapenstilstand, of welke nieuwe hoornsignalen van Mars deze zullen verbreken, weet ik niet. Wij worden van alle kanten omgeven door de tedere Muzen. Wij laten die zaken over aan mannen die door veel ondervinding inzicht hebben gekregen en door langdurige praktijk wijs zijn geworden.

[46] Zoals een passagier – terwijl een behoedzame Palinurus te midden van de golven, als gekluisterd aan het roer, zijn blik gericht op de rood oplichtende sterren, huiveringwekkende stormen, razende donderbuien en onstuimige orkanen ontwaart, vreest en vermijdt – ondergedompeld in slaap en wijn intussen zorgeloos zijn tocht volbrengt, zonder te weten of hij dichterbij de wal of bij de dood en onmiddellijk gevaar is geweest, zonder te weten of hij door de wind naar de volkeren in het oosten wordt voortgedreven, zonder te weten of hij weldra de kust zal betreden van het avondland, zonder te weten of de wind gunstig of ongunstig voor het schip is: [56] zo brengen wij \momenteel\ – terwijl we misschien (wat God verhoede) midden tussen de stormen van ons vaderland, midden op zee heen en weer geslingerd worden – vredige uren van rust door met boeken vrij van zorgen, die ons onderrichten in de juiste levenswijze, ware inspanning en deugd, opdat het vaderland, wanneer rijper jaren zijn gekomen, zich – en met recht – alle vruchten toeëigent van wat wij als jongeling bijeenbrachten.

[63] Zal ik dan vertellen welke Griekse en Latijnse auteurs onze boekenplanken bevolken, wie Aristoteles, wie Homerus, wie Xenophon, wie toch Caesar, wie Livius, vervolgens wie Vergilius, wie Ovidius, wie Horatius of Juvenalis zijn? Zal ik proberen in een armzalig gedicht de lof van deze mannen te verbreiden voor u, die een zeer groot deel van hen mogelijk tot in de finesses gelezen en herlezen hebt?

70 Haudquaquam – satis est. Nam iam suffusa pudore
Musa pedem retrahit, quod garrula tempore tanto
detinuit doctas nugis trivialibus aures.
Et iam, Parnassi repetens fastigia, vires
Calliope lassata meas animumque reliquit.
75 Ergo vale, memori Batavos in pectore servans,
qui te mente colunt et te meditantur, amicos.

Aetatis 16, 1613.

97

←04 09 1613

Ged., dl. 1 p. 53

*Post varios casus, gentis clarissima vestrae
lumina, iam patriam visere coepit amor.
At nisi traiectis undis pelagoque remenso
non alius dictam nunc petiisse modus.
5 Ille quidem facilis, nostras si navita merces
aequi pro naulo carmina consuleret.
Sed quos carminibus doctus non flexit Arion,
quae spes est nostra flectere posse lyra?
Hinc est quod vestrum curvato poplite limen
10 veni, nam naulum turba molesta petet.
Aequa foret tenuis menti si sortis egestas,
si qua fides vobis, aurea dona darem.
Hoc quando invidit pridem inclementia caeli,
quod superest saltem, vota precesque dabo.
Vester obsequentissimus servus, Johannes Couperus, Anglus.*

Pro lepido insulsum, magno pro carmine parvum
non facit ad gustum, Coupere, credo, tuum.
Sed magis hoc: 'Cape tres uno pro carmine nummos.'
Numquid acu videor rem tetigisse tibi?
5 Hoc scio, quod ternis malles tria carmina nummis
vendere, quam tria sex carmina carminibus!
Annorum 16.

[70] Geenszins – het is genoeg zo. De Muze trekt immers haar voet reeds terug, met een kleur van schaamte, omdat ze al pratend zo lang de oren van een kenner heeft opgehouden met alledaagse beuzelingen. En reeds heeft de vermoeide Calliope de toppen van de Parnassus weer opgezocht en mijn geestkracht en durf verlaten.

[75] Vaarwel dan en bewaar in uw hart de gedachtenis aan uw Hollandse vrienden, die u in ere houden en u niet uit hun gedachten laten gaan.

16 jaar oud, 1613.

Illustere sieraden van uw volk, na allerlei lotgevallen is dan het verlangen opgekomen het vaderland te aanschouwen. Maar er is geen manier het nu te bereiken zonder de golven te doorkruisen en terug de weg over zee af te leggen. Dat zou makkelijk zijn, als de schipper genoeg zou nemen met onze koopwaar – liederen – als vaarloon. Maar wat voor hoop is er dat onze lier mensen kan vermurwen die de bedreven Arion niet met liederen heeft kunnen vermurwen? Vandaar dat ik naar uw huis ben gekomen als smekeling met gebogen knieën; dat hinderlijk volkje zal immers vaarloon vragen. Als hun geest in gelijke mate de armoede van een pover bestaan kende, dat moet u geloven, ik zou gulden geschenken geven. Aangezien de hemel in al zijn onverbiddelijkheid dit in het verleden niet heeft willen toestaan, zal ik doen wat althans nog rest: bidden en smeken.

Uw nederige dienaar, John Coprario uit Engeland.

Een flauw gedicht in ruil voor een leuk, een klein voor een groot: dat is (denk ik) niet naar uw smaak, Coprario. Maar dit wel: 'Ontvang drie munten in ruil voor één lied.' Wat vindt u? Sla ik de spijker niet op de kop? Dit weet ik zeker, dat u liever drie liederen zou willen verkopen voor een drietal munten, dan drie liederen voor zes gedichten!

16 jaar.

EPIGRAMMA IN EQUOS CERTATIM DECURRENTES

Dum rapidos nuper caelo spectaret ab alto
 currentes Batavo litore Phoebus equos,
 'Ite, mei,' dixit, 'quo vos feret impetus, ite.
 Praeparat – ecce – alios terra Batava mihi!'

Annorum 16, 1613.

NOBILISSIMIS AMPLISSIMISQUE VIRIS CONSILIARIIS STATUS CONFOEDERATARUM BELGII PROVINCIARUM FELIX ANNI EXORIENTIS INITIUM OPTAT CONSTANTINUS HUYGENS

Magnifici proceres, patrum veneranda corona,
 curia Romanis aemula nominibus,
 vos, quibus et vitam et servatos Belgica cives
 debet, inexhaustis Belgica clara malis,
 5 vos, quibus auspiciis tantis erepta periculis
 gaudet, ab Hesperio libera facta iugo:
 inter mille virum (quorum se patria felix
 iactitat ingeniis) carmina, vota, preces,
 quae vobis oblata novis de more Kalendis
 10 omina perpetuae prosperitatis habent,
 unus ego – ingenui perfringens vincla pudoris
 profero cum reliquis non habitura locum;
 carmina, quae poterunt, aliis coniuncta, videri
 qualia prae radiis sidera, Phoebe, tuis,
 15 Cynthia, sive tuis, caelo si quando sereno
 surgis ab Eoo flammea tota sinu.
 Forsitan hic aliquis senior, cui longa senectus
 traxerit horrendum fronte supercilium,
 'Quae tua te tandem', dicat, 'fiducia movit
 20 mittere ad augustos non placitura lares?
 Hic, ubi doctrinae radiant tot lumina, tu te
 posse putas minimi sideris esse loco?'
 O ingrata senex, sic te decoctior aetas
 praeteriti memorem temporis esse vetat?
 25 Scilicet ingentes elapsa est Belgica poenas
 Albanaeque manus vulnera, flagra, neces.

EPIGRAM OVER EEN WEDREN MET PAARDEN

Toen Phoebus vanaf de hoge hemel onlangs paarden razendsnel over het Hollandse strand zag rennen, zei hij: 'Ga maar, paarden van mij, ga maar waarheen jullie vurigheid je voert. Zie, Holland maakt andere voor mij gereed!'

16 jaar, 1613.

CONSTANTIJN HUYGENS WENST DE EDELACHTBARE HEREN VAN DE RAAD VAN STATE VAN DE VERENIGDE NEDERLANDSE PROVINCIËN EEN GELUKKIG BEGIN VAN HET KOMENDE JAAR

Hooggeplaatste leiders, eerbiedwaardige kring van vroede vaders, college dat de grote namen bij de Romeinen naar de kroon steekt, [3] gij, aan wie de Nederlanden en hun bestaan en het behoud van hun burgers te danken hebben, de Nederlanden, beroemd vanwege eindeloze rampspoed, [5] gij, dankzij wier leiding ze zich verheugen over hun redding uit zoveel gevaren en hun bevrijding van het Spaanse juk: [7] temidden van duizend verzen, wensen, gebeden van mannen (op wier vernuft dit gezegend land prat gaat), die de u volgens gewoonte met nieuwjaar aangeboden zegenwensen bevatten, [11] breng ik als enige – de banden van mijn aangeboren schroom verbrekend – verzen die bij de overige geen plaats zullen krijgen; die, gevoegd bij de andere, mogelijk zullen lijken op sterren naast uw stralen, Phoebus, of die van u, Cynthia, wanneer u bij heldere hemel als een vurige bol oprijst uit uw schuilplaats in het oosten.

[17] Misschien zegt nu een of andere grijsaard, bij wie hoge ouderdom de wenkbrauwen schrikwekkend heeft samengetrokken: 'Wat voor zelfverzekerdheid heeft je er dan toch toe gebracht verzen die niet in de smaak zullen vallen, naar zo'n statig gebouw te sturen? Denk je hier, waar zoveel lichten de stralen van hun kennis uitzenden, ook maar de minste ster te kunnen zijn?'

[23] O ondankbare grijsaard! Verbiedt al te rijpe leeftijd u zozeer zich het verleden te herinneren? Zijn de Nederlanden niet ontkomen aan ontzaglijke straffen – de wonden, de onderdrukking, het moorden, het werk van Alva's hand?

At quorum auspiciis (si quis mortalia prudens
 inspiciat), quorum viribus, auxilio?
 Horum, certe, horum, quos postera nulla tacebunt
 30 sive puellarum carmina, sive virum.
 Ergo ego tantillo ingratus non digner honore
 quos dedit afflictis caelica cura patres?
 Pol! Mihi si totus liceat satiarier ardor
 praecipitique rota quo rapit ille feri,
 35 dispeream si non faustas optare Kalendas
 impiger immensa niterer Iliade!
 At vero Icarios aequum est vitare volatus,
 qui timet Icarii dedecus excidii.
 Ergo, Musa, tace. Lectis cadat ancora velis,
 40 ne feriat teneram durior unda ratem.
 Vobis interea, patriae spes, lumina, patres
 (ne loquar hac temere dissona verba die),
 omnia contingant, quaecumque Hispanica vestri
 invideat vobis gens inimica boni.
 45 Quisquis es, innumeris corrade poemata votis:
 an poteris longo carmine plura loqui?
 17, 1613.

100

± 01 01 1614

Ged., dl. 1 p. 55

AD PATREM, KALENDIS IANUARI

Dum tibi fausta novis, genitor, fero verba Kalendis,
 sunt prius haec animo (crede) remota meo,
 scilicet augendi semper nova cura peculi
 excultique nimis stulta cupido stili.
 5 Namque ego, cum scribo, si forte quid aptius exit,
 nec blanda lucri spe, nec honoris agor.
 I procul, ambitio; procul, insatiata cupido;
 ite procul, rauco non nova verba foro.
 Unica me stimulat patriae pia cura salutis,
 10 qua mihi non quicquam gratius esse potest.
 Ergone Nestoreos etiam tibi comprecser annos,
 ut solet in tetricis sedula turba scholis?
 Hercule, non faciam. Quid enim? Tibi forsitan acerbos
 (quod superi avertant) imprecer ipse dies?

148

TEKST

Welnu, onder wier leiding (als men met verstand de menselijke kant bekijkt), door wier wilskracht, wier hulp? Van hen, voorwaar, van hen, over wie geen enkel toekomstig lied zal zwijgen, niet van meisjes, niet van mannen.

[31] Zou ik dan ondankbaar zijn en de vroede vaders die de hemelse voorzienigheid de getroffensten heeft geschonken, niet een zo gering eerbewijs waard achten? Waarachtig! Als mij volledige bevrediging van mijn verlangen vergund was en ik met voortsnellende wagen mocht gaan waarheen dat verlangen mij meevoert, het mag met mij gedaan zijn als ik dan niet vol ijver zou proberen gelukkig nieuwjaar te wensen met een volumineuze Ilias! Maar het is redelijk dat wie de schande van Icarus' ondergang vreest, Icarus' vlucht vermijdt. Dus, Muze, zwijg! Het anker neer, de zeilen gestreken, opdat geen te zware golf het fragiele schip treft.

[41] U intussen, hoop, glorie, vaders van het vaderland, moge u (om op deze dag niet zo maar ongepaste woorden te spreken) alles ten deel vallen wat het Spaanse volk, vijand van uw welzijn, u misgunt.

[45] U, wie u ook bent, schraap al die gedichten met ontelbare wensen bijeen: zou u in een lang gedicht soms meer kunnen zeggen?

17, 1613.

AAN VADER, OP 1 JANUARI

Nu ik u, vader, gelukwensen breng ter gelegenheid van het nieuwe jaar, zijn (geloof me) eerst deze dingen uit mijn gedachten gebannen: de altijd weer nieuwe zorg om uitbreiding van het persoonlijk bezit en de dwaze hang naar een al te opgesmukte stijl. Ik toch immers, als ik misschien al schrijvend iets redelijks produceer, word niet gedreven door de verleidelijke hoop op gewin of op roem. Weg van mij, eerzucht; weg onverzadigbare begeerte; weg van mij, woorden die niet nieuw zijn voor het zich schor schreeuwend publiek. Alleen liefdevolle zorg om vaders welzijn is mijn drijfveer; niets kan mij dankbaarder stemmen dan dat.

[11] Zou ik u dan eveneens jaren als van Nestor toewensen, zoals het ijverig volkje op de strenge scholen pleegt te doen? Bij Hercules, nee, ik doe het niet. Immers, zou ik u soms uit eigen beweging (wat de goden mogen verhinderen) bittere dagen toewensen?

15 Si quam praeteriti, tam non ignara futuri
sit mihi mens, quam nunc nubilus error habet,
tunc ego non dubitem spatium breve temporis huius,
an voveam vitae stamina longa tuae.
20 Quandoquidem vero hoc ipsum natura negasti
scire homini, quid cras, quid modo, fiet, erit,
illa quidem praeclusa via est. Sed et altera certe
hic patet, incepto non minus apta meo.
Hanc, pater, ingrediar, votis melioribus usus.
Da veniam, veterem si male servo modum.
25 More meo brevis esse volo; sic distichon unum
terna simul votum, strena, coronis erit:
Dii tibi perpetuae functo dent gaudia vitae,
dii tibi pacatos, dum datur esse, dies.

1614, annorum 17.

101

30 08 1614→

Ged., dl. 1 p. 60 n. 1

Terror Hiberorum, patriae defensor et unis
devotum pugnans militiaeque caput,
proelia tot quondam, propriis ascripta tropaeis,
hostili aspergens sanguine, nulla suo,
5 velonga tandem confectus viscera tabe
Herculeaque (inquam non male) morte cadens,
Carolus, exiguo rectae sibi caespite terrae
tectus, in hac ipsa conditur, hospes, humo.
Vah! Nimum tantis male congrua fata triumphis!
10 An non pugnando debuit ille mori?

102

30 08 1614→

Ged., dl. 1 p. 60

Felix ac vixi ac obii, modo fata dedissent
in media vitam fundere militia.

150

TEKST

[15] Als mijn geest, die nu bevangen is door duistere onzekerheid, even goed op de hoogte zou zijn van de toekomst als van het verleden, dan zou ik zelfs niet voor de korte duur van dit ogenblik twijfelen of ik u een lang uitgesponnen leven zou moeten toewensen. [19] Maar aangezien u, natuur, de mens nu juist hebt ontzegd te weten wat morgen, wat straks zal gebeuren of zal zijn, is precies die weg afgesloten. Maar zeker toch opent zich hier nog een tweede, niet minder geschikt voor mijn opzet. Die zal ik ingaan, vader, met gebruikmaking van betere wensen. Vergeef me als ik onvoldoende de oude gang van zaken in acht neem. Ik wil overeenkomstig mijn manier kort zijn; en zo zal één distichon drie dingen tegelijk zijn: bede, nieuwjaarswens en slotwoord:

[27] de goden mogen u geven na uw sterven de vreugden van het eeuwige leven; de goden mogen u geven dagen van vrede zolang u op aarde mag leven.

1614, 17 jaar.

101

30 08 1614→

Ged., dl. 1 p. 60 n. 1

Karel, de schrik der Spanjaarden, verdediger van het vaderland en een man die zijn leven uitsluitend wijdde aan strijd en krijgsdienst, [3] die eens zoveel veldslagen, bijgeschreven op de lijst van persoonlijke overwinningen, besprenkelde met het bloed van de vijand, geen enkele met dat van hem zelf, [5] die tenslotte was weggekwynd door al te langdurige ziekte en een Herculische (niet tot zijn ongeluk, wil ik zeggen) dood stierf,

[7] ligt, vreemdeling, hier in deze grond begraven, onder een nietige zode van het door hem bestuurde land. [9] Ach! Einde dat al te slecht strookt met zo grote overwinningen! Of had hij niet strijdend behoren te sterven?

102

30 08 1614→

Ged., dl. 1 p. 60

Gelukkig was mijn leven en sterven, had slechts het lot mij vergund het leven te laten op het slagveld.

151

VERTALING

Terror Hiberorum, patriae defensor et unis
 devotum pugnis militiaeque caput,
 proelia tot quondam, propriis ascripta tropaeis,
 hostili aspergens sanguine, nulla meo,
 5 nunc quoque – quod stupeas, senior, iuvenis, puer, infans –
 illaeso, infracto corpore, qualis eram,
 Carolus, in modico rectae mihi caespite terrae
 conditus, hac ipsa protegor, hospes, humo.
 Estne aliquid claro poni mea membra sepulchro?
 10 Maius erit, nullis saucia vulneribus.

1614.

AD PATREM. ELEGIA

Qualis in immotum fertur Sidonia Dido
 Dardanium miseris quæta fuisse modis,
 dum nihil insani furias miseratus amoris,
 dante illa in ventos verba, dat ille ratem,
 5 talis ego, ventis turgentia vela secundis
 prospiciens summo e littore, talis eram,
 dum Batavis iterum sine me, sine fratre relictis
 Flandriacos mavis visere solus agros.
 Talis ego, in mediam ducens insomnia noctem,
 10 quaero relinquendi quæ tibi causa mei,
 ut non invenio, multumque diuque rependens,
 quæ valeat mitem causa movere patrem.
 Tunc demum indignor quod non amplexus euntem
 continuo puppim per freta longa trahar,
 15 sicut Gnosiacæ comes invidiosa carinæ
 haesiit hostilem Scylla secuta ratem.
 Quid vero? An patriæ sequerer te prodiga vitæ
 Scylla? Nec exemplo terrear ante tuo?
 Dii melius. Certe patet hac, patet altera nobis
 20 semita, Telemacho non male capta viro,
 quem dea pertaesum patriæ patriæque malorum
 bellica in ignotam per mare duxit humum.
 Ille autem, multum et terris iactatus et alto,
 inventi fuerat maxima causa patris.

Ik, Karel, de schrik der Spanjaarden, verdediger van het vaderland en een man die zijn leven uitsluitend wijdde aan strijd en krijgsdienst, [3] die eens zoveel veldslagen, bijgeschreven op de lijst van persoonlijke overwinningen, besprenkelde met het bloed van de vijand, geen enkele met dat van mijzelf, [5] ook nu met ongekwetst en ongebroken lichaam, zoals ik was – verbaas je, grijsaard, jongeling, knaap, peuter –, [7] word, vreemdeling, bedekt door deze grond hier, begraven onder een bescheiden zode van het door mij bestuurde land. [9] Betekent het iets dat mijn lichaam rust in een glorieus graf? Meer betekent het dat het vrij is van enig letsel.

1614.

AAN VADER. ELEGIE

Zoals de Phoenicische Dido (naar het verhaal luidt) zich in treurzangen richtte tot de onbewogen Trojaan, toen hij, zonder enige bekommring om de uitbarstingen van haar bezeten liefde, zijn schip overgaf aan de wind op het moment dat zij dat met haar woorden deed, [5] in zo'n, ja zo'n toestand verkeerde ik, toen ik vanaf het hoogste punt aan wal keek naar de zeilen, opbollend door gunstige winden, toen u wederom, zonder mij, zonder mijn broer, liever alleen het Vlaamse land wilde bezoeken met achterlating van het Hollandse.

[9] In zo'n toestand vraag ik me af, terwijl ik tot diep in de nacht wakker lig, waarom u mij hebt achtergelaten, aangezien ik maar niet kan ontdekken, ondanks diep en lang nadenken, welke omstandigheid zo'n vriendelijke vader daartoe kan brengen. [13] Eerst dan voel ik woede dat ik niet dadelijk bij vertrek de achtersteven heb omvat en word meegetrokken over de wijde zee, zoals Scylla zich als een onwelkome metgezellin aan het Kretenzisch schip vastklampte en het vijandig vaartuig volgde.

[17] Maar wat nu toch? Had ik ú soms moeten volgen, Scylla, die het leven van uw vader hebt verkwanseld? Zou ik niet vooraf door uw voorbeeld worden afgeschrikt? Mogen de goden een betere wending geven! Stellig opent zich hier, ja opent zich een andere weg voor ons, met succes gevolgd door de held Telemachus, die, vol afkeer van zijn land en de rampen daar, door de krijgsgodin over zee gebracht is naar een onbekende streek. [23] Hij nu was er, na veel door-gemaakt te hebben op het land en op zee, de belangrijkste oorzaak van dat zijn vader werd teruggevonden.

25 Ergone cessamus patriae vestigia plantae
sectari? Heia! Sequor, Penelopaeae, sequor!
Si non inventi parilis mihi gloria tecum,
certe erit adducti quantulacumque patris.

1614, 17.

105

← 31 12 1614

Ged., dl. 1 p. 57

IAMBUS DE ORDINE SERVATO MIHI IN LECTIONE INSTITUTIONUM IUSTINIANI.
ΠΑΡΑΒΛΗΔΗΝ

Quaeris, legendis Institutionibus
quis ordo servetur mihi? Vide, pater.

Studium omne pono machinis simillimum
horariis, solaris asseclis gradus.

5 Hic ut rotarum maximas lento fere
per orbis ambitum trahi videas gradu,
parvas item peridrome levi ac brevi
saepe ante magnas circulis volvi suis
ideoque non parvas minus quam maximas
10 in munus impigras suum iunctam dare
operam trahendae machinae, quantum decet,
et circumagendae, quatenus Phoebus praeit.

Sic, lectionis ambitum ducens meae,
genus rotarum machinam trahentium
15 duplex resigno, parvulumque et maximum,
adeo ut rotarum maximae subeat vicem
haec illa totos lectio absumens dies
mensesque totos – qualis aut Giphanii,
Minsingerii aut cuius velis e plurimis
20 deducta commentario, quae, quamlibet
longam ambeundo circulo trahat moram,
agenda confert machinae vel plurimum.

Accedit alter (haec erit minor rota)
decursus, ambitu magis levi ac brevi.

25 Haec illa crebra, non coacta lectio,
horis, minutis, horulis, minutulis
contenta, qualis aut sedentis ad focum
et temperantis otium negotio,
aut, si serena luxit e caelo dies
30 nitidusque mentem Phoebus elicit foras,

Verzuimen wij dan vaders voetsporen te volgen? Welaan! Ik volg ze, zoon van Penelope, ik volg ze! Als mij niet, samen met u, gelijke roem ten deel zal vallen voor het vinden van mijn vader, dan stellig toch een beetje, hoe weinig ook, voor het halen.

1614, 17.

JAMBISCH GEDICHT OVER DE METHODE DIE IK VOLG BIJ HET LEZEN VAN DE INSTITUTEN VAN JUSTINIANUS. VERGELIJKENDERWIJS

Vraagt u welke methode ik volg bij het lezen van de Instituten? Kijk maar, vader.

[3] De hele studie stel ik op één lijn met uurwerken, die meelopers met de zon. Zoals u daar kunt zien dat de grootste raderen zich gewoonlijk met trage tred voortbewegen tijdens het rondgaan van de cirkel, [7] eveneens dat vóór de grote raderen vaak kleine met een vlugge en korte omloop rondwentelen in hun cirkels [9] en dat daarom de kleine evenzeer als de grote vol ijver ten opzichte van hun taak gezamenlijk moeite doen om het mechaniek naar behoren voort te bewegen en het te laten draaien zo snel als Phoebus voorgaat,

[13] zo maak ik, wanneer ik de omloop van mijn lectuur volbreng, tweeërlei soort raderen zichtbaar die het mechaniek voortbewegen, een kleintje en een grote, [16] en wel in zoverre dat de ene manier van lezen, die hele dagen, ja hele maanden opslokt, werkt als het grootste rad – de manier van lezen zoals geleid door het commentaar van Giphanius of Minsingerius of van wie van die zeer velen je maar wilt, die, hoeveel oponthoud ze ook veroorzaakt bij het rondlopen van de cirkel, stellig toch het meest helpt het mechaniek gaande te houden.

[23] Daarbij komt een andere beweging (dit zal het kleinere rad zijn) met een lichtere en kortere omloop. Dit is die telkens hervatte, ongeregelde manier van lezen, die volstaat met uren en minuten, uurtjes en minuutjes, zoals wanneer ik bij het vuur zit en nietsdoen afwissel met iets doen, [29] of wanneer ik, als een heldere dag gloort aan de hemel en een stralende Phoebus mij naar buiten lokt,

silvam perambulantis, aut fessos humi
 sternentis artus inter Hagiensium
 carecta muros, nempe qua steriles viam
 pandunt harenae versus Arcticum fretum.
 35 Hic solus (et nunquam minus solus tamen)
 Iustinianum profero, volvo, lego,
 relego, sed (id quod dicitur) levi manu –
 milio terebrando non locus, non tempus est.
 Subtilitates, quae solent attexier,
 40 omitto, quaestionibus nullus vaco,
 contentus ἀκροτηρίοις. Quin, si quis est
 maturiore dignus intuitu locus
 captuique nodus insolubilis meo,
 non aufero, sed differo, mutos domum
 45 redux ministros consulo (libros puta),
 quorum – nec inter ultimos – Giphanius
 παραφραστικός τε διχόθεν Θεόφιλος.
 Quidquid latebat eruunt illi statim,
 obscura reddunt clariora quam dies
 50 radiique solis esse cum sudum est solent.
 Hic est minoris ambitus minor rotae,
 hic ille cursus ante quem dixi brevis,
 octo diebus quattuor vorans libros,
 qui, quoque mense raptus in gyrum quater,
 55 haud paenitendo machinam motu trahit,
 haud paenitendos visus est fructus dare.
 Sed pergo. Totam machinis horoscopis
 similem dare nostram machinam libet mihi.
 Ergo, ut rotatus omnis illarum solet
 60 ex sempiterno solis orbe dirigi,
 sic iste noster dirigatur ad suum
 solem. Quis ille? Tu, pater, tu machinae
 director huius. Nos rotas et ambitum
 fortasse earum ducimus quantum potest,
 65 sed omnis in tua manu directio
 sita est, cui (nec illibenter) cedimus.
 Si qua ergo vel caute parum vel inscie
 labor, rotarum denotans certas vices
 adesto, adesto, Phoebe mi, sufflamina,
 70 restringe currentem, cadentem suscipe.
 Agnosco lapsum, praebeo victas manus.
 Quocumque duxeris sequar, solem meum.

door het bos wandel, of het vermoeide lichaam uitstrek tussen duinen met helm (de muren van de Hagenaars), waar toch onvruchtbaar zand toegang biedt tot de Noordzee.

[35] Hier haal ik, helemaal alleen (en toch nooit minder alleen), mijn Justinianus voor de dag, sla hem op, lees en herlees, maar (wat men noemt) uit de losse pols – voor gaatjes maken in gierstkorrels is het niet de plaats of het moment. [39] De detailkwesties die bijgevoegd plegen te worden sla ik over, ik houd mij ver van problemen, ik volsta *met oppervlakkig lezen*. Ja, als zich een plaats voordoet die nadere beschouwing verdient of een knoop die voor mijn bevattingsvermogen onontwarbaar is, schuif ik die niet terzijde, maar schuif ik die voor mij uit en raadpleeg ik wanneer ik weer thuis ben mijn geluidloos personeel (lees: mijn boeken), onder wie – en niet als een der geringsten – Giphanius *en de van twee zijden parafraserende Theophilus*. Al wat verborgen was, brengen ze meteen te voorschijn, duistere plaatsen maken ze helderder dan de dag en de zonnestralen plegen te zijn wanneer het mooi weer is.

[51] Dit is de kleinere omloop van het kleinere rad, dit is die korte beweging die ik hiervoor bedoelde, die vier boeken verslindt in acht dagen, [54] die, zich maandelijks viermaal in het rond haastend, het mechaniek voortbeweegt met een snelheid die tot tevredenheid stemt en vruchten lijkt af te werpen die tot tevredenheid stemmen.

[57] Maar ik ga verder. Ik wil ons mechaniek in zijn geheel op één lijn stellen met uurwerken. Dus, zoals de rotatie van die laatste geheel geleid pleegt te worden door de eeuwige zonnebaan, laat evenzo die van ons geleid worden door haar zon. Welke? U, vader, u bent de leider van dit mechaniek. Wij sturen misschien zoveel mogelijk de afzonderlijke raderen en hun omloop, maar de leiding is geheel gelegen in uw handen, waarvoor wij (en niet ongaarne) wijken. [67] Als ik dan ergens òf door onvoorzichtigheid òf door onwetendheid uitglijd, sta me bij door te wijzen op de vaste taken van de raderen, sta me bij, mijn zon, rem mij af, houd mij tegen in mijn vaart, vang mij op als ik val. Ik erken mijn misstap, ik geef me gewonnen. Waarheen u mij voert zal ik u volgen, mijn zon.

75 O! Sole multas ducar hoc ipso dies,
per invias vitae vias, per asperas
mundi procellas, aequor intrandum mihi!
Tu, sole, caelis altior Sol, annue.

1614.

In de marge, bij ἀκροτηρίοις in vs. 41: Summitatibus et quasi universalioribus.
In de marge, bij διχόθεν in vs. 47: A duabus partibus; sumpta Graeci versus
licentia in mentione autoris Graeci.

106

13 04 1615

Ged., dl. 1 p. 70

Act. I., sc. I.

TARQUINIUS

Quis ille {tandem} {nuper} pectori {durus} {ignotus} tuo
successit hospes, Tarquini, victas cui,
sed ante pugnam, turpiter {defers} {tradis} manus,
invicte semper? Hospes hic, an hostis est?
5 Quisquis deorum cordis occultus mei
fibras edaci devorans flamma tenes,
age, si mereri nomen hospitis voles,
{saltem} {certe} benignus aedium quas incolis
arce ruinam, pone tormentis modum.
10 Sin hostis, o tu, nuncupari mavelis,
nec hoc timorem nomen incutiat mihi.
Prodi, nefande, quid lates? Prodi scelus,
Harpyia, monstrum, et si quid est dirum magis.
Poenas cruentae caedis huic ... quo, quo feror?
15 Cui, Sexte, cui mortem minis, cui vulnera
vesanus infers? Intus, intus iste habet
nec pellitur ferro aut minis. Fixus semel
haerebit usque, qualis umbra corpori,
quae non peribit ante quam solem suum
20 videat perisse. Nunc vide, {qua lampade} {quo lumine},
quo sole {prognatus} {productus} siet qui te tenet.
Effare lingua quicquid abstrusum capit
pusilla moles pectoris quondam mei.
Effare, nullus arbiter, nullus vetat
25 nec hinc, nec inde testis. Ad primum libet
flammae redire fomitem et fontem meae.

158

TEKST

[73] O! Dat deze zon zelf mij vele dagen de weg mag wijzen, over het ongebaande levenspad, door de ruwe stormen van het aards bestaan, over de zee die ik moet bevaren! Gij, Zon, hoger dan zon en hemel, sta het toe.

1614.

In de marge, bij ἀκροτηρίοις in vs. 41: Met oppervlakkig lezen en om zo te zeggen meer met algemeenheden.

In de marge, bij διχόθεν in vs. 47: Van twee zijden; ik heb me een Grieks vers gepermitteerd bij de vermelding van een Griekse schrijver.

106

13 04 1615

Ged., dl. 1 p. 70

1e bedrijf, 1e scène.

TARQUINIUS

Wie is die {wrede} {onbekende} bezoeker die {eindelijk dan toch} {onlangs} je hart is binnengedrongen, Tarquinius, aan wie je je, maar dan al voor de strijd, tot grote schande {overgeeft} {overlevert} – jij die altijd onverslaanbaar was? Is hij gast of vijand? Wie ook der goden in het verborgene tot in de vezels bezit heeft genomen van mijn hart, het met gulzige vlam verslindend, vooruit, als gij aanspraak wilt maken op de benaming van gast, verhoed dan tenminste de ondergang van het huis dat gij bewoont en stel paal en perk aan deze kwellingen. Maar als ge liever vijand genoemd wilt worden, die benaming zal mij evenmin angst aanjagen. Kom te voorschijn, onverlaat, waarom verbergt gij u? Kom te voorschijn, stuk ondeugd, Harpij, monster en nog gruwelijker wezen – als dat bestaat. Een bloedig einde als straf zal ik deze hier ... waarheen, waarheen laat ik me meevoeren? Wie, Sextus, wie bedreig je, dwaas die je bent, met de dood, wie bedreig je met verwondingen? Van binnen, van binnen zit hij en hij laat zich niet verdrijven met een zwaard of dreigementen. Zich eenmaal gehecht hebbend, zal hij steeds vast blijven zitten, zoals schaduw aan een lichaam – schaduw die niet zal verdwijnen voordat ze merkt dat haar zon is verdwenen. [20] Ga nu na {uit} {door} welke {toorts} {lichtbron}, welke zon hij is {voortgesproten} {voortgebracht} die jou in zijn greep heeft. Spreek uit al wat dit nietige beetje hart, ooit het mijne, verborgen houdt. Spreek uit, geen toeschouwer, geen getuige – noch vanaf deze, noch vanaf die kant – weerhoudt je. Ik wil teruggaan naar de tondel en oorsprong van mijn vuur.

159

VERTALING

Stabat superbo cincta circum milite
 hostile nondum passa pertinax iugum,
 nec adhuc quidem, sed mox {triumphos} {triumphis} Ardea
 30 {auctura nostros} {addenda nostris} si quis huic dextrae vigor.
 Stabat, morasque non ferendas militi
 32 nedum quiriti protrahebat, seu {dolus
 33 fuit ille, seu tacitus magis metus hostium.}
 32 nedum quiriti protrahebat, seu {dolo id
 33 fecere, seu potius metu, ut reor, hostium.}
 Ludis iocisque tempus omnis undique
 35 terit caterva: discus hic, ibi tessera
 fervet; pila hunc, lucta alterum, {aut} {hunc} saltus iuvat,
 illum hasta, tertium dapes et pocula.
 Ego inter istos; otii et segnis morae
 pertaesus, exstruo viris convivium
 40 sociisque lautum praebeo largus diem.
 Potatur usque in vesperam; tument cibis,
 calent Lyaeo, fabulantur, garriunt.
 Ibi (ecce, quid nequeat merum) orta quaestio
 de coniugum praestantia. Laudat suam
 45 quisque, ut videri carior suae cupit.
 Virtutem, amorem, castitatem singuli
 tollunt suarum, caeterarum deprimunt.
 Iam perdidisse nomen et modum simul
 certaminis, iam iurgio propinquior
 50 res visa, cum fretus suae prae ceteris
 Tarquinius (iste cui dedit Collatia
 illustre nomen) dotibus Lucretiae,
 ‘Non est,’ ait, ‘verbis opus, non iurgiis;
 brevi scietur quicquid abditum latet.
 55 Quin, si iuventae restat huic {quisquam} {nostrae} vigor,
 volemus illuc. Atra nox instat polo,
 eamus, ipsa res sui arbitrium feret.’
 Placere verba, nemo qui faciat moram.
 {Iuvante} {Dictante} {Favente} Baccho tollimur certatim equis,
 60 urgemus illos, frena laxamus manu –
 qui nesciisset iudicasset profugos.
 Ventum est ad urbem. Regias primum nurus
 adimus; illas poculis, illas mero
 dicam sopitas, an sepultas penitus
 65 deprendimus, et quidem supra ac deceat probas.

[27] Rondom omringd door trotse soldaten hield Ardea stand, dat dankzij haar vasthoudendheid nog niet het vijandig juk ondervond, dat weliswaar nog steeds niet, maar spoedig wel {onze overwinningen in aantal zal doen toenemen} {aan onze overwinningen kan worden toegevoegd} – als deze hand enige kracht bezit. De stad hield stand en rekte het oponthoud dat ondragelijk was voor de soldaten (laat staan voor onze burgers), {of dit nu een list was of eerder verborgen angst voor de vijand} {of zij dit nu deden met listige opzet, of eerder (zoals ik denk) uit angst voor de vijand}.

[34] Rondom brengt de hele menigte de tijd door met sport en spel: hier is de discus in actie, daar de dobbelsteen; de een heeft plezier in een balspel, de ander in worstelen {of} {, deze in} springen, die in speerwerpen, een derde in eten en drinken. Ik ben een van hen; walgend van het nietsdoen en het slepende oponthoud, richt ik een maaltijd aan voor de mannen en bezorg mijn kameraden gul een luxe dag. Er wordt gedronken tot 's avonds toe; ze eten zich rond, raken verhit door de wijn, praten en lachen.

[43] Bij die gelegenheid (zie, wat vermag de wijn al niet) ontstond discussie over de voortreffelijkheid van de echtgenotes. Ieder prijst de zijne, aangezien ieder het geliefdst bij zijn eigen vrouw wil lijken. Elk op zijn beurt hemelt de deugdzaamheid, genegenheid en kuisheid van zijn eigen vrouw op en haalt die van de anderen omlaag.

[48] Reeds leek de kwestie de naam en tegelijk de grenzen van een wedstrijd verloren te hebben, reeds leek ze dichterbij een ruzie te staan, toen Tarquinius (hij die zijn doorluchtige naam van Collatia heeft gekregen), vertrouwend op de kwaliteiten van zijn Lucretia in vergelijking met de anderen, sprak: 'Al dat gepraat en geruzie is niet nodig. Gauw zal bekend zijn wat zich in het verborgene schuilhoudt. Welaan, als er in {^adeze} {^bons} jonge mensen {^bhier} nog {^aenige} daadkracht schuilt, snellen we er dan naartoe. De donkere nacht kan elk moment opdoemen aan de hemel, laten we gaan, de situatie zelf zal de beslissing over zichzelf brengen.'

[58] De woorden vielen in de smaak, niemand die treuzelt. {Met hulp van Bacchus} {Onder aansporing van Bacchus} {Met Bacchus aan onze kant} beklimmen we als om strijd de paarden, jagen die op en laten de teugels vieren – wie het niet had geweten, had ons voor voortvluchtigen gehouden. We naderen de stad. Eerst gaan we naar de schoondochters uit het koningshuis; door drank, door wijn volledig buiten kennis, of zal ik zeggen: buiten westen – en dat beslist meer dan het deugdzame vrouwen past – worden ze door ons betrappt.

Pleni pudore pergimus Collatiam,
 ad ultimam certaminis {velut} {moti} arbitram.
 Iam nunc rubentes merserat {Phoebus} {Titan} comas
 et occupanti cesserat nocti dies.
 70 {Tectum subimus} {Subimus aedes} illico Lucretiae
 cenaculumque; media enim hoc stabat domo.
 Ibi illa. Qualis inter intactas solet
 Dictynna turbas, quando sub densis latens
 nemorum tenebris, Phoebe, devitat tuum
 75 furentis aestum, vulneris ferae dati
 memorare casum sive terribilis apri
 minas cruenti: talis, hercle, nec mero
 perfusa, nec thyrsos manum, nec poculis
 onusta []

107

30 OI 1616→

Ged., dl. I p. 82

IN CASUM DELAPSI CUBICULI REGINAE MATRIS, IPSA INCOLUMI, CUM OMNI-
 BUS QUI PARTICIPES ISTIUS RUINAE FUERUNT, CUM ESSET TURONII, 3. KAL.
 FEBR. 1616

[...]

ALIUD

Fracta quod horribilis laquearia pandit hiatus
 et rapit incautos vasta vorago viros;
 sola quod his tantis superas, augusta, periclis
 sustentatque tuos area firma pedes –
 5 si licet augurii mentem indagare: quid istac
 fata, quid hac caelum, quaero, quid astra velint?
 Scilicet ingentes regni inconcussa ruinas
 despicias, patriis altior una malis.
 At populo passim pereunte quid una superstes
 10 proderis? Ut populi sis rediviva salus.

[66] Vol schroom gaan we verder naar Collatia, naar {om zo te zeggen} de scheidsrechter van de {opgeroepen} discussie. {Phoebus} {Titan} had inmiddels reeds zijn rood glanzend haar ondergedompeld en de dag was geweken voor de nacht, die zijn plaats innam. We gaan onmiddellijk {het huis} {de woning} van Lucretia binnen en de eetzaal; deze immers was midden in het huis gelegen. Daar zat ze. Zoals Dictynna temidden van haar ongerepte scharen, wanneer ze in de schaduw van dichte bossen uw hitte, Phoebus, ontwijkt wanneer u op uw felst bent, pleegt te vertellen van een wild dier dat ze een wond had toegebracht, of van de dreigende bewegingen van een schrikwekkend everzwijn, met bloed besmeurd: zó, bij Hercules, niet beneveld door wijn, evenmin de hand beladen met de staf der Bacchanten, evenmin met bokalen []

OP HET VOORVAL VAN DE INSTORTENDE ZAAL WAAR DE KONINGIN-MOEDER WAS, WAARBIJ ZE ZELF ONGEDEERD BLEEF, MET ALLEN DIE DEELGENOOT WAREN VAN DIE VAL, OP 30 JANUARI 1616 TOEN ZE IN TOURS WAS

[...]

EEN ANDER

Dat een gruwelijke gaping het plafond openlegt en een duizelingwekkende diepte de mannen onverhoeds meetrekt; dat u, Hoogheid, als enige bij dit zo grote gevaar staande blijft, en een stevig stuk vloer steun geeft aan uw voeten – als men achter zo'n teken een bedoeling mag zoeken: wat, vraag ik dan, zou het noodlot met het een, wat zou de hemel, wat zouden de sterren met het ander willen?

[7] Vanzelfsprekend dit: zelf onwrikbaar op uw plaats zult u neerkijken op de enorme neergang van uw koninkrijk, als enige verheven boven de rampen die uw land treffen. Maar, wanneer alom uw volk te gronde gaat, wat zult u dan als enige overgeblevene kunnen betekenen? Dit, dat u het herlevend heil zult zijn van uw volk.

ALIUD

'Pro superi!', exclamat fracta trabe lapsa caterva.

'Ei mihi!', qui posset dicere nullus erat.

Non possunt, augusta, tuis non laedere plagis,

nec, nisi te laedant, laedere fata tuos.

5 Terra tremat, fremat unda, tonet, micet ignibus aether,

Gallia te stabit stante, ruente ruet.

Ingens lycei lumen et Camenarum

iam non alumne, sed pater, sed antistes;

Heinsi, procul mortalium supra laudem

conterminum pectus diis; et ex illis

5 quos {magnus} {divus} olim Scaliger, virum phoenix,

cineres reliquit, quando debitam coelo

mentem in beatas transtulit senex sedes,

renate phoenix; patriae decus, mundi

stupor, meorum finis una votorum,

10 ergone faustam caelitus diem Phoebus

invexit orbi, sacra qua coram laetus

contempler ora, verba Delphicis longe

potiora dictis aure sedulus captem,

15 manum manu complectar (impares dextrae!),

hoc dexteræ miraculum, quod Eous

adorat, occidens stupet, mea tangam?

Quis me beavit Iuppiter? Quis his divum

invexit oris? Cynthusne quis forsan?

Ipsus mehercle, cuius, ut sopor fessum

20 premebat, increpantis haec quasi in somnis

audire verba visus aut fui aut fallor:

'Quousque tandem patriaeque nutrici

Hagaeque dulci brachiisque maternis

affixus haeres, ac domesticos ultra

25 volare muros segnior puer cessas?

Non te beabit aulicusve convictus

Hagaeve splendor et scatens voluptatum

rivus, sed illa incomparabili Leida

superba Flandro, sedes alma Musarum.

EEN ANDER

'Bij de goden!', riepen de mensen die naar beneden waren gevallen, omdat een balk het had begeven. Niet één was er die zou kunnen roepen: 'Wee mij!' Het lot, Hoogheid, moet de uwen wel verwonden met uw kwetsuren, en evenzo kan het de uwen niet verwonden zonder u te verwonden. Laat de aarde sidderen, laat de golven dreunen, laat de hemel donderen en oplichten met bliksem, Frankrijk zal staan zolang u staat, vallen wanneer u valt.

Mchtig licht der academie, niet meer voedsterling maar vader, maar priester van de Muzen; Heinsius, geest die ver boven de verdiensten der stervelingen de goden benadert; phoenix, herboren uit de as die de {grote} {goddelijke} Scaliger, phoenix onder de mensen, destijds heeft achtergelaten, toen hij als grijsaard zijn geest, verschuldigd aan de hemel, overbracht naar de gelukzalige woonstede; bloem van het vaderland, wereldwonder, punt waar al mijn wensen samenkomen,

[10] heeft Phoebus dan vanuit de hemel de aarde die geluksdag gebracht, waarop ik in eigen persoon met vreugde uw heilig aangezicht aanschouw; waarop mijn oor uw woorden, veel machtiger dan Delphische spreuken, begeerig opvangt; waarop ik hand sluit om hand (ongelijkwaardige handen!); waarop ik dat wonder van een rechterhand, door het oosten geadoreerd, door het westen met verbazing aanschouwd, met de mijne aanraak?

[17] Welk een Jupiter heeft mij gelukkig gemaakt? Wie der goden heeft mij naar dit oord gebracht? Een Cynthiër misschien? Hijzèlf waarachtig; van hem waren deze verwijtende woorden, die ik, tenzij ik mij vergis, als in een droom leek te horen, toen ik vermoeid door slaap werd overmand:

[22] 'Hoe lang dan nog blijf je gekluisterd aan de geboortestreek die je voedde, aan het liefelijke Den Haag, aan de moederlijke omarming, en wacht je, al te trage jongen die je bent, met uitvliegen over de muren van het ouderlijk huis? Noch het hofleven, noch de grandeur en de rijke stroom genoegens van Den Haag zullen je gelukkig maken, maar wel dat beroemde Leiden, weldadige woonstee der Muzen, dat trots is op haar weergaloze Vlaming.

30 Hic ille doctam publice viris vocem
resolvit. Hic praecepta vel senis lingua
vel aure digna creber haurit auditor.
Hic ille, praeterquam sui, infinitorum
quos longa in usum cura publicum aggressit
35 faciet librorum (si quid augurem veri
proferre credis) copiam. Quid est ultra
quod expetas? Roga. Nihil negat cuiquam.
Tanti favoris omnibus patent portae.
Miselle, tun lates domi et moras nectis?’
40 Sic inquit ille, seu deus fuit, certe
seu veri imago. Me sopor gravem summa
cum voce lapsus linquit. Erigor stratis,
accingor illico viae, libros, chartas
compono, quicquid litterariae est usquam
45 rei convaso. Patriis vale tectis
supremum dico moestus, haud scio an laetus.
Nunc, cum benigno Leida, cum, quod in votis
erat, benigno, tute, magne vir, vultu
nihil meritum minus excipis, fidem sacris
50 reapse verbis, si quidem potest credi,
praestare disco. Paenitere nil possum,
nisi quod fortasse serus hospes adveni
et effluentis molliter iuventutis
annos peregi, quos tuis oportebat
55 vovisse lectionibus, tuae ante omnes
dicasse consuetudini. Sed hoc ipsum
sarcire damnum, siquidem velis, Heinsi
excelse, – nam quis sanus ambigat? – possis.
Et quando possis, quaeso ne gravare umquam.
60 Reddes iuventae quicquid hactenus lapsum est
et praeteracti temporis dies, menses,
annos reduces. Quid supra? Mihi memet.

1616. Iul.

[30] Hier verheft die beroemdheid in het openbaar zijn geleerde stem ten overstaan van mannen. Hier drinken de talrijke toehoorders zijn lessen (de mond, of het oor van een grijsaard waardig) in. Hier zal hij (als je gelooft dat deze ziener enigszins de waarheid verkondigt), behalve zichzelf, de talloze boeken ter beschikking stellen die langdurige toewijding heeft bijeengebracht voor algemeen gebruik. Wat zou je verder voor wensen hebben? Vraag maar. Hij weigert niemand iets. De poorten naar zo veel goedgunstigheid staan wijd open voor iedereen. Arme jongen, verstop jij je dan thuis en verzin je steeds nieuwe redenen tot uitstel?’

[40] Zo sprak hij, of hij nu een god was of, tenminste toch, een verschijning van de waarheid. Ernstig gestemd blijf ik achter nadat de slaap tegelijk met het laatste woord was vergleden. Ik sta op, maak me meteen op voor vertrek, boeken en papier breng ik in gereedheid, al wat er ergens aan schrijfgerei te vinden is pak ik in. Ik breng het ouderlijk huis een laatste groet, bedroefd, of misschien wel blij.

[47] Op dit moment, nu Leiden, nu u, groot man, mij, die daar allesbehalve aanspraak op heeft, met welwillend gelaat ontvangt, wat altijd mijn wens was, leer ik inderdaad geloof te hechten aan die gewijde woorden, als zoiets tenminste geloofd kan worden. Spijt kan ik absoluut niet hebben, behalve misschien dat ik als een te late gast ben gekomen en de jaren van mijn jeugd, die stilletjes aan wegvloeit, achter mij heb gelaten, jaren die ik had moeten besteden aan uw colleges en moeten wijden aan de omgang met u, vóór allen. [56] Juist die schade evenwel (welk weldenkend mens zou daaraan twijfelen?) kunt u, hooggeëerde Heinsius, als u wilt, herstellen; en aangezien u dat kunt, vraag ik u het nooit te weigeren. U zult teruggeven al wat van mijn jeugd tot nu toe vergleden is en de dagen, maanden, jaren van de voorbijgegangene tijd weer terugbrengen. Wat nog meer? U zult mij aan mezelf teruggeven.

Juli 1616.

IN PRODIGIOSUM ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE INCENDIUM, QUO TANTUM
NON TOTA CONFLAGRAVIT, PROPRID. ID. NOVEMB. 1616

Vidimus horrendas subito sacra pulpita flammis
 tectaque Cecropiae lapsa vorare deae,
 pulpita non flammis, non talibus illa ruinis
 Auriaca quondam tecta sacrata manu.
 5 Magne Deus! Quas mente, Pater, quas concipis iras?
 Quas rapido terris incutis igne minas?
 Si quid in humanos valeant praesagia casus,
 arguit hoc turbas, turbida Leida, tuas.
 Heu! Sophiae sine lite nutrix, sine crimine mater!
 10 Heu! Batavi quondam floscule, Leida, soli!
 En, quid agis? Proprio laceras praecordia morsu:
 dissidium, rixas, iurgia, bella foves.
 Scilicet hostilis cecidere incendia flammae,
 ustor Iberus abest, ureris igne tuo!

CONSTANTINUS HUYGENS IANO DEDELIO SUO S.

Si quid adhuc prisci poteris memor esse sodalis,
 ecce, nec ignota littera scripta manu,
 littera mille decem decies latura salutes,
 si (superi nolint), Iane, salutis eges.
 5 Septimus adductis stabit modo cornibus orbis,
 septima lunisequas Cynthia volvet aquas,
 ex quo consultos cupiens dominumque librumque
 advolat Heusdanos missa tabella lares.
 Tu tamen (o rerum fautor male fide mearum!)
 10 ipse petita mihi scripta, nec ipse, negas.
 Forsitan haec animo poterat tolerarier aequo
 reddita responsis blanda repulsa tuis.
 Nunc ubi litterula misere frustratus amicum
 fraterno mavis eminus ore loqui,
 15 Iane, quid excuses? Num te fortasse moratur
 (da veniam dicti liberioris) Amor?
 Eloquar ingenue (quid enim? neque crimina prodam):
 nescio quae de te nupera fama volat.

OP DE BETEKENISVOLLE BRAND VAN DE LEIDSE ACADEMIE OP II NOVEMBER
1616, WAARDOOR DEZE BIJNA GEHEEL IN VLAMMEN OPGING

Plotseling zagen wij de collegebanken en het instortende dak, dit alles gewijd aan de Atheense godin, verzwolgen worden door huiveringwekkende vlammen, [3] die collegebanken niet voor zulke vlammen, dat dak niet voor zo'n val destijds door Oranje bestemd.

[5] Machtige God! Wat voor toorn, Vader, laat u opkomen in uw hart? Wat voor dreigementen werpt u de aarde toe met dat verslindend vuur? Als tekens iets te zeggen hebben over menselijke lotgevallen, legt dit uw verwarring bloot, verward Leiden.

[9] Ach! Voedster der wijsheid vrij van twist, moeder der wijsheid vrij van blaam! Ach! Leiden, eens het sieraad van Hollands bodem! Zie, wat doe je? Je verscheurt je binnenste met eigen tanden: je koestert tweespalt, twist, ruzie, strijd. Nee toch! Het vuur met vijandige vlam is verdwenen, de Spaanse brandstichter is weg, en je wordt door je eigen vuur verteerd!

CONSTANTIJN HUYGENS GROET ZIJN VRIEND JOHAN DEDEL

Als je je nog enigszins je oude kameraad zult kunnen herinneren, zie hier, een brief, en wel een die niet is geschreven in een onbekende hand, een brief om je tien maal tienduizend zegenwensen te brengen, als het je (mogen de goden het verhinderen) aan zegeningen ontbreekt, Johan.

[5] Weldra zal voor de zevende keer de maancirkel aan de hemel staan met naar elkaar toe gebogen horens en zal voor de zevende keer Cynthia de maantrouwe wateren doen aanrollen, sinds een verzonden briefje zich haastte naar een woning in Heusden uit verlangen naar huisheer en boek als juridische experts. Juist jij evenwel (o trouweloze behartiger van mijn belangen!), maar niet jijzelf, weigert mij de gevraagde geschriften.

[11] Misschien kon deze afwijzing gelijkmoedig verdragen worden wanneer ze vriendelijk was weergegeven in een antwoord van jouzelf. Nu je je vriend hevig teleurstelt in zijn hoop op een briefje en liever op afstand wilt spreken bij monde van je broer, hoe pleit je je vrij, Johan? Houdt wellicht – vergeef me mijn nogal vrijmoedige opmerking – Amor je tegen?

[17] Ik zal openhartig zijn (waarom immers niet? ik zal geen beschuldigingen uitspreken): er waart over jou sinds kort ik weet niet wat voor gerucht rond.

Crederis internis depasci viscera flammis
 20 Cyprigenique sequi dulcia castra dei.
 Crederis; et certe, nisi quod vix immemor eius
 indomiti quondam pectoris esse queo,
 non verear licet incertis confidere dictis,
 visaque iam pridem fama merere fidem.
 25 Nec tamen ignosco. Nam, si damus omnia flammis,
 quaeso quid hic memorem te vetet esse mei.
 Quisquis amicitiae pugnantem opponit Amorem,
 ille vel hellebori, vel rationis eget.
 Non solet iste puer (puer est – nec tute negaris –
 30 tradere cui victas cogere, Iane, manus),
 non solet iste deus (deus est – nec id ipse negarim)
 solvere contractae pignus amicitiae.
 Et tu, bina ferens animo contraria, possis
 qui calidus dominae, frigidus esse mihi?
 35 Et tu, multivolis mox assimilande puellis,
 foedera sustineas frangere prisca novis?
 Iane, per hanc dextram, quae te praeitore Pelasgas
 protulit et Latias te praeitore notas,
 per patriae commune solum, per candida colli
 40 marmora, per Cypridos sidera bina tuae:
 desine tam duras praebere sodalibus aures,
 desine amicorum spernere, Iane, preces.
 Da mihi, cum dominae devoveris omnia, restem
 pars animi semper quantulacumque tui.
 45 Sic meritum tanti pretium latura doloris,
 decidat in casses praeda petita tuos.
 Sic tibi, sopitis quibus – heu! – quibus urere flammis,
 optatum referat sollicitata: ‘Placet.’
 Sic tibi Dedelios spondens fecunda nepotes,
 50 introeat festos Phyllis amata toros.
 Addere plura velim, si plura per otia detur,
 sed ne te careat longius illa: vale.
 Lugduni-Batavorum, 7° Id. Decemb. 1616\

Men gelooft dat je van binnen verteerd wordt door inwendig vuur en dat je dient in het aanlokkelijke leger van de god die de zoon is van Venus. Dat gelooft men; en waarachtig, behalve dan dat ik nauwelijks kan vergeten hoe vrij dat hart eens was, ik zal niet schromen op de praatjes, hoe onzeker ook, te vertrouwen: vroeger reeds bleek een gerucht geloofwaardig te zijn.

[25] En toch vergeef ik je niet. Immers, als we alles toeschrijven aan liefdesvuur, dan blijft mijn vraag, wat jou in dit geval zou beletten aan mij te denken. Iedereen die Amor tegenover vriendschap plaatst als daarmee onverenigbaar, ontbreekt het aan nieskruid of aan gezond verstand. Dat kind (een kind is het – en dat zul je niet kunnen ontkennen – voor wie je noodgedwongen zwicht, Johan), die god (een god is hij – en dat zal ikzelf niet kunnen ontkennen) is niet gewoon het contract te ontbinden van een vriendschap die men is overeengekomen. [33] Zou jij dan, twee tegengestelden met je meedragend, koel tegenover mij kunnen zijn en tegelijk vol hartstocht tegenover je meesteres? Zou jij dan, straks gelijk te stellen met wispelturige meisjes, oude banden durven verbreken omwille van nieuwe?

[37] Johan, bij deze rechterhand, die op jouw aanwijzingen Grieks, op jouw aanwijzingen Latijn heeft geschreven, bij ons beider geboortegrond, bij het blanke marmer van haar hals, bij de twee sterren van jouw Venus: geef niet langer kameraden zo weinig gehoor, Johan, versmaad niet langer verzoeken van vrienden. Gun me dat ik, wanneer je alles aan je meesteres zult hebben toegewijd, altijd een plekje, hoe klein ook, in je hart mag blijven innemen.

[45] Dat dan de begeerde prooi mag struikelen in je netten, het verdiende loon verschaffend voor zo grote smart. Dat zij dan het gewenste jawoord mag geven op jouw vraag, onder het doven van de vlammen waardoor – ach! – waardoor jij wordt verteerd. Dat dan je geliefde Phyllis het blijde huwelijksleven mag binnengaan, jou rijkelijk kleine Dedels belovend.

[51] Ik zou meer willen toevoegen, als meer vrije tijd dat toestond, maar om te voorkomen dat zij jou langer moet missen: vaarwel.

Leiden, 7 december 1616\.

CONSTANTINUS HUYGENS PATRI COLENDISSIMO S.

Dulce caput, venerande senex, pia cura tuorum,
 o pater, o animi portio magna mei:
 accipe, sed nocturna, suos redolentia somnos
 scripta (iubes testem prodere? lectus erit),
 5 quae, licet haud patrium referentia carmina nomen,
 non potuere oculos non subiisse tuos.
 Nempe cui vitam genitus lucemque diurnam,
 huic parili noctes debeo iure meas.

[Leidae, 6° Id. Decemb. 1616.]

CONSTANTINI HUYGENS ODE. AD PATREM, KALEND. IANUARIIS 1617

Rediit bifrons ancipitis dei
 dies, dierum prima, sed ultima,
 prima instantis et ultima lapsi,
 utriusque eadem terminus anni,
 5 nota nepotibus, aspiciens avos.
 Quo properatis, lubrica praepetis
 vectura dei tempora tempora?
 Vix pueri sumus et cluimus viri;
 vix iuvenes sumus et cluimus senes;
 10 vix modo nascimur, incipimus mori.
 Adeone omnes, quotquot in istis
 animam terris ducimus, uno
 ferimur curru, rapimur cursu?
 Adeon' pariter tecta potentum
 15 pariterque humiles, Parca, feris casas?
 Nec te probitas, divitiae, genus,
 nec te pietas, religio, decus,
 ferrea, sistunt? Heu! Nimium probis
 saeva, vel improbis
 20 mitia fata!
 Tu quoque, rerum summa mearum
 cura, pater, quo nec variabilis
 metuam divae sospite casus,
 quo nec Iberi fugiam comite

CONSTANTIJN HUYGENS GROET ZIJN GEACHTE VADER

Beminde vader, eerbiedwaardige grijsaard, voor de uwen een voorwerp van liefdevolle zorg, o vader, u die een grote plaats in mijn hart inneemt: ontvang de verzen die ik heb geschreven – maar het zijn nachtelijke, die hun eigen slaperigheid verraden (u beveelt een getuige te halen? het bed zal dat zijn); verzen die, hoewel niet vaders naam vermeldend, u onmogelijk níet onder ogen konden komen. Immers, wie ik als zoon mijn leven en daglicht verschuldigd ben, hem ben ik met evenveel recht mijn nachten verschuldigd.

[Leiden, 8 december 1616.]

ODE VAN CONSTANTIJN HUYGENS. AAN VADER, OP 1 JANUARI 1617

De dag met twee gezichten van de dubbelhoofdige god is terug, de eerste, maar ook de laatste van de dagen, de eerste van het beginnende en de laatste van het vergleden jaar, dezelfde dag grenspaal van beide, dag die welbekend is bij de jeugd, dag die ouderen aandachtig in ogenschouw neemt.

[6] Waarheen spoedt gij u, wegglippende ogenblikken van de snelvliegende god, die [weer nieuwe] ogenblikken brengen? Amper zijn we kinderen en we worden volwassenen genoemd, amper zijn we jonge mannen en we worden grijsaards genoemd, amper zijn we goed en wel geboren en we beginnen te sterven. [11] Worden we werkelijk allen, met zovelen als we op deze wereld ademen, meegevoerd op één wagen, meegesleurd in éénzelfde vaart? Treft gij werkelijk, schikgodin, gelijkelijk de huizen van machthebbers en de nederige hutten? Wordt gij, hard als ijzer, noch door rechtschapenheid, rijkdom, afkomst weerhouden, noch door vroomheid, godsdienst, aanzien? Ach! Al te wreed lot voor de goeden of al te zacht lot voor de slechten!

[21] U ook vader, mijn allerdierbaarste bezit – zolang u leeft ben ik niet bang voor de lotswisselingen gebracht door de grillige godin, zolang u bij mij bent vlucht ik niet voor het zwaard van een Spaans soldaat

25 militis ensem, nec supremam
 subiisse graver patriae lucem –
 tu quoque (deficit infortunii
 nuntia nostri lingua loquentem)
 aliquando tuos, quamlibet aegro
 30 pede divulsus, linques (heu, heu!)
 nunc tua gaudia, nunc lusus tuos,
 connubialis dilecta tori
 pignora, natos.
 Aliquando istaec, quae propriis ego
 35 praefero, summae lumina noctis
 tenebrae cludent et sua felix,
 qua descenderat ante, reviset
 spiritus astra.
 Quid tibi tunc, miserande puer,
 40 animi reris fore, cum mille
 repetes tecum basia, repetes
 quis privabere tunc amplexus?
 Quis tua tum, quis carmina candidus
 avida lector corripet manu?
 45 Quis iuvenilibus annuet ausis?
 Cui tum citharae pulsata fides
 tremulo perstrepet aera cantu?
 Cui modulamina, cui vaga barbiti
 plectra volabunt?
 50 Ibis in avia luctibus obrutus,
 fugies patrios patre nudatos
 exul propria sponte Penates –
 qualis viduum prole fugata
 fugiens nidum Daulias ardua
 55 gemit ereptos arbore pullos.
 Fugies Batavum conscia tanti
 litora damni.
 Flumina, pontum rate traicies
 forsitan ad Garamantas, ad Indos –
 60 quid proficies? Flumina, pontum
 tecum tute feres lacrimarum.
 Sequitur ventis ocior equitem,
 sequitur peditem cura pedissequa.
 Omnia desere, te non fugies,
 65 unus ubique.

en zie ik er niet tegen op voor het vaderland mijn laatste dag te beleven – u ook (de tong die ons ongeluk bericht begeeft het bij het spreken) zult, losgerukt hoezeer uw voet zich ook verzet, eens uw kinderen verlaten (ach, ach!), geliefde panden van het huwelijksbed, nu uw lust en uw leven.

[34] Eens zal het duister van de laatste nacht die ogen, die ik boven de mijne stel, toesluiten en zal uw gelukzalige ziel haar hemel terugzien, vanwaar zij vroeger is neergedaald.

[39] Hoe zal het je dan te moede zijn, denk je, beklagenswaardige knaap, wanneer je je de duizend kussen weer te binnen brengt, de omhelzingen waarvan je dan beroofd bent? Wie zal dan, wie zal als welwillende lezer met gretige hand naar jouw gedichten grijpen? Wie zal zijn goedkeuring hechten aan je jeugdige pogingen? Voor wie zal dan de getokkelde snaar van de luit de lucht vullen met trillende klanken? Voor wie zullen de melodieën, zal de vlugge strijkstok van de viola da gamba voortsnellen?

[50] Overstelpst door droefheid zul je de wildernis in vluchten, weg van het vaderlijk huis dat geen vader meer heeft, als een balling uit vrije wil – zoals een nachtegaal, weggevlucht van het nest waaruit haar kroost is verjaagd, hoog in een boom klaagt over de jongen die haar zijn ontnomen. Je zult wegvluchten van de kust der Hollanders, die getuige was van een zo groot verlies.

[58] Je zult misschien rivieren, ja zeeën oversteken per schip, naar de Garamantes, naar de Indiërs. Wat zul je ermee winnen? Jijzelf zult rivieren, ja zeeën van tranen met je meedragen. De zorg, die sneller is dan de wind, volgt de ruiter, volgt de voetknecht, als een onafscheidelijke dienaar. Laat alles achter, je zult jezelf niet ontvluchten, overal één en dezelfde.

Quo ruis, heu! nimium terrenis
 presse doloribus, anxie curis?
 Quo ruis, impie? Pudeat victi
 luctibus animi. Quin tu turgida
 70 sursum potius lumina tolle;
 erige quem natura erectum
 iussit sidera cernere vultum.
 Eripe te tibi; feriant superas
 carmina sedes:
 75 'Maxime rerum conditor ac parens
 et tu, soboles maxima maximi
 Christe parentis, pater orborum,
 columen miseri, patria profugi,
 quem nihil usquam latet abstrusum;
 80 qui praesentia, prisca, futura
 concipis uno saecula puncto;
 cui nascentis, cui modo nati
 ante expansos aetheris orbis,
 ante creati saecula mundi,
 85 patuere anni, constitit aetas:
 cum praefixae terminus horae
 venerit et tu quem dederas patrem
 ad caelestes, tua regna, domos
 revocare voles; cum lacrimarum
 90 rite piandis non sufficet
 luctibus imber: simul impositum
 patienter onus tolerare doce.
 Eadem plagas, eadem medicum
 dextera conferat, una dolores,
 95 una solamen.'
 O felices bis, ter et amplius,
 quis munito pectore contigit
 exspectatum subiisse malum;
 non quod miseros ante miseriae
 100 iuuet esse diem, sed praeviso
 (si tibi, sophiae, credere fas est,
 inclute mystes) venit a telo
 mollior ictus.

[66] Waar snel je heen, ach! al te zeer terneergedrukt door aardse verdriet, onrustig door aardse zorgen? Waar snel je heen, jij die God vergeten bent? Je moest je schamen je hart door droefheid te laten overheersen. Richt jij dan toch je gezwollen ogen liever naar boven; hef op dat gezicht dat natuur bevolen heeft opgeheven de sterren te aanschouwen. Ontruk je aan jezelf en laat zangen opklinken tot in de hemelse woning:

[75] 'Machtige Schepper en Vader en U, Christus, machtige Zoon van een machtige Vader, vader voor de wezen, stut voor de bedroefde, toevluchtsoord voor de verdrevene, voor wie niets dat verborgen is verscholen blijft, die de tegenwoordige, vroegere en toekomstige eeuwen vat in één ogenblik, voor wie reeds vóór het uitzetten van de hemelsferen, vóór de eeuwen van de geschapen wereld, de jaren openlagen en de leeftijd vaststond van wie geboren wordt, van wie net geboren is:

[86] wanneer het einde van de vooraf bepaalde levenstijd zal zijn gekomen, en U de vader die U hebt gegeven zult willen terugroepen naar de hemelse woonstede, Uw rijk; wanneer een regen van tranen niet genoeg zal zijn om naar behoren rouw te bedrijven: leer mij dan tegelijkertijd de opgelegde last geduldig te dragen. Laat dezelfde hand de wonden, dezelfde ook de genezende arts, éénzelfde hand droefheid, éénzelfde ook troost verschaffen.'

[96] O, tweewerf, driewerf en meer gelukkigen wie het ten deel is gevallen met een voorbereid gemoed een reeds verwachte ramp te ondergaan, niet omdat het baat bedroefd te zijn vóór de dag van droefenis, maar omdat de slag van een reeds voorzien wapen minder hard aankomt (als men u, roemrijke ingewijde in de wijsheid, mag geloven).

ACADEMIAE SACRUM

Et iam Leida vale: patrias revocamur in oras.
 Leida vale, patrio dulcior una solo.
 Hactenus alma tuo pendemus ab ubere mater,
 portio Palladii quantulacumque tui;
 5 hactenus est doctis patulam dare vocibus aurem;
 hactenus est avido condere verba sinu,
 hic ubi Cecropias Flandro praecone per arces
Cornelius tacito desiit ore loqui.
 Nunc alio trahit aura ratem; nunc altera mentem
 10 cura premit. Quae, quae meta laboris erit?
 Te sequimur, sequimurque tuas mox, curia, lites –
 curia, curarum mater, alumna, penus.
 Pulpita, rostra, forum, sententia, causa, clientes
 nomina erunt studiis non aliena meis.
 15 Heu veterem subito mutatam nomine vestem!
 Heu cito Pieriis laurea fixa iugis!
 O mea, sed quondam, faciles in vota Camenae!
 O mihi Thymbraei numina culta dei!
 Ecce ego, sed tenera vix obrepente iuventa,
 20 eripior sacris, turba sacrata, tuis.
 Eripior, nec sponte feror; nec transfuga dicar,
 nec tibi perfidiae criminis esse reus.
 Quos modo per patriam licuit, tibi trivimus annos;
 quod superest aevi vindicat Haga foro.
 25 Sic tibi, sic, veneranda cohors, damus ultima verba;
 reliquias prisci verba caloribus habe.
 Ne neger Aonios aegro pede linquere fontes;
 ne neger invitus dicere: Leida vale.
 Scrib. Lugd. in Batavis, Kal. Iun. 1617.

Erepti patriis properantia fata tropaeis
 MaVritii pLangit Belgia, rIDet Hilber.

GEWIJD AAN DE ACADEMIE

En nu, Leiden, vaarwel: we worden teruggeroepen naar onze geboortestreek. Vaarwel, Leiden, als enige plaats dierbaarder dan onze geboortegrond. [3] Tot zóver zijn wij, milde moeder, uw zuigeling, een deeltje, hoe klein ook, van uw Palladisch heiligdom; [5] tot zóver mogen we met open oor luisteren naar geleerde stemmen; tot zóver mogen we de woorden gretig in ons opnemen, hier, waar overal door de Atheense citadel *Cornelius* ophield te spreken met *zwijgende* mond, dankzij een Vlaams heraut.

[9] Nu trekt de wind mijn schip een andere kant uit; nu bezwaart een andere zorg mijn gedachten. Wat, wat toch zal het einde van het gezwoeg zijn? Weldra volgen we uw koers en de koers van uw geschillen, gerechtshof – gerechtshof: moeder, voedsterling, voorraad van zorgen. Lessenaar, spreekgestoelte, rechtbank, uitspraak, proces, cliënten: dat zullen de termen zijn die bij mijn vak horen.

[15] Ach, mijn oud kleed zo plotseling van naam veranderd! Ach, mijn lauwerkrans zo snel opgehangen op het Piërisch gebergte! Ach Muzen die – maar dat is voorbij – welwillend luisterden naar mijn gebeden! Ach machtige Thymbreïsche godheid, door mij geëerd! [19] Zie, ik word, en dat terwijl nog maar net de prille volwassenheid aan komt sluipen, van uw eredienst, geheiligde schare, weggerukt. Weggerukt word ik, ik ga niet vrijwillig; laat men mij geen verrader noemen noch mij schuldig verklaren aan trouweloosheid jegens u. Slechts de jaren die mijn geboorteplaats toestond heb ik in uw dienst doorgebracht; wat over is van mijn leven eist Den Haag op ten behoeve van de rechtbank.

[25] En zo, eerbiedwaardig gezelschap, zo spreken we onze woorden ten afscheid tot u; neem die woorden aan, de overblijfselen van een oude liefde. Laat men niet ontkennen dat ik met dralende voet de Boeotische bronnen verlaat; laat men niet ontkennen dat ik onvrijwillig zeg: Leiden, vaarwel!

³Ik schreef dit te Leiden, 1 juni 1617.

De vroege dood van Maurits, weggerukt temidden van vaderlandse overwinningen, wordt luid bejammerd door de Nederlanden, bespot door de Spanjaard.

EENDRACHT VOL TWEEDRACHT. ODE

Het is voorbij; de Hollanders kregen genoeg van de verworven rust; niets meer om handen hebbend schamen ze zich als een in vrede levend volk, schamen ze zich zelfs als een gelukkig volk bekend te staan.

[5] U, willekeurige vreemdeling, die uw gedachten laat gaan over de indrukwekkende overwinningen waarmee de beklagenswaardige Nederlanden juist toen het hoofd hoog tussen de wolken hebben gestoken,

[9] u die meent dat het dit volk als bedwinger van de nu overmeesterde Spanjaard misstaat in vreugde kransen van feestelijk loof te leggen om haren die als het ware voor de helm gemaakt zijn,

[13] ach! gelukkige toeschouwer die nauwelijks bewogen wordt door onze troebelen, ach! die nauwelijks warm wordt van onze vlammen: vooruit, bekijk dit strijdlustig volk eens goed.

[17] De Nederlanden, vrij van gevaar van buitenaf, kolken van twist. De massa, te vrezen door de massa, loopt te hoop, niet wetend op de juiste manier om te gaan met de toebedeelde grootheid.

[21] En om te voorkomen dat iemand dit als een ongeremde uitbarsting van dwaze redeloosheid aan de kaak stelt, is al lang een schoonschijnend excuus voor de troebelen gezocht dat de kleur van vroomheid draagt.

[25] Hoe, hoevelen, wie God vóór de grondlegging van het wereldbouwwerk in Zijn goedheid voor het eeuwig heil, in Zijn rechtvaardigheid voor de eeuwige straf heeft bestemd, is gespreksstof voor het grauw.

[29] In hoeverre en voor wie de Zoon die heeft geleden tot verzoening van de Vader, genoegdoening heeft willen zijn, waagt de schoenlapper, kundig boven zijn leest, te onderzoeken.

[33] Wat goeds, wat slechts de menselijke wil, bezoedeld door de val die plaatsvond met de eerste zonde, met zich draagt, hoeveel vrijheid een wedergeboren ziel heeft, daarover twisten vrouwen.

[37] Of het zeker is dat uitverkorenen op tweeërlei wijze geroepen worden, zal, bij twijfel van de marketenster, door de maaier bevestigd, door de moleenaar ontkend en door de stalknecht beslist worden.

[41] Of het soms ook een uitverkorene past te sidderen voor het hellevuur, in twijfel over zijn toekomst – daarmee verdrijft de drinkebroer aan het hof zijn ledige uren.

[45] Hij die omhooggevoerd werd door goddelijke inspiratie tot boven de aardse wereld, heiliger ingewijde in de gewijde wijsheid, heeft standgehouden en teruggekaatst: *'O mens! wie zijt gij'*.

[49] Hier wordt vroomheid gezocht langs verborgen schuilhoeken; waar ze zich laat zien, wordt ze versmaad. De enige, de grootste verdienste is die van geleerde vroomheid.

[53] Het is hierdoor dat razernij zonder gezond verstand het volk opzweept in blinde wanorde; het is hierdoor dat verderfelijke haat broeders in verbittering van elkaar scheidt.

[57] We zagen tijdens de recente oorlog de angstige Nederlanden sidderen voor Spanjes verscheurende muil, zoals een lam bang is voor leeuwen die uit de bergen komen aanstormen.

[61] We zagen vereende krachten het verdrukte vaderland van de last bevrijden. Waar was toen de rivaliteit? Ze leefde in ballingschap. En nu? Twisten verscheuren het welvarende land.

[65] Zo groot is de verraderlijkheid van de zee bij al te gunstige wind voor de zeeman die geen ervaring heeft op het water: het hoogste heeft de dreiging in zich van de diepste val.

[69] Ach! gepeupel dat zonder verstand van varen gebruik heeft gemaakt van al te gunstige wind, waartoe wordt van buiten een schoonschijnende reden tot vroomheidsbetoon gezocht? Van binnen is er genoeg.

[73] Je vertrouwt waarachtig op vleugels die door Daedalus met was zijn bestreken. Je hebt nog nooit bij jezelf onderdak gezocht, jij, die geen besef hebt hoe armzalig jouw huisraad eigenlijk is.

[77] Je zwelgt in overdaad, beklagenswaardige massa. Vooruit, een punt erachter, en laat toegewijde zorg gedrag dat verbetering behoeft onder handen nemen; ik vraag je of daar soms de pijn zit.

Standvastig.

Den Haag, 30 september 1617.

In de linker benedenhoek van de laatste bladzijde: Sen.: Hebben we zoveel tijd over? Weten we al hoe we moeten leven, hoe we moeten sterven?

Tumultuanti Bataviae,
 patriae carissimae quia matri, quia nutrici,
 patriae infelici quia felicitatis prodigae,
 bene agere et *constanter*
 faustiore anni ingredientis quam lapsi auspicio
 optat, vovet, apprecatur C.H.
 civium ultimus, (ignosce invidia) amantissimus.
 Ips. Kal. Ian. 1618.

Ille ego cui patriae nuper civilia civi
 bella dedit lyrico carmine Musa loqui,
 bella per Hesperios plus quam gratissima campos,
 bella vel Hesperiiis horridiora minis,
 5 nunc alios paro mente modos; rea criminis odit
 criminis ipsa sui patria ferre notam.
 Nunc alium quate, Musa, pedem: rediviva Decembrem
 excipit et clauso redditur orbe dies,
 illa dies gemino quondam celeberrima Iano,
 10 illa meo quondam carmine sacra dies.
 Nempe super tropici dilapsus cornua capri
 Cynthus Idalias fessus anhelat aquas.
 Tympana tacta tonent, volucres tuba perstrepat auras;
 psallite sacra novis organa feta modis.
 15 Iunge puellares Batavum speciosa choreas,
 tolle levi facilem voce iuventa pedem.
 Sat Furiis facibusque datum. Fuge, tristis Enyo,
 cede per aeternos non reditura dies.
 Redde Batava tuis niveam concordia frontem;
 20 exulet irarum quidquid adusque fuit.
 Indue pacatum, commota Batavia, vultum;
 collige concordi tela soluta manu.
 Desine mordaces ridenda fovere cachinnos
 invidiae, turbas quae fovet atra tuas.
 25 Desine post tantos demens dubitare triumphos
 Hesperiae malis terror an esse iocus.
 Desine devictae tanto conamine genti
 tradere victrices, tu tibi victa, manus.
 30 Desine surdastras opponere regibus aures
 (scilicet, et medicam despicias aegra manum).

C.H. (de geringste van de burgers,
de – nijd, vergeef het – meest vaderlandslievende),
wenst het woelige Holland,
het zo dierbare vaderland, moeder immers, voedster immers,
het ongelukkige vaderland, dat zijn geluk immers verspilt,
toe, en vraagt en bidt,
dat het juist handelt en *standvastig*,
met gunstiger voorteken voor het beginnende jaar
dan voor het afgelopen jaar.
1 januari 1618.

Ik, die als burger de burgeroorlog in mijn land onlangs van de Muze mocht bezingen in een lyrisch lied, een oorlog overal in de Spaanse velden meer dan blij begroet, een oorlog gruwelijker zelfs dan de Spaanse dreiging, [5] ik denk nu iets uit in andere metra; schuldig aan het vergrijp, wenst mijn vaderland niet zelf het brandmerk van zijn vergrijp te dragen.

[7] Sla nu een andere maat, Muze: weer herlevend neemt die dag de plaats in van december en keert hij terug bij het sluiten van de cirkel, die eens zeer feestelijke dag van de dubbele Ianus, die dag eens heilig door mijn zang. Immers, over de hoorns van de steenbok op de keerkring weggeleden, smacht de vermoeide zonnegod naar het 'Idalisch water.

[13] Roer de trom, laat trompetgeschal meekomen met de gevleugelde winden; zing, gewijde orgels, zwanger van nieuwe melodieën. Hollandse jeugd, lust voor het oog, vorm reien van meisjes, licht de rappe voeten van de grond op een luchtig wijsje.

[17] Genoeg is opgeofferd aan de Furiën met hun fakkels. Weg, ellendige Enyo, weg om ten eeuwigen dage niet terug te keren. Hollandse eendracht, toon de uwen weer uw blank gelaat; laat al wat er aan wrok was voorgoed uitgebannen worden. Geschokt Holland, laat uw gelaat vredigheid uitdrukken; verzamel de losgeraakte pijlen met eendrachtige hand.

[23] Houd op de bijtende schaterlach van de haat te voeden, die boosaardig uw onlusten voedt, en zo lachwekkend te zijn.

[25] Houd op na zo grote overwinningen in uw dwaasheid te twijfelen of u liever de schrik van Spanje wilt zijn of de risee.

[27] Houd op uzelf – overwinnaar, overwonnen door uzelf – uit te leveren aan het volk dat met zo grote moeite is overwonnen.

[29] Houd op koningen voor dovemans oren te laten spreken (werkelijk, ziek als u bent versmaadt u ook nog de genezende hand).

Desine – da veniam verbis, miseranda malorum
patria congeries, non nisi vera loquor –
desine constanti per Iberica ferra, per ignes
sanguine signatam commaculare fidem.
35 Excute quicquid habent caecae fallacia noctis
dogmata, doctrinae dogmata strata novae.
Si tamen, o, aliquis libeat novitatis amanti
esse, licet, factum comprobo; prome virum,
exue cum veteri veterum contagia morum
40 pellicula; sic iam, sic novus esse potes.
Sic modo, sed grata superis novitate novatus
(annue, Rex superum), sic novus annus erit.
Constanter.

118

30 12 1617

Ged., dl. I p. 109

AD PATREM, CUM IPSI 'QUERELAM BATAVIAE', CANTIONEM HEXAPHONEN, KAL.
IAN. OFFERREM

Si patriae dubius (quam dii prohibete!) ruinam
intueor, lacrimas poscere visa fuit.
Si subis optatas referens optate Kalendas,
carmina, concentus, gaudia, Iane, petis.
5 Si libet in superas oculum convertere sedes,
torva iubent humiles fundier astra preces.
Hinc triplicem (nam sic, Hollanda tragoedia, suades)
personam triplici munere functus ago.
Ploro, celebros, precor – patriam, Dionysia, divos –
10 flente, sacra, gemina – lumine, voce, manu.
Accipe ridentes, rerum dulcissime, fletus;
cantantes lacrimas (vix mihi credo) damus.
Constanter.
1618.

186

TEKST

[31] Houd op – vergeef me de woorden, vaderland, jammerlijke opeenstapeling van rampen, ik spreek niets dan de waarheid – [33] houd op het geloof dat is gemerkt met bloed dat heeft standgehouden temidden van Spaanse zwaarden en vuren, te bezoedelen. [35] Schud van u af al wat de misleidende dogma's aan nachtelijk duister in zich hebben, de omvergeworpen dogma's van de nieuwe leer.

[37] Als echter, o, een liefhebber van nieuwhed werkelijk iets wil betekenen, dan mag het, ik keur het goed; laat je kennen als een man, leg met je oude huid de smet van oude gewoonten af; eerst zó, ja zó kun je nieuw zijn. Alleen zó, maar dan wel vernieuwd met nieuwhed die de goden welgevallig is (Koning der goden, sta het toe), zó zal het jaar nieuw zijn.

Standvastig.

AAN VADER, TOEN IK HEM OP 1 JANUARI DE 'KLACHT VAN HOLLAND', EEN ZESSTEMMIG ZANGSTUK, AANBOOD

Als ik vol onzekerheid denk aan het ineensstorten van mijn vaderland (wat de goden mogen verhoeden!), leek dat om tranen te vragen.

Als gij mij in gedachten komt, begeerde Ianus, die de begeerde nieuwjaarsdag doet terugkeren, wilt gij gedichten, samenzang, blijdschap.

Als men zijn blik wenst te richten naar de hemelse woonstede, dragen grimmige sterren op ootmoedige gebeden uit te storten.

[7] Daarom vertolk ik een drievoudige rol ter vervulling van een drievoudige taak (gij, Hollands treurspel, nodigt er immers toe uit): ik beweën, ik verheerlijk, ik smeek – het vaderland, het feest, de goden – met betraande, plechtige, beide – ogen, stem, handen.

[11] Ontvang dan, allerliefste vader, lachende snikken; ik bied u (ik geloof mezelf bijna niet) zingende tranen aan.

Standvastig.

1618.

CONSTANTINI HUYGENS AD IUVENTUTEM ZIRICAEAM ELEGIA ΑΠΟΛΟΓΕΤΙΚΗ

Circaeii iuvenes, facibus devota Cyprinis
 pectora, par telo saucia turba pari:
 per niveam dominae decorantia lumina frontem –
 prima pharetrati, quem colis, arma dei –,
 5 per Paphiae delubra deae, per tela, per arcum
 cuius in accenso pectore vulnus habes:
 desine rivalem temere commota Batavum
 innocuique dolos subtimuisse viri.
 Non ego Mattiacas accessi proditor oras,
 10 non ego Circaeos dissimulator agros.
 Pone metum. Spernenda times. Impune Batavis
 creditur et fraudum nescia turba sumus.
 Non Helenam (si qua est) alter Paris ambio vestram;
 hospitii cultor, non violator ero.
 15 Non mihi fallacis plaudo sub imagine voti,
 non mihi tam grandis vindico iura spei.
 Mecum habito et quam sim novi procul *——*
 ut cadat in casses casta [Levina] meos.
 Illa quidem (et voveo) feliciter eligit, illa
 20 in mage felices introitura toros.
 Audiat interea, quisquis prior ille procorum
 occupat adventum suspitione meum.
 Fallier humanum est et habet sua quemque caligo;
 nec magis hic tenebris, nec caret iste magis.
 25 Ni tamen insignis dementem decipit error:
 nescio quid miseri nomen amantis habet.
 Non mihimet comperta loquor, sed naufraga saxa
 naufragium passo praemonitore noto.
 Quas dubio lacrimas, quae non suspiria amanti
 30 moverit aspectu torva puella suo!
 Quis misero pallor, quis non furor occupat artus,
 si sibi postponi quem velit ille praeit!
 Et tamen has aliquis – quid non mortalia cogis
 corda, tyrannorum maxime, parve puer! –
 35 has aliquis risum lacrimas, hos gaudia fletus
 dixerit Elysios posthabiturus agros.
 Vivite felices, quibus importuna calentes
 flamma vorat fibras – me meus ardor agit.
 Ite sub optatos (per me licet esse beatos),
 40 ite sub amplexus – me meus ardor agit.

ELEGIE VAN CONSTANTIJN HUYGENS AAN DE ZIERIKZEESE JEUGD,
TER VERDEDIGING

Circeïsche jongelingen, harten prijsgegeven aan Venus' vuur, eenzelfde schare gewond door eenzelfde pijl: [3] bij de ogen die het blank gelaat van jullie meesters sieren – de belangrijkste wapens van de door jullie vereerde god met pijlkoker –, bij het heiligdom van de godin van Paphos, bij de pijlen, bij de boog waarvan jullie de wond in jullie ontvlamde harten dragen: [7] maak je niet langer, zonder reden verontrust, zorgen om deze Hollander als rivaal en om de listen van een onschuldige man. [9] Niet als verrader ben ik naar Zeeuws gebied, niet als huichelaar naar de Circeïsche landerijen gekomen. Weg die angst. Jullie zijn bang voor fabeltjes. Hollanders kun je rustig geloven, we zijn een volk dat geen leugens kent. Ik zal niet als een tweede Paris dingen naar de hand van jullie Helena (zo er een is); ik zal gastvrijheid respecteren, niet schenden.

[15] Ik vlei mij niet met de illusie van een wens die geen werkelijkheid wordt, ik ken mezelf geen aanspraak toe op zo hoge verwachtingen. Ik woon in mijn eigen huis en weet hoe ver ik *——* ben, dat er een ongerepte [?Levina] struikelt in mijn netten. Zij evenwel (en dat is ook mijn wens), zij zal een gelukkiger keuze maken, om een gelukkiger huwelijksleven binnen te gaan.

[21] Laat hij ondertussen eens luisteren, wie hij ook is van de vrijers die het eerst mijn komst met verdenking belaadt. Vergissen is menselijk en ieder is omgeven door zijn eigen nevel; evenzeer als de een verkeert die ander in duisternis. Desniettemin, tenzij mij, niet bij zinnen, een grote dwaling misleidt, het woord 'minnaar' heeft in zekere zin iets treurigs. Ik spreek niet van eigen bevindingen, maar ik wijs gevaarlijke rotsen aan, gewaarschuwd door iemand die schipbreuk heeft geleden.

[29] Wat een tranen, wat een zuchten kunnen wrede schonen niet met hun aanblik bij de in onzekerheid verkerende minnaars teweegbrengen! Wat een bleekheid, wat een razernij neemt niet bezit van de ongelukkige als de ander vóórgaat die hij een plaats achter zichzelf zou willen geven! En toch kan iemand – waartoe dwing je de harten der mensen niet, machtigste der heersers, klein knaapje! – toch kan iemand deze tranen gelach, deze snikken vreugde noemen, waarvoor hij de Elyseïsche velden wil ruilen.

[37] Wees gelukkig, jullie wier gloeiend binnenste wordt verteerd door een kwellende vlam – ik word gedreven door mijn eigen vuur. Onderwerp je (van mij mogen jullie gelukkig zijn) onderwerp je aan de omhelzingen waarnaar jullie snakken – ik word gedreven door mijn eigen vuur.

Iam dudum patriis animo procul evehor oris,
iam mare, iam terras ultima mente lego:
Hesperidum hinc populi, hinc Phoebosubiecta recenti
regna manent oculos conspicienda meos;
45 Parthenopes iam nunc avido obversatur imago
et cinis imperii, perdita Roma, tui;
et quae Caesareo pares, Germania, sceptro
et modo feminea Gallia quassa manu;
50 quique per occiduos, Tamesis, devecte Britannos
iuncta colosseo litora ponte lavas.
Aurea libertas, quae non lustrabimus arva?
Quanta sub hos oculos te comitante cadent!
Aurea libertas, priscis adamata Batavis
cum socias iunxit foedere Roma manus,
55 aurea libertas, superum data munere terris,
quis tibi, quis sanus, vincula praetulerit?
Aurea libertas, tibi me voveoque dicoque;
tu quoque ne gressus desere, diva, meos.
Circaeius iuvenes, heia, procedite; cedo
60 qui modo rivalis nomine notus eram.
Subdite colla iugo, cippo date crura beato –
non facit ad Batavum calceus iste pedem.

Constanter.
Ziricaeae, prid. Kal. Apriles 1618.

120

25 05 1618

Ged., dl. 1 p. 115

CONSTANTINI HUYGENS IN ANGLIAM ABITURI AD PATRIAM TUMULTUANTEM
ΑΠΟΤΑΞΙΣ

Est aliquid patriis considerare molliter arvis;
est aliquid patrios usque subire lares.
Patria, da veniam: non sunt tua gaudia tanti;
non facis ad mores seditiosa meos.
5 Anglia vicino celebris iacet insula ponto,
dives opum, dubites, an pietate magis,
sed pietate magis. Borean date, fata, secundum.
Huc iter, huc animum vertimus; Haga, vale.
Hic ego securo placidum pede litus et illa,
10 illa, sed armorum nescia, regna premam.
Hic ego de patria cupidam narrantibus aurem
nunc dabo, nunc faciet littera missa fidem.

190

TEKST

[41] Reeds lang ben ik in gedachten ver weg van de voorvaderlijke streken, reeds de oceaan, reeds landen doorkruis ik in mijn verbeelding, de verste streken: [43] aan de ene kant wachten de volkeren der Hesperiden tot ik kom kijken, aan de andere kant de bezienswaardige koninkrijken die onder een vroege zon liggen; [45] reeds nu zweeft de verlangende het beeld van Napels voor ogen, en van de resten van uw rijk, te gronde gegaan Rome; [47] en u, Duitsland, dat gehoorzaamt aan een keizerlijke scepter, en Frankrijk, onlangs geteisterd door een vrouwenhand; [49] en u, Theems, die stroomt langs de in het westen wonende Britten en de oevers schoonspoelt die verbonden zijn door een kolossale brug.

[51] Gulden vrijheid, welke streken zullen we niet doorkruisen? Hoevele zullen er mij in uw gezelschap onder ogen komen! [53] Gulden vrijheid, gekoesterd door de oude Bataven toen Rome door een verdrag verbonden handen drukte, [55] gulden vrijheid, geschonken aan de wereld bij de gratie der goden, wie, wie met verstand zou kluisters stellen boven u? [57] Gulden vrijheid, u wijd ik mij en in uw dienst stel ik mij; verlaat ú, godin, dan evenmin mijn pad.

[59] Circeïsche jongelingen, vooruit, volg uw weg; ik die onlangs nog bekend stond als rivaal, wijk. Buig je nek onder het juk, leg je benen aan het geluk schenkend blok – aan de voet van een Hollander past die schoen niet.

Standvastig.

Zierikzee, 31 maart 1618.

VAARWEL VAN CONSTANTIJN HUYGENS BIJ ZIJN VERTREK NAAR ENGELAND
AAN HET WOELIGE VADERLAND

Het is niet gering je rustig te kunnen vestigen op voorvaderlijke grond; het is niet gering telkens weer het voorvaderlijk huis te kunnen betreden. Vaderland, vergeef me: uw vreugden zijn me niet zoveel waard; vol oproer als u bent past u niet bij mijn karakter. [5] In de aangrenzende zee ligt Engeland, het beroemde eiland, met een overvloed aan middelen of misschien, zo kun je je afvragen, meer nog aan godsvrucht, ja werkelijk meer nog aan godsvrucht. Schenk, lot, een gunstige noordenwind. Hierheen gaat de tocht, hierheen richten we onze aandacht; Den Haag, het ga u goed.

[9] Hier zal ik onbezorgd de vreedzame kust betreden, en dat koninkrijk, maar wel een dat geen wapens kent.

[11] Hier zal ik nu eens gretig mijn oor te luisteren leggen bij hen die over mijn vaderland vertellen, dan weer zal een brief mij overtuigen.

Hic ego de patriae surgentes funere planctus
(mentiar astra duint) eminus aure legam.
15 Hic ego, fata meos maneant quaecumque Batavos,
ut modo ne civis sim miser, exul ero.
Hic ego regales – mundi miracula – turres,
hic ego reliquias, Elisabetha, tuas,
20 hic ego Romuleas aequantia marmora moles
percontante novus lumine suspiciam.
Hic ego Cambrigias porro, mea summa, Camenas,
vota, salutandi sedulus hospes ero.
Hic ego – nunc animo, tum corpore iunctus amicis –
fundar in amplexus, Caesar amate, tuos.
25 Iurgia, dissidium, rixae, furor, ira, valete;
pax trabeata, vale; pugna togata, vale.
Avehor; aura vocat. Pacata Britannia, salve;
magne Britannorum rex, Iacobe, fave.

Constanter.

Hagae Com., 8° Kal. Iun. 1618.

121

←17 09 1618

Ged., dl. 1 p. 122

CORAM REGE CITHARAM PULSATURUS

Applicat augustam regum ter maximus aurem:
suggere non solitos, dextra Thalia, modos.
Quid pavido prodis gressu tremebunda? Quis iste
virgineo subitus funditur ore rubor?
5 Regius (agnosco) percellit lumina splendor;
torpida praesenti numine lingua riget.
Cui tamen ore loqui Batavo datur, ille Britannos
desperet faciles ad sua verba deos?

Constanter.

192

TEKST

[13] Hier zal ik (mogen de sterren geven dat ik ongelijk heb) van ver het opstijgend geweeklaag over de ondergang van mijn vaderland beluisteren.

[15] Hier zal ik, wat het lot ook moge zijn dat mijn Hollanders te wachten staat, een balling zijn om tenminste niet als landgenoot ongelukkig te zijn.

[17] Hier zal ik mij aan koninklijke paleizen – wereldwonderen – en aan de sporen die u hebt nagelaten, Elisabeth,

[19] hier zal ik mij aan marmer dat opweegt tegen Romulus' bouwwerken vergapen, als nieuweling met weetgierige blik.

[21] Hier zal ik voorts een bezoeker zijn die niet nalatig is in het begroeten van de muzen van Cambridge, mijn liefste wens.

[23] Hier zal ik mij – nu alleen in gedachten, dan in levende lijve verenigd met mijn vrienden – in jouw armen werpen, beminde Cesare.

[25] Vaarwel, getwist, onenigheid, ruzies, redeloosheid, toorn; vaarwel, vrede in wapenrok; vaarwel, oorlog in toga. Ik vertrek; een zacht windje roept me. Vreedzaam Engeland, gegroet; Jacobus, machtige koning der Britten, wees welgezind.

Standvastig.

Den Haag, 25 mei 1618.

TOEN IK VOOR DE KONING OP DE LUIT ZOU SPELEN

De driemaal grootste der koningen leent zijn verheven oor: draag, bedreven Thalia, onalledaagse melodieën aan. Waarom treed je schoorvoetend nader en beef je zo? Wat is dat voor blos plotseling over je jong gezicht? Koninklijke glans verblindt (dat geef ik toe); als je oog in oog met een god staat stukt de stem in verbijstering. Wie het evenwel vergund is de Hollandse taal te spreken, zou zo iemand geen hoop hebben dat Britse goden zijn woorden goedgunstig ontvangen?

Standvastig.

CONSTANTIJN HUYGENS GROET ZIJN VADERLAND BIJ ZIJN TERUGKEER UIT
GROOT-BRITTANNIË

God heeft ingestemd met wat ik ben begonnen en mij als balling, huiverend voor de twisten in het vaderland, in verre landen veilig door open velden en door bossen geleid.

[5] Hij die de drievuldige scepter zwaait over de Britse drieëenheid, heeft ingestemd; zijn hand – niets machtigers bestaat er in de hele wereld – heeft Hollandse lippen aangeraakt.

[9] Karel, zijn nakomeling, nu nauwelijks minder belangrijk dan zijn machtige vader, heeft ingestemd; u hebt ingestemd, Anna, wie het past te regeren in verbondenheid met zo'n echtgenoot.

[13] De eerbiedwaardige schare hoogwaardigheidsbekleders heeft ingestemd; mannen, jongens hebben ingestemd; meisjes hebben ingestemd; alle Britten hebben (om het kort te maken) unaniem ingestemd.

[17] Geeft gij, beschermgoden van mijn vaderland, mij bij mijn terugkeer misschien een blijde thuiskomst? Is het fanatisme misschien verdwenen dat eens mijn Hollanders tegen elkaar opzette?

[21] Zullen, zoals tranen mijn afscheidswaarderen hebben bevochtigd, misschien opnieuw tranen mijn eerste woorden bevochtigen en wilt u, vaderland, een betraand 'wees gegroet'?

[25] Zal ...? Hé! Genoeg. Vinger op de lippen. Werkelijk, opdat vooral niet ieder zo maar alles vrijstaat, moeten we spreken volgens een regel die de tong intoomt.

[29] Heilige waarheid is geweken voor schijn. Ach, ach, geest van de tijd! Ik ruim het veld, om niet dwars te liggen. Wat heb ik met jou te maken, ballast die politiek heet?

[33] Wat wel mag: u, huis en – het dierbaarste van al wat mij dierbaar is – ouderpaar, groet ik nu vrijuit, in woorden die geen censor dulden;

[37] en jou, beminde Maurits, eerste kind, eerste liefde van onze ouders; en – ach! eens dubbel zo grote schare – jullie, zusjes.

Nempe, ne laudem numeri superba
 vindicet tellus potioris, harum,
 caelites, binas retinente binas
 orbe vocastis.
 45 Si tamen caelo (veniam dolori,
 Parca, fraterno dabis) invidere
 fas sit, o quidni, Catharina, caelo
 invidearis!
 50 Blanda Vestalis species pudoris,
 candidum pectus, pia virgo, sollers
 artium custos, Catharina, cur te,
 cur careamus?
 Corculum matris, patriae senectae
 dulce solamen, praeunte nullo
 55 doctior doctis, Catharina, cur te,
 cur careamus?
 Mel meum, Sappho mea, Gratiarum
 quarta, Musarum soror, obstupentis
 plasma naturae, Catharina, cur te,
 60 cur careamus?
 Sed recens cursum dolor institutum
 rumpit. Excuset miseranda lapsum
 culpa; maiores minor avocavit
 causa poetas.
 65 Talis incautum memorata Flaccum
 flexit Europe, tumidos parantem
 Hadriae fluctus tumido puellae
 tollere versu.
 70 Terminum pono lacrimis et unde
 solverat puppis redeo: valete
 plurimum, toto penitus remoti
 orbe Britanni.
 Plurimum salve, pater, atque mater,
 plurimum; frater, geminae sorores,
 75 plurimum; salve, domus; Haga, salve;
 patria, salve.

Constanter.
 Lambethiae, Septemb. 1618.

*In de linker bovenhoek van de eerste bladzijde: Patriae quis exul se quoque fugit?
 In de linker bovenhoek van blad 9r, dat begint met vs. 49: Heu qualis pietas, heu
 quam brevis excidit aetas!*

[41] Immers, omdat anders aardse trots zich de lof van een groter aantal toeëigent, hebt u, hemelbewoners, twee van hen tot u geroepen, met behoud van twee voor de wereld.

[45] Als het dan toch toegestaan zou zijn de hemel iets te benijden (schikgodin, vergeef het de droefenis van een broer), o, waarom zou men de hemel jou, Catharina, niet benijden!

[49] Liefdallig toonbeeld van Vestaalse ingetogenheid, oprechte natuur, vrome maagd, bekwame hoedster van de kunsten, waarom, Catharina, waarom moeten we je missen?

[53] Moeders hartje, lieve troost tijdens vaders oude dag, zonder dat iemand je voorging geschoolder dan geschoolden, waarom, Catharina, waarom moeten we je missen?

[57] Mijn zoete honing, mijn Sappho, vierde van de Gratiën, zuster van de Muzen, schepping van een sprakeloze moeder natuur, waarom, Catharina, waarom moeten we je missen?

[61] De nog verse wond echter zorgt voor een breuk in de ingeslagen weg. Laat het droevig karakter van wat de schuld is mijn uitglijden rechtvaardigen; door minder zijn wel groter dichters van de wijs gebracht.

[65] Het noemen van Europa heeft op die manier de onoplettende Horatius afgeleid toen hij zich opmaakte om voor een meisje de hoge golven van de Adriatische zee op te doen rijzen in hooggestemde verzen.

[69] Ik stel paal en perk aan mijn tranen en keer terug naar het punt vanwaar de steven zich had afgewend: van harte vaarwel, Britten, die ver van de hele bewoonde wereld bent afgezonderd.

[73] Van harte gegroet, vader, moeder, van harte; broer, beide zusjes, van harte gegroet; gegroet, huis; Den Haag, gegroet; geboorteland, gegroet.

Standvastig.

Lambeth, september 1618.

In de linker bovenhoek van de eerste bladzijde: Wie ontvlucht, verbannen uit zijn vaderland, ook zichzelf?

In de linker bovenhoek van blad 9r, dat begint met vs. 49: Ach, wat een vriendschap, ach, wat een kort leven is voorbij!

In de linker benedenhoek van de laatste bladzijde:

Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet.

Non, si male nunc, et olim sic erit. Scr. aeger.

123 02 05 1619 *Ged.*, dl. 1 p. 139

Cernimus Hesperiiis gemina cum prole ruinis

eductum Batava Laocoonta manu.

Quae non Geiniaco debetur gratia caelo?

Quod proavum fuerat, posteritatis erit.

124 12 09 1619 *Ged.*, dl. 1 p. 161

C edite terrarum claudae moderamina leges;

O ccidat ad solem Cynthia vestra meum.

N avigat ad summo defixum sidus Olympo

S cilicet, haec animi quassa carina mei.

5 T ollor; ave tellus, superas libet ire per auras;

A nnue, caelorum rector, et affer opem.

N itimur in vanos nisi te {ducente} {praeunte} labores;

T ende manum, persto; tolle, relabor item.

E rige divino trepidam sufflamine mentem;

10 R estat in auxilio spes rediviva tuo.

Prid. Id. Septemb. 1619.

125 16 01 1620 *Ged.*, dl. 1 p. 170

EPITAPHIUM IACOBI GRUSII

Quicumque, fluxas temporum exosus vices

et sempiternam mente praemensus diem,

delira rerum despicias crepundia,

ades, viator; ista iam pridem mihi

5 detexta tela vel peracta est fabula.

Pridem illa Syrtis, illud omni torvius

fretum Charybdi puppe traiectum mea

vix praeteractae fervet a vestigio.

In de linker benedenhoek van de laatste bladzijde:

Hij die vandaag dit heeft gegeven, kan het morgen, als hij wil, wegnemen.

Als het nu slecht gaat, hoeft het niet ook in de toekomst slecht te gaan.

Geschreven tijdens ziekte.

123 02 05 1619 *Ged.*, dl. 1 p. 139

We zien Laocoön, met zijn tweevoudig kroost te voorschijn gehaald uit de puinhopen van Italië door de hand van een Hollander. Wat een dank is men De Gheyns burijn niet schuldig! Wat van de verre voorouders is geweest, zal van het nageslacht zijn.

124 12 09 1619 *Ged.*, dl. 1 p. 161

Wijkt, kreupele wetten, die de aarde regeren; laat uw maan ondergaan voor mijn zon. Naar de ster namelijk die onbeweeglijk staat aan het hoogst van de hemel richt zich dit slingerend schip van mijn ziel. Ik verhef mij; vaarwel aarde, ik wil mij door de hoge lucht begeven. Geef Uw goedkeuring, Gij die de hemelen regeert, en schenk mij kracht. Voor vruchteloze inspanningen zetten we ons schrap als U ons niet {leidt} {voorgaat}. Strek Uw hand uit en ik sta; evenzo, trek haar weg en ik val terug. Richt mijn angstig gemoed op met goddelijke bezieling; hernieuwde hoop berust op Uw hulp.

12 september 1619.

125 16 01 1620 *Ged.*, dl. 1 p. 170

GRAFSCHRIFT VOOR JACOB GRUSIUS

Voorbijganger, wie je ook bent, als je het dwaze kindergoed der aardse dingen veracht omdat je de onbestendige wisselingen van het tijdelijke haat en nu al de eeuwige dag in gedachten uitmeet, kom dichterbij; voor mij is dat doek reeds lang geleden ten einde toe geweven en het stuk uitgespeeld. Reeds is die Syrtis, dat water grimmiger dan elke Charybdis, door mijn schip bevaren en is het in beroering van het spoor dat het schip naliet toen het met tegenzin passeerde.

Vixi – ista summa est. Quantus aut quantum rogas?
10 Spes Grusiorum prima, patris corculum,
pupilla matris, utriusque mel merum,
forma, lepore, praeter annos indole
par paene nulli, plurimis provector
ter quinque paucos messibus iunxi dies,
15 cum parca pronam Parca deduxit colum.
Quid evocantis increpas caeli manum?
Quid ampliores exigis, pater, moras?
Praemittor. Ecquid invides compendium?
Sequeris. Ecquid ingemis functo via?
20 Fletus malorum busta, non meum decet;
matura vitae nulla non finis bonae.

Constanter.
17° Kal. Feb. 1620.

126

02 02 1620

Ged., dl. 1 p. 183

[ΤΕΤΡΑΔΑΚΡΥΟΝ]

Stabat inexhausto madidus pia lumina rivo
{Thyrsis} {pastor} ad Aglaiae {frigida} {naufraga} busta suae,
hic ubi (Naiades rubeant a crimine nymphae)
passa puellarem traxerat unda pedem.
5 Stabat, et ut carum diffundere flumina crinem
vidit, et ut surdos tristia verba Notos
(talīs 'Io Arethusa, io Arethusa' vocanti
excidit {in fontem nympha liquata} {Ortygiam vecta puella} deo),
'En', ait, 'en, mea vita, sequor. Par ussit amantes
10 flamma, dabunt finem {non nisi} {nunc quoque} fata parem.
Unda tuos necat, unda meos {mersabit} {submerget} ocellos
et poterunt lacrimae quod potuistis, aquae.'

Constanter.
[?4]° Non. Feb. 1620.

200

TEKST

[9] Ik heb geleefd – dat is het in het kort. Hoe groots of hoe lang, vraag je? Voornaamste hoop van de familie Grusius, vaders hartje, moeders oogappel, louter honing voor beiden, in schoonheid, charme en (voor mijn jaren ongekende) begaafdheid bijna niemands gelijke, verder gevorderd dan de meesten, had ik weinig dagen toegevoegd aan drie maal vijf zomers, toen de zuinige schikgodin het neergaande levenslot had afgesponnen.

[16] Waarom klaagt u over de hand van de hemel, die ons tot zich roept? Waarom eist u, vader, meer tijd? [18] Ik word vooruitgestuurd. Benijdt u mij soms de korte weg? [19] U zult mij volgen. Treurt u soms over wie de tocht heeft volbracht? Geweeklaag past de graven van booswichten, niet het mijne; van een goed leven komt het einde nooit te vroeg.

Standvastig.
16 januari 1620.

[TRANEN IN VIERVOUD]

{Thyrsis} {Een herder}, de liefdevolle ogen nat van een onuitputtelijke tranenstroom, stond bij het {ijzige graf} {zeemansgraf} van zijn Aglaia, [3] hier waar (de Naiaden, die nimfen, moeten zich schamen over dit misdrijf) een opensplijtende golf het meisjesvoetje had meegetrokken.

[5] Hij stond daar, en toen hij bemerkte dat de stroom de lieve haren deed uitwaaiëren en dat de gevoelloze wind hetzelfde deed met zijn droeve woorden [7] (zó ontglipte {de tot een waterbron versmolten nimf} {het meisje dat in Ortygia terecht is gekomen} aan de god die haar 'Hé Arethusa, hé Arethusa' toeriep), [9] sprak hij: 'Kijk, kijk toch, mijn liefste, ik volg je. Eén vlam heeft ons als geliefden verteerd; één einde {en anders niet} zal het lot ons {ook nu} brengen. [11] Een golf ontnemt jouw ogen het leven, een golf zal die van mij {verdrinken} {onderdompelen} en tranen zullen vermogen wat u, waterstromen, vermocht.'

Standvastig.
[?2] februari 1620.

ITALIA DECOLOR

Hesperii manes, mundi morientis imago
 praevia, faex rerum, splendida barbaries,
 marcide flos, cinis, umbra tui, salve, Itala tellus,
 indigenam patriae frigidioris habes;
 5 frigidioris habes, non deterioris alumnum,
 hospitii socia qui rogo iura fide.
 Illa per ingentes olim dilapsa triumphos,
 illa super geminum Fama levata polum,
 qua caput atque orbis late dominator ocellus
 10 diceris, hos oculos impulit, hosce pedes,
 iussit ab Arctois discedere litoris undis,
 qua Batavi fontem nescit harena soli,
 scandere monstrosum per inhospita nubila culmen,
 ferre per aestivas torpida membra nives
 15 iussit, et, o, vanis utinam ne lapsa revolvens
 luserit ignarum rumor imaginibus!
 Infelix, at enim quam prisci rara decoris
 semina, pauca virum, nulla vigoris habes,
 nulla pudoris et ingeniti (fas dicere) bruto
 20 luminis, ingeniti quas alis ipsa feris.
 Impia, divinos specie pietatis honores
 eripis immenso qui videt ista Deo;
 quod colis ipsa creas, quod edis colis (horreo dictis),
 mente creatorem non capis, ore teris;
 25 cui gemitus de corde pios, cui viscera debes
 contritique sacras pectoris exuvias,
 dona viris, pueris spernenda crepundia profers:
 aera, faces, tabulas, marmora, thura, sonos.
 Improba, cognatas agis in sua viscera dextras;
 30 tota rubes fratrum sanguine, tota patrum.
 Flagra, sicas, aconita doces, non praelia, civem;
 ivit in acceptos fraus homicida iocos.
 Luxu, foeda, fluis; quicquid congesta dederunt
 saecula vel patras una vel exsuperas.
 35 Non gladium raptor, non novit adultera legem,
 non Sodomae sordes, non pice digna Venus.
 Plura iubet calamus, iubet indignatio plura,
 ni vetet ingenuus plura referre pudor.

ONTAARD ITALIË

Hesperisch schimmenrijk, voorafschaduw van de ondergang der wereld, droesem der aarde, prachtlievend land van barbaren, verwelkte bloem, as, schaduw van uzelf, gegroet, Italiaanse bodem, gij hebt een inwoner van een kouder land binnen uw grenzen; een zoon van een kouder, niet van een minder land, die vraagt om het recht van gastvrijheid krachtens bondgenootschappelijke band.

[7] De Faam, destijds verbreid door grootse overwinningen en tot boven beide polen gestegen, door wie gij als heerser alom hoofd en sieraad van de wereld wordt genoemd, heeft deze ogen, deze voeten gedreven, [11] heeft bevolen weg te gaan van de Noordzeegolven aan het strand, 'waar het zand van de Hollandse bodem zijn bron niet kent, heeft bevolen een reusachtige top te beklimmen temidden van onherbergzame wolkenflarden en verstijfde ledematen door zomerse sneeuw te slepen, en, ach, had toch uw reputatie, die vergleden tijden memoreert, maar niet de onwetende bedrogen met hersenschimmen!

[17] Immers, ongelukkige, hoe zeldzaam zijn de sporen die ge bezit van de oude luister, hoe schaars die van de helden, hoezeer afwezig die van levenskracht, afwezig die van eergevoel en van het licht dat (zo mag men zeggen) de redeloze aangeboren is, dat de wilde dieren aangeboren is die gijzelf voedt.

[21] Gij neemt, goddeloze, onder het mom van vroomheid de onmetelijke God, die uw daden gadeslaat, Zijn heilige eredienst af. Wat gij vereert, maakt gijzelf, gij vereert iets wat gij eet (ik huiver bij deze woorden), gij bevat uw Schepper niet in uw geest, gij vermaalt Hem met uw kaken. Hem aan wie ge vrome klachten recht uit het hart, aan wie ge het diepste verschuldigd bent, de heilige 'gaven van een berouwvol hart, houdt ge als geschenken kindergoed voor, veracht door mannen, door kinderen: koper, kaarsen, schilderijen, beelden, wierook, muziek.

[29] Gij doet, verdorvene, familie de hand slaan aan eigen vlees en bloed; alom bent ge rood van het bloed van broers, alom van dat van vaders. Gij maakt burgers vertrouwd met gesels, dolken, gif, niet met eerlijke strijd; bedrog dat mensen doodt is tot de aanvaarde vormen van tijdverdrijf gaan behoren. [33] Gij loopt, schandelijke, over van extravagantie; al wat de eeuwen samen hebben laten zien, brengt gij alléén tot voltooiing of overtreft ge. De verkrachter komt niet in aanraking met het zwaard, de overspelige vrouw niet met de wet, zo ook sodomie, zo ook wellust die met pek gestraft behoort te worden.

[37] Mijn pen gebiedt me meer aan te voeren, meer aan te voeren gebiedt mijn verontwaardiging, als aangeboren gêne dat niet verbood.

40 Sisto manum, pede linquo tuos, indigna, Penates;
forsitan his olim qui capiatur erit.
Quo sociae veteres Romae placuere Batavi
candor et egregius mentis ad alta vigor
fervet adhuc studiisque idem *CONSTANTER* abhorret,
Roma, sed (heu!) quam nunc altera Roma, tuis.
45 En reducem dilecta tenes Hollandia civem;
da subeat veteres non novus hospes agros.
Rettulerint alii insanae novitatis amorem,
Italiae solus taedia sola fero.

Clavennae in Raetis, Iulio 1620, ex Italia redux.

Ignoscite viri magni, pii atque eruditi, quorum in tanta barbarie ingentem
numerum relictum esse oculatus testis assero. Saeculi apud vos vitia per-
strinxi, cuius adeo vos convicia non tangunt, ut ad laudem imprimis facere
videantur; vos autem

infracta caelo meriti virtute locari,
ni foret in stellas astra referre parum.

128

25 07 1620

Ged., dl. 1 p. 187

LIBELLUS LECTORI

Cum Batavis Venetas socialis dextera vires
iungeret et geminus mutua ferra leo,
tanta cui proceres voluere negotia curae,
transiit has peregre me comitante vias.
5 Hinc levis in modicam crevi cum faenore molem,
qualis in affixas massa voluta nives.
Qui totidem pernosse volet, non visere fines,
en teneat domini sedula scripta mei
et sine dente iocos, expertes criminis horas,
10 innocuas noctes et sine labe dies.
Vidit hic, ille sciet; tulit hic, fugit ille labores.
Quaero: cui cuius gaudia pluris erunt?
Fallor an ex trutina feret aequior arbiter aequa:
ille tulit mentem, quo tulit iste pedes.
15 Sed patrios posthac fugias praeposterus agros,
si pote quos noris non adiisse locos.

Constanter.

Basileae, 8° Kal. Sextil. 1620.

204

TEKST

Ik houd mijn hand stil, mijn voet verlaat, onwaardige, uw beschermgoden; misschien zal er ooit iemand zijn die zich door hen laat verschalken. De trouwharigheid en de uitzonderlijke geestkracht in staat tot verheven daden, waarmee de oude Bataven hun bondgenoot Rome voor zich innamen, vlammen nog altijd op en verafschuwen daarbij *STANDVASTIG* uw voorkeuren, Rome, maar (ach!) hoezeer een ander Rome nu.

[45] Zie, geliefd Holland, gij hebt uw burger terug; vergun dat hij niet als een onbekende vreemdeling de velden van vroeger betreedt. Anderen mogen een hang naar dwaze nieuwigheid mee terug hebben genomen, ik alleen breng alleen weerzin tegen Italië mee.

Chiavenna in het gebied der Raetiërs, juli 1620, op de terugreis uit Italië.

Vergeef het me, edele, vrome en geleerde heren, van wie temidden van zoveel barbaarsheid een enorm aantal over is, zoals ik als ooggetuige staande houd. Ik heb de ondeugden van deze tijd bij u bekritiseerd; mijn verwijten zijn zo geheel en al niet op u van toepassing, dat ze u vooral tot lof lijken te strekken; u toch

verdient wegens ongebroken deugd een plaats aan het firmament,
als het iets zou betekenen sterren naar de hemel te brengen.

HET CAHIER TOT DE LEZER

Toen een bondgenootschap de Venetiaanse krachten met de Hollandse bundelde en beide leeuwen hun zwaarden, heeft hij die op last van de hoge heren zorg droeg voor zo belangrijke onderhandelingen, in mijn gezelschap deze wegen in den vreemde afgelegd. Vandaar dat ik, eerst licht, door geleidelijke toename een klein gevaarte ben geworden, zoals bij wenteling door zich vasthechtende sneeuw de bal groter wordt.

[7] Wie evenveel landen zal willen kennen zonder ze te bezoeken, ziehier, laat hij de vlijtige aantekeningen van mijn meester ter hand nemen, en de aardigheden zonder stekels, uren zonder schuld, nachten vrij van blaam en dagen zonder smet.

[11] Hij heeft gezien, de lezer zal weten; hij verdroeg het ongemak, de lezer ontloopt het. Ik vraag u: wiens vreugden zullen voor wie het duurst zijn? Ik vergis me als niet een onpartijdig scheidsman het zal aflezen van een onpartijdige weegschaal: de lezer droeg zijn geest waarheen de ander zijn voeten droeg. Ja, in het vervolg zou je dwaas zijn de voorvaderlijke akkers te verlaten, als het kan dat je plaatsen die je kent, niet hebt bezocht.

Standvastig.
Basel, 25 juli 1620.

Qui negat hoc tam multa libro, tam dissona posse
 scribier et mixtos seria ferre iocos,
 quo sibi tam veteres avias pulmone revellat
 audiat. Hos matri scripsimus, ista patri.
 5 Qui duo sunt et idem, quibus est mens una duobus,
 ista legent; geminum quid vetet esse librum?

Constanter.
 Spiraе, [24]^o Kal. Sextil. 1620.

MISOGAMOS. SATIRA

Coniugii male fausta dies, male festa viris nox,
 nescio vos neque scire libet. 'Dos lauta, supellex,
 praedia displiceant, domus et grex?' Tolle quod astat,
 femineum caput et triti pia taedia lecti,
 5 sum deus; adde, necas. O qua sumus et Batavorum
 nomine turgemus, pretio pretiosior omni
 libertas, oriunda diis, optanda viris dos!
 Qua subeat mercede tui caruisse? Quis ultro
 excutiat sibi te patriisque eliminat arvis?

10 Ducimus uxorem. Superi, quam cara voluptas!
 Ducimur, haec summa est. Et fluxerit alter ab illo
 qui tuus est, Hymenaeae, dies. Vos advoco testes,
 quae volucris volitatis ad haec pede sacra puellae,
 15 quantillum, cui serus equos disiungere Titan
 visus et optatas producere Vesperus horas,
 hesternae teneat reliquum de fronte maritus.
 Rideat, exsultet, fundatur in oscula quorum
 nec potiora Neaera tulit, nec Lesbia poscat,
 20 Rossa suum potiora neget fuisse poetam.
 Vidimus et maesto festivo gutture carmen
 exprimier, ridere foris, quem flere domi lex
 naturae gemitumque rogo debere paterno
 iusserat, hinc alacrem scena poscente Bathyllum.
 O miser! Illud heri festum comoedia nunc est;
 25 spectator, conviva, venis. Qui seria nuper
 gaudia, personatus agit non seria sponsus.
 Hinc animo gemit, hinc tremulo simulator oculo
 ridet et admoto convivam fallere Baccho,

Wie vindt dat in dit boek niet zo veel verschillends geschreven mag worden, en dat ernst geen vermenging met scherts toelaat, laat hij luisteren hoe hij zulke belegen bakerpraatjes uit zijn lijf bant. De scherts in dit boek is voor moeder, de ernst voor vader. Zij die twee en dezelfde zijn, die getweeën één geest hebben, gaan dit lezen; waarom mag dit boek niet dubbel van aard zijn?

Standvastig.
Spiers, [?29] juli 1620.

HUWELIJKSHATER. SATIRE

Voor een man onzalige huwelijksdag en rampzalige huwelijksnacht, ik ken u niet en wil u ook niet kennen. 'Scheep je dan geen genoeg in een royale bruidsschat, huisraad, een stuk grond, een woning en personeel?' Neem het vrouwspersoon dat erbij staat weg, en de weerzinwekkende verplichting van altijd weer dat ene bed, en ik voel me een god; doe het erbij en je brengt me om. O vrijheid, kostbaarder dan iedere kostbaarheid, waardoor we bestaan en trots de naam Hollanders dragen, geschenk uit de hemel, de bruidsschat van mannen! Voor welke prijs zou men het dulden u te missen? Wie zou u vrijwillig van zich afstoten en u verdrijven van de vaderlandse bodem?

[10] Ik neem een echtgenote. Mijn God, hoe duur betaald worden de lusten! Zij neemt mij, daar komt het op neer. En laat de dag na die van u, Hymenaeus, voorbij zijn. Jullie, meisjes die met vliegensvlugge voet naar dat altaar snelden, roep ik aan als getuigen, hoe weinig hij die vond dat Titan traag was met het uitspannen van de paarden en de avondster met het brengen van de gewenste uren, als echtgenoot overhoudt van zijn stemming van gisteren. [17] Hij mag lachen, uitgelaten zijn, zich helemaal geven in kussen zoals Neaera er geen betere kreeg en Lesbia geen betere zou vragen, zoals de dichter van Rossa er volgens haar geen betere liet neerregenen. We hebben óók meegemaakt dat uit een droeve keel een vrolijk lied klonk, dat iemand buiten lachte wie de wet der natuur had geboden binnenshuis te wenen en de brandstapel van zijn vader rouwbeklag schuldig te zijn – omdat het toneel hierna weer een vrolijke Bathyllus vereiste. [24] Arme stakker! Dat feest van gisteren is nu een komedie. Gast, u komt als publiek. De echtgenoot, die zo pas nog echte vreugde betoonde, speelt met masker op onechte vreugde. Vanaf nu is hij in zijn hart bedroefd, vanaf nu huichelt hij als hij lacht met twinkende oogjes en is hij erop uit met behulp van Bacchus zijn gast en, als dat kan, zichzelf voor de gek te houden.

si potis, ipsum sese parat. Invita cachinnos
 30 labra, sales invita docet, dum flebile presso
 pectore 'paenituit' roso foveat intestino.
 Tolle graves, Hymenaeae, faces; fuge tecta, Diones,
 cum telo pharetraque, puer. Duxisse triumphum
 sat sit et hac fatuo tenuis illuisse veneno.
 35 Interea subiti variata pelle stuporis
 causa rogatur et in rerum libet ire latebras.
 Nempe oculos nox una dedit; cum nocte refugit
 fascinum et Idalii blande vaga somnia Morphei.
 Omnis ut in summo, quantum pote, culmine rerum
 40 res stetit, instanti nutat vicina ruinae.
 Stare vetat natura quod usquam vivere iussit.
 Fac voto potiat et omnis ad interitum spes;
 omnis it ad metam fervor, metus, ira, cupido.
 Hinc animi subito facies diversa colorque
 45 discolor, hinc quod sperat amat, quod possidet odit
 et satius caruisse putat. Miraris? At ille
 impetus in summo graduum stetit, ulterius qua
 non datur; inde cadat ratio docet et monet ordo.
 Credibile est arsisse Iovem Iunone, quousque
 50 ivit in amplexus precibus mollita cupitos.
 Vix tota gaudere datum, vix coepta vocari
 quae soror et coniux – quid agis pater atque hominum rex?
 Languet et ad nova claustra recens ergastulus horret
 et cuperet non esse quod est sine fine futurus.
 55 Iam Danaen aerata (cave, Saturnia!) turris
 non tenet. Excubiae prohibent? Erit imber adulter;
 qua nequit ire, pluet. Iam taurus Agenore natam
 avehit, illicitos Creta satiante calores.
 Iam cygno decepta duos promittit ab ovo
 60 Tyndaridum paelex simulandos nomine fratres.
 Iam novus Asterien rostro premit ales adunco.
 Mnemosynen pastor, satyri Nycteida vultu
 ludit et Alcidae mentito coniuge matrem.
 Te quoque, terribilis tremor, Ennosigaeae, profundi,
 65 nonne ducem simulare gregis, delphina, iuencum
 defraudata suis amplexibus Amphitrite
 vidit, et esse suas iam pridem taedia taedas?
 Ecce diis quod habent vile est et finis amorum
 coniugii nox prima fuit. Vos, dicite, sponsi,
 70 copula qui faciat nunquam solvenda beatos?

Zijn lippen leert hij tegen hun zin een glimlach, tegen hun zin een kwinkslag, terwijl hij in zijn bedrukt gemoed een hartverscheurend 'ik heb spijt' met zich omdraagt, wat hem inwendig verteert. Weg met die fnuikende fakkels, Hymenaeus; het huis uit, jij, Diona's knaapje, met pijlen en koker. Laat het genoeg zijn getriomfeerd te hebben en een dwaas tot dusver met je gif beet gehad te hebben.

[35] Ondertussen vraagt men naar de oorzaak van die plotselinge verbijstering die van kleur deed verschieten en wil men graag doordringen in de schuilhoeken der dingen. Waarlijk, één nacht deed de ogen opengaan; tegelijk met de nacht week de betovering, weken de zoet zwevende dromen van de Idalische Morpheus. Voor alles geldt dat het wankel staat, zodra het op het hoogst denkbare punt tot stilstand is gekomen, dicht als het dan is bij zijn naderende val. De natuur ontzegt bestendigheid aan al wat ze ooit gebod te leven. Laat een wens in vervulling gaan en meteen is alle hoop ten ondergang gedoemd; alle geestdrift, angst, woede, begeerte is op weg naar een keerpunt. Daarom plotsklaps die verandering van stemming en een andere gelaatskleur, daarom heeft hij lief waarop hij hoopt, haat hij wat hij bezit en acht hij het beter het niet gehad te hebben. U vindt dat vreemd? Maar die onstuimige aandrift was op de hoogste trede tot stilstand gekomen, waarna geen verdergaan mogelijk is; daarna komt de neergang, zoals de rede leert en de loop der dingen verordent.

[49] Men gelooft onmiddellijk dat Jupiter brandde van verlangen naar Juno, zolang ze zich vermurwd door zijn sméékbeden overgaf aan de begeerde omhelzingen. Nauwelijks kon hij zich verheugen in het volledige bezit van haar, nauwelijks was zij die zijn zuster was ook zijn echtgenote gaan heten – wat doet gij, vader en koning der mensen? Hij laat het afweten en huivert als kersvers dwangarbeider voor de nieuwe boeien en hij zou willen dat hij niet was wat hij tot in het oneindige zal zijn. [55] Nu eens verliest een bronzen toren (pas op, dochter van Saturnus!) zijn greep op Danaë. De wachten laten hem niet door? Hij zal als regenbui boeleren; waar hij niet kan komen, zal hij neerregenen. Dan weer ontvoert hij als stier de dochter van Agenor en verzadigt Kreta de verboden verlangens. Weer een andere keer stelt een door een zwaan beetgenomen liefje twee broers uit een ei in het vooruitzicht, die dienen door te gaan voor zonen van Tyndareus. Dan weer laat een vogel die er daarvoor niet was Asteria zijn gekromde snavel voelen. Als herder wist hij Mnemosyne te misleiden, in de gedaante van sater de dochter van Nycteus en de moeder van de Alcide door nabootsing van haar echtgenoot. Heeft Amphitrite, beroofd van haar omhelzingen, niet moeten zien hoe ook u, aardschudder, de schrik van het huiveringwekkende diep, zich voordeed als leider van de kudde, als dolfijn, als jonge stier, en hoe haar huwelijk al lang verveling was? [68] Zie, de goden hechten weinig waarde aan wat ze hebben: het einde van hun liefde was de eerste huwelijksnacht. Zegt u eens, echtgenoten: hoe zou een band die nooit meer verbroken kan worden gelukkig maken?

‘At lucri mellitus odor qua compede dignus
non sit et in qua non adigat sudare palaestra?
Displiceat nova nupta, peplus placet. Arca, domus, res:
hac miseri mercede sumus. Spontanea gratis
75 vincula non sumuntur, habet sua commoda carcer.’

Pro pudor et virtute parum condigne Batava
sermo! Rei servire virum! Prosternier auro
cui pedibus calcare dedit natura quod usquam est!
80 Femineos fastus pretio conductus adoret
ille solo, ille salo late datus arbiter! Audi,
femina de magno cui tollere fors an acervo
contigit et grandes auro subducere naevos:
celsior his animis calet et generosior ardor
nec pretio prostant. Facilis iactura peculii
85 fortibus et (quis it infitias?) super omnia natis.

Macte virum virtute vigor! Nisi desumus ipsi,
nil deerit. Fortuna fabrum si fecerit, eia,
si volo dives ero manibus, quod sufficit; adde,
90 liber ero propriisque laboribus imperitabo,
ipse meae rector, remex, antemna carinae.
Das, melior fortuna, togam? Dabit aula clientes,
haec nummos mihi turba, quod auri forte fodinam
dixeris haud sine mente. Quid amplius? Otia (rerum
perniciem) fervente manu vel voce fugabo.
95 Nec foede vacuus languebo, nec undique curis
impediar. Summa est: dominabor caelibe toto.
Nec rugas frendentis herae, nec probra timebo
pallidus aut soleam. Nec qua libet urbe vagari
pone traham male formatos, mea viscera, partus.
100 Nec famulae servus furtiva nocte cubile
concutiatne et ridiculo ditaverit aedes
fenore, curabo. Nec (si licet addere quantum
sugerit importuna trucis compunctio veri)
discrucior ad abstrusam lenone fenestram
105 deprenso, quia nempe crepuscula diligit uxor
postponitque tuo fraternum, Cynthia, lumen.
Nec peregre per longa graves insomnia curas
sudabo, nec mente ferar quo corpore latum
suspicio non vana notet qui semina nostris
110 spargat adulter agris et, quo profecerit absens,
praepatulum reduci cornu paret Amphitruoni.

Sed satyros pridem satira saturavimus, et iam
fallor, an hic aliqua pruritum fronte notavi?

Constanter.

Hag. Com., Kal. Octob. 1620.

[71] 'Maar zou de zoete geur van gewin niet iedere boei waard zijn en iemand ertoe brengen zich in welke worstelschool dan ook in het zweet te werken? Je kersverse echtgenote mag je dan niet aanstaan, haar gewaad wel. Haar geldkist, huis, bezittingen: dat is de beloning voor ons ongeluk. Niet zo maar worden vrijwillig boeien omgedaan, die gevangenis heeft zo zijn gemakken.'

[76] Wat een schande, zo'n opmerking die weinig strookt met Hollandse heldhaftigheid! Een man die slaaf is van het geld! Door de knieën gaan voor goud zou hij aan wie natuur het voorrecht schonk zijn voeten te zetten op alles wat er is! Hij zou, voor geld gehuurd, vrouwelijke arrogantie aanbidden, hij, die alom als heerser is aangesteld over land en zee! Luister, vrouw die misschien kan nemen van een grote hoop en enorme moedervlekken met goud aan het oog kan onttrekken: een hoger en edeler hartstocht gloeit in deze harten, ze zijn niet voor geld te koop. Verlies van vermogen is makkelijk voor de sterken en (wie ontkent het?) hen die van nature boven alles zijn verheven.

[86] Bravo, mannelijke daadkracht! Tenzij we zelf in gebreke blijven, zal ons niets ontbreken. Als het lot een handwerksman van me maakt, wel, als ik wil zal ik rijk zijn door mijn handen en dat volstaat; voeg daarbij dat ik de vrijheid heb en mijn eigen werkzaamheden bepaal, zelf stuurman, roeier, ra van mijn schip. Geef je me, beter gezind lot, een toga? Het hof zal de cliënten leveren en die mensen mij de centen, wat je misschien niet ondoordacht een goudmijn kunt noemen. Wat verder? Ledigheid (rampzalig iets) zal ik verjagen met energieke hand of stem. Mijn werkkraft zal niet tot mijn schande verslappen, maar evenmin zal ik van alle kanten door zorgen worden ingekapseld. Hier gaat het om: ik zal volledig heer en meester zijn over deze vrijgezel. Ik hoef niet, wit weggetrokken, bang te zijn voor de frons van een ontstemde meesteres, evenmin voor scheldwoorden of haar pantoffel. Evenmin hoef ik wanstaltige kinderen, mijn eigen vlees en bloed, achter me aan te sleuren waar ik verkies door de stad te lopen. Evenmin hoef ik op te letten of niet een bediende heimelijk in het donker het bed van een van de meiden doet schudden en het huis heeft verrijkt met rente waar iedereen om lacht. [102] Evenmin (als ik mag opeenstapelen zoveel als het akelig steken van de felle waarheid ingeeft) hoef ik de marteling te ondergaan dat een koppelaar wordt betrapt bij een afgelegen raam, aangezien de echtgenote immers van het schemerdonker houdt en uw licht, Cynthia, stelt boven dat van uw broer. Evenmin hoef ik als ik van huis ben tijdens urenlange slapeloosheid sombere gedachten uit te zweten, evenmin hoef ik mij in gedachten te begeven naar de plaats waar gegronde achterdocht de lijfelijke aanwezigheid signaleert van hem die als minnaar zijn zaad zaait op onze akkers en die, opdat de afwezige op die manier profijt heeft, Amphitryo bij zijn terugkeer een ver uitstekende hoorn bereidt.

[112] Maar we hebben reeds lang de saters verzadigd met satire, en verder, vergis ik me of heb ik hier een frons op iemands gezicht gezien?

Standvastig.

's-Gravenhage, 1 oktober 1620.

AMARYLLIS. ECLOGA

MOERIS, THYRSIS.

Indomitae fastus Amaryllidos et fera semper
 fulmina, non oculos, non illa lumina fronte
 digna nec ore minas fugiturus trans mare Thyrsis,
 Thyrsis, ad aridulas Nerei diffusus arenas,
 5 flebat et aridulas fletu maculabat arenas,
 cum pueri late complentes litora planctus
 et sparsas miseratus oves et ovilia Moeris,
 Thyrsidos alter amor, sed post Amaryllida, Moeris,
 talibus incauti rupit suspiria verbis:
 10 ‘Thyrsi, viden pleno subeuntem litora fluctu
 Nerea? Mox refluas idem revocaverit undas,
 mox mare litus erit et erunt mox pontus arenae.
 Gurgitis una vices Phoebe regit, una puellas
 temperat alternoque ciet praecordia motu.
 15 Non, si dura Lycoris erat, confecit Amyntam.
 Oderat hunc alias et amat Galatea Menalcam.
 Nysa supercilium fregit, fastidia Phyllis;
 Daphnidos hinc, illinc Lycidae sua gaudia fletus
 et laetae subiere vices. Amaryllis habebit,
 20 crede, suas et tunc Amaryllida Thyrsis habebit.
 Crede, sed hos alterna etiam sine, Thyrsi, dolores
 intervalla regant; nec quos aspexerit Eos
 humidulos, tales vesper deprendat ocellos.’
 25 THYRSIS: ‘Carior hisce, puer, quos quando aspexerit Eos
 humidulos, tales vesper deprendet ocellos,
 Moeri, quid hanc toties iterato verbere plagam
 tundis et exemplis collata sorte beatis
 bis miserum esse iubes? Curetne Lycoris Amyntam,
 30 Daphnida Phyllis et agrestem Galatea Menalcam,
 Nysa suum Lycidam curare Amaryllida credis?
 Aspice quae rerum circumfert saecula molem
 perpetuosque sed et stabiles per inane rotatus,
 et vaga finito labentia sidera calle –
 35 hos gressus Amaryllis amat; hunc, nec prece nec vi
 flexibilem, dicas animo obfirmasse tenorem.
 Scilicet aethereos quo nemo negaverit ortus
 et patrio ductum caelo genus, aetheris instar

AMARYLLIS. HERDERSDICHT

MOERIS, THYRSIS.

Thyrsis, op het punt over zee weg te vluchten voor de hooghartigheid van de onbuigzame Amaryllis en haar eeuwig felle bliksemschichten, geen ogen, geen blikken dat gezicht waardig, en haar dreigementen, evenmin die mond waardig, Thyrsis, neergevallen op Nereus' droge strand, snikte het uit en bevochtigde met zijn snikken het droge strand, [6] toen Moeris, wiens medelijden was opgewekt door het misbaar van de jongen, over het hele strand hoorbaar, en ook door de her en der verspreide schapen en de schaapskooien, – toen Moeris, Thyrsis' andere liefde, maar na Amaryllis, onverhoeds diens zuchten met deze woorden onderbrak:

[10] 'Thyrsis, zie je hoe Nereus bij vloed op de kust afkomt? Straks zal dezelfde de wateren bij eb weer terugroepen, straks zal de zee strand zijn en spoedig daarna zal het zand weer zee zijn. Een en dezelfde Phoebé regelt de getijden, een en dezelfde heeft de macht over meisjes en woelt met wisselende beweging hun binnenste om. Lycoris heeft Amyntas niet klein gekregen, hoe hardvochtig ze ook was. Ooit haatte Galatea Menalcas en toch houdt ze van hem. Nysa heeft haar strengheid, Phyllis haar trots overwonnen; op de droefheid van Lycidas om de eerste en van Daphnis om de laatste is van hun kant vreugde gevolgd en een periode van blijdschap. Die zal Amaryllis ook hebben, geloof me, en dan zal Thyrsis Amaryllis hebben. Geloof me, maar laat dan ook afwisseling van perioden dit verdriet aan banden leggen en laat de avond niet de ogen vol tranen aantreffen zoals de dageraad ze heeft gezien.'

[24] THYRSIS: 'Jongen, mij dierbaarder dan deze ogen die de avond vol tranen zal aantreffen omdat de dageraad ze zo heeft gezien, Moeris, waarom tref je deze wond met zo vaak herhaalde slag en dwing je me dubbel ongelukkig te zijn door vergelijking van mijn lot met voorbeelden van geluk? Geloof je dat Amaryllis zich erom bekommert of Lycoris zich om Amyntas bekommert, Phyllis om Daphnis, Galatea om de landman Menalcas en Nysa om haar Lycidas? [31] Let eens op die grote bol die rondgaand de tijden meevoert, en zijn voortdurende, maar ook gelijk blijvende draaiingen door het niets, en de bewegende hemellichamen die voortglijden langs hun vaste baan – die manier van gaan valt bij Amaryllis in de smaak; je kan wel zeggen dat ze zich die manier van gaan in het hoofd heeft gezet, die noch met smeken, noch met geweld om te buigen is. Zeker om te voorkomen dat iemand je hemelse afkomst en de afleiding van je geslacht van een goddelijke voorvader zou ontkennen,

immotos animo decuit praescribere motus?
 Nec poteris nisi dura diis prognata videri?
 40 Heu! Poteras, formosa; et, qui mortalibus exstat,
 caelestes decor addit avos. Ignoscite, nymphae,
 non damus haec merito vestris cunabula silvis.
 MOERIS: 'At facilis natura deum est. Ignoscite divi,
 non damus haec temere vestris cunabula caelis.
 45 Si tamen illa dea est et in illo lumine numen
 nec specie deceptus amas, age, Thyrsi, resurge:
 iam verbis invicta moris superabitur olim
 et dabit hora, quod hora negat. Non omnibus omnem
 protinus advertunt superi mortalibus aurem.
 50 Non ego, si primos hodie de rure maniplos
 frugiferae Cereri, non, si tibi, Cynthia, cervam
 obtulero, tibi, Bacche, caprum, tibi, Faune, capellam,
 cras iubeo parere deos placataque fumo
 numina praesentem votis deferre salutem.
 55 Saepe equidem, si multa pias infecerat aras
 victima et innumeras popularat flamma bidentes,
 'Tantane vos tugurii cepisse oblivia nostri,
 di superi!' dicturus eram, cum dexter ab ortu
 caelicolae corvus monuit sperare faventes.
 60 Speravi mollesque deos a tempore sumpsi.
 Disce breves in amore moras, potieris amata.'
 THYRSIS: 'Adde graves in amore moras, occidis amantem.
 Omnia perpeccos annorum taedia porro
 perpetienda mones? Heu! Pascere Thyrsida silvas
 65 questibus, hirsutum flammis Amaryllida Mopsum!
 Moeri, fatebor enim, poterant fastidia ferri
 atque oculi – tot flagra – truces, nisi Mopsus ab illis.
 Mopse, quis es qui nostra tuis componere certas
 carmina et hisce tuas, Parnasso iudice, Musas?
 70 Me satyros nemorumque, nec ultima, numina, faunos,
 me dryadas mariumque, nec infima, numina, nymphas,
 ad modulos – tua dona – meos testabere, Clio,
 non semel aestivis circumfudisse choreis.
 Invideas, Rhodope: sectatos Thyrsida montes,
 75 saxa, feram, volucres, volucres, fera, saxa loquentur.
 Dicite, Pierides, quid amarunt numina Mopsi?
 Me pius et sacra redimitus tempora lauro
 Silvander, tuus a teneris, Dictynna, sacerdos,
 ille Cal\doniis pridem memoratus Hibernos

was het gepast je gemoed onbeweeglijk bewegen gelijk de hemel voor te schrijven? En je kon geen dochter der goden lijken tenzij door hardvochtig te zijn? Ach! Dat kon je wel, door mooi te zijn; ook schoonheid, iets wat stervelingen gegeven is, verschaft goddelijke voorvaderen. Vergeef het ons, nimfen, haar geboorteplaats gunnen we uw bossen met recht niet.'

[43] MOERIS: 'Maar de goden zijn toch van nature welwillend. Vergeef het ons, goden, niet gedachteloos gunnen we uw hemelen haar geboorteplaats. Als ze dan toch een godin is en in dat oog een godheid schuilt, en je haar niet misleid door haar uiterlijk bemint, welaan Thyrsis, sta op: nu niet met woorden te winnen, zal ze ooit wel zwichten voor lang wachten en de tijd zal geven wat de tijd ontzegt. De goden lenen niet meteen iedere sterveling volledig hun oor. [50] Wanneer ik vandaag de vruchtbrengende Ceres de eerste schoven van het land en u, Cynthia, een hinde offer, en u een bok, Bacchus, u een geit, Faunus, is dat geen bevel aan de goden morgen te gehoorzamen of aan de door opstijgende rook mild gestemde machten mijn gebeden met onmiddellijke welstand te belonen. Vaak inderdaad, als menig offerdier het heilig altaar had bevlekt met bloed en het vuur ontelbare schapen had verteerd, stond ik op het punt te zeggen: 'Goden in de hemel, is onze nederige woning zozeer bij u in vergetelheid geraakt!', wanneer een gelukbrengende raaf uit het oosten mij aanspoorde te blijven hopen op de gunst van de hemelbewoners. Ik bleef hopen en heb aan de tijd de toegevendheid van de goden ontleend. Leer korte tijd te wachten bij verliefdheid en je zult je beminde in je macht krijgen.'

[62] THYRSIS: 'Kom ook nog eens met een zware tijd van wachten bij verliefdheid en je geeft de minnaar de genadeslag. Hun die jarenlang allerlei ongenoegen hebben doorstaan, houd je voor dat dit nog langer moet worden doorstaan? Ach! Dat Thyrsis de bossen verzadigt met klachten en de ruwe Mopsus Amaryllis met vlammeende hartstocht! Ik geef het immers toe, Moeris: hooghartigheid en meedogenloze blikken – even zovele zweepslagen – waren te verdragen, als die maar niet Mopsus verdroegen. Mopsus, wie ben je dat je probeert mijn verzen te stellen naast die van jou en jouw Muzen naast deze van mij, met de Parnassus als scheidsrechter? [70] Clio, u zult getuigen dat satyrs en faunen – bosgoden, en niet de minste –, dat dryaden en nimfen – zeegodinnen, en niet de geringste – mij meer dan eens hebben omringd met zomerse dans op mijn melodieën, uw geschenken. Rhodope, wees jaloers: dat de bergen Thyrsis achterna zijn gegaan, met rotsen, dieren, vogels, zullen vogels, dieren, rotsen getuigen. Zeg toch Piëriden, om wat hebben de goden Mopsus lief? [77] Silvander, godvruchtig en met de heilige lauwerkrans om het hoofd, van jongsaf aan, Dictynna, uw priester, hij, erom bekend lang geleden de Ierse en Engelse kudde te hebben vermengd met de Schotse,

80 confudisse greges et confudisse Britannos,
 silvarum Silvander amor laudasse canentem
 non neget et docuisse suas Amaryllida ripas.
 Da veniam, venerande senex, tua rura, paternos
 pertaesi remeamus agros, Amaryllida ripas
 85 nunc quoque, sed duram docturi Amaryllida ripas.
 Sat miseros vixisse domi, iuvat esse Britannos
 si sterili Batavos decet insudare furori.
 Da faciles in vela Notos, substerne benignas,
 salse sali dominator, aquas. Deducite maesto,
 90 Nereides, pastore gravem per caerula puppim;
 Thyrsida vectorem vehitis: subsidite, fluctus.’
 MOERIS: ‘Thyrsida pastorem rapitis: subsidite, venti.
 Aeole, seclusos cohibe compagibus Euros;
 obice retrorsum Zephyris mare, Neptunine;
 95 da remoras, Melicerta, rati; da monstra procellis,
 Cymothoe; da, Glauce, breves sub gurgite Syrtes.
 Annuitur. Commota pari conamine crimen
 numina ferre negant. Ipsus, ne conscius esset,
 fortior adversas Tamisis devolvit arenas.
 100 Dira minatur hiems. Iam te, timet ipsa videri
 Cynthia, ne videat. Condunt pia nubila caelum;
 Thyrsi, nec hunc solem, nec habebis sidera testes.
 Quid iuvat adversos rapere in tua funera divos?’
 THYRSIS: ‘Moeri, per hunc solem, per quae mihi sidera testes,
 105 obicis adversos passis Amaryllida divos?
 En ego post ignes undam, post Cypridis iras,
 despicio, Theti dura, tuas. Si, fata, iubetis,
 naufragus extremum subiturus in aequore casum.
 Ut videas, Amarylli, tamen; Sceverinaque longe
 110 securos comitata greges per litora spectes
 (si pote) non duro morientem Thyrsida vultu.
 Quae pelagi pietas: miserebitur unda perempti.
 Forsitan haec eadem quae rettulit unda peremptum
 Alcyonae Ceyca suae miserebitur et te
 115 invitos super ora pedes invisita iubebit
 ponere et has etiam: ‘Miserandum Thyrsida’, voces
 addere et has etiam: ‘Quid erat prae Thyrside Mopsus?’
 Plura puer fudisse parat, cum plura paranti
 nuntiat optatis intendi carbasa ventis
 120 ponticolum clamosa cohors. Levat anchora dentem,
 vela viri. Fugiunt ripae; volat ocior Euris

Silvander, lieveling van de bossen, zou niet ontkennen dat hij mij heeft geprezen om mijn zang en dat ik zijn kusten over Amaryllis heb verteld. [83] Vergeef het ons, eerbiedwaardige grijsaard, vol afkeer van uw landerijen, de voorvaderlijke grond, keren we terug, ook nu om de kusten over Amaryllis te vertellen, maar nu over een onwillige Amaryllis. Het is lang genoeg dat we thuis ongelukkig zijn geweest, we willen graag Britten zijn wanneer het Hollanders past te zweten om vruchteloze hartstocht. [88] Zorg voor gunstige wind in de zeilen en maak, zilte heerser van de zee, de wateren vlak en welgezind. Nereïden, neem het schip dat deze droeve herder draagt mee over het blauwgroen; u voert Thyrsis als passagier mee: golven, ga liggen.'

[92] MOERIS: 'U voert de herder Thyrsis weg; winden, ga liggen. Aeolus, leg de oostenwinden, opgesloten, aan banden; geef de zee weer prijs aan westenwinden, dochter van Neptunus; bezorg, Melicerta, het schip oponthoud; geef de orkanen iets monsterlijks, Cymothoe; zorg, Glaucus, voor zandbanken vlak onder water. [97] Ze stemmen toe. De goden, gealarmeerd door mijn tegenpoging, zeggen dat ze het vergrijp niet dulden. De Theems zelf woelt om niet medeplichtig te zijn met extra kracht het zand los dat hij op zijn weg vindt. De winter dreigt met zijn verschrikkingen. Cynthia zelf aarzelt reeds zich te laten zien, om jou niet te hoeven zien. Gediensstige wolken bedekken de hemel; Thyrsis, je zult noch deze zon noch sterren als getuigen hebben. Wat baat het goden tegen hun wil te dwingen tot jouw dood?'

[104] THYRSIS: 'Moeris, bij deze zon, bij de sterren die mijn getuigen zijn, jij plaatst onwillige goden op de weg van hen die Amaryllis hebben doorstaan? Zie toch: na vuur minacht ik water, na Venus' toorn minacht ik die van u, meedogenloze Thetis. Als u, noodlot, dat verordent, zal ik als schipbreukeling op zee mijn laatste uur beleven. Als jij, Amaryllis, dat tenminste maar ziet; en dat je dan, onder het hoeden van de vredige kudde ver weg langs de Scheveningse kust, naar de stervende Thyrsis mag kijken met een (als dat al kan) niet onvriendelijke blik. [112] Welk een piëteit kent de zee: golven zullen medelijden hebben met de dode. Misschien zal diezelfde golf die de dode Ceyx teruggaf aan zijn Alcyone, medelijden hebben en je dwingen tegen je zin over dat gehate gezicht heen te stappen en daarbij zelfs deze woorden te zeggen: "Arme Thyrsis!", en zelfs deze: "Wat was Mopsus vergeleken bij Thyrsis?"'

[118] De jongen wilde aan een nieuwe woordenstroom beginnen, toen hem op datzelfde moment het luidruchtig schippersvolk berichtte dat wind uit de gewenste richting de zeilen deed bollen. Het anker verlicht zijn greep en de zeelui hijsen de zeilen. De kust wijkt; het schip zelf vliegt voort, vlugger dan de winden.

125 ipsa ratis. Summa miserum sua litora puppi
Thyrsida spectantem solatur Moeris aditque
vocibus ingeminatque procul: 'Reminiscere, Thyrsi,
spreverit una, sed una, tuos Amaryllis amores.'

Constanter.

Hag. Com., 13° Kal. Nov. 1620.

132

xx xx 16xx

Ged., dl. 1 p. 43

Quarta dies abiit, cum te, dulcissime rerum,
per sanctum veteris numen amicitiae
et precor et iubeo (quid non licet inter amicos?)
ne concessa tibi reddere scripta neges.
5 Interea (tantus fidi neglector amici es)
nulla domum logices, littera nulla redit.
Sicine condecuit surdas opponier aures,
sicine amicorum spernere iussa, preces?
10 Quin, rogo nunc iterum, redeant aliquando vocata
scripta vetusque fides; haec tibi, ut illa mihi.
Attestor Musas. Aliquando vocata redibunt
scripta vetusque fides; haec mihi, ut illa tibi.

Moeris troost de ongelukkige Thyrsis, die vanaf de uiterste punt van de achtersteven kijkt naar de kust van zijn land, en komt met woorden naar hem toe en herhaalt ze uit de verte: 'Bedenk, Thyrsis, dat alleen Amaryllis, ja, zij alleen, je liefde heeft versmaad.'

Standvastig.
Den Haag, 20 oktober 1620.

Vier dagen zijn voorbijgegaan sinds ik jou, alleraardigste vriend, bij de heilige kracht van onze oude vriendschap gesmeekt en geboden heb (wat is tussen vrienden ongeoorloofd?) niet te weigeren de geschriften die ik aan jou heb afgestaan, terug te geven. Ondertussen (zozeer verwaarloos je een trouw vriend) arriveren thuis geen geschriften over logica, zelfs geen brief. [7] Is het fatsoenlijk iemand zo voor dovemans oren te laten spreken, zo bevelen en smeekbeden van vrienden te versmaden? Vooruit, ik vraag het nu weer, mogen nu eindelijk de gevraagde geschriften terugkomen, met de oude trouw; die trouw bij jou en zo die geschriften bij mij. [11] Ik neem de Muzen tot getuigen. Eens zullen de gevraagde geschriften terugkomen, met de oude trouw; die trouw bij mij en zo die geschriften bij jou.

Toelichting en commentaar

I 18 12 1607 *Ged.*, dl. 1 p. 1

TOELICHTING Vgl. Psalm 1:1-2, 112:1, 119:1. Melanchthons bewerking van Psalm 112 bijvoorbeeld begint aldus (*Corpus reformatorum*, Melanchthon, dl. 10 kol. 512):

Felix ille Deum metuit qui pectore toto,
Et non fucata religione colit.
Et qui divinae legi parere studebit,
Et cui deliciae sunt bona iussa Dei.

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING 17 en 18 december 1607.

OVERLEVERING
H1 K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 4 = basistekst;
H2 K.A. XLIIIa-1, 1607/1r.

2 27 12 1607 *Ged.*, dl. 1 p. 1

TOELICHTING Parafraze van Rom. 14:8b.

METRUM Dactylische hexameter. Iemand (wellicht Johan Dedel) heeft in *H1 hic* (vs. 2) onderstreept in verband met het metrum.

DATERING 27 december 1607.

OVERLEVERING
H1 K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 4 = basistekst;
H2 K.A. XLIIIa-1, 1607/2r.

COMMENTAAR
1-2 *duxerit – anima*: Verg. *Aen.* 4,384-386: ... sequar atris ignibus absens / et, cum frigida mors anima seduxerit artus, / omnibus umbra locis adero ...

3 28 12 1607 *Ged.*, dl. 1 p. 1

TOELICHTING Naar Ov. *Met.* 15,73-79:

[...] primus quoque talibus ora
docta quidem solvit, sed non et credita, verbis:

‘Parcite, mortales, dapibus temerare nefandis
 corpora! sunt fruges, sunt deducunt ramos
 pondere poma suo tumidaeque in vitibus uvae,
 sunt herbae dulces, sunt quae mitescere flamma
 mollisque queant [...]’

METRUM	Dactylische hexameter.	
DATERING	28 december 1607.	
OVERLEVERING		
	<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 4 = basistekst;
	<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1607/3r.
COMMENTAAR		
	1-2	<i>Dictum – putat</i> : Ov. <i>Fast.</i> 3,153-154: sive hoc a Samio doctus, qui posse renasci / nos putat ...
	3	<i>dapibus puerilibus</i> : vgl. <i>deliciis</i> in het opschrift. Bedoeld is luxueus voedsel dat verwekelijkt.
4	29 12 1607	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 2
TOELICHTING	De geparafraseerde versregel (Plaut. <i>Amph.</i> 79) als zinspreuk bij Walther, nr. 41733.	
METRUM	Dactylische hexameter	
DATERING	29 december 1607.	
OVERLEVERING		
	<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 4 = basistekst;
	<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1607/4r.
5	17 01 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 2
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	12 (volgens <i>H2</i>) of 13 (volgens <i>H1</i>) t/m 17 januari 1608.	

OVERLEVERING		
<i>H</i> ₁	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 5 = basistekst;	
<i>H</i> ₂	K.A. XLIIIa-1, 1608/2r (vss. 1-2), 3r (vss. 7-8) en 6r (vss. 9-10).	
COMMENTAAR		
12	<i>perpetuo incola ero</i> : vgl. nr. 13 vs. 10.	
6	18 01 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 2
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	18 januari 1608.	
OVERLEVERING		
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 5.	
7	← 24 01 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 2
TOELICHTING	Christiaan Huygens sr. had Constantijn blijkbaar opgedragen even te stoppen met het maken van verzen.	
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 18 en 24 januari 1608 aannemelijk.	
OVERLEVERING		
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 5-6.	
COMMENTAAR		
1	<i>sacrum</i> : bedoeld als typering van poëzie in het algemeen (<i>OLD sacer</i> 8a).	
6	<i>otia dant vitia</i> : Walther, nrs. 20490 en 39352.	
8	← 24 01 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 2
TOELICHTING	'E. Alemanus' was misschien een zoon van Ferdinand Aleman, 'Raedt van State', die Christiaan Huygens sr. in de aantekeningen over zijn kinderen vermeldt als peet van Constantijns zuster Geertruyd, geboren in 1599 (<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 2 n. 4; <i>Dagb.</i> , bijlage A; <i>Huygens herd.</i> , p. 86). De naam komt verder niet voor in Huygens' poëzie of correspondentie.	

METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 18 en 24 januari 1608 aannemelijk.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 6.
COMMENTAAR	
4	<i>Castalides</i> : Castalia was de naam van een bron bij de Parnassus.
9	← 24 01 1608 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 3
TOELICHTING	Vgl. het volgende distichon, door Huygens op een afzonderlijk stuk papier genoteerd zonder ondertekening of datum (K.A. XLIIIa-1, 1608/27r; <i>Ged.</i> , dl. 1 p. 11): <p style="text-align: center;">Blande puer, quem Gratiae amant, quem Musa et Apollo, hos ut perpetuo tu redameris ama.</p> (vert.: Lieve jongen, die de Gratiën, die de Muze en Apollo liefhebben, heb hen lief, opdat je altijd wederliefde ontvangt.)
METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 18 en 24 januari 1608 aannemelijk.
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 6 = basistekst;
<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1608/4r.
10	24 01 1608 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 3
TOELICHTING	Constantijn probeert zijn tijdsbesteding te verantwoorden, zoals vaker (zie Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 331; aan de daar opgegeven plaatsen kan nog <i>Br.</i> , dl. 1 nr. 7, gericht aan Johan Dedel, worden toegevoegd). Blijkens de aantekening onder het opschrift heeft Huygens met dit versje nrs. 8 en 9 aangeboden aan zijn vader. Over 'cognatus Petrus' (vs. 3) is niets bekend.

METRUM	Elegisch distichon. Iemand (wellicht Johan Dedel) heeft in <i>H1 desidemve</i> (vs. 1) onderstreept en een liggend streepje op de eerste <i>e</i> gezet in verband met het metrum.
DATERING	24 januari 1608.
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	K.A. XLIIIIa-2 (cahier), p. 7 = basistekst;
<i>H2</i>	K.A. XLIIIIa-1, 1608/5r.
II	←01 05 1608 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 3
METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIIa-2 (cahier), p. 7.
COMMENTAAR	
I	<i>I. DEDEL</i> : Johan Dedel verbleef vanaf eind 1606 tot de zomer van 1613 als gouverneur bij de familie Huygens (<i>Mijn jeugd</i> , p. 35 en 120; zie ook toel. bij nr. 94). <i>mentis ... pignora</i> : Ov. <i>Ars</i> 2,378: Ardet et in vultu pignora mentis habet; <i>Pont.</i> 3,4,27: et regum uultus, certissima pignora mentis; Janus Secundus, <i>Epist.</i> 2,3,9-11: Has tibi dat ... / Qui discedenti nuper tibi pauca Secundus / Carmina concinuit, devotae pignora mentis; Sabinus, <i>Poemata</i> , p. 273: Hos modo si paucos non aspernabere versus, / Accipies animi pignora plura mei.
I2	←01 05 1608 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 3
TOELICHTING	Vgl. nr. 14.
METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

H K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 8.

COMMENTAAR

FRATRI: Maurits Huygens, ongeveer anderhalf jaar ouder dan Constantijn. Christiaan Huygens sr. merkt over Maurits op: 'hadde begonnen zeer goede Latynsche verzen te maken, maer en continueerde daeraen [...] nyet' (*Huygens herdacht*, p. 83; vgl. Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 329-330).

13 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 3

METRUM Elegisch distichon.

DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

H K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 8-9.

COMMENTAAR

3 *qui – agit*: vgl. nr. 4.
5 vgl. nr. 49 vss. 13-14.
10 *perpetuo incola erit*: vgl. nr. 5 vs. 12.

14 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 4

TOELICHTING Zie nr. 12.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

H K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 9.

15 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 4

TOELICHTING Het gezegde 'non semper (datur) oleum' lijkt van oorsprong niet klassiek. Margalits (p. 370) vermeldt het zonder vindplaats. Walther (nr. 38993b) geeft evenmin opheldering over de herkomst.

Kruyskamp vermeldt een apologisch spreekwoord dat verwant lijkt met de door Huygens vertelde anekdote: 'Non semper oleum, zei de drommel, en hij scheet in de lamp' (Kruyskamp, *Allemaal mensen*, nr. 521). Hij vermeldt tevens een Duitse versie: 'Non semper datur oleum, sagte Michael, und schiss in die Lampen' (a.w., l.c.), die ook voorkomt bij Wander (*Deutsches Sprichwörter-Lexikon*, dl. 3 kol. 1142). Een andere versie bij Wander luidt: 'Muss es denn immer Oel sein, sagte der Teufel, und schiss in die Lampe' (a.w., dl. 3 kol. 1140). De bronvermeldingen bij Kruyskamp en Wander leiden niet naar werken die de elfjarige Huygens gekend kan hebben. De volgende aantekening van Wander bij de naam Michael (zie boven) geeft wellicht aan in welke richting we Huygens' bron moeten zoeken: 'In einem alten Anekdotenbuch von Petrus de Memel (Lustige Gesellschaft) steht dafür Balthasar.' De genoemde bundel dateert uit 1656 (Moser-Rath, *Lustige Gesellschaft*, p. 19).

METRUM	Dactylische hexameter.
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 9-10.
COMMENTAAR	
<i>I</i>	<i>Lampadis</i> : de altijd brandende lamp in de kerk.
16	← 01 05 1608 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 4
TOELICHTING	Enigszins verwant is de volgende anekdote uit de verzameling van Van Overbeke (<i>Anecdota sive historiae jocosae</i> , ed. Dekker-Roodenburg, nr. 1629): 'Een cardinael hoorende van een jongeling van twaelf jaeren een geleert gespreck, seyde: "De kinderen die haere jeugt soo wijs sijn, worden in de mannelijcke jaeren slegt en kleyn van verstant." Waerop de jongeling antwoorde: "Soo moet gij in u jeugt seer uytsteeckende geweest sijn." [boven de eerste regel: Hugo de Groot].'
METRUM	Dactylische hexameter.
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING		
	<i>H</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 10.
COMMENTAAR		
	I	<i>Saepe mihi dicis</i> : Martial. I,107,1.
17	←01 05 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 4
TOELICHTING		Wellicht de bewerking van een tekst die samenhangt met Plat. <i>Apol.</i> 30D-31A (Plato, <i>Verzameld werk</i> vert. De Win, dl. 1 p. 244): ‘En dus ook, Atheners, verre van mezelf te verdedigen, zoals men zou kunnen denken, verdedig ik op dit ogenblik ù. Ik vrees maar dat ge, door mij te veroordelen, u vergrijpt aan een geschenk u door de goden gezonden. Want als ge mij doodt, zult ge niet licht weer zo iemand vinden die letterlijk – het moge dan een beetje komisch klinken – door de godheid de staat op de nek gezet is, als een soort horzel op de nek van een paard, een paard dat wel groot is en van goed ras, maar dat juist door zijn zwaarte wat traag is en de prikkel nodig heeft. Dat is juist de rol, dunkt me, die de god mij in onze stad toebedeeld heeft [...]. Zo een tweede zult ge dan ook niet licht krijgen, Atheners.’
METRUM		Dactylische hexameter.
DATERING		De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.
OVERLEVERING		
	<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 10 = basistekst;
	<i>H2</i>	Universiteitsbibliotheek Amsterdam, sign. 28 B 1 (collectie Diederichs).
COMMENTAAR		
	I	<i>Sedibus ... patriis</i> : Ov. <i>Trist.</i> 1,1,33-34: ... ablataque principis ira / sedibus in patriis det mihi posse mori.
	3	<i>mens conscia recti</i> : Verg. <i>Aen.</i> 1,603-604: ... si quid / usquam iustitiae est et mens sibi conscia recti; Ov. <i>Fast.</i> 4,311: conscia mens recti famae mendacia risit.
	5	<i>patrium penetrale</i> : Ov. <i>Met.</i> 15,34-35: pertimuit patriumque simul transferre parabat / in sedes penetrale novas ...
18	←01 05 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 4
TOELICHTING		Wellicht de bewerking van een epigram van Georgius Sabinus, met wiens werk de jonge Huygens klaarblijkelijk bekend was (vgl. nrs. 19, 22, 25, 30, 34, 42, 43)

en 65 vss. 33-35). Sabinus (1508-1560) was een Duits dichter uit de kring van Melanchthon (Ellinger, *Geschichte der Neulateinischen Literatur Deutschlands*, dl. 2 p. 67-75; Düchting, 'Georg Sabinus'). Het bewuste epigram luidt (*Poemata* 1606, p. 273):

DE INVIDO.
Quaeritis in terram demisso Demea vultu
Cur eat: alterius prosperitate dolet.

In Terentius' *Adelphi* leidt Demea een treurig bestaan, in tegenstelling tot zijn broer Micio.

- METRUM Dactylische hexameter.
- DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.
- OVERLEVERING
H1 K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 11 = basistekst;
H2 K.A. XLIIIa-1, 1608/7r.

19 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 5

TOELICHTING Vgl. Sabinus, *Poemata*, p. 277 (vgl. toel. bij nr. 18):

DE SCURRA IOCUS.
Usurpare ioco pastoris verba Menalcae,
Omnibus et solitus dicere scurra fuit.
Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas:
Ipsius haec semper verba iocantis erant.
Iam sed ubi capitis meruisset crimine poenam,
Multa quod intulerat probra nefanda bonis,
Cumque foret laqueo iam suspendendus, eodem
Bucolico ludens carmine lictor, ait:
Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas,
Fracturus torto iam tibi fune gulam.

De grap is misschien niet alleen dat de veroordeelde na zijn dood niets meer kan zeggen, maar ook dat bij de terechtstelling juist zijn keel het moet ontgelden.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

H1 K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 11 = basistekst;
H2 K.A. XLIIIa-1, 1608/8r.

COMMENTAAR

3, 9 Verg. *Ecl.* 3,51 (Menalcas die Damoetas uitdaagt). Dit Vergilius-vers wordt aangehaald in het cahier van een 16e-eeuwse scholier (Margolin e.al., *Images et lieux de mémoire*, p. 10 regel 15). Misschien werd het gebruikt als gezegde.

20 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 5

TOELICHTING Parafrase van Martial. 5,81:

Semper pauper eris, si pauper es, Aemiliane.
Dantur opes nullis nunc nisi divitibus.

Vgl. Wilterdink, 'Martialis bij Huygens', p. 93 n. 2, waar ook nrs. 27, 31 en 46 worden genoemd als blijken van Huygens' bekendheid met Martialis.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

H1 K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 12 = basistekst;
H2 K.A. XLIIIa-1, 1608/8r.

21 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 5

TOELICHTING Huygens zou dit epigram ontleend kunnen hebben aan Johannes Stigelius (1515-1562), met wiens werk hij bekend was (vgl. nrs. 35, 53 en 76). Stigelius was evenals Sabinus (zie nr. 18) een dichter uit de kring van Melanchthon (Ellinger, *Geschichte der Neulateinischen Literatur Deutschlands*, dl. 2 p. 75-94; Dichtung, 'Johannes Stigel'). Het bewuste epigram luidt (*Poemata*, f. 240v):

DE MALIS LIBRIS.
Cum Ionas cacat, et cacat Melanchthon,
Chartis tergere se Vicelianis,
Cochlaei que Philippicis feruntur.

Quam verum loqueris diserte Plini,
Est usus suus et malis libellis.

(Georgius Wicelius en Johannes Cochlaeus richtten zich tegen Melanchthon; Cochlaeus deed dat onder meer in een werk getiteld *Philippicae in Melanchthonem*. Justus Jonas was een medestander van Melanchthon.)

De verwijzing naar Plinius zal betrekking hebben op een opmerking van Plinius Minor over Plinius Maior: 'dicere etiam solebat nullum esse librum tam malum ut non aliqua parte prodesset' (3,5,10; vgl. Erasmus, *Apophthegmata*, LB IV kol. 358 nr. 25).

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

*H*₁ K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 12 = basistekst;
*H*₂ K.A. XLIIIa-1, 1608/9r.

22 ←01 05 1608

Ged., dl. 1 p. 5

TOELICHTING Vgl. Sabinus, *Poemata*, p. 268 (zie toel. bij nr. 18):

IN ARGUM.

Cum non luminibus centum, sed praeditus uno
Sis oculo, Cyclops, Arge vocandus eras.

De aangesproken persoon heeft dezelfde naam als de honderdogige bewaker van Io, de door Juno gevangen gehouden geliefde van Jupiter (Ov. *Met.* 1,622-638). Hij zou evenwel beter naar de eenogige reuzen vernoemd kunnen worden.

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

*H*₁ K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 12 = basistekst;
*H*₂ K.A. XLIIIa-1, 1608/10r.

De titel is ontleend aan *H*₂. De titel die *H*₁ geeft ('In Argum quendam pauperem'), strookt niet met de inhoud van het epigram. Men zou aan een overschrijffout onder invloed van nr. 20 kunnen denken.

METRUM	Jambische quaternarius, acatalectisch.
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.
OVERLEVERING	
	<i>H1</i> K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 13-14 = basistekst;
	<i>H2</i> K.A. XLIIIa-1, 1608/13r.
26	←01 05 1608 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 6
TOELICHTING	Deze grap staat mogelijk in dezelfde traditie als dit epigram van Thomas More (<i>The complete works</i> , dl. 3,II p. 266-267 nr. 254):
	<p>MEDICINAE AD TOLLENDOS FOETORES ANHELITVS PROVENIENTES A CIBIS QVIBVSDAM. Sectile ne tetros porrum tibi spiret odores, Protinus a porro fac mihi cepe uores. Denuo foetorem si uis depellere cepae, Hoc facile efficient allia mansa tibi. Spiritus at si post etiam grauis allia restat, Aut nihil, aut tantum tollere merda potest.</p>
	(REMEDIES FOR ENDING THE FOUL BREATH WHICH RESULTS FROM CERTAIN FOODS. So that your chopped leeks may not waft their loathsome odors, take my advice and eat an onion right after the leeks. Then again if you want to get rid of the foul smell of the onion, the chewing of garlic will easily accomplish that for you. But if your breath remains offensive even after the garlic, then either it is incurable or nothing but shit will remove it.)
METRUM	Dactylische hexameter + hemiepes + jambische dimeter. Deze strofe komt voor in het overzicht van gebruikte metra in Beza/Buchanan, <i>Sacratiss. Psalmorum Davidis, libri v</i> , p. 930, nr. XXIX. Huygens' aantekening over het metrum heeft alleen betrekking op het tweede vers van de strofe. Dezelfde omschrijving van de hemiepes komt voor in het bedoelde overzicht onder nr. XXVIII: 'Versus 1. heroicus. Secundus, iambicus dimeter. Tertius dactylicus Archilochius dimeter, hypercat.' (a.w., p. 930; vgl. Raven, <i>Latin metre</i> , par. 94, voorbeeld: Hor. <i>Epod.</i> 13).
DATERING	De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

- OVERLEVERING
*H*₁ K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 14 = basistekst;
*H*₂ K.A. XLIIIa-1, 1608/14r.
- 27 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 6
- TOELICHTING Parafraze van Martial. 1,37:
 Ventris onus misero, nec te pudet, excipis auro,
 Basse, bibis vitro: carius ergo cacas.
 Dit epigram van Martialis ook in het cahier van een 16e-eeuwse scholier (Margolin e.al., *Images et lieux de mémoire*, p. 12 r. 14-16.
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.
- OVERLEVERING
*H*₁ K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 15 = basistekst;
*H*₂ K.A. XLIIIa-1, 1608/15r.
- COMMENTAAR
 I *neve*: in plaats van *neque* omwille van het metrum?
- 28 ←01 05 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 6
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.
- OVERLEVERING
*H*₁ K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 15 = basistekst;
*H*₂ Universiteitsbibliotheek Amsterdam, sign. 28 B 2 (collectie Diederichs).
- COMMENTAAR
MARCOLPHO: naam van de schelm uit de middeleeuwse dialoog *Salomon et Marcolfus* (zie bijv. ed. Benary), waar deze grap evenwel niet voorkomt.

29 ←OI 05 1608 Ged., dl. 1 p. 6

TOELICHTING Huygens verwoordt in dit epigram wellicht een bekende grap, die hij omwille van de levendigheid of uit plagerij heeft toegepast op een persoon uit zijn omgeving. Vgl. Boot, 'De Latijnsche brieven van Const. Huygens', p. 8.

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

*H*₁ K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 16 = basistekst;
*H*₂ K.A. XLIIIa-1, 1608/16r.

30 ←OI 05 1608 Ged., dl. 1 p. 7

TOELICHTING Een anekdote die bij Sabinus als volgt luidt (*Poemata*, p. 253-254; vgl. toel. bij nr. 18):

DE TOLLIONE FURANTE HOROLOGIUM.
Quod movet aequales spatiis distantibus horas,
Liliger auratum Gallus habebat opus:
Hoc ubi, militiam funestaque bella secutus
Tollio, Normannus surripuisset eques,
Inque sinu furtim per regia limina ferret,
Edidit horarum machina mota sonum.
Indicio tali fur proditur: omnia fiunt
Crimina iudicio sic manifesta Dei.

METRUM Pherecrateeën.

DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 24 januari en 1 mei 1608 aannemelijk.

OVERLEVERING

H K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 16.

COMMENTAAR

2 enz. *campanam*: klok, hier in de betekenis van 'uurwerk' (vgl. het epigram van Sabinus).

237 TOELICHTING EN COMMENTAAR

31	01 05 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 7
TOELICHTING	Parafrase van Martial. 5,57: Cum voco te dominum, nolo tibi, Cinna, placere: Saepe etiam servum sic resaluto tuum [<i>variant: meum</i>].	
METRUM	Hendecasyllaben (phalaeceëen).	
DATERING	1 mei 1608.	
OVERLEVERING	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 17 = basistekst; H1 H2 K.A. XLIIIa-1, 1608/17r. In de marges staan enkele letters en woorden, waaronder <i>Ipsis Calendis Maii, lege</i> en <i>ende zeyde ende</i> . Zo ook op de versozijde, rond de tekst van nr. 32. Vermoedelijk genoteerd om een pen of om een bepaald type schrift uit te proberen. Soortgelijke krabbels ook elders.	
32	01 05 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 7
METRUM	Dactylische hexameter.	
DATERING	1 mei 1608.	
OVERLEVERING	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 17 = basistekst; H1 H2 K.A. XLIIIa-1, 1608/17v. Zie nr. 31.	
COMMENTAAR	2 <i>primis ... labris attigit</i> : Erasmus, <i>Adagia</i> , nr. 892: 'Primoribus labiis degustare': 'Primoribus labiis degustare, est breviter quippiam attingere. Ductum ab iis, qui cibum aut potum tenuiter degustant nihil inde in stomachum transmittentes. [...]'	
33	←12 06 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 7
TOELICHTING	Dit gedichtje vertoont grote overeenkomst met een apophthegma uit de verzameling van Erasmus (<i>LB IV</i> , kol. 178 nr. 56): Quum primum coepisset philosophare, quum in dolio, sicco mucidoque pane vescens solus, audiret totam urbem laetitia perstreptem (erat enim	

dies festus) sensit animo nonnihilo taedii, diuque secum de relinquendo vitae instituto cogitavit. Sed quum tandem mures videret adrepentes, panisque micas edere; *Quid tibi displices*, inquit, *o Diogenes, sat magnificus es, ecce etiam parasitos alis.*

Vgl. Plut. *Mor.* 77E-78A en Diog. Laert. 6,40:

Πρὸς τοὺς ἐρπύσαντας ἐπὶ τὴν τράπεζαν μῦς, 'ἰδοὺ,' φησί, 'καὶ Διογένης παρασίτους τρέφει.'

- METRUM Dactylische hexameter. Iemand (wellicht Johan Dedel) heeft in vs. 4 *ratus* en in vs. 7 *nutris* onderstreept in verband met het metrum.
- DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 1 mei en 12 juni 1608 aannemelijk.
- OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 17.
- COMMENTAAR
2 *mortalia pectora*: Verg. *Aen.* 3,56-57: ... quid non mortalia pectora cogis, / auri sacra fames! ...; 4,412: improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis!
- 34 ←12 06 1608 *Ged.*, dl. 1 p. 7
- TOELICHTING Vgl. Sabinus, *Poemata*, p. 269 (zie toel. bij nr. 18):
IN POLEMOLOGUM.
Nil aliud, quando loqueris, nisi tristia narras
Praelia: ni fiant praelia, mutus eris.
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING De volgorde van de gedichten in het cahier maakt een datering tussen 1 mei en 12 juni 1608 aannemelijk. *H2* van nr. 34 is hetzelfde blad als *H2* van nr. 35, dat als datum 12 juni 1608 heeft.
- OVERLEVERING
H1 K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 18 = basistekst;
H2 K.A. XLIIIa-1, 1608/181.

35	12 06 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 8
TOELICHTING	<p>Een grap: het versje zelf is het werk dat verstuurd wordt. Vgl. Stigelius, <i>Poemata</i>, f. 234v (vgl. toel. bij nr. 21):</p> <p style="text-align: center;">AD EUNDEM [= IANUS ISNACUS]. Succenses quod nulla diu tibi carmina mittam: Ne mihi succense iam tibi mitto, Vale.</p> <p>Andere parallellen: Stigelius, <i>Poemata</i>, 236v; Johannes Lauterbach (1531-1593) in <i>Delitiae poetarum Germanorum</i>, dl. 3 p. 909.</p> <p>Toch is niet uitgesloten dat Huygens' versje is bedoeld als begeleidend schrijven bij nr. 34. <i>H2</i> bevat uitsluitend nrs. 34 en 35, met ondertekening en datering alleen na nr. 35. Evenzo volgt in <i>H1</i> alleen op nr. 35 jaar en leeftijd. Bovendien zijn beide versjes hier door een streep gescheiden van nr. 36.</p>	
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	12 juni 1608. Het jaartal in Romeinse cijfers dat <i>H2</i> vermeldt moet een vergissing zijn. Onderaan <i>H2</i> staat weliswaar eveneens een zeven, maar de datum 12 juni in combinatie met de leeftijd wijst op 1608, in overeenstemming met de datering in het cahier.	
OVERLEVERING	<p><i>H1</i> K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 18 = basistekst;</p> <p><i>H2</i> K.A. XLIIIa-1, 1608/18r.</p>	
36	←04 09 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 8
METRUM	Jambische senarius.	
DATERING	De opgegeven leeftijd en de volgorde van de gedichten in het cahier maken een datering tussen 12 juni en 4 september 1608 aannemelijk.	
OVERLEVERING	<p><i>H1</i> K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 18 = basistekst;</p> <p><i>H2</i> K.A. XLIIIa-1, 1608/19r.</p>	
COMMENTAAR	<p><i>EUCLIONEM</i>: de vrek uit Plautus' <i>Aulularia</i> draagt dezelfde naam.</p> <p>2 <i>properare me semper iubet</i>: de gast van Euclio haast zich nooit genoeg; wanneer hij arriveert, is het eten altijd op.</p>	

2-3	<i>En gratias – tibi:</i> d.w.z. met woorden, aangezien Euclio zijn gast ook alleen maar woorden en geen maaltijd biedt.	
37	←04 09 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 8
TOELICHTING	Weergave van het verhaal over de Romeinse held C. Mucius (Liv. 2,12-13), die het Etrurische kamp betrad om koning Porsenna met een dolk te doorsteken. Uit onwetendheid doodde hij diens secretaris. Toen hij ten overstaan van de koning zijn rechterhand in het vuur hield, werd hem de vrijheid geschonken. Sindsdien droeg hij de bijnaam Scaevola (scaeva = linkerhand).	
METRUM	Jambische senarius.	
DATERING	De opgegeven leeftijd en de volgorde van de gedichten in het cahier maken een datering tussen 12 juni en 4 september 1608 aannemelijk.	
OVERLEVERING		
	<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 18 = basistekst;
	<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1608/20r.
COMMENTAAR		
	2-4	<i>Ut sciat – iniecit suam:</i> Liv. 2,13: 'En tibi,' inquit, 'ut sentias quam vile corpus sit iis qui magnam gloriam vident,' dextramque accenso ad sacrificium foculo inicit.
	4-6	<i>Verum – nequivit:</i> Martial. 1,21,3: sed tam saeva pius miracula non tulit hostis.
38	←04 09 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 8
TOELICHTING	Walther, nrs. 16405 en 16406 (onder beide nummers wordt deze variant vermeld bij de opgave van de bronnen), naar Matth. 6:24 of Luk. 16:13. De sententie staat onder nr. 37 (alleen in <i>H2</i>) en heeft betrekking op C. Mucius.	
METRUM	Dactylische hexameter.	
DATERING	Waarschijnlijk uit dezelfde tijd als nr. 37 (zie boven).	
OVERLEVERING		
	<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1608/20r.
COMMENTAAR	<i>Idem:</i> verwijst naar de ondertekening van nr. 37, die Huygens' naam bevat.	
241	TOELICHTING EN COMMENTAAR	

39	←04 09 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 8
TOELICHTING	Het epigram wekt de indruk een bewerking te zijn van een tekst met eigenamen (vgl. nr. 21).	
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	De opgegeven leeftijd en de volgorde van de gedichten in het cahier maken een datering tussen 12 juni en 4 september 1608 aannemelijk.	
OVERLEVERING		
	<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 19 = basistekst;
	<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1608/21r.

40	←04 09 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 8
METRUM	Jambische senarius.	
DATERING	De opgegeven leeftijd en de volgorde van de gedichten in het cahier maken een datering tussen 12 juni en 4 september 1608 aannemelijk.	
OVERLEVERING		
	<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 19 = basistekst;
	<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1608/22r.
COMMENTAAR	<i>DENTONEM</i> : naam die voorkomt bij Martialis.	

41	←04 09 1608	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 8
TOELICHTING	Dichten met een nuchtere maag levert magere poëzie op? Vgl. epigrammen die zinspelen op Hor. <i>Epist.</i> 1,19,1-3: Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino, nulla placere diu nec vivere carmina possunt, quae scribuntur aquae potoribus. [...] zoals het volgende van Johannes Lauterbach (<i>Delitiae poetarum Germanorum</i> , dl. 3 p. 916):	

DE SUFFENO.

Quod peragunt claudos Suffeni carmina gressus
Non mirum: scribens carmina, potat aquam.

en dit van Nicolas Bourbon (*Delitiae delitiarum*, p. 41):

AD PATREM.

Frigida nostra pater dixisti carmina: sane
Frigent quae fecit carmina potor aquae.

METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	Ontbreekt; het versje staat links onder nr. 40 (alleen in <i>H2</i>) en is waarschijnlijk uit dezelfde tijd.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-I, 1608/22r.
42	←04 09 1608 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 9
TOELICHTING	Misschien een grap, zoals ook dit epigram van Sabinus over rouwbetoon bedoeld zal zijn (<i>Poemata</i> , p. 277; zie toel. bij nr. 18): <p>AD ELISAM. Quid trahis et laceras convulsos ungue capillos Dum gemis interitum matris Elisa tuae? Parce comis ô parce tuis: quid desipis? an te Calvitio luctum posse levare putas?</p> <p>(AAN ELISA. Waarom woel je met je vingers door je haar en trek en ruk je het uit, Elisa, bij het beklagen van de dood van je moeder? Spaar toch, o spaar toch dat haar van je. Waarom doe je zo dwaas? Of denk je dat je droefheid kunt verzachten met kaalheid?)</p>
METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	De opgegeven leeftijd en de volgorde van de gedichten in het cahier maken een datering tussen 12 juni en 4 september 1608 aannemelijk.
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 19 = basistekst;
<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-I, 1608/23r.

TOELICHTING Deze weergave van Lucianus' *Deorum dialogi* 23/19 gaat niet rechtstreeks op de Griekse tekst terug. Dit had ook nauwelijks gekund, aangezien Huygens pas in 1609 begon met Grieks te leren (*Mijn jeugd* p. 44; *Dagb.* p. 7). Huygens' versie wijkt op verschillende punten af van de dialoog in de oorspronkelijke vorm. Bij Lucianus komen bijvoorbeeld de inleiding en epiloog niet voor en brengt Cupido aan het slot nog Apollo ter sprake. Dezelfde punten van verschil vertoont een Latijnse bewerking in dichtvorm door Georgius Sabinus (*Poemata* 1606, p. 106-108; vgl. toel. bij nr. 18), waarmee Huygens' tekst bovendien vele formuleringen gemeen heeft:

DIALOGUS VENERIS ET CUPIDINIS. EX LUCIANO.

Cypria compellans pharetratum mater Amorem,
Flebilis audita est talia verba queri.

VENUS

Dic age, qui fiat, dulcissime nate Cupido,
Omnes cum timeant numinis arma tui,
5 Humanumque genus, manes Erebique profundi,
Sollicitent superos et simul illa Deos:
Sola tamen doctis quae praesidet artibus, omne
Effugit imperium casta Minerva tuum?
Iuppiter immensi moderator et arbiter orbis,
10 Ipse tuas sensit captus amore faces:
Sensit et aequoreis Neptunus victus in undis,
Iunoque furtivo saepe reperta toro.
Ut taceam reliquos, et tu quoque nate parentem
Iura pudicitiae me violare jubes.
15 Degener an solam quo Pallada vincere possis,
Extinctus nullam vim tuus ignis habet?

CUPIDO

Desine diva parens mirari, et quaerere causam,
Hanc mea cur nequeant tela ferire deam:
Cumque potestati sint omnia subdita nostrae,
20 Sola meas spernat cur tamen illa faces.
Hanc ego percussus metuo, cum lumine tantum
Aspicit, aut vultu me truculenta notat.
Sed tamen aggressus sumptis quandoque sagittis,
Cum dea non esset casside tecta, fui,
25 Celavique meum perplexis artibus ignem,
Ne tacitos posset prodere flamma dolos.

Nemo sed occultum quantumvis celat amorem.
Ipse meo semper proditus igne fui.
Insidias igitur postquam cognovit apertas,
30 Me procul in celerem depulit illa fugam.
Concita tum quoties galeam Dea vibrat et hastam,
Pectore cuncta mihi membra pavente tremunt.

VENUS

Quid galeam metuis? quid acutae cuspidis hastam?
Nate, tuo vanos excute corde metus.
35 Marte quid asperius fuit, aut quid durius ipso?
Succubuit regnis trux tamen ille tuis.
Qui prius indomitus tibi tela necemque parabat,
Nonne dedit victas in tua vincla manus?

CUPIDO

Mars deus armorum nobis se dedit ultro,
40 Ipse nec impositum ferre gravatur onus.
At quoties oculis me conspicit improba Pallas,
Quas iracundo non iacit ore minas?
Quam gerit horrendam, magna vi concutit hastam:
Taliaque insano dicta furore refert.
45 Ne mihi tela puer, mihi ne puer arma mineris:
Erras; haudquaquam nos tua turba sumus.
Si tamen accedes, nec me sinis esse quietam,
Nostra tibi saevas afferet ira manus.
Aut ego te pedibus rapiens ad tartara mittam,
50 Aut tibi transfiget lancea nostra latus.
Hoc pater ipse Deum cuius sum vertice nata,
Iuppiter, hoc Erebi Rex mihi testis erit.
Tales quando refert irato pectore voces,
E manibus nobis tela facesque cadunt.
55 Praeterea anguicomae gestat caput illa Medusae,
Cuius ad aspectum lumina nostra pavent.
Hoc ubi praetendit, fugio, ceu cerva leonem
Aut fugit infestum territa dama lupum.

VENUS

Siccine tu metuis conterritus aegide divam?
60 Magnanimi curas qui Iovis arma nihil.
At quoque contemnunt quare tua spicula Musae?
Imperiumque fugit turba novena tuum?
Num galeas vibrant etiam, aut hastilia torquent,
Dirave praetendunt Gorgonis ora tibi?

CUPIDO

- 65 Aonides vultu sunt, o Cytherea, pudico:
 Unice et illarum numina sancta colo.
 Artibus hae semper, studiisque tenentur honestis.
 Iuris in his igitur, nil meus ignis habet.
 Cantibus invigilant, ducuntque per arva choreas;
 70 Luxuria vero desidiaque vacant.
 Adde quod illarum captus dulcedine vocis,
 Saepe voluptates, gaudia saepe fero.

VENUS

Denique casta manet quare Dictynna, nec ullum
 Vulnus habet iaculis saucia facta tuis?

CUPIDO

- 75 In nullo manet illa loco, cursuque pererrans
 Omnia, conatus effugit illa meos.
 Nunc iuga montis adit, curvis nunc vallibus errat,
 Aut nemorum saltus irrequieta tenet.
 Nunc ibi veloces sequitur per devia cervos,
 80 Subdola nunc alibi retia tendit apris:
 Suspensumque humeris arcum gestatque pharetram,
 Armat et illius cuspidis hasta manum.
 Haec, super Aonio coetu, castisque deabus,
 Arcitenens matri verba Cupido dedit.
 85 Quisquis at insani vitare Cupidinis arcum,
 Ignibus et vacuum pectus habere cupit.
 Numina Pieridum, venatricemve Dianam,
 Aut colat armigeram Pallada; tutus eris.

Dit gedicht, dat Huygens' voorbeeld zal zijn geweest, is eveneens opgenomen in Lucianus, *Opera*, dl. I p. 210-213.

Een bewerking die veel lijkt op de zojuist geciteerde, maar waarmee Huygens' gedicht minder overeenkomst vertoont, is opgenomen in de verzameling Griekse epigrammen van Joannes Soter (*Epigrammata Graeca*, p. 11-14). De auteur wordt aangeduid als 'Georg. Anonymus'.

Huygens verwoordt, in navolging van Sabinus, aan het slot van het gedicht de les die uit de dialoog valt af te leiden. Een soortgelijke interpretatie, die de komische uitbeelding van de goden naar het tweede plan verschuift, geeft Melanchthon in zijn redevoering 'De artibus liberalibus' uit 1517, waarin een Latijnse prozavertaling van de bewuste dialoog van de hand van Kaspar Kurrer is opgenomen (Robinson, *Lucian and his influence in Europe*, p. 95-96; *Corpus Reformatorum*, Melanchthon, dl. II kol. 14). Een parafrase van dezelfde dialoog

komt voor in Coornherts *Wellevenkunste* (zie Veenstra, *Bijdrage tot de kennis van de invloeden op Hooft*, bijlage 1).

Het werk van Lucianus werd ook wanneer er geen moraal uit te distilleren was, geschikt geacht voor het onderwijs. Zie hierover toel. bij nr. 77.

Opmerkelijk is Huygens' vermelding van Apollo in vs. 6. Apollo komt niet voor in de overeenkomstige passage bij Sabinus, maar wel bij Lucianus. Wellicht heeft Huygens naast Sabinus een letterlijker proza-vertaling geraadpleegd, zoals die van Erasmus (*ASD* 1-1, p. 583-584). Formuleringen bij Erasmus die Huygens mogelijk heeft benut, zijn:

Imo, ille cupide me recipit (vgl. vs. 21)

Esto sane, Mineruam metuis, vt ais, atque huius gestamen gorgona reformidas (vgl. vs. 41)

Caeterum Musae quam ob causam abs te non feriuntur atque a tuis iaculis tutae agunt? (vgl. vs. 44)

Quin ipse etiam non raro illis assisto (vgl. vs. 53)

quippe per montes fugitantem (vgl. vs. 59)

METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	De opgegeven leeftijd en de volgorde van de gedichten in het cahier maken een datering tussen 12 juni en 4 september 1608 aannemelijk.
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-2 (cahier), p. 20-23 = basistekst;
<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1608/24r-25v.
COMMENTAAR	
12	<i>pectora terror habet</i> : Ov. <i>Fast.</i> 3,288.
25	<i>Hastam – quaterque</i> : Ov. <i>Met.</i> 1,179-180: <i>terrificam capitis concussit terque quaterque / caesariem ...</i>
30	Ter. <i>Ad.</i> 315: ... <i>vah, quibus illum lacerarem modis!</i>
31	<i>Tartara Ditis</i> : de onderwereld waar Dis (Pluto) heerst.
34	Ov. <i>Fast.</i> 3,841-842: <i>an quia de capitis fertur sine matre paterni / vertice cum clipeo prosiluisse suo? – Pallas Athene was geboren uit het hoofd van Jupiter.</i>
37-38	<i>monstri ... Medusaei guttura</i> : Ov. <i>Met.</i> 10,21-22: ... <i>nec uti villosa colubris / terna Medusaei vincirem guttura monstri.</i> (Ovidius bedoelt de driekoppige Cerberus; <i>Medusaei</i> duidt bij hem de afkomst aan.) – Pallas Athene droeg het door Perseus bemachtigde hoofd van Medusa, dat slangenhaar had, als een vast attribuut met zich mee. Het was bevestigd op haar schild.
40	<i>corque timore micat</i> : Ov. <i>Fast.</i> 3,36.
43	<i>celeres molire sagittas</i> : Ov. <i>Met.</i> 5,367 (eveneens de pijlen van Cupido).

- 46, 56 *Gorgonis*: Medusa was een van de Gorgonen, de drie dochters van Phorcus.
 47 *Thespiades*: Thespieae was een stad bij de Helicon.
 48 *Cythereia*: Een van de mythen wil dat Aphrodite/Venus op het eiland Cythera zou zijn geboren; er stond een aan haar gewijd heiligdom.
 57 *nemora avia*: Ov. *Met.* 1,479: multi illam petiere, illa aversata petentes / inpatiens expersque viri nemora avia lustrat.

44 ←04 09 1608 *Ged.*, dl. I p. II

TOELICHTING Een verhaal uit Herodotus (4,173), in de weergave van Gellius (*Noct. Att.* 16,11,3-7):

in quarto denique Herodoti libro fabulam de Psyllis hanc invenimus: Psyllos quondam fuisse in terra Africa conterminos Nasamonibus Austrumque in finibus eorum quodam in tempore perquam validum ac diutinum flavisse; eo flatu aquam omnem in locis in quibus colebant exaruisse; Psyllos, re aquaria defectos, eam iniuriam graviter Austro suscensuisse decretumque fecisse, uti armis sumptis ad Austrum, proinde quasi ad hostem, iure belli res petitem proficiscerentur. Atque ita profectis ventum Austrum magno spiritus agmine venisse obviam eosque universos cum omnibus copiis armisque, cumulis montibusque harenarum supervectis, operuisse.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Tussen 1 januari en 4 september 1608.

OVERLEVERING
H K.A. XLIII a-1, 1608/26r.

COMMENTAAR
 1-2 *in terra ... Psyllorum*: De Psyllen leefden in Noord-Afrika (*RE* XXIII, kol. 1464-1476).
 1 *frigidus Auster*: Het adjectief *frigidus* bij Auster lijkt misplaatst; het zal juist een hete woestijnwind zijn geweest die de Psyllen te gronde heeft gericht (Ter Meer, 'De koude zuidenwind').

45 04 09 1608→ *Ged.*, dl. I p. II

METRUM Elegisch distichon.

DATERING	Tussen 4 september en 31 december 1608.
OVERLEVERING H	K.A. XLIII a-1, 1608/29r.
COMMENTAAR I	<i>cristas ... tollere</i> : Erasmus, <i>Adagia</i> , nr. 769: 'Tollere cristas'.
46	04 09 1608→ <i>Ged.</i>, dl. I p. II
TOELICHTING	Christiaan Huygens sr. gaf Constantijn wel eens een beloning voor zijn verzen; zie toel. bij nr. 90.
METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	Tussen 4 september en 31 december 1608.
OVERLEVERING H	K.A. XLIII a-1, 1608/30r.
COMMENTAAR 2, 4	<i>iam sumus ergo pares</i> : naar Martial. 2,18, waar deze woorden drie keer het slot van een pentameter vormen.
47	04 09 1608→ <i>Ged.</i>, dl. I p. II
TOELICHTING	Weergave van een idylle van Bion (eind 2e eeuw v. C.). Huygens schreef het gedicht toen hij nog geen Grieks kende (zie toel. bij nr. 43). Zijn versie komt op verschillende plaatsen overeen met de vertaling door Henricus Stephanus (Moschus/Bion, <i>Idyllia</i> ed. 1565, p. 63-64): <p style="margin-left: 40px;">Auceps forte puer dum venaretur opaca In silva volucres, infelix omen, Amorem Fronde super buxi cernit pallente sedentem. Tunc ille exultans, magna velut alite visa, 5 Continuo viscum calamosque recolligit omnes, Atque dolos varios volitanti tendit Amori. Sed tandem incassum moerens cecidisse laborem Ad vetulum, abiectis calamis, accedit arantem, Usus ea fuerat quo nuper in arte magistro: 10 Ordine rem narrat, super arbore monstrat Amorem.</p>

Ille caput quassans, ridetque et talibus inquit:
 Parce puer praedae huic, procul hac absiste volucris.
 Pestiferum est animal. tu terque quaterque beatus,
 Dum non hoc capies. verum si quando viriles
 15 Attigeris annos, qui nunc huc, nunc volat illuc,
 Te fugitans, aderit tunc improvisus, eumque
 Impositis cernes pedibus tibi colla prementem.

Er is tevens enige overeenkomst met de vertaling door Bonaventura Vulcanius (Moschus/Bion, *Idyllia* ed. 1584, p. 53; zie comm.).

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING Tussen 4 september en 31 december 1608.

OVERLEVERING
H K.A. XLIII a-I, 1608/31r.

COMMENTAAR
 4 Vulcanius vs. 3: ... putans magnam esse volucrem.
 9 *senem*: dit is degene die de jongen heeft geleerd vogels te vangen (zie vs. 9 bij Estienne). Huygens laat dit gegeven weg; bij Vulcanius komt het evenmin voor.
 9 *scindentem – terram*: Ov. *Ars* 2,671: Aut mare remigiis, aut vomere findite terras; *Am.* 3,8,41: nec valido quisquam terram scindebat aratro.
 14 Vulcanius vss. 13-14: ... Sed cum te fecerit aetas / Firma virum ...
 16 *sponte sua*: Vulcanius vss. 14-15: ... sponte sequetur / Ipse sua ...

48 04 09 1608 → *Ged.*, dl. 1 p. 12

TOELICHTING Deze bewerking van psalm 42 komt op veel plaatsen overeen met die van George Buchanan (Beza/Buchanan, *Sacratiss. Psalmorum Davidis, libri v*, p. 237 en 239; vgl. Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 324-325):

Non ceruus fluuios sic auet algidos,
 (Ceruus turba canum quem premit) vt tui
 Cor desiderio carpitur anxio,
 Rerum conditor optime.
 5 Huc me raptat amor dulcis, et impotens
 Ardor ferre moras. O niueum diem
 Qui templo reducem me statuet tuo!
 O lucis iubar aureum!

Ieiunus lacrymis pro dape se dolor
 10 Pascit, turba meis obuia dum malis
 Illudens rogat, Heus iste tuus Deus
 Cur nunc deserit exulem?
 At rursus bonitas quum subijt tua,
 Et menti auxiliij certa fides tui
 15 Illuxit trepidae, temporis illius
 Me consolor imagine:
 Festis quum populus me reducem choris,
 Faustisque excipiet vocibus, et Dei
 Pompa cum celebri, me comitabitur
 20 Augusta ad penetralia.
 Cur me sollicitis, teque doloribus
 Mens aegra exanimas? pone metum, ac Deo
 Te da: quo patriae vindice redditus,
 Grates sospes adhuc agam.
 25 Hac mentem recreat spes, licet avijs
 Iordanis lateam saltibus, Hermoni
 Exul dura licet saxa perambulem,
 Solis hospita belluis.
 Quauis agminibus me mala densius
 30 Omni ex parte premant, quam super horridos
 Montes grando sonat, quam mare verberat
 Raucis littora fluctibus:
 Tu si me placido lumine videris,
 Cedent tristitiae nubila: tetricas
 35 Moeroris tenebras discutiet mihi
 Lucis dulce iubar tuae.
 Laudes interea non mihi nox tuas,
 Non curae impedient, o columen meum,
 (Dicam) et certa salus, ludibrium feris
 40 Cur me deseris hostibus?
 Dirumpor, tacitis aestuat ignibus
 Pectus, turba meis impia dum malis
 Insultans rogat. Heus iste tuus Deus
 Cur nunc deserit exulem?
 45 Cur me sollicitis teque doloribus
 Mens aegra exanimas? pone metum, ac Deo
 Te da: quo patriae vindice redditus,
 Grates laetus adhuc agam.

METRUM

Elegisch distichon.

DATERING	Tussen 4 september en 31 december 1608.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIII a-I, 1608/32r-32v.
COMMENTAAR	
9	<i>magna stipante caterva</i> : Verg. <i>Aen.</i> 4,136.
10	<i>limina ... religiosa Dei</i> : Verg. <i>Aen.</i> 2,365-366: ... perque uias ... / ... perque domos et religiosa deorum / limina ...
11-12	<i>angis? Solve metum</i> : Verg. <i>Aen.</i> 9,89-90: ... nunc sollicitam timor anxius angit. / solue metus ...
15	<i>O Deus – potestas</i> : Verg. <i>Aen.</i> 10,18: o pater, o hominum rerumque [<i>variant</i> : <i>divumque</i>] aeterna potestas. Buchanan gebruikt dit Vergilius-vers als aanhef van Ps. 4. McFarlane ('Notes on the composition and reception of Buchanan's Psalm paraphrases', p. 356) veronderstelt dat Buchanan <i>rerumque</i> in <i>divumque</i> heeft veranderd; dit is niet noodzakelijk, omdat het Vergilius-vers beide varianten kent.
16	<i>mens ... victa dolore iacet</i> : Janus Secundus, <i>Eleg.</i> 3,10,1-2: Hei mihi, curarum cur me tam lenta fatigant / Pondera? mensque suo victa dolore iacet?
17	<i>saxis Hermonis</i> : de naam van het gebergte is in de Vulgaat indeclinabel (zie ook <i>Kirchenlat. Wtb.</i>). Huygens rekent het substantief tot de 3e declinatie, Buchanan tot de 2e declinatie.
20	<i>saeua premunt</i> : Verg. <i>Aen.</i> 11,545: ... tela undique saeua premebant.

49 04 09 1608 → *Ged.*, dl. 1 p. 12

TOELICHTING Een weergave van de Ἔρωσ δραπέτης van Moschus (vgl. *Ged.*, dl. 1 p. 12 n. 1). 'Like other notable inventions of its period, Ἔρωσ Δραπέτης is a happy combination of mythological lore with matter from daily life. Cypris has lost Eros, and makes advertisement for his return, offering a reward, as for a runaway slave. That calls for a description of the boy; and thereby the poet has provided himself with a fair chance for the display of an allegorical fancy that leaves no line without its telling point' (Hutton, '*Amor fugitivus*', p. 74). Huygens' bewerking zal tot stand zijn gekomen via een vertaling, aangezien hij in 1608 nog geen Grieks kende (zie ook nrs. 43 en 47).

In de literatuur over de nawerking van Moschus' gedicht, dat ook voorkomt in de Griekse Anthologie (*Anth. Pal.* 9,440, eveneens in *Anth. Plan.*), worden vele bewerkingen genoemd die Huygens onder ogen gehad kan hebben (Mustard, 'Later echoes of the Greek Bucolic poets'; Hutton, '*Amor fugitivus*'; id.,

The Greek Anthology in Italy; id., *The Greek Anthology in France*; Fucilla, 'Additions'; id., 'Materials for the history of a popular classical theme'). Huygens' eigen gedicht wordt er niet genoemd. 'Our efforts may serve to draw attention to the wide distribution of the *Amor Fugitivus* in European literature, but to control the very great number of existing translations and manipulations of this poem might well prove to be a hopeless undertaking' (Hutton, '*Amor fugitivus*', p. 105). Ik heb geen onderzoek gedaan naar Huygens' precieze bron(nen). In de commentaar zijn alleen enkele parallellen aangegeven met een anonieme Latijnse vertaling in de verzameling Griekse epigrammen samengesteld door Joannes Soter (*Epigrammata Graeca*, p. 52-53; vgl. Hutton, '*Amor fugitivus*', p. 82, 87-88, over de auteur p. 105).

Huygens' gedicht is in 1885 uitgegeven door J.C.G. Boot (zie bij overlevering). Zie ook Boot, 'Een Latijnsch gedicht van Constantijn Huygens', waar enkele andere auteurs worden genoemd die Moschus' gedicht hebben nagevolgd (p. 153).

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Tussen 4 september en 31 december 1608.

OVERLEVERING

*H*₁ K.A. XLIII a-1, 1608/33r-33v;
*H*₂ British Library, Add. 22953, fol. 102 (microfilm Koninklijke Bibliotheek Den Haag) = basistekst;
 Vgl. Land, 'Over papieren van Constantijn Huygens [...] in het Britsch Museum', p. 54-55. Naar aanleiding van het artikel van Land publiceerde Boot de tekst naar het handschrift in het bezit van de Akademie ('Hugeniana', p. 103-105).

COMMENTAAR

1 *Epigrammata Graeca*, p. 52: Perdiderat natum genitrix Cytherea uagantem.
 1 *Cythereia*: zie aant. bij nr. 43 vs. 48.
 8 *corpus – lumina*: *Epigrammata Graeca*, p. 52: ... rubor igneus inficit omne / Corpus, et ardescunt ... / Lumina ...
 9 *superans – mella*: a.w., l.c.: Quippe hyblaea sonus uincit dulcedine mella.
 9 *Hyblaeia*: de stad Hybla op Sicilië was beroemd om haar honing.
 11 *Si puer – iram*: *Epigrammata Graeca*, p. 50: ἦν δὲ χολᾶ, νόος ἐστὶν ἀνάμερος (vs. 10); Loeb en Budé: ὡς δὲ χολὰ νόος ἐστὶν ἀνάμερος, ...
 13-14 *vult fundere – vanas*: vgl. nr. 13 vs. 5.
 14 *Callidus – puer*: δόλιον βρέφος (vs. 11), bedoeld als contradictio in terminis. Vgl. *Epigrammata Graeca*, p. 52: Est puer ille quidem, magno sed prouidus astu.

- 15 *Interdum – conans*: a.w., l.c.: Ludit et interdum, sed ludens seria tentat.
 16 *Demissae – comae*: bedoeling onduidelijk. De oorspronkelijke tekst stelt het mooie haar tegenover het brutale gezicht: εὐπλόκαμον τὸ κάρανον, ἔχει δ'ἰταμόν τὸ μέτωπον.
 18 *Ditem*: zie aant. bij nr. 43 vs. 31.
 19-20 *vario – mens*: *Epigrammata Graeca*, p. 53: Verum animus uario prudens ornatur amictu.
 21 *nymphas – viros*: a.w., l.c.: Hinc nymphas petit, inde viros ...
 25-26 a.w., l.c.: Omnia saeva quidem, sed cunctis saevius illud: / Dextra facem uibrat, ...
 29 *ne decipiari caveto*: a.w., l.c.: Decipiari caue ...

50 xx xx 1608 Ged., dl. 1 p. 11

TOELICHTING Het vijfde gebod (Exod. 20:12).

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING 1608.

OVERLEVERING
H K.A. XLIII a-1, 1608/28r.

COMMENTAAR
 I *patuli ... mundi*: Lucr. 6,108: ... patuli super aequora mundi.

51 17 02 1609 Ged., dl. 1 p. 13

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING 17 februari 1609.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1609/1r.

52 16 03 1609 Ged., dl. 1 p. 15

TOELICHTING Een versje voor het album amicorum van Joannes Brouart. Constantijn nam het op in een brief van 16 maart 1609 aan zijn vader, waarin hij vertelt dat

254 TOELICHTING EN COMMENTAAR

Brouart die dag op bezoek was geweest en de beide broers verzocht had een versje in zijn album te schrijven (*Br.*, dl. 1 nr. 3: 'Venit ad nos hodie D. Brouart, album secum ferens, cui utrumque nostrum distichon aliquod inscribere voluit'). Brouart was gouverneur bij de familie Huygens geweest van mei 1604 tot augustus 1605 (*Dagb.*, p. 7; *Mijn jeugd*, p. 28 en 34).

Brouart komt niet voor in Heesakkers/Thomassen, *Voorlopige lijst van alba amicorum*.

Het distichon is in 1875 afgedrukt door Boot, 'De Latijnsche brieven van Const. Huygens', p. 8.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING 16 maart 1609 (zie boven).

OVERLEVERING

H K.A. XLIV blad 8r (brief nr. 7 = *Br.*, dl. 1 nr. 3).

53

xx 04 1609

Ged., dl. 1 p. 15

TOELICHTING

Een ethopoeia, een stijl oefening bekend uit het retorica-onderwijs, is een monoloog die een personage in de mond wordt gelegd, met als doel uitbeelding van karakter of emoties (vgl. Ter Meer, 'In dies meliora', p. 389-393, waarvan deze toelichting een hervatting is). Louise de Coligny wordt door Huygens getekend als iemand die vertrouwend op God haar verdriet weet te overwinnen.

De prinses kon uitstekend dienst doen als sprekende persoon in een ethopoeia, bekend als ze was door haar betrokkenheid bij historische gebeurtenissen en door haar rol in de literatuur (zie Van Gemert, 'Hoe dreef ick in myn sweet'). Huygens kende haar bovendien persoonlijk (*Mijn jeugd*, p. 30-33, in samenhang met een passage over het muziekonderwijs in 1604; *De vita propria* 1,267-281; *Dagb.*, p. 7, aantekening bij het jaar 1604: 'près de la Princesse souvent'). Toen Constantijn aan zijn ethopoeia werkte, hebben Christiaan Huygens sr. en Louise de Coligny elkaar naar alle waarschijnlijkheid ontmoet in Bergen op Zoom, waar besprekingen werden gevoerd over de bezittingen en inkomsten van de Oranjes (vgl. Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 328).

Volgens de Griekse auteur Aphthonius dient het personage in een ethopoeia zich achtereenvolgens te richten op het heden, het verleden en de toekomst (Aphthonius, *Progymnasmata*, p. 250; vgl. Smits-Veldt, *Samuel Coster*, p. 282). Ook Huygens houdt min of meer deze driedeling aan. Het gedeelte dat de toekomst betreft, begint met enkele retorische vragen. De voorbeelden opgenomen in de door mij geraadpleegde editie van Aphthonius hebben soortge-

lijkefrasenterintrodectievanhetslot: Verumeniveroquidistaqueror, acdeploro [...]? (p. 251); Sed quid istorum recordor, quae magis refricant memorata, quam dolorem minuunt? (p. 262); Sed quid lamentor? (p. 265); Caeterum quid prodest fletibus indulgere? (p. 266); Sed cur me luctu macero? (p. 268).

Voor zijn ethopoeia heeft Huygens gebruik gemaakt van het toneelstuk *Auriacus, sive Libertas saucia* van Daniël Heinsius uit 1602 (vgl. Heinsius, *Auriacus* ed. Bloemendal, dl. 1 p. 173 en dl. 2 p. 318-319). De jonge dichter heeft niet alleen ontleend aan de tekst die Heinsius het personage Loisa in de mond heeft gelegd, maar ook aan andere gedeelten (voor de parallellen zie comm.). Een groot deel van het gedicht is gewijd aan de – in het bijzonder in de spelen over dit onderwerp tot traditie geworden – voorspellende droom uit het vierde bedrijf (Strengholt, ‘Dromen in Vondels drama’s’, p. 30-31).

Een andere niet-klassieke tekst die Huygens lijkt te hebben gebruikt is een ethopoeia van Johannes Stigelius (zie nr. 21), getiteld ‘Andromache interfecto Hectore’ (*Poemata* 1577, f. 499v-500r; voor de parallellen zie comm.). De stof die Stigelius koos, zal conventioneel zijn geweest (vgl. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, par. 820 (p. 408)).

METRUM	Dactylische hexameter.
DATERING	Huygens noteerde alleen jaartal en leeftijd. Op grond van <i>Br.</i> , dl. 1 nrs. 5 en 6 kan worden aangenomen dat het gedicht in april 1609 is ontstaan (vgl. Ter Meer, ‘Huygens’ eerste pennevruchten’, p. 328).
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1609/4r-5r.
COMMENTAAR	
1-2	<i>INTERFECTO MARITO</i> : Willem 1, prins van Oranje, vermoord in 1584. Stigelius, <i>Poemata</i> 1577, f. 499v: Ergo dies venit, venit lachrymabile tempus, / Quod mihi laetiferi caussa doloris erit? / Accidit eventus quem semper moesta timebam (aanhef van de ethopoeia ‘Andromache interfecto Hectore’).
1	<i>Pro dolor infelix</i> : een van de gedichten die volgen op de <i>Auriacus</i> in de uitgave uit 1602, begint met dezelfde woorden (Heinsius, <i>Auriacus</i> 1602, p. 107). Vgl. nr. 65 vs. 4.
4	<i>scurrae ... dextra</i> : Heinsius, <i>Auriacus</i> ed. Bloemendal, vs. 1959 (zie onder bij vss. 34-35).
6-7	<i>huc tellus – Rhene</i> : a.w., vss. 1912-1915: Tellus et aequor, languidique fluminum Cursus et amnes: quique per Batavos pater Trepidante multus Rhene prorumpis vado Undas ministra ... (Libertas saucia spreekt, slot act. 5).

- 7 *leni fluis agmine*: Verg. *Aen.* 2,782; zie aant. bij nr. 65 vss. 40-41.
- 8 *lacrimis – nostris*: Heinsius, *Auriacus* ed. Bloemendal, vss. 1918-1919: ... Lachrymas caelum tuas / Adiunge nostris ... (Libertas saucia spreekt, slot act. 5). Huygens had aanvankelijk eveneens *lacrimas* (zie opgave varianten).
- 10-11 Stigelius, *Poemata* 1577, f. 499v: Desinat ah si quis temeraria somnia dicit: / Esse meo didici somnia vera malo.
- 12, 14 a.w., f. 499v-500r: Ah quoties [...] / Ah quoties, parcas tibi, vir charissime, dixi. Ook bij Stigelius is 'Ah quoties' tweemaal het begin van een distichon.
- 14 *nostros – visus*: Heinsius, *Auriacus* ed. Bloemendal, vs. 1545: Somnia nostros terrent visus (Loisa spreekt, act. 4 sc. 2).
- 15 *Nox – habebat*: Verg. *Aen.* 3,147.
- 16 *In somnis – adesse*: Verg. *Aen.* 2,270-271: in somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector / uisus adesse mihi ...
- 17-20 *et subiti – umbras*: Heinsius, *Auriacus* ed. Bloemendal, vss. 1558- 1569:
- Vidi trepidum maesta maritum,
Subiti largos distillantem
Sanguinis imbres; vidi attonitos
Ceum vicinae necis adventu
Tendere vultus. Terque ingenti
Gemitu ducto concidit, inque
Pectore nostro late effusis
Proruit ulnis. Ultimaque (inquit)
Munera coniux, coniux coniux
Ultima nobis munera solve:
Trahor immensas retro coniux
Noctis ad umbras ...
(Loisa spreekt, act. 4 sc. 2).
- 18 *quater*: dit zal betrekking hebben op het viervoudige *coniunx*.
- 22-23 *Quid – credis*: a.w., vs. 1576: fidem sopori nescia ascribis tuo (act. 4 sc. 2). De lopende tekst in de editie 1602 (p. 65) vermeldt de prins als sprekende persoon, wat een zetfout is. Bedoeld is de voedster (zie de opgave van drukfouten, ook weergegeven in ed. Bloemendal, dl. 1 p. 228). Bij Huygens is het de prins die deze woorden zegt.
- 24-25 *nunc credor ... Quam – fides*: a.w., vs. 1858: Nunc nempe credor. Sera quam fides mihi est? (Loisa spreekt, act. 5).
- 25-26 *Ah quantos – spectas*: a.w., vss. 1899-1902:
- Hei mihi quantos aethere vectus
Circum iugales Phoebus auratos agens
Causa tuetur, quotque scelerum nomina,
Dolosque caelo spectat, et fraudes suo
(chorus spreekt, act. 5).

- 27-28 *Bis – viduor: a.w., vss. 1825-1827:*
 ... perdidit patrem semel,
 At bis maritum: vidit eadem nos dies
 Viduas et orbas: vidua nunc rursus feror
- (Loisa spreekt, act. 5). Gaspard de Coligny, vader van Louise, en Charles de T ligny, haar echtgenoot, zijn vermoord in de Bartholomeusnacht (1572).
- 28-29 *Quid demens – flere: a.w., vss. 1855-1856: Quid prisca refero? Sufficit nunc ut gemam / Quod nunc peractum est ... (Loisa spreekt, act. 5).*
- 30 *quis – dolores: Verg. Aen. 2, 361-362: quis cladem illius noctis, quis funera fando / explicet aut possit lacrimis aequare labores?*
- 32 *Ardua ... Victoria: Ov. Met. 14,453: ... diuque / ardua sollicitis victoria quaeritur armis.*
- 34-35 Heinsius, *Auriacus* ed. Bloemendal, vss. 1958-1961:
 ... Funus hoc funus iacet,
 Fateor Philippe, dextera scurrae tamen;
 Non potuit alia, teque vincendo male
 Victum fateris ...
 (Libertas saucia spreekt, act. 5).
- 36-37 *Quid ... indulgere iuvat: Verg. Aen. 2,776: quid tantum insano iuuat indulgere dolori; zie ook toel.*
- 37-38 *pectora pugnis foedare: Verg. Aen. 11,86: pectora nunc foedans pugnis ...*
- 39-40 *Scilicet – via: vgl. misschien Hor. Carm. 1,28,15-16: ... sed omnis una manet nox / et calcanda semel via leti, of Prop. 3,18,22: est mala, sed cunctis ista terenda viast.*
- 41 *Dabit – finem: Verg. Aen. 1,198-199: O socii neque enim ignari sumus ante malorum, / o passi grauiora, dabit deus his quoque finem.*

54 ←OI 07 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 14

TOELICHTING Een bewerking van het verhaal over de weduwe van Efeze uit Petronius' *Satyricon* (111-112):

Matrona quaedam Ephesi tam notae erat pudicitiae, ut vicinarum quoque gentium feminas ad spectaculum sui evocaret. Haec ergo cum virum extulisset, non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus aut nudatum pectus in conspectu frequentiae plangere, in conditorium etiam prosecuta est defunctum positumque in hypogaeo Graeco more corpus custodire ac flere totis noctibus diebusque coepit. Sic afflictantem se ac mortem inedia persequentem non parentes potuerunt abducere, non propinqui; magistratus ultimo repulsi abierunt, complorataque singularis

exempli femina ab omnibus quintum iam diem sine alimento trahebat. Assidebat aegrae fidissima ancilla, simulque et lacrimas commodabat [var.: commendabat] lugenti, et quotienscunque defecerat positum in monumento lumen renovabat. Una igitur in tota civitate fabula erat, solum illud affulsisse verum pudicitiae amorisque exemplum omnis ordinis homines confitebantur, cum interim imperator provinciae latrones iussit crucibus affigi secundum illam casulam, in qua recens cadaver matrona deflebat. Proxima ergo nocte, cum miles, qui cruces asservabat, ne quis ad sepulturam corpus detraheret, notasset sibi [et] lumen inter monumenta clarius fulgens et gemitum lugentis audisset, vitio gentis humanae concupiit scire, quis aut quid faceret. Descendit igitur in conditorium, visaque pulcherrima muliere primo quasi quodam monstro infernisque imaginibus turbatus substitit. Deinde ut et corpus iacentis conspexit et lacrimas consideravit faciemque unguibus sectam, ratus scilicet id quod erat, desiderium extincti non posse feminam pati, attulit in monumentum cenulam suam coepitque hortari lugentem, ne perseveraret in dolore supervacuo ac nihil profuturo gemitu pectus diduceret: omnium eundem esse exitum [sed] et idem domicilium, et cetera quibus exulceratae mentes ad sanitatem revocantur. At illa ignota consolatione percussa laceravit vehementius pectus ruptosque crines super corpus iacentis imposuit. Non recessit tamen miles, sed eadem exhortatione temptavit dare mulierculae cibum, donec ancilla vini certum habere odore corrupta primum ipsa porrexit ad humanitatem invitantis victam manum, deinde refecta potione et cibo expugnare dominae pertinaciam coepit et 'Quid proderit' inquit 'hoc tibi, si soluta inedia fueris, si te vivam sepelieris, si antequam fata poscant, indemnatum spiritum effuderis?'

Id cinerem aut manes credis sentire sepultos?

Vis tu reviviscere? Vis discusso muliebri errore, quam diu licuerit, lucis commodis frui? Ipsum te iacentis corpus commonere debet, ut vivas.' Nemo invitatus audit, cum cogitur [aut cibum sumere aut] vivere. Itaque mulier aliquot dierum abstinentia sicca passa est frangi pertinaciam suam, nec minus avidè replevit se cibo quam ancilla, quae prior victa est. Ceterum scitis, quid plerumque soleat temptare humanam satietatem. Quibus blanditiis impetraverat miles, ut matrona vellet vivere, isdem etiam pudicitiam eius aggressus est. Nec deformis aut infacundus iuvenis castae videbatur, conciliante gratiam ancilla ac subinde dicente:

'Placitone etiam pugnabis amori?

[Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?]

quid diutius moror? ne hanc quidem partem [corporis] mulier abstinuit, victorque miles utrumque persuasit. Iacuerunt ergo una non tantum illa nocte, qua nuptias fecerunt, sed postero etiam ac tertio die, praeclusis vide-

licet conditorii foribus, ut quisquis ex notis ignotisque ad monumentum venisset, putaret expirasse super corpus viri pudicissimam uxorem. Ceterum delectatus miles et forma mulieris et secreto, quicquid boni per facultates poterat, coemebat et prima statim nocte in monumentum ferebat. Itaque unius cruciarum parentes ut viderunt laxatam custodiam, detraxere nocte pendentem supremoque mandaverunt officio. At miles circumscriptus dum desidet, ut postero die vidit unam sine cadavere crucem, veritus supplicium, mulieri quid accidisset exponit: nec se exspectaturum iudicis sententiam, sed gladio ius dicturum ignaviae suae. Commodaret ergo illa perituro locum et fatale conditorium <unum> familiari ac viro faceret. Mulier non minus misericors quam pudica 'nec istud' inquit 'dii sinant, ut eodem tempore duorum mihi carissimorum hominum duo funera spectem. Malo mortuum impendere quam vivum occidere.' Secundum hanc orationem iubet ex arca corpus mariti sui tolli atque illi, quae vacabat, cruci affigi. Usus est miles ingenio prudentissimae feminae, posteroque die populus miratus est, qua ratione mortuus isset in crucem.

'The story of the Widow of Ephesus has provoked widely varying reactions [...]. For some it is pure satire, an example of invective against women, and one can certainly hear irony in Eumolpus's repeated emphasis on the widow's chastity' (Slater, *Reading Petronius*, p. 110). De twaalfjarige Huygens lijkt eenvoudigweg geboeid te zijn geweest door het verrassende verloop van het verhaal. Van satire is in zijn versie geen sprake.

In zijn jeugdautobiografie vermeldt Huygens dat zijn bewerking indruk maakte op de Franse gezant Pierre Jeannin (*Mijn jeugd*, p. 37). Christiaan Huygens sr. zal tijdens de onderhandelingen voorafgaand aan het Bestand contact hebben gehad met Jeannin. In elk geval waren beiden in maart 1609 in Bergen op Zoom (zie Jeannin, *Les négociations*, p. 598-605 en de adresseringen van de brieven aan Christiaan Huygens, K.A. XLIV nrs. 2, 7, 5 en 6 = *Br.*, dl. 1 nrs. 2-5).

Het gedicht is in 1889 uitgegeven door J.C.G. Boot ('Een Latijnsch gedicht van Constantijn Huygens').

METRUM	Dactylische hexameter.
DATERING	Het handschrift heeft uitsluitend het jaartal 1609. Jeannin (vgl. boven) 'vertrok na het sluiten van het Bestand in juni 1609' (Schutte, <i>Repertorium</i> , p. 2-3). We mogen aannemen dat hij de bewerking onder ogen heeft gehad vóór zijn vertrek.
OVERLEVERING	K.A. XLIIIa-1, 1609/2r-3v.
	<i>H</i>

COMMENTAAR

- 9 *It Fama per urbem*: Verg. *Aen.* 4,173: Extemplo Libyae magnas it Fama per urbes.
- 16 *totoque – ore*: Ov. *Met.* 4,106; 6,602.
- 20 *Lacrimas – inanes*: Verg. *Aen.* 10,465: ... lacrimasque effundit inanis.
- 21 *Fata – omnes*: *Consolatio ad Liviam* 357.
- 21 *sedem – unam*: Ov. *Met.* 10,32-33: ... paulumque morati / serius aut citius sedem properamus ad unam.
- 22 *stat – dies*: Verg. *Aen.* 10,467.
- 30 Verg. *Aen.* 4,34; ook bij Petronius, met *sentire* i.p.v. *curare*.
- 38-39 *placitone – arvis*: Verg. *Aen.* 4,38-39; ook bij Petronius.

55

xx 08 1609

Ged., dl. 1 p. 16

TOELICHTING

Een bewerking van Horatius' ode 2,16:

Otium divos rogat in patenti
 prensus Aegaeo, simul atra nubes
 condidit lunam neque certa fulgent
 sidera nautis,

- 5 otium bello furiosa Thrace,
 otium Medi pharetra decori,
 Grosphe, non gemmis neque purpura ve-
 nale nec auro.

- 10 non enim gazae neque consularis
 submovet lictor miseros tumultus
 mentis et curas laqueata circum
 tecta volantis.

- 15 vivitur parvo bene, cui paternum
 splendet in mensa tenui salinum
 nec levis somnos timor aut cupido
 sordidus aufert.

- 20 quid brevi fortes iaculamur aevo
 multa? quid terras alio calentis
 sole mutamus? patriae quis exsul
 se quoque fugit?

scandit aeratas vitiosa navis
 Cura nec turmas equitum relinquit,
 ocior cervis et agente nimbos
 ocior Euro.

25 laetus in praesens animus quod ultra est
oderit curare et amara lento
temperet risu: nihil est ab omni
parte beatum.

abstulit clarum cita mors Achillem,
30 longa Tithonum minuit senectus:
et mihi forsā, tibi quod negarit,
porriget hora.

te greges centum Siculaeque circum
mugiunt vaccae, tibi tollit hinnitum
35 apta quadrigis equa, te bis Afro
murice tinctae

vestiunt lanae: mihi parva rura et
spiritum Graiae tenuem Camenae
Parca non mendax dedit et malignum
40 spernere volgus.

Huygens' bewerking is onvoltooid gebleven; van Horatius' laatste strofe zijn alleen de eerste twee woorden weergegeven.

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING Augustus 1609.

OVERLEVERING

H K.A. XLIIIa-1, 1609/61.
De nummering per vijf versregels ook in het handschrift.

COMMENTAAR

- 2 *fluctu nimbosus Orion*: Verg. *Aen.* 1,534-536: hic cursus fuit, / cum subito adsurgens fluctu nimbosus Orion / in uada caeca tulit Conington-Nettleship: 'Elsewhere storms are connected with the setting of Orion ([Verg. *Aen.*] 7.719, Hor. 1 Od. 28.21, 3.27.17, Epod. 10.10), as here with the rising'.
- 6 *fascēs*:- roedenbundel met bijl die de lictoren vóór hoogwaardigheidsbekleders uit droegen als symbool van de macht van de overheid.
- 6 *fascēsque superbi*: Hor. *Carm.* 1,12,34-35: ... superbos / Tarquini fascēs ...
- 12-13 *atque – quaerimus*: Verg. *Georg.* 2,512: atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.
- 19 *Aeacidem – bello*: Ov. *Met.* 12,612-614: Iam timor ille Phrygum, decus et tutela Pelasgi / nominis, Aeacides, caput insuperabile bello, / arserat ...
- 19 *Aeacidem*: Achilles, kleinzoon van Aeacus, gedood in de strijd om Troje.

- 20 *Tithonum*: tegenover de held Achilles die ondanks zijn kracht kort leeft, staat Tithonus, de zwakke grijsaard die eeuwig leven heeft. Dit voorrecht is hem door de goden geschonken op verzoek van zijn echtgenote, Aurora, die evenwel verzuimde ook om eeuwige jeugd te vragen.
- 22 *armenta gregesque*: Ov. *Met.* 1,513.
- 23 *hinnitum ... acutum*: Verg. *Georg.* 3,93-94: ... et altum / Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.
- 24 *tinctae Tyrio bis murice*: Ov. *Fast.* 2,107: induerat Tyrio bis tinctam murice pallam. De stad Tyrus in Phoenicië was bekend om haar purper.

56 01 09 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

TOELICHTING Epigram gebaseerd op de 'Kretenzische paradox': wanneer een Kretenzer zegt dat alle Kretenzers leugenaars zijn, spreekt hij dan de waarheid of liegt hij?

METRUM Elegisch distichon.

DATERING 1 september 1609.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1609/7r.

57 ± 01 09 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

TOELICHTING Het weinige waar Christiaan Huygens sr. zijn zoon om vraagt, heeft ongetwijfeld betrekking op gedichten. Het slot van het epigram herinnert aan een van de zinspreuken waarmee het cahier opent: 'In dies meliora' (zie dl. 1, 'Verantwoording', paragraaf 2 a II). Het begin doet denken aan Martial. 3,61:

Esse nihil dicis quidquid petis, inprobe Cinna:
Si nil, Cinna, petis, nil tibi, Cinna, nego.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Ontbreekt; het versje is geschreven op de andere zijde van het blad met nr. 56 en is mogelijk afkomstig uit dezelfde tijd.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1609/7v.

58 04 09 1609→ *Ged.*, dl. 1 p. 17

TOELICHTING Vgl. *Ged.*, dl. 7 p. 234:

PIETERS SMAECK.
Ick vraeghde Pieter lest,
Wat wijn hij 't liefste dronck; ick soud' er hem af doen schencken:
Heer, zaid hij sonder dencken,
Wijn die mij niet en kost mondt mij gemeenlijck best.

Dit sneldicht is een bewerking van een apophthegma uit de verzameling van Erasmus (LB IV kol. 184 nr. 30; naar Diog. Laert. 6,54); zie Ter Meer, *Snel en dicht*, p. 74.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Tussen 4 september en 31 december 1609.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1609/9r.

COMMENTAAR
I *foris*: d.w.z. als gast.

59 11 09 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

METRUM Elegisch distichon.

DATERING 11 september 1609.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1609/8r.

60 09 11 1609 *Ged.*, dl. 1 p. 17

TOELICHTING Op de versozijde van het blad staat een Frans equivalent:

O Dieu et pere eternal nous te rendons graces tres humblement de ce qu'il
t a pleu nous sustenter si benigment de tes dons
Veulles tous iours o bon pere continuer sur nous ta misericorde par les
merites inenarrables de Jesu Christe ton cher fils nostre seigneur et salveur
Amen.

METRUM	Sapphische strofe.	
DATERING	9 november 1609.	
OVERLEVERING		
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1609/10r.	
COMMENTAAR		
I	<i>Gentis – Custos</i> : Hor. <i>Carm.</i> 1,12,49.	
61	10 II 1609	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 18
METRUM	Dactylische hexameter.	
DATERING	10 november 1609.	
OVERLEVERING		
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1609/11r.	
COMMENTAAR		
5	Hor. <i>Carm.</i> 2,10,19-20: ... neque semper arcum / tendit Apollo. Apollo was onder meer de god van het boogschieten. – In 1625 zou Huygens hetzelfde beeld van de boog gebruiken juist om zich te verantwoorden voor het feit dat hij af en toe gedichten schrijft. De titelpagina van de <i>Otia</i> laat namelijk een boog zien waarvan de pees los is (afb. bij Schenkeveld-van der Dussen, 'Otium en <i>Otia</i> ', p. 194).	
5	<i>cornua curvat</i> : Ov. <i>Met.</i> 5,383: oppositoque genu curvavit flexile cornum; 11,324: nec mora, curvavit cornu ...	
6-7	<i>gyros – docet</i> : Tac. <i>Germ.</i> 6: equi ... nec variare gyros in morem nostrum docentur. – De keuze van het beeld is misschien geen toeval; Huygens leerde juist eind 1609 paardrijden (<i>Dagb.</i> , p. 8; <i>Mijn jeugd</i> , p. 54-56).	
62	11 II 1609	<i>Ged.</i> , dl. 9 p. 3
METRUM	Dactylische hexameter.	
DATERING	11 november 1609.	
OVERLEVERING	Worp geeft het gedicht weer naar een handschrift uit de collectie Slagregen, die in 1891 werd geveild (<i>Ged.</i> , dl. 9 p. 3 n. 1, dl. 1 p. xviii; vgl. <i>Cabinet-Slagregen</i> , nr. 503). De huidige vindplaats van het handschrift is onbekend. De tekst is ontleend aan Worp.	

63	23 12 1609	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 18
METRUM	Dactylische hexameter + jambische dimeter (als Hor. <i>Epod.</i> 14-15).	
DATERING	23 december 1609.	
OVERLEVERING		
H	K.A. XLIIIa-1, 1609/12r.	
COMMENTAAR		
5	<i>Ioanne</i> : Johan Dedel.	
64	± 04 03 1610	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 23
TOELICHTING	<p>Het versje staat in verband met brief K.A. XLIV nr. 15 d.d. 4 maart 1610, waarin Huygens bedankt voor snaren en een boek waarom hij had gevraagd, en die hem nu – naar hij laat blijken nogal laat – zijn toegestuurd (<i>Br.</i>, dl. 1 nr. 9 geeft een samenvatting). De brief is gericht aan ‘iuveni Marco de Vogelaer cognato [...], Amstelreodamum’, dit is de toen 20-jarige zoon van een neef van Constantijns moeder (zie <i>Dagb.</i>, bijlage F). Deze neef, Marcus de Vogelaer sr. (geb. omstreeks 1554), is naar alle waarschijnlijkheid degene wiens ziekte Christiaan Huygens sr. in januari van hetzelfde jaar ertoe bracht in gezelschap van Constantijn naar Amsterdam te reizen; zie toel. bij nr. 65. Bij die gelegenheid zou Constantijn Marcus jr. om de snaren en het boek gevraagd kunnen hebben.</p> <p>De brief bevat geen nadere informatie omtrent het boek. Een verwijzing naar het versje komt er evenmin in voor.</p>	
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	Rond 4 maart 1610 (zie boven).	
OVERLEVERING		
H	K.A. XLIII a-1, 1610/14r.	
COMMENTAAR		
4	<i>at librum – statui</i> : misschien bedoeld als grapje: de geadresseerde krijgt geen boek, maar een epigram.	

TOELICHTING Huygens schreef dit hodoeporicon (een verslag in dichtvorm van een door de auteur zelf volbrachte reis) op verzoek van zijn vader. Met hem bezocht Constantijn, zoals het gedicht vertelt, midden in de winter – blijkens het begin van de opdracht in januari 1610 – in Amsterdam een ziek familielid met de voor naam Marcus. Dit zal Marcus de Vogelaer sr. zijn geweest, een neef van Huygens' moeder, Susanna Hoefnagel (Worp veronderstelt hetzelfde in *Ged.*, dl. 1 p. 19 vervolg n. 1; zie ook toel. bij nr. 64).

Een element dat Huygens misschien heeft ontleend aan de traditie van het genre, is het breed uitmeten van de gevaren die de reiziger onderweg had te trotseren (Wiegand, *Hodoeporica*, p. 23). Aansluiting bij de klassieke voorbeelden van het genre heeft Huygens vermoedelijk niet nagestreefd; dat vs. 22 mogelijk een ontlening aan Ov. *Trist.* 1,10 bevat en vs. 174 aan Hor. *Serm.* 1,5, zou zelfs toeval kunnen zijn. De opvallendste eigenschap van Constantijns creatie is de overvloed aan Vergilius-citaten (vgl. *Ged.*, dl. 1 p. 19 vervolg van n. 1 en Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 325, waaraan ook het volgende is ontleend). In de opdracht vertelt hij, dat hij met opzet van het Haarlemmermeer een zee heeft gemaakt, om veel Vergilius-frasen te kunnen benutten – de *Aeneïs* speelt immers voor een deel op zee. Zo kon hij laten zien dat hij het werk van Vergilius beheerste en in staat was er bij het schrijven van zijn eigen gedichten toepasselijke frasen aan te ontlenen.

Het hodoeporicon maakt een niet geheel serieuze indruk. Het lijkt erop dat de leerling het procédé dat hem is ingeprent (gebruikmaking van lectuur) dit keer met opzet op de spits heeft gedreven. Met grote handigheid vlecht hij flarden Vergilius in, zodat het gedicht soms lijkt op een cento (vgl. Van Strien, *Constantijn Huygens, Mengelingh*, p. 310). De transpositie van de ene naar de andere context heeft soms een komisch effect. Voorbeelden zijn vss. 76-77, waar Constantijn Amsterdam begroet zoals Aeneas' makkers Italië, en vss. 124-127, waar het paard van Troje is veranderd in het schip dat de Overtoom over moet. Dergelijke passages zal Huygens' vader met een glimlach hebben gelezen.

Het gedicht bevat tevens een ontlening aan een hodoeporicon van Georgius Sabinus (zie comm. bij vss. 33-35; vgl. toel. bij nr. 18).

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING 1 april 1610.

OVERLEVERING

H	K.A. XLIIIa-1, 1610/1-12 = cahier van 12 bladen:
1	blanco
2r	titel, datum en motto

2v blanco
 3r-3v opdracht aan Christiaan Huygens sr.
 4r-9v hoofdtekst
 10r-12v blanco

OPDRACHT

D.D.D.: dat, donat, dedicat (of een soortgelijke frase).
 8-9 *purpureus – pannus*: Hor. *Ars* 15-16.
 10 *Non aequa – materies*: Hor. *Ars* 38-39: Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam / viribus.
 12 *meliora in dies*: een van de zinspreuken waarmee het cahier opent (zie dl. 1, 'Verantwoording', paragraaf 2 a II).

GEDICHT

1 Ov. *Met.* 11,490-491: aspera crescit hiems, omnique e parte feroces / bella gerunt venti fretaque indignantia miscent.
 2 *commixti grandine*: Verg. *Aen.* 4,120: ... nigrantem commixta grandine nimbum; 4,161: ... insequitur commixta grandine nimbus.
 4 *pro dolor! - infelix*: vgl. nr. 53 vs. 1.
 4 *succumbere morti*: Verg. *Aen.* 2,62: seu uersare dolos seu certae occumbere morti.
 5 *media iam morte teneri*: Verg. *Aen.* 2,533: ... quamquam in media iam morte tenetur.
 10 *suspiria ducis*: Ov. *Met.* 1,656: ... alto tantum suspiria ducis / pectore ...
 11 Verg. *Aen.* 2,288: sed grauiter gemitus imo de pectore ducens.
 14 *solito de more*: Verg. *Aen.* 7,357: mollius et solito matrum de more locuta est.
 18 *Mediane in morte*: zie aant. bij vs. 5.
 18 *in morte relinquam*: Verg. *Aen.* 10,673: quosque (nefas) omnis infanda in morte reliqui.
 22 *freta concita*: Verg. *Aen.* 3,127: ... et crebris legimus freta concita terris.
 22 *concita ventis*: Ov. *Trist.* 1,10,11-12: perque tot eventus et iniquis concita ventis / aequora Palladio numine tuta fuit.
 26 *Dixerat. Ille*: Verg. *Aen.* 2,152 enz.
 28 *famulusque comesque*: Ov. *Met.* 3,574: 'hunc' dixere 'tamen comitem famulum-que sacrorum / cepimus' ... ; 6,649: ... comites famulosque removit.
 29 Verg. *Aen.* 3,588-589: Postera iamque dies primo surgebat Eoo / umentemque Aurora polo dimouerat umbram; Ov. *Met.* 4,81: postera nocturnos Aurora removerat ignes.
 33-35 Sabinus, *Poemata* 1606, p. 35: Moestus uterque parens amplectebatur euntem, / Anxia mens quorum plena doloris erat: / Humida manantes lacrimaeque per ora fluebant, / Iam mihi cum vellent dicere; nate vale (afkomstig uit een hodoeporicon).

- 38 *rotasque immittit habenas*: Verg. *Aen.* 6,1: Sic fatur lacrimans, classique immittit habenas; Ov. *Met.* 1,280: fluminibus vestris totas inmittite habenas.
- 39 *Dulcia ... relinquit arua*: Verg. *Ecl.* 1,3: nos patriae finis et dulcia linquimus arua.
- 40-41 *ubi – Rhenus*: Verg. *Aen.* 2,781-782: et terram Hesperiam uenies, ubi Lydius arua / inter opima uirum leni fluit agmine Thybris.
- 41 *leni – Rhenus*: vgl. nr. 53 vs. 7.
- 43-44 Verg. *Ecl.* 1,82-83.
- 45 *et tecta subimus*: Verg. *Aen.* 3,83: iungimus hospitio dextras et tecta subimus.
- 46 *iungimus hospitio dextras*: zie voorgaande aant.
- 48 Verg. *Aen.* 1,699-700: iam pater Aeneas et iam Troiana iuuentus / conueniunt ...
- 49-50 Verg. *Aen.* 1,701-702.
- 51 *dapibusque epulamur opimis*: Verg. *Aen.* 3,224: exstruimusque toros dapibusque epulamur opimis.
- 52 Ov. *Met.* 8,651: interea medias fallunt sermonibus horas.
- 53 Verg. *Aen.* 1,216.
- 55 *placida – quiete*: Verg. *Aen.* 5,836-837: ... placida laxabant membra quiete / sub remis fusi per dura sedilia nautae.
- 56 *Appendix Vergiliana, Moretum 1.*
- 57 *Sollicitus*: misschien ingegeven door *Appendix Vergiliana, Moretum 6*: sollicitaque manu tenebras explorat inertes / uestigatque focum ...
- 58 *Appendix Vergiliana, Moretum 12.*
- 59 *Interea genitor*: Verg. *Aen.* 10,833.
- 59-60 Verg. *Aen.* 3,513-514: haud segnīs strato surgit Palinurus et omnis / explorat uentos atque auribus aera captat.
- 61 Verg. *Aen.* 3,518: postquam cuncta uidet caelo constare sereno.
- 62 *excitior somno*: Verg. *Aen.* 2,302: excitior somno ...
- 63-64 Verg. *Aen.* 3,71-72: deducunt socii nauis et litora complent; / prouehimur portu terraeque urbesque recedunt.
- 65-66 Verg. *Aen.* 3,268-269: tendunt uela Noti: fugimus spumantibus undis / qua cursum uentusque gubernatorque uocabat.
- 67-68 Verg. *Aen.* 3,192-193: Postquam altum tenuere rates nec iam amplius ullae / apparent terrae, caelum undique et undique pontus.
- 69-70 *continuo – aequora*: Verg. *Aen.* 3,196-197.
- 70 *eructantur arenae*: Verg. *Aen.* 6,296-297: ... gurgēs / aestuat atque omnem Coccyto eructat harenam.
- 72-73 *Heu – paras*: Verg. *Aen.* 5,13-14: heu quianam tanti cinxerunt aethera nimbi? / quidue, pater Neptune, paras? ...
- 76-77 Verg. *Aen.* 3,521-527:

Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis
 cum procul obscuros collis humilemque uidemus
 Italiam. Italiam primus conclamat Achates,

Italiam laeto socii clamore salutant.
 tum pater Anchises magnum cratera corona
 induit impleuitque mero, diuosque uocauit
 stans celsa in puppi.

- 78 Verg. *Aen.* 5,820-821: subsidunt undae tumidumque sub axe tonanti / sternitur
 aequor aquis, fugiunt uasto aethere nimbi.
- 79 Verg. *Aen.* 3,530: crebrescunt optatae aurae portusque patescit.
- 80 Verg. *Aen.* 3,532.
- 80 *proras*: dit moet in de nieuwe context bedoeld zijn als dichtelijk meervoud (zie
 ook vs. 171).
- 85-86 *Ei mihi – pectore*: Verg. *Aen.* 2,274-275: ei mihi, qualis erat, quantum mutatus
 ab illo / Hectore ...
- 86 *macies obduxerat artus*: Ov. *Her.* 11,27: fugerat ore color; macies adduxerat
 artus.
- 87 *cava – ore*: Ov. *Met.* 8,801: hirtus erat crinis, cava lumina, pallor in ore.
- 88 Verg. *Aen.* 6,686.
- 91-92 *O mihi – cognite*: Ov. *Trist.* 3,4,1-2.
- 94-95 Verg. *Aen.* 6,688-689: ... datur ora tueri, nate, tua et notas audire et reddere
 voces?
- 99 *templum*: bedoeld zal zijn de Nieuwe Kerk op de Dam.
- 99 *ad litora tendo*: Verg. *Aen.* 2,205: ... pariterque ad litora tendunt; 3,592: ... sup-
 plexque manus ad litora tendit.
- 104 *crudescere morbum*: Verg. *Georg.* 3,504: sin in processu coepit crudescere
 morbus.
- 105 *uentis – mare*: Verg. *Aen.* 3,69-70: ... placataque uenti / dant maria ...; *Ecl.* 2,26:
 cum placidum uentis staret mare ...
- 111 Verg. *Georg.* 3,470-471: non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo /
 quam multae pecudum pestes ...
- 117-118 Verg. *Aen.* 4,6-7: postera Phoebæa lustrabat lampade terras / umentemque
 Aurora polo dimouerat umbram.
- 119 *commixta grandine*: zie aant. bij vs. 2.
- 121 *Deducunt – navem*: zie aant. bij vs. 63 en Verg. *Aen.* 4,397-398: tum uero Teucrici
 incumbunt et litore celsas / deducunt toto nauis ...
- 121 *refluentibus undis*: Verg. *Georg.* 4,262: ut mare sollicitum stridit refluentibus
 undis.
- 122-123 *Iamque – solet*: het schip komt bij de Overtoom. Tussen de Kostverlorenvaart
 en de Schinkel bevond zich een dam, waar de schepen van en naar het Haar-
 lemmermeer overheen gebracht moesten worden: 'De dam schynt, in of kort na
 't jaar 1413, gelegd te zyn: in welk jaar, de Kostverlooren-Vaart gegraaven werdt.
 Doch de Stad Amsterdam, zig, door den dam, grootelyks verhinderd vindende,
 zelfs in de vaart van kleine schuiten, die mondbehoefden herwaards bragten,

- maakte, in of omtrent het jaar 1432, eenen *Overslagh*, *Overtocht*, of, gelyk het eindelyk genoemd is, eenen *Overtoom* op den dam, alwaar, door middel van zekere werktuigen, tamelyke schepen overgehaald, en dus uit en in de Meer gebragt werden' (Wagenaar, *Amsterdam*, bd. 1 p. 420). De mate van toeganke-
lijkheid van het meer was gedurende lange tijd aanleiding tot onenigheid tussen Haarlem enerzijds en Amsterdam en Leiden anderzijds. Toen Huygens met zijn vader naar Amsterdam reisde, was juist in het jaar ervoor een verdrag gesloten tussen de drie steden (a.w., bd. 1 p. 423-424). Tot in 1668 werden de schepen 'over den Overtoom gehaald', aldus Wagenaar, die als gebruikt scheepstype op deze route de kaag noemt (a.w., bd. 2 p. 507).
- 122 *Iamque propinquabat*: Verg. *Aen.* 2,730 enz.
- 123 *uncta carina*: Verg. *Aen.* 4,398: ... natat uncta carina.
- 123 *puppi ... alt[?a]*: Verg. *Aen.* 5,12; 5,175; 8,115 (op dezelfde plaats in het vers).
- 124-127 Verg. *Aen.* 2,235-239: accingunt omnes operi pedibusque rotarum / subiciunt lapsus, et stuppea uincola collo / intendunt; scandit fatalis machina muros / feta armis. pueri circum innuptaeque puellae / sacra canunt funemque manu contingere gaudent.
- 125 *collo*: dit heeft bij Vergilius betrekking op de hals van het houten paard.
- 128 *sufficiunt ... animos*: Verg. *Aen.* 2,617-618: ipse pater Danais animos uirisque secundas / sufficit ...
- 128-129 *Illa – tremit*: Verg. *Aen.* 2,628-629: ... illa usque minatur / et tremefacta comam concusso uertice nutat.
- 131 *pueri – puellae*: zie aant. bij vss. 124-127.
- 134 *gemitus – ducens*: zie aant. bij vs. 11.
- 135 *dictis – amicis*: Verg. *Aen.* 8,126: Tum regem Aeneas dictis adfatur amicis; 10,466: tum genitor natum dictis adfatur amicis.
- 136 Verg. *Aen.* 5,20.
- 136 *in nubem – aer*: 'The opinion of the ancients, as Serv. remarks, was that clouds were produced by condensed air' (Conington-Nertleship).
- 137 zie aant. bij vs. 121.
- 139-140 *si bene – meum*: Verg. *Aen.* 4,317-318.
- 141 *Tum genitor*: zie aant. bij vs. 135.
- 147-162 Op het hier beschreven verblijf bij de Overtoom komt Huygens terug in een brief die gezien de vermelde leeftijd geschreven moet zijn vóór 4 september 1610 (K.A. XLIV nr. 12, waarvan *Br.*, dl. 1 nr. 8 een samenvatting is; vgl. Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 329). Hierin bericht Huygens aan zijn vader, die op dat moment in Utrecht was, de goede afloop van een reis met zijn moeder van Amsterdam naar Den Haag. Aanvankelijk zouden ze over het Haarlemmermeer naar Leiden gaan, maar Huygens' moeder besluit vervolgens toch per koets te reizen, wat haar zoon de gelegenheid gaf in zijn brief Verg. *Aen.* 4,569-570 aan te halen: 'varium et mutabile semper femina'. Enkele regels verder luidt het: 'Interea semihorae fere itinere Amsteldamo occurrit locus iste

et domus ubi alias media hieme noctem unam permansimus, et ut Virgilius, olim meminisse iuvabat actorum laborum.' (vert.: Intussen duikt na een tocht van ongeveer een half uur vanaf Amsterdam de plaats en het huis op waar we een andere keer midden in de winter één nacht zijn gebleven en, zoals Vergilius zegt [*Aen.* 1,203], uiteindelijk was het een vreugde zich de nood die voorbij was te herinneren.)

- 148 *assurgunt venti*: zie eerste aant. bij vs. 136.
 148 *maria alta tumescunt*: Verg. *Georg.* 2,479-480: ... qua ui maria alta tumescant / obicibus ruptis ...
 149-150 Verg. *Aen.* 1,85-86.
 159-160 *donec – reddat*: Verg. *Aen.* 8,170: et lux cum primum terris se crastina reddet.
 161 *fessa sopori*: Verg. *Aen.* 4,522-523: Nox erat et placidum carpebant fessa soporem / corpora per terras ...
 162 *fessos – artus*: Verg. *Aen.* 2,253: ... sopor fessos complectitur artus.
 163 zie aant. bij vss. 76-77.
 168 zie aant. bij vss. 76-77.
 171 *proras*: zie tweede aant. bij vs. 80.
 171-172 *obvertunt – navem*: Verg. *Aen.* 6,3-4: obuertunt pelago proras; tum dente tenaci / ancora fundabat nauis ...
 172 *stat – puppis*: Verg. *Aen.* 3,277; 6,901: ancora de prora iacitur, stant litore puppes.
 174 *Postera – oritur*: Hor. *Serm.* 1,5,39: postera lux oritur multo gratissima ...
 175 *silva*: aan de oostkant van Den Haag; zie bijv. De Riemer, *Beschryving van s'Graven-hage*, dl. 1, kaart voorafgaand aan p. 85.

66 ←04 09 1610 *Ged.*, dl. 1 p. 23

TOELICHTING De strekking van het versje is onduidelijk. Op de versozijde van het blad staat de volgende variant (spelling en interpunctie zijn niet aangepast):

Heus, paucis, volo carminifex, heus docte poeta
 Responde sodes, minimum est quod scire laboro
 Quae Clotho, Lachesis, quis Craesus Apollo, Thalia?

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Tussen 1 januari en 4 september 1610.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1610/15r, de geciteerde variant op 15v.
 Blad 15v bevat tevens vier regels Nederlandse tekst, in dezelfde hand als het stukje tekst op blad 1610/13v (zie nr. 75 bij overlevering) en derhalve toe te

schrijven aan Geertruyd Huygens, een van Constantijns zusters (*Huygens herdacht*, p. 86-88). De laatste regel vermeldt inderdaad haar naam. Een deel van het papier ontbreekt, waardoor van de vier regels telkens alleen de eerste woorden zijn overgeleverd. De aanhef luidt 'Beminde vader'.

COMMENTAAR

- I *carminifex*: neologisme (Sacré, 'De metriek in de Neolatijnse poëzie van Huygens', p. 81).
1-2 (variant) *Heus ... Responde – laboro*: Pers. 2,17: Heus age, responde (minimum est quod scire laboro).

67

04 09 1610→

Ged., dl. 1 p. 23

TOELICHTING

Een verwant verhaal komt voor in de 16e-eeuwse Spaanse apophthegmataverzameling *Floresta española*. Hieronder volgt de Franse vertaling uit de tweetalige editie uit 1614 (p. 42-43):

Deux Religieux allans par chemin de compagnie, l'un de l'ordre des Iacobins, et l'autre de S. François, se trouverent au gué d'une riviere qu'il falloit passer. Le Iacopin pria le Cordelier, puis qu'il n'avoit souliers ni chausses, qu'il luy pleust de le porter sur ses epaules, à fin que luy n'ostast ses chausses, ni ses souliers. Le Cordelier y consentit, et l'ayant chargé sur son dos, comme ils furent au milieu de l'eau, le Cordelier demanda au Iacopin, s'il avoit l'argent sur soy; le Iacopin respondit, qu'il avoit deux reaulx. Pardonnez moy, mon pere replica le Cordelier, que ma reigle me defend de porter d'argent sur moy: et en disant cela, le laissa cheoir dans la riviere avec son argent.

Hier figureren een 'cordelier' en een 'jacobin', d.w.z. een franciscaner en een dominicaner monnik. Voor beide orden zullen verschillende voorschriften met betrekking tot persoonlijke armoede hebben gegolden. De dominicaan moet zijn spot met de orderegels waaraan de ander is onderworpen, bezuren met een nat pak. In de versie van Huygens wordt de afstraffing van de boer voorbereid in de episode met de maaltijd.

In 1649 bewerkt Huygens de geciteerde tekst in het kader van een reeks sneldichten naar de *Floresta*. Hij voert wederom een monnik en een boer ten tonele, dit keer zonder enige introductie, waardoor de handelwijze van de monnik niet als vergelding wordt voorgesteld (*Ged.*, dl. 4 p. 171):

Een Monick op geschort droegh een' Boer door een' plass,
En soo hij met den Boer halfwegen 'twater was,
Boer, sprack hij, hebt ghij geld ontrent u. Iae ick, seid hij.
O grouwel, riep de Mon'ck, en liet hem loss: daer leid hij.

METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	Tussen 4 september en 31 december 1610.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1610/161r.
COMMENTAAR	
1	<i>pranderet</i> : onduidelijk waarom Huygens hier een conjunctief enkelvoud van het imperfectum gebruikt. Worp geeft als emendatie <i>prudent</i> , wat evenwel metrisch niet klopt.
7	<i>dapibusque epulantur opimis</i> : Verg. <i>Aen.</i> 3,224: exstruimusque toros dapibusque epulamur opimis.
8	<i>sicca mero</i> : Ov. <i>Fast.</i> 3,304: et relevant multo pectora sicca mero.
9	<i>epulis ... mensaque remota</i> : Verg. <i>Aen.</i> 1,216: postquam exempta fames epulis mensaeque remotae; 1,723: postquam prima quies epulis mensaeque remotae.
68	04 09 1610→ <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 24
TOELICHTING	Een uitgeleidegedicht (propemptikon) voor vader Huygens, die als secretaris van de Raad van State vaak op reis was.
METRUM	Dactylische hexameter.
DATERING	Ontbreekt. De nrs. 68, 69 en 70 staan evenwel op hetzelfde blad, dat na nr. 70 jaartal en leeftijd vermeldt. Wellicht gelden die gegevens ook voor de beide eraan voorafgaande gedichten, wat een datering tussen 4 september en 31 december 1610 zou inhouden.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1610/171-17v.
COMMENTAAR	
1	Heinsius, <i>Poemata</i> 1606, p. 32, eleg. 1,8,1: Ergone tam dulces potuisti linquere terras; Verg. <i>Aen.</i> 4,281: ardet abire fuga dulcisque relinquere terras.
3	<i>patriis – labris</i> : vgl. nr. 73 vs. 7.
7	<i>Nec te ... nec te data dextera quondam</i> : Verg. <i>Aen.</i> 4,307-308: nec te noster amor nec te data dextera quondam / nec moritura tenet crudeli funere Dido?
9-12	Verg. <i>Aen.</i> 4,314-319: <p style="margin-left: 40px;">mene fugis? per ego has lacrimas dextramque tuam te (quando aliud mihi iam miserae nihil ipsa reliqui), per conubia nostra, per inceptos hymenaeos,</p>

si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
dulce meum, miserere domus labentis et istam,
oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.

- 13 *Ast ego quid loquor*: vgl. nr. 73 vs. 11 en nr. 74 vs. 13.
15-16 er was immers aanleiding tot het schrijven van een bepaald type gelegenheidsge-
dicht. In vss. 17-23 benut Huygens motieven die in het propemptikon gebrui-
kelijk zijn.
17 *I ... pete regna per undas*: Verg. *Aen.* 4,381: i, sequere Italiam uentis, pete regna
per undas.
21 *rex Aeolus antris*: Verg. *Aen.* 1,52-54: ... hic uasto rex Aeolus antro / luctantis
uentos tempestatesque sonoras / imperio premit ...

69 04 09 1610→ *Ged.*, dl. 1 p. 24

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Zie nr. 68.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1610/17v.

COMMENTAAR
3-4 *furatus – sua*: Walther 2470ob: Qui semel furatur, semper fur habetur; 24693:
qui semel est furans, furis nomen sibi durans.

70 04 09 1610→ *Ged.*, dl. 1 p. 24

METRUM Hendecasyllabe.

DATERING Tussen 4 september en 31 december 1610.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1610/17v.

COMMENTAAR
1,8 *IOANNEM*: Johan Dedel.
Ohe iam satis est: Martial. 4,89,1 en 9: Ohe, iam satis est, ohe libelle. – Behalve
de herhaling aan het slot heeft Huygens' gedicht met dat van Martialis het
metrum en het aantal verzen gemeen.
6 *cursum*: Huygens leerde eind 1609 paardrijden (zie comm. bij nr. 61 vss. 6-7).
7 Vgl. nr. 61 vs. 5.

275 TOELICHTING EN COMMENTAAR

71	± 30 II 1610	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 25
TOELICHTING	<p>Johannes Brouart was in 1604-1605 gouverneur bij de familie Huygens (zie nr. 52). Op 6 april 1607 werd hij als student in de medicijnen ingeschreven aan de Leidse universiteit (<i>Album studiosorum</i>, kol. 86). Aldaar promoveerde hij op 30 november 1610 (<i>Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit</i>, dl. 2 p. 4).</p> <p>Brouart zou zich als arts vestigen in Engeland (<i>Mijn jeugd</i>, p. 28; <i>Br.</i>, dl. 1 passim en dl. 2 nr. 1084).</p>	
METRUM	Dactylische hexameter + jambische trimeter (tweede pythiambische strofe).	
DATERING	Op of rond 30 november 1610.	
OVERLEVERING	K.A. XLIIIa-1, 1610/19r.	
COMMENTAAR		
1	<i>Non cuivis homini ... adiiisse</i> : Hor. <i>Epist.</i> 1,17,36: non cuivis homini contingit adire Corinthum.	
2	<i>Delii vatis</i> : Apollo was tevens god van de geneeskunst.	
5	<i>Contigit</i> : vgl. aant. bij vs. 1 en bij vs. 6.	
6	<i>docens ... pandit ostia</i> : Verg. <i>Aen.</i> 6,108-109: ire ad conspectum cari genitoris et ora / contingat; doceas iter et sacra ostia pandas.	
7	Hor. <i>Epist.</i> 2,2,37.	
7, II-12	misschien zinspelen deze verzen op het toekomstige vertrek van Brouart naar Engeland (zie toel.).	
9	<i>magna – caterva</i> : Verg. <i>Aen.</i> 2,40; 2,370.	
II	<p><i>I, bone, quo</i>: zie aant. bij vs. 7.</p> <p><i>L.M.Q.P.</i>: libens meritoque posui (of: ponebam). Vgl. de ondertekening bij een soortgelijk gedicht uit 1599 (u.b. Utrecht, sign. x oct. 1460, nr. 33): 'In amicitiae τεκμήριον indubitatum L.M.Q. Ponebam Abrahamus Doreslaer Amsterodamensis' (tot een onbetwifelbaar teken van vriendschap graag en met recht opgedragen door ...); zie ook het onderschrift bij nr. 84.</p>	

72	± 30 II 1610→	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 25
TOELICHTING	Begeleidend schrijven bij het voorgaande gedicht.	
METRUM	Hendecasyllabe.	

DATERING Op of rond 30 november 1610.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-I, 1610/2or.

COMMENTAAR
3 *Pierios*: als van de Muzen.
3 *Heinsianos*: als van Daniël Heinsius, de bekende hoogleraar aan de universiteit waar Brouart studeerde. In 1610 verscheen juist weer een nieuwe druk van zijn *Poemata*.
7 *Camenae*: oorspronkelijk Romeinse brongodinnen, later gelijkgesteld met de Muzen.

73 07 12 1610 *Ged.*, dl. 1 p. 26

TOELICHTING Een gedicht voor Christiaan Huygens sr., die nog steeds of weer op reis was (vgl. nr. 68). Huygens maakt gebruik van Ovidius, *Tristia* 3,8,1-16:

Nunc ego Triptolemi cuperem consistere curru
[variant: conscendere currus],
misit in ignotam quo rude semen humum;
nunc ego Medae vellem frenare dracones,
quos habuit fugiens arce, Corinthe, tua;
5 nunc ego iactandas optarem sumere pennas,
sive tuas, Perseu, Daedale, sive tuas:
ut tenera nostris cedente volatibus aura
aspicerem patriae dulce repente solum,
desertaeque domus vultum, memoresque sodales,
10 caraque praecipue coniugis ora meae.
stulte, quid haec frustra votis puerilibus optas,
quae non ulla tibi fertque feretque dies?
si semel optandum est, Augusti numen adora,
et, quem sensisti, rite precare deum.
15 ille tibi pennasque potest currusque volucres
tradere: det redditum, protinus ales eris.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING 7 december 1610.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-I, 1610/21r.

COMMENTAAR

- 1-6 Icarus, de zoon van Daedalus, kwam, ondanks de waarschuwing van zijn vader, met zijn vleugels te dicht bij de zon. Daardoor smolt de was die de veren bijeenhield (Ov. *Met.* 8,183-235). Phaëthon bestuurde tegen de wil van zijn vader Phoebus diens zonnewagen en kon de paarden niet in bedwang houden, waardoor de zon te dicht bij de aarde kwam (Ov. *Met.* 2). Dat Huygens in dit gedicht voor Christiaan sr. in afwijking van Ovidius kiest voor verwijzingen naar zonen die niet luisteren naar de raad van hun vader, zal geen toeval zijn. – De passage laat zich lezen als een chiasme: vs. 1 wordt vervolgd in vss. 5-6 (*his* in vs. 5 verwijst naar *Daedaleas ... pennas*), vs. 2 in vss. 3-4 (*hoc* in vs. 3 verwijst naar *currum*).
- 6 *tinctas – aquas*: de Icarische zee. – Ov. *Ib.* 492: *Euboicasque suo sanguine tinxit* [*variant*: *nomine fecit*] *aquas*.
- 7 *patriis ... dare basia labris*: vgl. nr. 68 vs. 3.
- 11-12 op gelijke wijze onderbreekt Huygens zichzelf in nr. 68 vs. 13 en nr. 74 vs. 13.
- 15-18 een snelle terugkeer van Christiaan sr. heeft hetzelfde resultaat als de vervulling van de wens die Constantijn formuleert in vss. 1-2: de hereniging van vader en zoon.

74

± 31 12 1610

Ged., dl. 1 p. 31

TOELICHTING

Het eerste van een lange reeks gedichten die Huygens ter gelegenheid van nieuwjaarsdag zou schrijven (zie de opsomming bij Van Strien, *Constantijn Huygens, Mengelingh*, p. 274 n. 1).

In vss. 13-14 zegt Huygens dat overal nieuwjaarsgeschenken (*strenae*) worden gegeven. Over de geschiedenis van de gewoonte elkaar ter gelegenheid van 1 januari een geschenk aan te bieden, handelt Lipenius' *Integra strenarum civilium historia* uit 1670, dat ook nog in het artikel 'strena' in *RE IVA* kol. 351-353 als standaardwerk wordt genoemd. Lipenius verwijst onder meer naar Symmachus (4e eeuw n. C.), die het ontstaan van het gebruik plaatst in de tijd van de Sabijnse koning Tatius, kort na de stichting van Rome (Lipenius, *Integra strenarum civilium historia*, p. 19; Symmachus, *Relationes* 15,1). Op de bedoelde passage uit Symmachus grijpt Hadrianus Junius terug in de opdracht van zijn *Batavia* (postuum gepubliceerd in 1588), dat hij als nieuwjaarsgeschenk aanbiedt aan de Staten van Holland. Hij vertelt dat het aanbieden van een *strena* na die allervroegste fase een wijd en zijd verspreide gewoonte is geworden en ook 'bij ons' is doorgedrongen (Junius, *De voorwoorden van Hadrianus Junius' Batavia* ed. Van Miert, p. 34/35).

METRUM

Dactylische hexameter + jambische dimeter.

DATERING Uit de vermelde leeftijd en de inhoud van het gedicht is een datering rond de jaarwisseling 1610/1611 af te leiden. Mogelijk is het nog in 1610 geschreven, aangezien onderaan het blad het getal 10 staat.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1611/9r.

COMMENTAAR
1-10 de vergelijking is wellicht geïnspireerd op de gangbare voorstelling van het jaar als een cirkel en het vermeende verband tussen *annus* en *anu(lu)s* (zie bijv. Varro *L.L.* 6,8).
5 *licet – magna*: Verg. *Georg.* 4,176: ..., si parva licet componere magnis.
15-16 Dat Huygens een Latijns gedicht als dit kan schrijven, heeft hij te danken aan de huisleraar Dedel, die daarom stellig recht heeft op een *strena*.

75 xx xx 1610 *Ged.*, dl. 1 p. 23

TOELICHTING Een epigram in de trant van Martialis, bij wie ook de naam Scaevola voorkomt (1,103).

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Ontbreekt; onderaan het blad is evenwel het getal 10 genoteerd, wat een datering in 1610 waarschijnlijk maakt.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1610/13r.
Op de versozijde van het blad staat het volgende (zie ook nr. 66 bij overlevering):

A mon premier commencement
Soit dieu le pere omnipotent
In mynen eersten beginne
Sy Godt den Vader almachtich Geertruyt Huygens

COMMENTAAR
6 *pendere dimidium*: Martial. 1,75,2: ... perdere dimidium.

TOELICHTING Dit gedicht is blijkens de titel bedoeld als nieuwjaarsgeschenk (zie toel. bij nr. 74).

Sacré acht het waarschijnlijk dat Huygens zich in dit gedicht 'heeft laten inspireren door Erasmus, die in zijn *Colloquia* een gelijkaardig polymetrisch vers opnam, waarin eveneens de Muzen optreden' ('De metriek in de Neolatinse poëzie van Huygens', p. 82-83). De bedoelde tekst van Erasmus is een epithalamium (ASD 1-3, p. 415-416).

Huygens' directe bron lijkt een vergelijkbaar bruiloftsdicht (eveneens polymetrisch en met een bijdrage van iedere Muze) van Joannes Stigelius (vgl. toel. bij nr. 21) te zijn geweest. Het is geschreven ter gelegenheid van het huwelijk van Georgius Sabinus (zie toel. bij nr. 18) met Anna Melanchthon en opgenomen in Sabinus' bundel *Poemata* uit 1606 in een 'Liber adoptivus' met poëzie die aan hem werd opgedragen (ook in Stigelius, *Poemata* 1577, f. 374v-383r; gesignaleerd door Ellinger, *Geschichte der Neulateinischen Literatur Deutschlands*, dl. 2 p. 79; zie ook ASD 1-7, inl. bij *Carmina* nr. 132, waar het gedicht wordt vermeld als navolging van Erasmus' epithalamium). Met deze tekst vertoont Huygens' gedicht woordelijke overeenkomst, in het bijzonder in het gedeelte dat voorafgaat aan de woorden van Apollo en de Muzen (zie comm.). Een punt van verschil is het kader van de droom, dat niet voorkomt in het gedicht van Stigelius.

Op een lege bladzijde in het handschrift (zie hierna bij overlevering) schreef iemand:

Constantine, piis ineunte parentibus anno
 Plenis ut manibus munera grata dares,
 Castalia madidum lymphæ, divina Camoenæ
 Somnia Parnassî te docuere sui.
 5 Docte puer, patrio poterāsne rependere amorî
 Gratius obsequium, vel pia vota magis?
 Aspiciamus majora fide et puerilibus annis,
 Et tua miramur carmina, docte puer.
 Ipso nempe canis Musarum et Apollinis ore,
 10 Ore tuo Musæ Phoebus et ipse canunt.

(vert.: Constantijn, opdat jij bij het begin van het jaar je liefhebbende ouders met royale hand een welkom geschenk zou geven, hebben de Muzen jou, doordrenkt met Castalisch bronwater, goddelijke dromen geopenbaard afkomstig van hun eigen Parnassus. [5] Geleerde jongen, had je de vaderlijke liefde kunnen vergelden met gediensstigheid die méér welkom was, of met liefdevoller wensen? We zien dingen die de geloofwaardigheid en de kinderjaren te boven gaan, en bewonderen je verzen, geleerde jongen. [9] Je zingt immers met de stem zelf van de Muzen en Apollo; de Muzen en Phoebus zelf zingen met jouw stem.)

Worp noemt Johan Dedel als mogelijke auteur (*Ged.*, dl. 1 p. 26 n. 1). Waarschijnlijker is dat vader Huygens de dichterlijke prestatie van zijn zoon heeft voorgelegd aan iemand uit zijn omgeving, die vervolgens deze reactie op een blanco bladzijde heeft geschreven. Boven het gedicht is in een andere hand nog iets genoteerd, misschien een naam ('Taffin?'). Achter het laatste vers staat een davidster.

METRUM	1-49	dactylische hexameter
	Apollo	Sapphische strofe
	Calliope (1)	klein asclepiadisch vers
	Clio (2)	dactylische hexameter + jambische dimeter (eerste pythiambische strofe)
	Thalia (3)	Sapphisch vers + glyconeus (niet bij Raven, <i>Latin metre</i> , wel in het overzicht van metra in Beza/Buchanan, <i>Sacratiss. Psalmorum Davidis</i> , p. 929 nr. xvii)
	Euterpe (4)	adoneus
	Erato (5)	jambische dimeter
	Polymnia (6)	dactylische hexameter + jambische trimeter (tweede pythiambische strofe)
	Melpomene (7)	Elegisch distichon
	Terpsichore (8)	glyconeus + klein asclepiadisch vers (derde asclepiadische strofe)
	Uranie (9)	dactylische hexameter + hemiepes (eerste archilochische strofe)
	161-170	dactylische hexameter

DATERING Uit de leeftijd, het jaartal en de inhoud van het gedicht is af te leiden dat het in het begin van 1611 is geschreven.

OVERLEVERING

H	K.A. XLIIIa-1, 1611/1r-8v, een katern van acht bladen:
1r	'Strena'.
IV	gedicht van iemand anders als reactie, zie boven
2r-8r	opschrift: 'Utrique parenti [enz.]', gevolgd door hoofdtekst
8v	blanco

COMMENTAAR

STRENA: Er zijn meer nieuwjaarsgedichten die in de titel worden aangeduid met *strena* (zie bijvoorbeeld *Delitiae C. poetarum Belgicorum* dl. 1 p. 380: 'Strena ad Elizabetham Angliae Reginam' van Dominicus Baudius; *Delitiae poetarum Germanorum* dl. 5 p. 821: 'Strenae tres missae ad Iac. Monavium' van Nicolaus Rhedigerus). In deze gevallen kan *strena* nog steeds 'nieuwjaarsgeschenk' betekenen. In vss. 46, 61, 149 en 169 daarentegen lijkt Huygens het woord te gebruiken als aanduiding van een bepaalde soort gelegenheidspoëzie ('nieuwjaarswens'). Zie ook nr. 81 vss. 26-28.

- 1-3 *Nox erat – cum:* Hor. *Epod.* 15,1-3: Nox erat et caelo fulgebat Luna sereno / inter minora sidera, / cum ...
- 3-4 *per membra sopores:* Verg. *Aen.* 8,405-406: placidumque petivit / coniugis infusus gremio per membra soporem.
- 5-6 Ov. *Met.* 10,86-87.
- 7 Ov. *Met.* 7,75: quas nemus umbrosus secretaeque silva tegebat.
- 8-10 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 335 vss. 9-11: Hic ego dum tacitis solus secessibus erro, / Securæ meditans carmina mentis opus, / Suavibus insonuit circum concentibus aër.
- 9 *pignora ... mentis:* vgl. comm. bij nr. 11 vs. 1.
- 11 Verg. *Aen.* 7,515: contremuit nemus et silvæ insonuere profundæ.
- 12 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 335 vs. 15: Laetabar, placidaque animum dulcedine captus.
- 13 *patulae – fagi:* Verg. *Ecl.* 1,1: Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi.
- 15 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 335 vs. 17.
- 15-16 *Ecce ... ante oculos:* Verg. *Aen.* 2,270: in somnis, ecce ante oculos maestissimus Hector.
- 19-20 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 335 vss. 19-22: Os humerosque Deo similis, cultumque, decorum, / Qualem credideris posse decere Jovem. / Arcum humeris, levaque chelyn, dextraque sagittas, / Pectore sed pharetram dulce ferebat onus.
- 21-22 *Obstipui – Tum vero:* Verg. *Aen.* 3,47-48: tum vero ancipiti mentem formidine pressus / obstipui ...
- 22 *quisquis – deorum:* Ov. *Met.* 1,32.
- 31 *Sum deus et magni ... tonantis:* Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 336 vs. 13: Sum Deus, et magni soboles generosa tonantis.
- 31-32 *magni – Latona mihi:* Jupiter verwekte bij Latona de tweeling Apollo en Diana.
- 32-33 *Mihi Delphica – servit:* Ov. *Met.* 1,515-516. Evenals Delphi bezaten Claros en Patara (resp. in Ionië en Lycië) en Tenedos (een eiland voor de kust van Troas) een aan Apollo gewijd heiligdom.
- 34 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 336 vs. 15: Est mihi Mercurius frater, soror aurea Phoebe. – Mercurius is de zoon van Jupiter en Maia en dus een halfbroer van Apollo. Phoebe (= Diana) is de godin van de maan (vgl. comm. bij vss. 31-32).
- 36 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 336 vs. 17: Ipse ego side-reas illustro lumine sedes.
- 37-38 zie aant. bij nr. 91 vss. 15-16.
- 40 *ex adytis ... profundis:* Stat. *Theb.* 5,646: ... voxque ex adytis accepta profundis.
- 41-42 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 336 vss. 27-29: Iam puto non quaeres, audito nomine Phoebi, / Iste puellarum quis sit, et unde chorus. / Si bene me quisquam novit, bene novit et illas.

- 43 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 336 vss. 31-32: Liquidus Aonios campos, et Phocidis amnes, / Vestraque Leucoreae venimus arva plagae.
- 43 *Aonios*: Aonia was de streek waar de Helicon lag.
- 45 *Aonides*: zie aant. bij vs. 43.
- 47 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 337 vs. 7: Dixit, et ad chitharae iungens modulamina linguam.
- 51-52 Hor. *Carm.* 1,32,1-3: Poscimur. siquid vacui sub umbra / lusimus tecum, quod et hunc in annum / vivat et plures, ...
- 56-57 Hor. *Carm.* 1,26,1-3: Muis amicus tristitiam et metus / tradam protervis in mare Creticum / portare ventis, ...
- 58-59 Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 339 Thalia vss. 5-6: Ede concentus fidium canoros, / Nos novem quales deceant sorores.
- 62-70 voor een vergelijking van deze passage met thematisch verwante (passages uit) jeugdgedichten van Huygens (nrs. 80, 87 en 113 vss. 1-20) zie Ter Meer, 'Weer een jaar voorbij'.
- 62-70 Ov. *Met.* 15,178-185:
- cuncta fluunt, omnisque vagans formatur imago;
ipsa quoque adsiduo labuntur tempora motu,
non secus ac flumen; neque enim consistere flumen
nec levis hora potest: sed ut unda inpellitur unda
urgeturque prior veniente urgetque priorem,
tempora sic fugiunt pariter pariterque sequuntur
et nova sunt semper; nam quod fuit ante, relictum est,
fitque, quod haut fuerat, momentaque cuncta novantur.
- 63 *luce*: hier geen accusativus zoals in vss. 62 en 64, omdat de dag niet de dag, maar de nacht wegdringt en zelf weer door de nacht wordt weggedrongen. Ook zou het metrum de vorm *luce* niet hebben toegelaten.
- 65, 70 *lubrica*: Ov. *Ars* 3,364: ... quot menses lubricus annus habet; Sen. *Epist.* 1,3: Omnia, Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est. In huius rei unius fugacis ac lubricae possessionem natura nos misit, ex qua expellit quicumque vult.
- 65-66, 70 *sic, sic ... tempora ... sic fugiunt*: Janus Secundus, *Ode* 2,13-14: Sic, sic praeter eunt tempora, nec manet / Quidquam: sic fugiens cuncta rapit dies.
- 72, 80 vgl. nr. 74 vss. 1-10.
- 85-87 *O puer – o parens*: vgl. een gedicht van Bernt Gruys voor Constantijn, gedateerd 15 augustus 1610 (Bachrach, *Sir Constantine Huygens and Britain*, p. 207): O felix pater, et patre tu felicior, ille / Te nato dignus, tuque parente, pater.
- 86 Hor. *Carm.* 1,13,17: felices ter et amplius.
- 87 *annum hunc ... atque plures*: Hor. *Carm.* 1,32,2-3 (zie aant. bij vss. 51-52).
- 93 *Tempe*: neutr. plur.; een idyllisch dal in Thessalië. Vgl. de titel van Huygens' gedicht uit 1621 op het Haagse Voorhout: *Batava Tempe*.

- 97-99 *non te – sinit ista*: Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 340 Euterpe vss. 5-6: Quisquis es, ingratis animum te affligere curis / Non sinit ista dies.
- 100-101 *curru ... properante*: Heinsius, *Poemata* 1606, p. 282: inuidumque / Tempus abit properante curru (uit een verjaardagsgedicht voor J.J. Scaliger).
- 115-116 Janus Secundus, *Ode* 1,5-6: [carmina] Quae saxa rursus, quae moveant feras, / Aquasque sistant blanda volubiles. Vgl. vss. 119-124 (de Orpheus-mythe).
- 118 *parcas deas*: de Parcae (schikgodinnen); woordspel: de Parcae zijn ‘parcae’ (zuinig) bij het bepalen van de levensduur. Worp stelt voor ‘Parcas’ i.p.v. ‘parcas’ te lezen (*Ged.*, dl. 9 p. 18). Vgl. nr. 125 vs. 15.
- 119-124 een traditionele beschrijving van de invloed van Orpheus’ zang; zie bijv. *Appendix Vergiliana*, *Culex* 268-295 en Sen. *Herc. f.* 569-589.
- 121 Janus Secundus, *Silv.* 5,28 (uit een gedicht getiteld ‘Orpheus’).
- 121 *tergeminique canis*: de driekoppige Cerberus.
- 123 *hominesque ferasque*: Verg. *Georg.* 3,242: ... hominumque ferarumque; *Aen.* 1,308: ... hominesne feraene.
- 135 *Nestoreos ... annos*: Heinsius, *Poemata* 1610, p. 115: Aspice Nestoreos, non sunt sine viribus, annos. – Nestor, de koning van Pylos, maakte als oud man de strijd om Troje mee.
- 135-136 vgl. bijv. Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 345 Terpsichore vss. 21-22: Felix conjuge cum suo / Longaevi senium Nestoris impleat.
- 137-138 *natos – levamen ... pii pignora coniugii*: vgl. bijv. een bruiloftsdicht van Janus Secundus, *Ode* 5,11-12: Natos, certa levamina / Curarum, et socii pignora lectuli.
- 139-140 *Sic ... diva potens ... sic ... servet*: Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 344 Terpsichore vss. 1 en 5-6: Sic te diva potens Sami / ... / Sic et conjugii fidem / Et servet thalami foedera Jupiter (naar Hor. *Carm.* 1,3).
- 139 *diva potens*: d.w.z. een van de godinnen die in het volgende vers worden genoemd.
- 140 *Clotho ... Lachesis ... Atropos*: de schikgodinnen (Parcae).
- 153 *bifrons ... Ianus*: Janus, de god van het begin, werd afgebeeld met twee gezichten.
- 153 *renovaverit annum*: [Tib.] 3,7,113: centum fecundos Titan renovaverit annos.
- 161 Verg. *Aen.* 1,402.
- 164 Janus Secundus, *Discreta quaedam disticha*: Clara dies aderat; fugiunt tenebraeque soporque (ed. Bosscha, dl. 2 p. 219).
- 165 *Excitior somnis*: Verg. *Aen.* 2,302: excitior somno ...

- TOELICHTING Een vrij letterlijke weergave van Lucianus' *Mortuorum dialogi* 7/17. In tegenstelling tot nr. 43, geschreven in een tijd dat Huygens nog geen Grieks kende, kunnen de nrs. 77 en 79 rechtstreeks op Lucianus teruggaan.
De keuze van Lucianus als leerstof voor de jeugdige Constantijn is allerm minst uitzonderlijk te noemen; deze auteur was gebruikelijke schoollectuur. Zo spreken zes gedichten opgenomen in het voorwerk van een tweetalige Lucianus-editie uit 1602 allemaal over de jeugd als doelgroep (Lucianus, *Opera* 1602, dl. 1 blad b4r-b5r). Tot de gangbaarheid van Lucianus in het onderwijs zullen Erasmus' vertalingen en uitspraken over de bruikbaarheid van deze schrijver hebben bijgedragen (zie C. Robinson, inl. bij Erasmus' Lucianus-vertalingen, *ASD* 1-1, p. 365-367). In *De ratione studii* plaatst hij hem voorop in de rij auteurs die geschikt zijn voor wie Grieks wil leren. Daarbij heeft hij het oog op het taalgebruik en de voor leerlingen aantrekkelijke inhoud (*ASD* 1-2, p. 115).
Van de dialoog tussen Menippus en Tantalus is een vertaling door Erasmus voorhanden (*ASD* 1-1, p. 575-576). Huygens' weergave vertoont hiermee slechts weinig significante overeenkomsten, bijvoorbeeld:
quam summa rigem labia (vgl. vs. 10)
quum corpore careas? (vgl. vs. 14)
hoc ... supplicii genus est (vgl. vs. 20)
quid hinc ... tibi poterit accidere? (vgl. vss. 23-24)
Desipis (vgl. vs. 29)
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Tussen 1 januari en 4 september 1611.
- OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1611/10r-11r.
- COMMENTAAR
MENIPPUS: Cynisch filosoof, 1e helft 3e eeuw v. C.
TANTALUS: volgens de mythe koning van Lydië; in de onderwereld gestraft met honger en dorst: hij heeft vruchten en water onder handbereik, maar kan er niet van eten of drinken.
1 *mediis ... in undis*: Lucianus laat Tantalus *bij* een meer staan (ἐπι τῇ λίμνῃ ἐστῶς). Huygens verandert dit en laat Tantalus in het water staan, in overeenstemming met de gebruikelijke voorstelling (zie o.a. Hom. *Od.* 11,583: ἐσταότ' ἐν λίμνῃ).
6 *haurire ... flumina*: Prop. 1,20,43: tandem haurire parat demissis flumina palmis.
21 *Credo – fides*: Verg. *Aen.* 4,12: credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

- 24 *Metuis-ne*: het streepje ook in het handschrift, ter markering van de beide helften van de pentameter.
 25 *Tartara*: de onderwereld.
 30 *elleboro*: een bitter kruid waarvan gedacht werd dat het krankzinnigheid kon genezen.
 32 *avidam ... sitim*: Martial. 1,49,17: avidam rigens Derceita placabit sitim.

78 ←04 09 1611 *Ged.*, dl. 1 p. 33

TOELICHTING Clément Marot publiceerde in 1541 een verzameling van dertig psalmen in Franse berijming. In de jaren daarna tot zijn dood in 1544 volgden nog andere psalmen. De vertaling werd voltooid door Théodore de Bèze (1519-1605). De eerste druk van het complete werk verscheen in 1562.

Het gedicht is een 'descriptio per dialogismum', 'een vorm van beschrijving, die de humanisten van de oudheid afgekeken en vrijwel tot een mode gemaakt hebben voor zedenkundige epigrammen en emblemata' (Arens, 'Descriptio per dialogismum', p. 133; zie ook Strengholt, 'De geschiedenis van een emblema').

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Tussen 1 januari en 4 september 1611.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1611/12r.

COMMENTAAR
 3-4 *num – viri*: spel met de namen Marot en (Publius Vergilius) Maro reeds bij Marot zelf (Koopmans-Verhuyck, *Een kijk op anekdotencollecties*, p. 118-119).
 4 *Phrygii ... viri*: Aeneas.
 11 *cedris – dignum*: Hor. *Ars* 331-332: ... carmina ... / ... linenda cedro ...; Ov. *Trist.* 3,1,13: quod neque sum cedro flavus nec pumice levis; Pers. 1,42: ... et cedro digna locutus. Cederolie werd in de oudheid gebruikt om boeken duurzaam te maken, puimsteen om ze glad te maken.
 13 *regis*: koning David.

79 ←04 09 1611 *Ged.*, dl. 1 p. 33

TOELICHTING Een vrij letterlijke weergave van Lucianus' *Deorum dialogi* 10/4 (vgl. toel. bij nr. 77). Vss. 1-8 en 91-92 zijn toegevoegd. Aan het slot van de dialoog heeft Huygens enkele passages weggelaten:

– na vs. 78 ontbreekt het volgende gedeelte van de dialoog (ik citeer de vertaling door Micyllus in Lucianus, *Opera*, dl. 4 p. 7-8):

GAN.: Solus enim non possis, sed suavius dormire mecum?

IUPP.: Profecto, cum tali qualis es tu Ganymedes, sic pulcher.

GAN.: Quid enim te ad somnium iuvabit pulchritudo?

IUPP.: Habet quoddam incitamentum suave, et facilius inducit ipsum.

– na vs. 84 ontbreekt:

GAN.: ... vel molestia afficeris nihil dormiendo. Turbabo enim te continue, huc atque illuc me revolvens.

– na vs. 88 ontbreekt:

GAN.: Ipse videris, ego vero dormiam te deosculante.

IUPP.: Videbimus tunc quid agendum. Nunc vero abduc ipsum, Mercuri,

...

Waarom juist deze passages zijn weggelaten, is niet duidelijk. Dat ze als aanstootgevend zijn ervaren is niet waarschijnlijk, aangezien de omliggende tekst met vergelijkbare inhoud wel is opgenomen. Misschien wilde Huygens zijn vertaling op zeker moment snel afronden.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Tussen 1 januari en 4 september 1611.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIA-1, 1611/13r-16r.

COMMENTAAR

GANYMEDES: zoon van de Trojaanse koning Tros; zijn schoonheid viel in de smaak bij Jupiter, die hem daarom wegvoerde van de berg Ida (bij Troje) naar de verblijfplaats van de goden, waar hij schenker werd.

1-3 Verg. *Ecl.* 1,1-3: Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi / silvestrem tenui musam meditaris avena: / nos patriae finis et dulcia linquimus arva.

4 *summa ... arce*: Ov. *Met.* 1,163: Quae pater ut summa vidit Saturnius arce.

5 *arsit amore*: Ov. *Met.* 10,155-156: Rex superum Phrygii quondam Ganymedis amore / arsit ...

6-7 *Nec mora – arripit*: Ov. *Met.* 10,159-160: nec mora, percusso mendacibus aere pennis / abripit Iliaden ...

21 *roseo spectabilis ore*: Ov. *Met.* 7,705.

29 *Iovis ara*: Lucianus: βωμὸν ... ἐν τῷ Γαργάρῳ: het altaar op de Gargaron (de Gargaron was de hoogste top van het Ida-gebergte).

- 60 *astragali*: lett. naar Lucianus (ἀστραγάλου); Spanoghe: 'kote [...] pikkel-steen. *Astragalis ludere*, koten, [...] pikkelen.'
- 88 *collo – meo*: Ov. *Her.* 8,94: nec gremio sedi sarcina grata tuo; Heinsius, *Poemata* 1606, p. 82, elegie 3,2 vs. 10: Saepe fui collo sarcina grata tuo.
- 91 *rex ... superum*: Ov. *Met.* 10,155, zie comm. bij vs. 5.
- 92 *qui – miscet*: Ov. *Met.* 10,160.

80 04 09 1611 *Ged.*, dl. 1 p. 37

TOELICHTING Huygens heeft gedurende zijn leven twaalf gedichten naar aanleiding van zijn eigen verjaardag geschreven (voor een overzicht zie Strengholt, *Huygens-studies*, p. 115). Deze ode opent de reeks. Het gedicht karakteriseert de bezongen gebeurtenis niet als iets vreugdevols, maar als een stap in de richting van de dood. E. Griem onderscheidt met betrekking tot het Engelse verjaardagsgedicht uit de periode 1689-1760 acht typen (*Form und Funktion der englischen Geburtstagsdichtung im Klassizismus*. Regensburg 1971, hst. 1). Zowel dit verjaardagsgedicht als dat uit het jaar daarop (nr. 87), kan gerekend worden tot het religieus-filosofische type (a.w., p. 30-32).

Voor een vergelijking van deze ode met thematisch verwante (passages uit) jeugdgedichten van Huygens (nr. 76 vss. 62-70, nr. 87 en nr. 113 vss. 1-20) zie Ter Meer, 'Weer een jaar voorbij'.

METRUM Klein asclepiadisch vers.

DATERING 4 september 1611.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1611/171.

COMMENTAAR

- 1 *diffugitis tempora*: vgl. nr. 76 vss. 65 en 70.
- 4 *Olympias*: hier periode van vijf jaar; vgl. Ov. *Pont.* 4,6,5: In Scythia nobis quinquennis olympias acta est.
- 6 *Discurrunt pariter*: vgl. nr. 76 vs. 66.
- 11 *meta novissima*: Sen. *Tro.* 397-398: post mortem nihil est ipsaque mors nihil, / velocis spatii meta novissima.
- 12 *Clotho ... Lachesis ... Atropos*: de Parcae (schikgodinnen).
- 13 *Stygios ... lacus*: Verg. *Aen.* 6,134: bis Stygios innare lacus ...; Sen. *Agam.* 750: iuvat per ipsos ingredi Stygios lacus; *Herc. O.* 1711: ... pande tum Stygios lacus. – 'The infernal rivers were supposed to form or flow into lakes or marshes [...]; so they are spoken of as if lakes or marshes themselves, being turbid and sluggish' (Conington-Nettleship bij Verg. *Aen.* 6,323).

17	<i>Sic qui – nihil</i> : een echo van de vss. 9-10. In de plaats van de verschillende levensfasen van de mens is nu de rigoreuze tegenstelling <i>homines – nihil</i> gekomen. – De afsluiting door middel van een versregel die begint met <i>Sic</i> en (gedeeltelijk) een eerdere passage hervat, herinnert aan vs. 70 van de ‘ <i>Strena</i> ’ (nr. 76).
81	25 12 1611 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 38
TOELICHTING	Op 25 november 1611 vertrok Christiaan Huygens sr. naar Brussel om aldaar de belangen van de Oranjes te behartigen in een kwestie die hun privébezittingen betrof (<i>Dagb.</i> , p. 8; <i>Mijn jeugd</i> , p. 96-97). Constantijn mocht mee, misschien omdat hij met leren iets verder was dan zijn broer Maurits (a.w., p. 97-98). Gedurende het verblijf in Brussel wijdde Constantijn zich in opdracht van zijn vader ‘aan het schrijven van gedichtjes of aan andere dergelijke plezierige bezigheden’ (a.w., p. 98-99). Opmerkelijk zijn de vele herhalingen, die zich niet allemaal als stijfgeuren laten duiden (vss. 1, 11-12, 14: <i>immemor vestri, vestri immemor esse, immemorem fuisse</i> ; 1, 10: <i>remotus</i> ; 7, 9, 10: <i>frater est, frater</i> ; 15, 17: <i>versus</i> ; 18, 19: <i>prosa</i> ; 21, 30: <i>intantum, intento</i> ; 31, 33: <i>absonum</i> ; 38, 39: <i>voluntas</i>).
METRUM	Sapphische strofe.
DATERING	25 december 1611.
OVERLEVERING	
H	K.A. XLIIIa-1, 1611/19r-19v.
COMMENTAAR	
1-2	Soortgelijke betuigingen bij Ovidius wanneer deze zich bevindt in zijn ballingsoord Tomi: <i>Trist.</i> 3,4,73-74: <i>scite tamen, quamvis longe regione remotus / absim, vos animo semper adesse meo</i> ; <i>Pont.</i> 2,11,3-4: <i>ut, quamquam longe toto sumus orbe remoti, / scire tamen possis nos meminisse tui</i> ; <i>Pont.</i> 4,6,43-44: <i>... vestri non inmemor umquam / ... ero</i> .
5	<i>Iam puto – unde</i> : Stigelius, <i>Epithalamion</i> , in: Sabinus, <i>Poemata</i> 1606, p. 336 vs. 27-28: <i>Iam puto non quaeres, audito nomine Phoebi, / Iste puellarum quis sit, et unde chorus</i> . Vgl. nr. 76 vss. 41-42.
6	<i>doctas ... aures</i> : Ov. <i>Pont.</i> 4,5,1: <i>Ite, leves elegi, doctas ad consulis aures</i> .
7-8	<i>toto tibi – alter</i> : Ov. <i>Pont.</i> 4,4,17: <i>consule Pompeio, quo non tibi carior alter</i> .
26	<i>circulo</i> : de cirkel van het jaar, zie aant. bij nr. 74 vss. 1-10.
27	<i>strenulam</i> : verkleinwoord van <i>strena</i> (Hoven, <i>Lexique de la prose latine de la Renaissance</i> , p. 343), zie toelichting bij nr. 74. Vertaald met nieuwjaarswensje op grond van de bijzin <i>si – Apollo</i> ; zie comm. bij de titel van nr. 76.

28 37-38	<i>dictet Apollo</i> : Prop. 4,1,133: tum tibi pauca suo de carmine dictat Apollo. Prop. 2,10,5-6: quod si deficient vires, audacia certe / laus erit: in magnis et voluisse sat est (Walther, nr. 26037); Ov. <i>Pont.</i> 3,4,79: ut desint vires, tamen est laudanda voluntas (Walther, nr. 32364).
82	←3I I2 I6II <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 39
TOELICHTING	Waarschijnlijk is dit gedicht tijdens hetzelfde verblijf in Brussel geschreven als nr. 81 (zie onder bij datering). Dit zou ook verklaren waarom Huygens in de vss. 21-22 zijn vader niet noemt. De aangesprokene zal Johan Dedel zijn, zoals ook Worp veronderstelt (<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 39 n. 1).
METRUM	Dactylische hexameter.
DATERING	Onderaan de bladzijde staat het getal II; aangenomen dat Huygens niet nog een andere keer in 1611 in gezelschap van zijn vader Brussel heeft bezocht, kan worden uitgegaan van een datering tussen 25 november en 31 december 1611.
OVERLEVERING	K.A. XLIIIa-1, 1611/21r.
COMMENTAAR	<p><i>H</i></p> <p>1 <i>Te quoque</i>: Dedel zal iets van Constantijn willen horen, zoals Constantijn graag iets van Dedel hoort.</p> <p>7-14 Een geheel volgens de klassieke traditie ingevuld <i>adynaton</i>. Vgl. de volgende categorieën bij Dutoit, <i>Le thème de l'adynaton dans la poésie antique</i>: 'adynata représentant des êtres hors de leur milieu naturel' (p. 171, vgl. vss. 7-8), 'adynata astronomiques' (p. 167-168, vgl. vss. 9-10) en een subcategorie van de laatste: 'cours de l'année, saisons' (p. 168, vgl. vss. 11-12).</p> <p>14 <i>edax – vetustas</i>: Ov. <i>Met.</i> 15,872: nec poterit ferrum nec edax abolere vetustas.</p> <p>20 <i>hora levis</i>: Ov. <i>Met.</i> 15,180-181: ... neque enim consistere flumen / nec levis hora potest ... Aan dezelfde Ovidius-passagie ontleende Huygens de woorden van Calliope in nr. 76; Bömer merkt op in zijn commentaar: 'die Junktur nur hier und Sen. Thy. 598'.</p>
83	xx xx I6II <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 37
TOELICHTING	Een bewerking van Ps. 86:1-5, die overeenkomst vertoont met de tekst van de Vulgaat:
290	TOELICHTING EN COMMENTAAR

- (1) Inclina, Domine, aurem tuam et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego.
- (2) Custodi animam meam, quoniam sanctus sum; salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.
- (3) Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die.
- (4) Laetifica animam servi tui; quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.
- (5) Quoniam tu, Domine, suavis et mitis, et multae misericordiae omnibus invocantibus te.

METRUM	Glyconeus.
DATERING	Ontbreekt; onderaan het blad is evenwel het getal 11 genoteerd, wat een datering in 1611 waarschijnlijk maakt.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1611/18r.
COMMENTAAR	
13	<i>deus</i> : het handschrift heeft op deze plaats <i>deus</i> (met kleine letter), maar in vss. 2 en 10, waar het woord alleen een aanspreking kan zijn, <i>Deus</i> . De Vulgaat heeft op deze plaats een aanspreking (zie boven).

84 08 05 1612→ *Ged.*, dl. 1 p. 40

TOELICHTING Op 8 mei 1612 overleed Elisabeth Huygens, een van de drie jongere zusjes van Constantijn. Ze was veertien jaar oud. In minder dan een etmaal was zij ziek geworden en gestorven (*Dagb.*, p. 8; *Huygens herd.*, p. 86; *Mijn jeugd*, p. 103-104). In zijn jeugdautobiografie maakt Huygens als volgt melding van de gedichten naar aanleiding van deze gebeurtenis:

Enkele van de grafgedichten die ik in verschillende talen op mijn liefste zusje geschreven had en die mijn vader bij lezing altijd in tranen deden uitbarsten, bevinden zich nog onder de papieren uit mijn jeugd. Ze [die papieren] zijn wel van weinig belang, maar toch bewaar ik ze voor mijn kinderen en het verdere nageslacht, voor het geval zij nog eens willen weten wat mijn vorderingen in de diverse studieonderdelen waren. (*Mijn jeugd* p. 104)

Overgeleverd zijn twee Latijnse grafgedichten (nrs. 84 en 85), waarvan het tweede door Huygens in het Frans is vertaald, en een Grieks distichon met Latijnse vertaling (nr. 86).

Nrs. 84 en 85 en de passage uit de jeugdautobiografie zijn besproken door Witstein (*Funeraire poëzie*, p. 204-211). Voor een enigszins andere visie zie Ter

	Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 321 en 327; id., 'Weer een jaar voorbij', par. 3.
METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	(Kort) na 8 mei 1612, in elk geval vóór 4 september 1612.
OVERLEVERING	
	<i>H</i> K.A. XLIIIa-1, 1612/1r-IV.
COMMENTAAR	
1-10	Witstein: 'De lugale kracht van het <i>initium</i> is zwak en tengevolge daarvan is ook de stimulans tot attentie gering' (<i>Funeraire poëzie</i> , p. 206). Men kan ook zeggen dat het openingsgedeelte op effectieve wijze 1) de voorbijganger nieuwsgierig maakt naar de overledene, over wie vervolgens vss. 11-18 handelen, en 2) de les aan het slot voorbereidt: of je nu uit een belangrijk geslacht afkomstig bent of niet (vgl. vs. 19: <i>quisquis vir sive puella es</i>), leer tijdens je leven te sterven.
1	<i>faciles ... ocellos</i> : Verg. <i>Aen.</i> 8,310: miratur facilisque oculos fert omnia circum.
13-14	<i>amissam – charitem</i> : Janus Secundus, <i>Funera</i> 11,2-4: Hanc Venus et Iuno flent simul, et Charites. / Matronale decus Iuno, Venus aurea formam, / Illius extinctam flent Charites charitem.
15	<i>Parca ferox</i> : Janus Secundus, <i>Funera</i> 4,9: Stamina Parca ferox fatalia rupit ...
15	<i>invida fata</i> : vgl. vs. 22 en Lattimore, <i>Themes in Greek and Latin epitaphs</i> , p. 157; Van Dam, comm. bij Stat. <i>Silv.</i> 2,1,120-124, over de schikgodinnen: 'Their main characteristic in Latin funerary poetry is envy' (p. 128).
17	<i>primaeva ... florente iuventa</i> : zie Schumann, dl. 4 p. 352: primaevo flore iuventus (enz.).
17	<i>florente iuventa</i> : zie Schumann, dl. 2 p. 303.
19	<i>quisquis – es</i> : zie aant. bij vss. 1-10.
22	<i>invideat Parca maligna</i> : zie tweede aant. bij vs. 15.
	<i>posui</i> : zie het onderschrift bij nr. 71 met comm.
85	08 05 1612 → <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 40
TOELICHTING	Zie toel. bij nr. 84. Huygens' Franse vertaling luidt (<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 41):
	EPITAPHE DE MA TRES-CHERE SOEUR ELISABETH HUYGENS, TRADUIT DU LATIN Fillette, qui nonchalamment Par dessus mon tombeau passant

Ne te soucis guerre de moy,
 Ie te supplie Arreste toy,
 Et de tes larmes pitoyables
 Mouille ces lieux tant execrables.
 Ie dors icy Elisabethé,
 Moy qui nagueres ay esté
 De ta troupe, (O Parque quel tort!)
 Asteur un infecte corps mort:
 Et dans la fosse soubteraine
 Rien que pourriture vilaine.
 Toy toutefois, fillette, tant
 Ne me vitupere pourtant,
 Laide quand bien ie couche icy:
 Ains plustost appren par cecy
 De ton sort au bas territoire
 Et de ta mort avoir memoire.

METRUM Hendecasyllabe.

DATERING Zie nr. 84.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1612/2r.

COMMENTAAR
 4 *ingemisse: ingemuisse*; samentrekking omwille van het metrum.
 6 *de vestra – caterva*: vgl. nr. 89 vs. 6.
 7 *nil – cadaver*: Witstein: 'een formulering die in haar gruwelijkheid geheel aansluit bij de terminologie waarin de middeleeuwse *contemptus mundi* de sterfelijkheid van de mens placht te veraanschouwelijken' (*Funeraire poëzie*, p. 209). Zie ook Van Ingen, *Vanitas und Memento mori*, p. 292-299. – Vgl. nr. 89 vs. 5.

86 08 05 1612→ *Ged.*, dl. 9 p. 3

TOELICHTING Zie toel. bij nr. 84. De grootmoeder van moeders kant was Elisabeth Vezeler, gehuwd met Jacques Hoefnagel (*Mijn jeugd*, p. 10; *Ged.*, dl. 9 p. 3 n. 2; *Dagb.*, bijlage E). Blijkens de gegevens van Worp (zie bij overlevering) volgt het versje in het handschrift op een Grieks distichon met dezelfde inhoud:

Ἡ δύο δροίτη ἔχει τὴν ὀπτειαι Ἑλισαβήθας,
 Σώματα μὴ ψυχὰς ἢ δύο δροίτη ἔχει.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Zie nr. 84.

OVERLEVERING Worp geeft het gedicht weer naar een handschrift uit de collectie Slagregen, die in 1891 werd geveild (*Ged.*, dl. 9 p. 3 n. 2, dl. 1 p. xviii; vgl. *Cabinet-Slagregen*, nr. 504). De huidige vindplaats van het handschrift is onbekend. De tekst is ontleend aan Worp.

87 ± 04 09 1612 *Ged.*, dl. 1 p. 41

TOELICHTING Het tweede gedicht dat Huygens heeft geschreven naar aanleiding van zijn eigen verjaardag (zie toel. bij nr. 80).

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Op of rond 4 september 1612.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1612/31-3v.

COMMENTAAR

- I *Dum – Lachesis*: Martial. 1,88,9: Cum mihi supremos Lachesis pervenerit annos (uit een grafdicht voor een jong gestorvene).
- I *Lachesis*: een van de schikgodinnen. De rol die Lachesis en Atropos in dit gedicht krijgen toebedeeld, is in overeenstemming met de gangbare voorstelling: Lachesis houdt zich bezig met de continuïteit van de levensdraad en Atropos met het einde.
- 2 *textit*: vgl. vss. 7 en 18, waar eveneens sprake is van weven. Huygens wijkt hiermee af van de gebruikelijke voorstelling van de Parcae als spinnende vrouwen (vgl. vss. 17 en 22).
- 3-4 *Me mihi subtrahis ... me mihi furaris*: de ik-persoon blijft zichzelf niet gelijk, omdat hij ieder moment ouder wordt. Vgl. nr. 109 vss. 60-62.
- 6 vgl. Hor. *Carm.* 1,11,7-8: ... dum loquimur, fugerit invida / aetas ...
- 9-10 *cui – ope*: op 4 september 1612 wordt Huygens zestien en gaat hij zijn zeventiende levensjaar in. Er zijn hem op die dag derhalve reeds drie lustra en één jaar toebedeeld.
- 11 *ora repressit*: Ov. *Met.* 6,583: ... dolor ora repressit.
- 15 *caecis ... latebris*: Ov. *Met.* 1,388-389: interea repetunt caecis obscura latebris / verba datae sortis secum inter seque volutant.

- 17 *lanificam ... sororem*: Martial. 6,58,7-8: Si mihi lanificae ducunt non pulla sorores / stamina ...
- 22 *vix Lachesis nasset*: Janus Secundus, *Funera* 4,8: Lustra decem vitae Lachesis vix neverat, ...
- 22 *Olympiadem*: zie comm. bij nr. 80 vs. 4.
- 31-32 *ictus / piscator ... sapiam*: Erasmus, *Adagia*, nr. 29: Piscator ictus sapiet. Dit adagium verklaart men volgens Erasmus als volgt: toen een visser zijn vangst wilde bekijken en zijn hand in het net stak, werd hij verwond door de stekels van een zeedier, waarna hij opmerkte dat hij na geraakt te zijn wijs was geworden.
- 34 *currenti – equo*: Erasmus, *Adagia*, nr. 147: Calcar addere currenti.
- 34 *subdere calcar equo*: Ov. *Pont.* 2,6,38: nec nocet admisso subdere calcar equo; Ov. *Rem.* 788: Nunc opus est celeri subdere calcar equo.

88

04 09 1612→

Ged., dl. 1 p. 42

TOELICHTING

De zeilwagen was een creatie van Simon Stevin (1548-1620) en eigendom van prins Maurits (zie bijv. Dijksterhuis, *Simon Stevin*, p. 203, 208-211 en Eyffinger, *Grotius poeta*, p. 64-76; voor het volgende zie eveneens aldaar). Wanneer het voertuig is gebouwd is niet precies bekend, maar wel staat vast dat het op het moment dat Huygens zijn gedicht schrijft, reeds enkele jaren bestond. Stevin zelf maakt er in zijn werk geen melding van. De belangrijkste informatiebron is een gravure uit 1603 van Willem van Swanenburg naar een tekening van Jacques de Gheyn. Deze gravure is aan drie zijden omgeven met gedichten van Hugo de Groot, waaronder een lang gedicht getiteld 'Iter currus veliferi' (*Poemata* 1617, p. 224-227). Dit verhaalt hoe prins Maurits met een select gezelschap in onwaarschijnlijk korte tijd met de zeilwagen over het strand van Scheveningen naar Petten is gereden. Ook in zijn *Parallelon rerumpublicarum*, geschreven tussen 1602 en 1604, besteedt De Groot aandacht aan Stevins uitvinding.

In Huygens' latere werk komt de 'mallewagen', zoals het experimentele voertuig wel werd genoemd, voor als bezienswaardigheid van Scheveningen (*Ged.* dl. 6 p. 13 en dl. 8 p. 161: twee satirische sneldichten op koetsen, geschreven in 1656 en 1677). Het is alleszins aannemelijk dat Huygens de zeilwagen wel eens op het strand heeft gezien, zo niet in 1612, dan toch in latere jaren.

METRUM

Elegisch distichon.

DATERING

Ontbreekt. De nrs. 88, 89 en 90 staan op één blad, dat na nr. 90 jaartal en leeftijd vermeldt, waaruit een datering tussen 4 september en 31 december is af te leiden. Die datering geldt wellicht ook voor nrs. 88 en 89.

OVERLEVERING

H K.A. XLIIIa-1, 1612/5r.

COMMENTAAR

- 1-2 *aeterno – claudis*: Ov. *Met.* 4,663: Clauserat Hippotades aeterno carcere ventos.
 7 *Scythica ... sagitta*: Ov. *Met.* 10,588: quae quamquam Scythica non setius ire sagitta / Aonio visa est iuveni... – De Scythen stonden bekend als goede boogschutters.
 9-10 volgens Grotius ging de zeilwagen zelfs sneller dan een schip; zie Grotius, *Poemata* 1617, p. 226: Sic celer avectas quantumlibet ante carinas / Currus & aequoreas effugiebat aves; id., *Parallelon rerumpublicarum* ed. Meerman, dl. 3 p. 19: Currus [...] qui navibus triplo antecurrant.
 10 *puppis adunca*: Ov. *Her.* 16,114; *Fast.* 3,588.
 13-14 *et celeres – suos*: vgl. Grotius, *Poemata* 1617, p. 225: Amissos tepidi frustra quaesiimus austros, / Vela noti celeres non potuere sequi; id., *Parallelon rerumpublicarum* ed. Meerman, dl. 3 p. 19: per plana rapti volant celeritate incredibili, &, quod testimonio meo credi velim, ventos ferentes tantum non effugiunt.
 13 *cursu praevertitur Euros*: Verg. *Aen.* 7,807: ... cursuque pedum praeuertere uentos.

89 04 09 1612→ *Ged.*, dl. 1 p. 42

TOELICHTING Het gedicht kan betrekking hebben op een voorval dat Huygens ter ore is gekomen, maar het onderwerp zou ook heel goed verzonnen kunnen zijn.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Zie nr. 88.

OVERLEVERING

H K.A. XLIIIa-1, 1612/5r-5v.

COMMENTAAR

- 5 *putre corpus*: vgl. nr. 85 vs. 7 en comm. hierbij.
 6 *de grege nuper erat*: Janus Secundus, *Funera* 10,2: Haec legite, (o quorum de grege nuper eram.) Vgl. nr. 85 vs. 6.

90 04 09 1612 → *Ged.*, dl. 1 p. 43

TOELICHTING Constantijn had blijkbaar gedichten achtergehouden waarvoor hij van zijn vader een beloning wilde hebben (vgl. Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 330-331). Nu Huygens sr. evenwel ook zonder iets ontvangen te hebben vrijgevig is geweest, geeft Constantijn hem de gedichten uit dankbaarheid. De bedoelde gedichten zijn wellicht nrs. 88 en 89, die op hetzelfde blad staan.

METRUM Hendecasyllabe.

DATERING Tussen 4 september en 31 december 1612.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1612/5v.

91 ± 01 01 1613 *Ged.*, dl. 1 p. 44

TOELICHTING Een nieuwjaarsgedicht voor Huygens' vader (vgl. toel. bij nr. 74).

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Op of rond 1 januari 1613.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1613/2r.

COMMENTAAR
2-3 *unica – Maecenas*: Hor. *Carm.* 1,1,1-2: Maecenas ... / o et praesidium et dulce decus meum.
3 *quo – alter*: Ov. *Pont.* 4,4,17: consule Pompeio, quo non tibi carior alter.
6 *tarda podagra*: Catul. 71,2: aut siqua merito tarda podagra secat; Hor. *Serm.* 1,9,32: nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra. – Christiaan Huygens sr. had vaak last van jicht; zie bijv. *Mijn jeugd* p. 101: 'Toen mijn goede vader de bijeenkomst van de Staten van Zeeland had verlaten, kreeg hij onderweg plotseling een van zijn gebruikelijke jichtaanvallen. Dit was de enige kwaal waaraan hij leed'.
12 *incipiti ... deo*: Janus, de god van het begin.
13 Het is onduidelijk welke dichters Huygens op het oog heeft. Misschien heeft hij alleen willen aangeven dat vele generaties vóór hem naar aanleiding van de jaarwisseling gedichten hebben geschreven, die gediend kunnen hebben als *strena* (zie comm. bij de titel van nr. 76). Het aanbieden van een *strena* gold in elk

	geval als een oude gewoonte; zie de plaats bij Junius, aangegeven in de toel. bij nr. 74, en bijv. Jean Passerat (1534-1602), <i>Kalendae Ianuariae</i> , p. 1: [...] more patrum novus imperat annus / Festis muneribus Iani celebrare Calendas.
15-16	<i>lyrae ... inventor</i> : niet Apollo, maar Mercurius gold als de uitvinder van de lier (Hor. <i>Carm.</i> 1,10,6).
21	Om alsnog zo snel mogelijk de opdracht van Apollo uit te voeren laat de dichter onmiddellijk de gelukwens voor het nieuwe jaar volgen.
23	<i>anni labentis origo</i> : Ov. <i>Fast.</i> 1,65: Iane biceps, anni tacite labentis origo.
92	± 04 02 1613 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 46
TOELICHTING	Een lofdicht op Maurits, naar aanleiding van diens benoeming tot ridder van de orde van de kouseband. Een korte bespreking van het gedicht is te vinden bij Bax, <i>Prins Maurits in de volksmeening der 16e en 17e eeuw</i> , p. 114-115. Reeds in mei 1611 was in Engeland het idee gerezen Maurits op te nemen in de orde van de kouseband. De Staten-Generaal reageerden terughoudend op het voorgenoemen eerbetoon (zie Van Deursen, <i>Honni soit qui mal y pense?</i>). Toch ontving Maurits op 4 februari 1613 in Den Haag de kouseband en de andere versierselen uit handen van de Garter King of Arms. Voor een afbeelding van de plechtigheid door S. Frisius (ca. 1580-1628) zie Atlas van Stolk, dl. 2 p.62-63 nr. 1288 (een reproductie is opgenomen in Van Braam e.a., <i>Een kouseband voor Oranje</i> , p. 19). Bij de benoeming hoorde tevens een plechtigheid op Windsor Castle op 17 februari 1613. Maurits zou daarbij niet zelf aanwezig zijn (zie toelichting bij nr. 93).
METRUM	Dactylische hexameter.
DATERING	Op of rond 4 februari 1613.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1613/5r-6r.
COMMENTAAR	
4	<i>cingere ... diademate crines</i> : Lucan. 5,60: cingere Pellaeo pressos diademate crines.
4	<i>maiori</i> : ablativus.
5	vgl. nr. 94 vs. 31.
6	<i>volitans ... fama per orbem</i> : Verg. <i>Aen.</i> 7,104: sed circum late uolitans iam Fama per urbes.
6	<i>vaga fama per orbem</i> : Ov. <i>Met.</i> 8,267-268: sparserat Argolicas nomen vaga fama per urbes / Theseos ...

- 6-9 *per orbem – limina*: Lucan. 1,61-62: ... pax missa per orbem / ferrea belligeri
conpescat limina Iani.
- 7-8 *hactenus – fores*: de deuren van de tempel van Janus stonden open ten tijde van
oorlog en waren gesloten in vreedstijd.
- 13 enz. *Belgia = Belgica* (zie bijv. nr. 99 vs. 3 enz.). De vorm *Belgia* ook in de *Auriacus*
van Daniël Heinsius.
- 22 *Palinurus in undis*: Verg. *Aen.* 3,202: ... media Palinurus in unda. – Palinurus
was de stuurman op het schip van Aeneas. Vgl. vss. 48-49 en nr. 96 vss. 46-62.
Het beeld van Maurits als stuurman op het schip van staat temidden van de
woelige zee was waarschijnlijk algemeen bekend. Vgl. de volgende versregels
over Maurits uit een pamflet uit 1609, aangehaald door Bax (*Prins Maurits in
de volksmeening der 16e en 17e eeuw*, p. 188):
- [...]
Dat als een Stierman wijs en verre-siende Heere
Hy het Vereenighd' Schip uyt 's Oorloghs woeste Zee
(Met Gods hulp) heeft ghebracht op 's Vredes stille Ree.
- 24 *ingentes ... Belgia poenas*: vgl. nr. 99 vs. 25.
- 24 *poenas*: de moeilijke tijden werden gezien als straf van God; vgl. bijv. Kist, *Neêr-
land's bededagen*, dl. 2 p. 43: 'de straffen ende noeden, die Hy om onze zonden
ouer ons heeft laten comen'; p. 73: 'Godts gramschap ende welverdiende straffe
over dese Landen'.
- 27-28 *hancce ... Iliadem*: misschien dacht Huygens aan het adagium 'Ilias malorum'
(Erasmus, *Adagia*, nr. 226). Vgl. nr. 99 vs. 36.
- 37-38 *sine – gentes*: Ov. *Met.* 1,99-100: ... sine militis usu / mollia securae peragebant
otia gentes (over de gouden eeuw).
- 40 vgl. vs. 87.
- 41-46 vgl. *Resolutiën der Staten-Generaal 1593-1595*, p. 182: '29 Augustus [1594] ver-
welkomden de Staten Maurits en wenschten hem geluk met de behaalde suc-
cessen'; *Res. St.-Gen.* 1596-1597, p. 53: 'Den eersten dach Septembris 1596 zijn
d'heeren Staten Generael collegialiter geweest congratuleren Zyne Ex^{cie}. van
zyne wedercompste ende hebben hem bedanct van de moyete, by d'selve geno-
men tot defensie van den lande'; *Res. St.-Gen.* 1600-1601, p. 66: '7 September
[1600] werd goedgevonden, dat men Maurits 'staetsgewijs' zou verwelkomen'.
- 43 *purpurea ... tiara*: waarschijnlijk heeft Huygens een bepaald hoofddeksel voor
ogen gehad dat inderdaad op dat moment door de prins werd gedragen.
- 47 *patriae tutor*: vgl. Bax, a.w., p. 49: de aanduiding 'tutor patriae' in een gedicht
van Jacobus Adamaeus. Zie ook a.w., p. 77, waar Hoofts typering 'Beschermer
van de Vry-vereeende Nederlanden' uit zijn gedicht 'Op het Bestandt' (vs. 110)
wordt aangehaald.
- 48-49 zie comm. bij vs. 22.

- 50-51 *quae – tumultu*: in 1585 zond Elizabeth een hulpleger naar de Nederlanden onder leiding van Robert Dudley, graaf van Leicester. Vgl. vs. 91.
- 51 *flagrante tumultu*: Verg. *Aen.* 11,225: Hos inter motus, medio in flagrante tumultu.
- 54 vgl. nr. 93 vs. 6.
- 54 *insula dives opum*: Verg. *Aen.* 2,22: insula, diues opum Priami dum regna manebant.
- 54 *gelidis ... Britannis*: Hor. *Carm.* 4,5,25: quis Parthum paveat, quis gelidum Scythen.
- 57 *Jacobus*: Jacobus I (1566-1625), vanaf 1567 als Jacobus VI koning van Schotland, vanaf 1603 tevens koning van Engeland en Ierland (vgl. de toespelingen op zijn drievoudig koningschap in nr. 121 vs. 1 en nr. 122 vss. 5-6).
- 60-69 voor *adamas* als beeld van onveranderlijkheid zie bijv. Sen. *Dial.* 2,3,5: Quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duritia est nec secari adamas aut caedi uel deteri potest [...] ita sapientis animus solidus est [...]. – Vgl. de toespraak die de Britse ambassadeur in Den Haag, Sir Ralph Winwood, hield tijdens de plechtigheid: ‘Sijne Ma^t. en soude gheen grooter ghetuyghenisse connen gheven [...] van sijne hertelicke begeerte, dat het Verbondt t’welck daer is tusschen sijne Croonen ende uwer Ed. Mo. Provintien ten eeuwigen daghen onverbrekelijck mach blijven dueren’ (Knuttel pamflet nr. 2044 p. 6).
- 60-61 *expressas – litterulas*: vgl. Baudartius, *Memoryen*, dl. 1 boek 5 p. 12: ‘den Hoosebant [...] sijnde den gront blauw Fluweel, daer op dese woorden staen van Diamanten t’samen gevoecht, Hony soit qui mal y pense’. Deze beschrijving betreft de kouseband die Frederik van de Palts krijgt. Over die van Maurits luidt het: ‘de voornoemde Gartier ofte Coussebant [...] sijnde van blauw Fluweel [...], vol gout ende costelicke Diamanten [...] daer op dese woorden gheschreven staen, Honi soit qui mal y pense’ (a.w., dl. 1 boek 5 p. 18; vgl. Knuttel pamflet nr. 2044 p. 6-7). Men mag aannemen dat ook in dit geval de letters samengesteld zijn uit diamanten.
- 60 *adamante perenni*: Ov. *Met.* 15,813-814: invenies illic incisa adamante perenni / fata tui generis ...
- 62 *artificum manus*: Verg. *Aen.* 1,455-456: artificumque manus inter se operumque laborem / miratur ...
- 65 *{Indae} ... gemmae*: India gold als een land rijk aan edelstenen, waaronder diamanten.
- 68 *invidiosa vetustas*: Ov. *Met.* 15,234: tempus edax rerum, tuque, invidiosa vetustas.
- 71 *summi regnator Olympi*: Verg. *Aen.* 7,558: haud pater ille uelit, summi regnator Olympi.
- 72-75 *dies ... albo ... digna lapillo*: de Thraciërs zouden de dagen hebben gemerkt met witte of zwarte stenen al naar gelang ze blijdschap of droefheid brachten (Plin. *Nat.* 7,131; vgl. bijv. Pers. 2,1).

- 78-81 Baudartius spreekt over 'een seer ordentlijcke salve van Musquettades der Soldaten, die alle in ordre stonden beneden op 't binnen-Hof, welcke salve terstond ghevolcht sijnde met een ander salve vande Schutterije vanden Haghe, staende op't buyten hof, is stracx daer aen by ordre ghelost ende afgheschoten alle het grof gheschut' [*welcke salve – buyten hof* is een absolute participiumconstructie, die inversie veroorzaakt in het erop volgende gedeelte]. 's Avonds werden 'Pecktonnen ende vroylijcke vyeren' aangestoken (a.w., dl. 1 boek 5 p. 19).
- 79 *compita flammis*: Stat. *Silv.* 1,2,231: fronde virent postes, efulgent compita flammis.
- 87 vgl. vs. 40.
- 91 vgl. vss. 50-51.

93 ←24 02 1613 *Ged.*, dl. 1 p. 44

TOELICHTING Een propemptikon voor Frederik Hendrik, met de voor dit type gedicht kenmerkende bede aan de god van de winden en de god van de zee.

In oktober 1612 stak Frederik v, keurvorst van de Palts, over naar Engeland, waar hij in het huwelijk zou treden met Elizabeth Stuart, de dochter van Jacobus I. Frederik Hendrik maakte deel uit van het gezelschap dat hem op de overtocht begeleidde (Oman, *Elizabeth of Bohemia*, p. 58). De prins keerde in december terug naar Den Haag (*Calendar of State Papers, Domestic*, p. 161, 10-12-1612, *Calendar of State Papers, Venice*, dl. 12 p. 462, 21-12-1612) en op 4 februari 1613 is hij aanwezig bij de feestelijke gebeurtenis waarover nr. 92 handelt (Baudartius, *Memoryen*, dl. 1 boek 5 p. 17). Op 5 februari schrijft Oldenbarnevelt dat Frederik Hendrik wederom naar Engeland zal gaan om op te treden als plaatsvervanger van Maurits bij de plechtigheid op Windsor Castle op 17 februari (zie toel. bij nr. 92) en tevens om het huwelijk van Frederik van de Palts en Elizabeth bij te wonen (Veenendaal, *Johan van Oldenbarnevelt*, dl. 2 p. 535; zie ook *Resolutiën der Staten-Generaal 1613-1616*, p. 21-22). Het gedicht zal betrekking hebben op deze reis.

Op 14 februari schrijft de Nederlandse ambassadeur in Engeland, Noël de Caron, aan Oldenbarnevelt in een postscriptum bij een brief van 12 februari:

Sijne Mat. verlanckt wel seer naer de compste van S. Ex.^e prince Henry, vraecht bij naest alle uuyre hoe de wint is. De gereetschappen sijn ende worden te Winsor all gedaen, soodat het quaelijc te uuytstellen sal wesen. (Veenendaal, *Johan van Oldenbarnevelt*, dl. 2 p. 538)

Frederik Hendrik komt te laat en graaf Lodewijk van Nassau treedt op als Maurits' plaatsvervanger (Van Deursen, *Honni soit qui mal y pense?*, p. 118).

Opmerkelijk genoeg spreekt Huygens alleen over het bijwonen van het huwelijk als doel van de reis. Misschien is het gedicht pas geschreven toen al duidelijk was dat Frederik Hendrik te laat zou komen voor de plechtigheid te Windsor. De prins was wel op tijd voor de huwelijksvoltrekking, die plaats vond op Valentijnsdag 1613 oude stijl, dit is 24 februari nieuwe stijl. In een gedrukt verslag van het huwelijk en de gebeurtenissen daaromheen wordt verschillende malen melding gemaakt van zijn aanwezigheid (*Beschreibung der Reiß*, p. 45, 47, 48 en 52).

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING Vóór 24 februari 1613.

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIIa-1, 1613/3r-3v.

COMMENTAAR

1 *ventorum pater*: Hor. *Carm.* 1,3,3 (propemptikon voor Vergilius): ventorumque regat pater.

2 *qui sorte tenes*: Janus Secundus, *Silvae* 2,3: ... et livida regna / Qui data sorte tenes ... (eveneens gericht tot Neptunus).

3-4 *mollia fandi tempora*: Verg. *Aen.* 4,293-294: ... quae mollissima fandi / tempora ...

6 vgl. nr. 92 vs. 54

10 *praestanti corpore nympham*: Verg. *Aen.* 1,71: sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae.

27 *caerula verrit*: Verg. *Aen.* 3,208; 4,583: adnixa torquent spumas et caerula uerrunt; Lucan. 3,542: ... tum caerula uerrunt.

33 *rapit impetus undas*: Ov. *Trist.* 1,4,15: sic non quo voluit, sed quo rapit impetus undae, / aurigam video vela dedisse rati.

34-36 *nulla – penates*: in Verg. *Aen.* 1,50-75 draagt Juno Aeolus op de winden te ontke-
tenen om te voorkomen dat Aeneas, die op weg is naar Italië, zijn doel bereikt.
Zij haat immers de Trojanen (*Aen.* 1,12-33).

34 *divum regina*: Verg. *Aen.* 1,46: ast ego, quae diuum incedo regina Iouisque / et
soror et coniunx ...

35-36 Verg. *Aen.* 1,67-68: gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat aequor / Ilium in
Italiam portans victosque penatis.

39 *erecto ... carbasa malo*: Lucan. 9,324: tum, quarum recto deprendit carbasa
malo, / eripuit nautis ...

TOELICHTING

Johan Dedel schreef zich op 14 mei 1604 als vijftienjarige in aan de juridische faculteit van de Leidse universiteit. Na enige tijd gestudeerd te hebben wilde hij praktijkervaring opdoen aan het Hof van Holland. Vanaf november 1606 woont hij in bij de familie Huygens en combineert hij zijn juridische bezigheden met het geven van onderwijs aan Maurits en Constantijn. In juni 1613 schrijft hij zich opnieuw in aan de Leidse universiteit, waar hij op 8 juli 1613 zijn disputatie pro gradu houdt (Ahsmann, *Collegia en colleges*, p. 494; *Mijn jeugd*, p. 35). In strijd met dit laatste gegeven is een passage uit de jeugdautobiografie, waar Huygens schrijft dat Dedel in augustus 1613 ontslag nam als huisleraar en *daarna* zijn disputatie hield (*Mijn jeugd*, p. 120). Dit moet een vergissing zijn.

Een exemplaar van Dedels disputatie (de gedrukte stellingen die hij vooraf heeft moeten verspreiden) bevindt zich in de Stadtbibliothek te Mainz. Mevr. mr. M. Ahsmann was zo vriendelijk mij hiervan een kopie ter beschikking te stellen. De versozijde van het titelblad bevat een opdracht aan Huygens' vader. Op de stellingen volgen twee gedichten ter felicitatie. Het eerste is een Latijns gedicht in hendecasyllaben van Maurits Huygens. Het tweede is een Grieks epigram geschreven door diens broer (vgl. misschien *Mijn jeugd*, p. 57, over publikatie van Griekse poëzie):

Τῷ ἀντῷ.
 Θαυμάζοντος ὄλου τόν σου νόον ἄγλαον ὄχλου,
 Τήν τέ σου εὐμαθίαν, τήν τέ σου εὐλογίαν,
 Τοῦτο Νέοι παρά σου μύζειν μοι ΙΑΝΕ δοκοῦσι,
 Τ' ΟΥΝΟΜΑ ΜΕΝ ΔΗΔΕΛ, ΔΑΙΔΑΛΟΣ ΕΣΤΙ ΦΥΣΙΝ.
 Κωνσταντίνος ὁ Ὑγενίδης.

(Vert.:

Aan dezelfde.

De hele menigte bewondert uw geweldig verstand – uw scherpzinnigheid, uw woordkeuze – en het komt mij voor, Johan, dat de jongelui 'om u heen dit murmelen: hij heet wel Dedel, maar naar zijn aard is hij Daedalus*.

Constantijn Huygens.)

*Vgl. *Mijn jeugd* p. 130, waar Cornelis Drebbel een Daedalus (d.w.z. 'creatief persoon') wordt genoemd. Zie ook Erasmus, *Adagia*, nr. 1262: 'Daedali opera'.

Huygens' Latijnse gelukwens is niet in de disputatie opgenomen, maar afzonderlijk gedrukt, zoals wel meer met dergelijke poëzie gebeurde (Ahsmann, a.w., p. 298).

In het middelste gedeelte vraagt Huygens de Leidse universiteit en in het bijzonder de juridische faculteit om erkenning van Dedels verdiensten. Daaromheen staan twee kortere gedichten in een ander metrum, die als begeleidend

schrijven opgevat kunnen worden. Uit het eerste is op te maken dat het Dedels initiatief is geweest de gelukwens openbaar te maken.

METRUM Dactylische hexameter (vss. 29-66) en trimeter purus, d.w.z. een jambische trimeter waarvan iedere versvoet een zuivere jambe is (vss. 1-28 en 67-79).

DATERING Op of rond 8 juli 1613.

OVERLEVERING

D K.A. XLIIIa-1, 1613/9r-10v.
Het gedicht beslaat één dubbel gevouwen blad zonder impressum. De versiering aan het slot komt eveneens voor in werk gedrukt bij de landsdrukker Aelbrecht Hendricksz. en diens schoonzoon Hillebrant Jacobsz. van Wouw, die geleidelijk aan het werk van de ander heeft overgenomen (U.B. Leiden Thysius 2169 nr. 23; Knuttel pamfletten nrs. 2043, 2044, 2064, 2074; over beide drukkers zie Kossmann, *De boekhandel te 's-Gravenhage*, p. 178-180, 451-457). De overeenkomst betreft ook details zoals een kleine onderbreking in een lijn.

COMMENTAAR

- 9 *biverticis ... montis*: de Parnassus.
10 *Delphicus ... deus*: Apollo.
23 *Thalia*: een der Muzen.
31 vgl. nr. 92 vs. 5.
33 *Latiae facundia linguae*: Ov. *Pont.* 2,3,75.
44 *Castaliosque ... latices*: Lucan. 5,125: *Castalios circum latices nemorumque recessus*. – Castalia was een bron gewijd aan Apollo en de Muzen.
45-50 blijkbaar hield Dedel tijdens zijn eerste verblijf in Leiden (zie toel.) een oefendisputatie (Ahsmann, *Collegia en colleges*, p. 288).
46 *ardua ... Themidos sacraria vestrae*: d.w.z. het podium of spreekgestoelte dat bij disputaties werd gebruikt?
46 *Themis*: godin van de gerechtigheid.
47-48 *ceu medio – fundamento*: Verg. *Aen.* 10,693-696:

ille uelut rupes uastum quae prodit in aequor,
obuia uentorum furiis expostaque ponto,
uim cunctam atque minas perfert caelique marisque
ipsa immota manens ...

49-50 *crebras – sagittas*: ‘It appears [...] that battle metaphors relating to the defense of the disputation [...] are common property’ (Rabbie-Ahsmann, ‘Astraea Lugduno-Batava’, p. 110).
51 *potissit = possit*.

55-57	eveneens een gebruikelijk bestanddeel van gedichten bij disputaties (Rabbie-Ahsmann, a.w., p. 111).
55	<i>patriosque penates</i> : Verg. <i>Aen.</i> 2,717; Hor. <i>Serm.</i> 2,5,4
58-66	Huygens doelt hier op Dedels loopbaan na de eerste fase van zijn studie (zie toel.). Het vertrek uit de haven is het moment waarop hij Leiden verliet om in Den Haag praktijkervaring op te doen. De terugkeer naar de bekende kust is de terugkeer naar Leiden in verband met de disputatie.
60	<i>solvit retinacula</i> : Ov. <i>Met.</i> 15,696: <i>torta coronatae solvunt retinacula navis.</i>
62	<i>post varios casus</i> : Verg. <i>Aen.</i> 1,204: <i>per varios casus ...</i>
65	<i>considerare portu</i> : Verg. <i>Aen.</i> 3,378.
66	<i>optata ... potiatur harena</i> : Verg. <i>Aen.</i> 1,172: <i>egressi optata potiuntur Troes harena.</i>
79	<i>fuas = sis.</i>

95 ←04 09 1613 *Ged.*, dl. 1 p. 48

TOELICHTING Een afscheidsgedicht, geschreven toen de familie Huygens in 1613 verhuisde naar de Poten (*Dagb.* p. 8, hs. A: 'Primus annus in Pooten', in de marge bij de aantekeningen over 1613). Het afscheid betreft niet het geboortehuis in de Nobelstraat (Smit, *De grootmeester van woord- en snarenspeel*, p. 36; Strengholt, *Constantier*, p. 24), maar naar alle waarschijnlijkheid een huis gelegen aan de Vijverberg (Ter Meer, 'Het geboortehuis van Constantijn Huygens'). Aangezien het een 'hardvochtige meester' heeft, wiens geldzucht oorzaak is van de verhuizing, mag worden aangenomen dat het een huurhuis was.
'Constantijns afscheid van het huis [...] was vooral een afscheid aan de tuin', aldus Smit (a.w., l.c.). Een idyllische sfeer wordt opgeroepen door de vermelding van Phyllis en Amaryllis (vs. 8), de dryaden (vs. 9) en het Tempe-dal (vs. 10).

METRUM Hendecasyllabus.

DATERING De ondertekening bevat het jaartal 1613. De leeftijd is nu niet meer leesbaar, maar was dat mogelijk nog wel toen de handschriften werden geordend. In dat geval heeft er 16 gestaan, wat een datering vóór 4 september 1613 impliceert. Dit zou in overeenstemming zijn met de mededeling dat appels, peren en pruimen nog niet rijp zijn (vss. 22-23).

OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1613/7r.

COMMENTAAR

- 1, 35 *cara*: het laatste woord van het gedicht spelt Huygens zonder *h* terwijl hij de beide andere keren *chara* schrijft. Misschien wilde hij op deze wijze het betekenisverschil markeren.
- 2 *scena*: blijkens de context iets waarover klimplanten kunnen groeien zodat een schaduwrijke plaats ontstaat. Vgl. Spanoghe dl. 3 p. 61 s.v. *scena*: 'hutte; lommer-huisken; prieel'.
- 4 *lupulus*: hop, als klimplant inderdaad mogelijk de begroeiing van een berceau of prieel. Een dergelijke toepassing van hop niet in Dodonaeus, *Cruijdeboeck* (Antwerpen 1554, reprint 1978, p. 435-436), wel in een hedendaags handboek: 'Vanwege zijn dicht en sappig groen gebladerte wordt hop meestal toegepast als bescherming tegen inkijk, zon en wind' (Karl Ludwig, *Klim- en leiplanten*. Ede [enz.] 1991, p. 94).
- 10 *Thessala ... Tempe*: zie comm. bij nr. 76 vs. 93.
- 22 *mitia poma*: Verg. *Ecl.* 1,80: ... sunt nobis mitia poma.
- 32 *auri sacra fames*: Verg. *Aen.* 3,56-57: ... quid non mortalia pectora cogis, / auri sacra fames!...

96

←04 09 1613

Ged., dl. 1 p. 49

TOELICHTING

Jean-Louis of Giovan Luigi Calandrini, aan wie deze brief in dichtvorm is gericht, werd geboren in 1585 in Frankfurt. Hij stamt uit een Italiaanse familie die heeft moeten uitwijken omdat ze voor het protestants geloof koos (Bachrach, *Sir Constantine Huygens*, p. 61; Luzzati Laganà, 'Giovanni Calandrini', p. 453). De vader van deze Jean-Louis komt voor in Huygens' jeugdautobiografie als gastheer van de muzikale bijeenkomsten onder leiding van Jan Pieterszoon Sweelinck. Het was op een van die bijeenkomsten dat de toen zes- of zevenjarige Constantijn onder het musiceren de draad kwijt raakte en daarna niet meer verder wilde spelen (*Mijn jeugd*, p. 25-26). Muzikale belangstelling had ook de zoon, Jean-Louis. Dit blijkt uit de woorden waarmee Sweelinck eind 1611 een van zijn werken aan hem opdraagt, en eigenlijk ook al uit het feit dat hij het werk opgedragen krijgt (Dekker, 'J. Pzn. Sweelinck en zijn Collegium Musicum', p. 291).

Tot 1612 was Jean-Louis Calandrini een geregelde gast van de familie Huygens (*Br.*, dl. 2 nr. 2227). Daarna vestigt hij zich als zakenman in Genève, waar hij groot aanzien verwerft. Luzzati Laganà typeert hem als een veelzijdig man, die contact hield met de geletterde wereld, in welk verband ook Huygens wordt genoemd ('Giovanni Calandrini', p. 454). Hij was elf jaar ouder dan Constantijn, die een leeftijdgenoot was van een broer van Jean-Louis, Cesare. Met deze laatste heeft Huygens eveneens contact gehad (*Br.*, passim).

Jean-Louis Calandrini brengt het gedicht in later jaren verschillende malen ter sprake in zijn correspondentie met Huygens. Deze brieven, waarnaar ook

Worp verwijst, bevinden zich in de u.b. te Leiden (sign. HUG 37/J.L. Calandrini, nrs. 1-14). Zie hierover Ter Meer, 'De vriendschap tussen Huygens en Jean-Louis Calandrini'.

- METRUM Dactylische hexameter.
- DATERING Blijkens het onderschrift tussen 1 januari en 4 september 1613. In de vergelijking uit vss. 15-18 heeft de winter sneeuwvlokken uitgestort (*fudit*) en zal de herfst druiven voortbrengen (*dabit*). Het gedicht zal in de lente of zomer zijn geschreven.
- OVERLEVERING
h u.b. Leiden sign. HUG 37/J.L. Calandrini nr. 16.
Over de lotgevallen van Huygens' autograaf, die niet is overgeleverd, en over de mogelijke herkomst van de apograaf, zie Ter Meer, a.w., p. 128-131.
- COMMENTAAR
- 3 *optatam – metam*: Hor. *Ars* 412: qui studet optatam cursu contingere metam.
11-14 Uiting van bescheidenheid; dat Huygens in vss. 7b-10 niet een bezwaar heeft verzonnen en het stilzwijgen in het verleden terecht was, blijkt uit de geringe kwaliteit van het gedicht dat hij nu aan Calandrini stuurt.
- 12 *nodum in levi ... scirpo*: Erasmus, *Adagia*, nr. 1376: 'Nodum in scirpo quaeris'.
15-19 Janus Secundus, *Epist.* 2,1,14-20:
Ver blandum auricomis flores quot gignit in hortis,
Quot profert aestas Cereales torrida spicas,
Quot modo produxit tumidos in vite racemos
Autumnus genitor, quot dulcia poma, quot idem
Decussit flavas ventosus ab arbore frondes,
Quot modo fundet hiems niveos cum grandine floccos;
Tot tibi sint, pluresque dato pro munere grates.
- 15 *immixta grandine*: Verg. *Aen.* 4,120: ... nigrantem commixta grandine nimum;
4,161: ... commixta grandine nimum.
- 16, 19 *quot – frondes ... tot – salutes*: Janus Secundus, *Epist.* 2,3,5 en 8: Accipe Maclinia missas tot ab urbe salutes [...] Pingere quot verna solitus super arbore frondes.
- 17 *Cerealia munera*: Ov. *Pont.* 3,8,11: Femina pro lana Cerealia munera frangit.
20-21 *dum lumine – penates*: Calandrini was vaak te gast bij de familie Huygens; zie toel.
- 26 *placido ... murmure*: Stigelius, *Epithalamion*, in: Sabinus, *Poemata* 1606, p. 348 vs. 28: Et viridem placido murmure pulset [sc. rivus] humum.
- 28 *cum compare dulci*: Janus Secundus, *Eleg.* 2,8,1: Lectule, qui domini lentum sine compare dulci / Pondus habes ... – Calandrini was op 19 juli 1612 getrouwd met Caterina Turretini (Luzzati Laganà, 'Giovanni Calandrini', p. 454).

- 46-62 Huygens vergelijkt zichzelf met een passagier op een schip dat misschien buiten zijn kennis allerlei wederwaardigheden beleeft. Het schip verbeeldt het vaderland. Bij de stuurman ligt het voor de hand aan Maurits te denken. Vgl. nr. 92 vss. 22 en 48-49; zie ook 'Scheeps-praet' vss. 23-24: 'Wat sou 't schaen of wij all sliepen, / Waecte Schipper Mouring noch!' (*Ged.*, dl. 2 p. 127).
- 46 *mediis ... Palinurus in undis*: zie aant. bij nr. 92 vs. 22.
- 47 *clavo affixus*: Verg. *Aen.* 5,852: ... clauumque adfixus et haerens / nusquam amittebat [sc. Palinurus]...
- 50 *somno vinoque sepultus*: Verg. *Aen.* 2,265: invadunt urbem somno vinoque sepultam.
- 58 *mollia securis ... otia libris*: Ov. *Met.* 1,99-100: ... sine militis usu / mollia securae peragebant otia gentes.
- 70 *suffusa pudore*: Ov. *Her.* 21,111: ... confusa pudore.
- 72 *doctas ... aures*: Ov. *Pont.* 4,5,1: Ite, leues elegi, doctas ad consulis aures.

97

←04 09 1613

Ged., dl. 1 p. 53

TOELICHTING

Beide gedichten zijn uitgegeven door J.P.N. Land in een bijlage bij zijn artikel uit 1885 over Huygens-handschriften in de British Library ('Over papieren van Constantijn Huygens en zijne zonen', p. 66-67). Land laat de mogelijkheid open dat Huygens' oudste zoon (Constantijn jr.) de auteur van het zesregelige *Pro lepido insulsum* is geweest (a.w., p. 55 n. 2 en p. 67; Boot, 'Hugeniana', p. 105). De ondertekening bevat namelijk wel naam en leeftijd, maar geen jaartal. Er is evenwel geen reden het auteurschap van het versje ter discussie te stellen, gezien de hand waarin het is geschreven.

Achter 'Johannes Couperus, Anglus' gaat volgens Bachrach John Cooper schuil, die zichzelf in Italiaanse trant John Coprario noemde (*Sir Constantine Huygens and Britain*, p. 67-69; over Coprario: Field, 'John Coprario'). In het voorjaar van 1613 maakte deze Engelse musicus deel uit van het gezelschap dat Frederik van de Palts en Elizabeth Stuart begeleidde naar Duitsland na hun huwelijk in Engeland (a.w., p. 68). Zijn gedicht heeft wellicht betrekking op de terugreis daarna.

Bachrachs identificatie is door de muzikwetenschap overgenomen, allereerst door Thurston Dart in een bespreking van Bachrachs boek in het tijdschrift *Music & Letters* (1963). Dezelfde auteur wees in 1970 op een in 1613 gepubliceerd verslag van het zojuist bedoelde huwelijk en de gebeurtenissen daaromheen (*Beschreibung der Reiß* – vgl. toel. bij nr. 93); daarin wordt Coprario vermeld bij de personen die met het paar meereisden naar Duitsland (Dart, 'Two English musicians in Heidelberg').

In zijn artikel 'Autographs of John Coprario' uit 1975 komt Richard Charteris op grond van vergelijking met een brief uit 1607 tot de conclusie dat het

manuscript met het gedicht van Coprario geen autograaf is. Charteris trekt de identificatie van 'Johannes Couperus, Anglus' met John Coprario niet in twijfel, ook niet in de 'Biographical introduction' die hij vooraf laat gaan aan de catalogus van het werk van Coprario die hij publiceerde in 1977 (*John Coprario. A thematic catalogue*, p. 23-24).

Land typeert de maker van het epigram als een navolger van Martialis (a.w., p. 67). Bachrach omschrijft het als een 'hyper-modest' epigram (a.w., p. 67).

- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Voorjaar of zomer 1613 (zie boven), vóór 4 september 1613.
- OVERLEVERING
H British Library Add. MS 22953, fol. 26 (microfilm Koninklijke Bibliotheek Den Haag).
Huygens noteerde zijn versje naast het gedicht van Coprario.
- COMMENTAAR
- 1 *Post varios casus*: Verg. *Aen.* 1,204: per varios casus ...
3 *pelagoque remenso*: Verg. *Aen.* 2,181.
7 *Arion*: zanger uit de Griekse oudheid, die op zee werd beroofd door de bemanning van het schip waarmee hij voer. Met de dood voor ogen vroeg hij toestemming om nog één lied te zingen. Het lied kon de zeelui niet vermurwen, maar lokte wel een dolfijn naar het schip, die Arion vervolgens aan land bracht.
12 *si qua fides*: Verg. *Aen.* 3,434.
13 dit verwijst naar het geval van Arion.
14 *vota precesque*: Verg. *Aen.* 6,51: ... cessas in vota precesque; 11,158: vota precesque ...
3 *Cape – nummos*: in het handschrift gemarkeerd door een ander type schrift.
- 98 ← 04 09 1613 *Ged.*, dl. 1 p. 51
- TOELICHTING Op het Hollandse strand wordt een wedren met paarden gehouden. Phoebus vindt de dieren geschikt om de zonnewagen te trekken. Daarom mogen de paarden die dat tot dan toe deden gaan waarheen ze willen.
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Tussen 1 januari en 4 september 1613.
- OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1613/8r.

- TOELICHTING Een nieuwjaarsgedicht (vgl. toel. bij nr. 74). Huygens richt zich tot de Raad van State, waarvan zijn vader secretaris was. Hij beseft dat hij daarmee nogal hoog grijpt en wel eens wrevel zou kunnen opwekken. Het verwijt dat men hem zou kunnen maken legt hij in de mond van een fictieve tegenstander. Huygens gebruikt voor deze rol een knorrige oude man.
De eigenlijke nieuwjaarswens beslaat, evenals in nr. 100, slechts één distichon (vss. 43-44). De tekst neemt hier en daar het karakter van een lofdicht aan. De Raad van State was nauw betrokken bij de oorlogvoering.
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Op of kort voor 31 december 1613.
- OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1613/11r en 12r-12v.
- COMMENTAAR
- 16 *surgis ab Eoo ... sinu*: Janus Secundus, *Fragmenta/Discreta quaedam disticha*: Surgit ab Eoo limine flava dies.
- 17/19 *Forsitan hic aliquis ... dicat*: vgl. de introductie van een mogelijke tegenwerping in Hor. *Serm.* 1,3,19: ... nunc aliquis dicat mihi ...; Pers. 3,77-78: hic aliquis ... / dicat ...; Juv. 1,150: ... dices hic forsitan ...
- 17 *longa senectus*: Juv. 10,190-191: sed quam continuis et quantis longa senectus / plena malis! ...
- 18 *traxerit – supercilium*: Plaut. *Rud.* 317-318: ... senem ... / tortis superciliis, contracta fronte ...
- 23-24 Huygens doelt op geheugenverlies als gevolg van ouderdom.
- 25 *ingentes ... Belgica poenas*: vgl. nr. 92 vs. 24.
- 27-28 *si quis – inspiciat*: uiteindelijk hebben niet mensen, maar heeft God het volk verlost.
- 34 *feri*: i.p.v. *ferri* omwille van het metrum?
- 36 *immensa ... Iliade*: misschien dacht Huygens in verband met de gruwelen van Alva's bewind aan het adagium 'Ilias malorum' (Erasmus, *Adagia*, nr. 226). Vgl. nr. 92 vss. 27-28.
- 37-38 zie comm. bij nr. 73 vss. 1-6.
- 39 *Lectis cadat ancora velis*: vgl. voor de beeldspraak bijv. Ov. *Ars* 1,772: Hic teneat nostras ancora iacta rates.
- 44 *gens inimica*: Verg. *Aen.* 1,67: gens inimica mihi ...

- TOELICHTING Een nieuwjaarsgedicht voor Huygens' vader (vgl. toel. bij nr. 74), geïnspireerd op de klassieke satire (Ter Meer, *Twee vroege nieuwjaarsgedichten*, p. VIII-XI). Zowel Persius (satire 2) als Juvenalis (satire 10) hebben de dwaze gebeden van de mensen gehekelde. Juvenalis betoogt dat de mensen zich onvoldoende bewust zijn van de gevolgen van hun gebeden wanneer die verhoord zouden worden. Hij wijst in dit verband onder meer op de nadelen van een lang leven (10,188-288).
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Op of kort na 1 januari 1614.
- OVERLEVERING
H1 K.A. XLIIIa-1, 1614/2r;
H2 K.A. XLIIIa-1, 1614/3r-3v = basistekst.
- COMMENTAAR
- 3 de nieuwjaarswens is niet geschreven in de hoop daarvoor van vader een beloning te ontvangen (Ter Meer, 'Huygens' eerste pennevruchten', p. 330-331).
- 3 *cura peculii*: Verg. *Ecl.* 1,32: nec spes libertatis erat nec cura peculi; Hor. *Ars* 330-331: ... haec animos aerugo et cura peculi / cum semel imbuerit ...
- 5 *ego cum – exit*: Pers. 1,45-47: non ego cum scribo, si forte quid aptius exit, / ... / laudari metuam.
- 8 *rauco – foro*: woorden waarmee al zo veel dichters hebben willen pronken en die daarom voor het publiek niets nieuws meer hebben.
- 8 *rauco ... foro*: Juv. 8,58-59: ... facili cui plurima palma / feruet et exultat rauco uictoria circo.
- 9 *pia cura*: Ov. *Am.* 2,16,47: Siqua mei tamen est in te pia cura relictis; [Tib.] 3,17,1: Estne tibi, Cerinthe, tuae pia cura puellae.
- 11-12 Drie jaar eerder had Huygens de schikgodinnen gevraagd de levensdraad van zijn vader pas te verbreken wanneer hij een hoogbejaard man zou zijn, en zijn moeder zo oud als Nestor te laten worden (nr. 76 vss. 133-136). Nu doet hij een dergelijke wens af als een standaardfrase die goed is voor leerlingen die op school oefeningen moeten maken.
- 11 *Nestoreos*: de Griekse vorst Nestor nam op hoge leeftijd deel aan de Trojaanse oorlog.
- 12 *sedula turba*: Ov. *Rem.* 182: nec desunt comites, sedula turba, canes; Tib. 1,4,80: deducat iuvenum sedula turba senem.
- 13-14 *Tibi forsā – dies*: het staat niet vast dat een lang leven voor Christiaan Huygens sr. wenselijk is. Het is immers onzeker hoe dat leven eruit zal zien. Mogelijk denkt Huygens in het bijzonder aan de gezondheidstoestand van zijn vader.

	Christiaan Huygens sr. werd vaak gekweld door aanvallen van jicht (zie nr. 91 vss. 5-6).
15	<i>non ignara futuri</i> : Verg. <i>Aen.</i> 4,508: effigiemque toro locat haud ignara futuri; Ov. <i>Met.</i> 15,815: et referam, ne sis etiamnum ignara futuri.
17-18	Zolang Huygens niet bekend is met de toekomst, durft hij voor zijn vader geen lang leven te vragen.
19	<i>natura negasti</i> : Ov. <i>Met.</i> 15,63-64: ... quae natura negabat / visibus humanis ...; enz.
21-22	<i>altera certe ... patet</i> : Juv. 10, 363-364: ... semita certe / tranquillae per uirtutem patet unica uitae. – Vgl. nr. 104 vss. 19-20.
101	30 08 1614 → <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 60 n. 1
TOELICHTING	<p>Karel van der Noot, commandant van Sluis en andere garnizoensplaatsen in Vlaanderen, overleed op 30 augustus 1614. Zijn graftombe bevond zich in de Sint-Janskerk te Sluis, die in 1811 door brand werd verwoest. Huygens vermeldt dat Van der Noot in de strijd ongeschonden is gebleven. Dit stond ook op zijn tombe (D., 'Iets over de graftombes in de voormalige St. Janskerk te Sluis', p. 193 n. 1: 'animo insuperabilis corpore illaesus'; Dorrenboom, 'Grafchriften in de Sint Janskerk te Sluis', p. 14: 'animo insuperabili (<i>ac</i>) corpore illaeso'; vgl. <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 60 n. 1).</p> <p>Huygens' vader was bevriend met de familie Van der Noot. Wanneer enkele maanden na de dood van Karel van der Noot diens dochter trouwt, krijgt Constantijn van zijn vader het verzoek een bruiloftsdicht te schrijven (<i>Mijn jeugd</i>, p. 121).</p>
METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	Na 30 augustus 1614.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	<p>K.A. XLIIIa-1, 1614/17r. Worp beschouwt nr. 101 als een kladversie van nr. 103. Dit kan omdat nr. 101 alleen is overgeleverd in een wat minder verzorgd handschrift en nr. 103 alleen in een nethandschrift. Gezien de eigen strekking van de beide epitafen lijkt het echter juist te spreken van verschillende gedichten.</p>
COMMENTAAR	
5	<i>velonga</i> : neologisme? Worp geeft de emendatie 'Praelonga'.
6	<i>Herculeaque – cadens</i> : Hercules sterft niet in een gevecht, maar wordt verteerd door het gif uit de mantel die Deianira hem ten geschenke had gegeven. Van der Noot sterft evenmin in de strijd; hij wordt verteerd door ziekte. De dood zal voor hem niet te vroeg zijn gekomen.

- 9-10 vgl. misschien Sen. *Herc. O.* 1161-1206, waar Hercules klaagt over de ontluisterende wijze waarop hij na zoveel heldendaden moet sterven: het was beter geweest dat een van de monsters die hij heeft bestreden hem had gedood.
- 102 30 08 1614→ *Ged.*, dl. 1 p. 60
- TOELICHTING Zie toel. bij nr. 101.
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Na 30 augustus 1614.
- OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1614/17v.
Het distichon is genoteerd in verzorgd schrift op de achterzijde van nr. 101.
- 103 30 08 1614→ *Ged.*, dl. 1 p. 60
- TOELICHTING Zie toel. bij nr. 101.
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Na 30 augustus 1614.
- OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1614/18r.
Zie de opmerking bij nr. 101 (overlevering).
- 104 ←04 09 1614 *Ged.*, dl. 1 p. 56
- TOELICHTING Klacht gericht aan Christiaan Huygens sr., die per schip vertrokken is voor een bezoek aan de Zuidelijke Nederlanden.
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Tussen 1 januari en 4 september 1614.
- OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1614/5r-5v.

COMMENTAAR

- 1-4 zie Verg. *Aen.* 4,584-629.
 4 de woorden verwaaien met dezelfde wind die het schip wegvoert. Vgl. Ov. *Met.* 8,134-135: ... an inania venti / verba ferunt idemque tuas, ingratae, carinas? Ov. *Rem.* 286: Inrita cum velis verba tulere noti.
 5 *ventis turgentia vela secundis*: Hor. *Carm.* 2,10,23-24: contrahes vento nimium secundo / turgida vela.
 5 *ventis ... vela secundis*: Verg. *Aen.* 3,683: ... ventis intendere vela secundis; 7,23: Neptunus ventis impleuit vela secundis.
 13-16 zie Ov. *Met.* 8,1-151: Scylla's vader Nisus, koning van Megara, bezat een haarlok die hem onoverwinbaar maakte. Wanneer koning Minos van Kreta de stad belegert, raakt Scylla geïmponeerd door de verschijning van de vijand die zij vanaf de muren gadeslaat. Ze vat liefde voor hem op en in de hoop hierdoor wederliefde te ontvangen, snijdt ze de haarlok van haar vader af zodat de stad kan worden veroverd. Wanneer ze Minos de haarlok brengt, wendt hij zich vol afschuw van haar af en nadat hij Megara heeft ingenomen, vertrekt hij onmiddellijk. De woorden vol zelfbeklag die Scylla hem naroept vanaf de kust, hebben geen effect. Dan volgt het moment waar het Huygens om te doen is (vss. 141-144):
- [...]
 insequar invitum puppimque amplexa recurvam
 per freta longa trahar.⁷ Vix dixerat, insilit undis
 consequiturque rates faciente cupidine vires
 Cnosiacaeque haeret comes invidiosa carinae.
- 16 *haesit*: i.p.v. *haesit* omwille van het metrum?
 19-20 *Certe – semita*: vgl. nr. 100 vss. 21-22.
 21-24 zie Hom. *Od.* 1-4: Telemachus doet op aanraden van Pallas Athene navraag omtrent zijn vader bij andere vorsten die deelgenomen hebben aan de strijd om Troje.
 21 *pertaesum – malorum*: jongelingen op Ithaca verspilden het vermogen van Odysseus en maakten Penelope het hof.
 23 Verg. *Aen.* 1,3: ... multum ille et terris iactatus et alto.

105

← 31 12 1614

Ged., dl. 1 p. 57

TOELICHTING

Het gedicht (besproken door Ahsmann, *Collegia en colleges*, p. 249-251) betreft de bestudering van de Instituten, waaraan Huygens op 19 mei 1614 was begonnen ter voorbereiding van de rechtenstudie (*Dagb.* p. 8, hs. A; p. 9, hs. C). Hij kreeg begeleiding van zijn oom Jacob Sweerts, de echtgenoot van Catharina Hoefnagel, de zuster van Constantijns moeder (*Dagb.* p. 8, hs. A; *De vita pro-*

pria 1,290-304; *Huygens herdacht*, p. 83, over Constantijns broer Maurits). De Instituten maken deel uit van het *Corpus iuris civilis*, dat is samengesteld ten tijde van keizer Justinianus (527-565). Ze zijn het beknoptste onderdeel hiervan en het meest geschikt voor de beginner (Spruit, ‘De Justiniaanse wetgeving’, p. 82).

Op 30 november 1614 geeft Hugo de Groot advies aan Christiaan Huygens sr. inzake studiemateriaal voor diens zonen (De Vos, ‘Grotius over een jeugdvers van Constantijn Huygens’; Ahsmann, a.w., p. 249-252; vgl. *De vita propria* 1,309). ‘De Instituten zaten er kennelijk goed in en de vraag was wat de jongens nu het beste verder konden bestuderen’ (Ahsmann, a.w., p. 250). Het gedicht dateert waarschijnlijk uit de maanden daarvoor.

Het door Huygens gebruikte beeld van een uurwerk met raderen van verschillende grootte en omloopsnelheid komt in een geheel ander verband voor in Dante’s *Divina commedia* (Paradiso 24,13-18; vgl. Meis, *Die alte Uhr*, dl. 2 p. 2).

METRUM	Jambische trimeter.
DATERING	Tussen 19 mei en 31 december 1614, waarschijnlijk voor 30 november.
OVERLEVERING	
<i>H</i> ₁	K.A. XLIIIa-1, 1614/7r-8r;
<i>H</i> ₂	K.A. XLIIIa-1, 1614/15r-16r = basistekst.
COMMENTAAR	
18-19	<i>Giphanii, Minsingerii</i> : over de bedoelde commentaren van Hubertus Giphanius (1534-1604) en van Joachim Mynsinger (1514-1588) zie Ahsmann, <i>Collegia en colleges</i> , p. 250.
33	<i>carecta</i> : met <i>carex</i> begroeid terrein; Spanoghe dl. 1 p. 140: ‘Carex, [...] helm’. Ook Ahsmann interpreteert ‘duinen’ (<i>Collegia en colleges</i> , p. 249).
35	Cic. <i>Off.</i> 3,1: P. Scipionem ... dicere solitum scripsit Cato ... numquam se minus otiosum esse quam cum otiosus, nec minus solum quam cum solus esset (dezelfde uitspraak in Cic. <i>Rep.</i> 1,27).
36	<i>Iustinianum profero</i> : misschien een uitgave in 12°, zoals vermeld in de veilingcatalogus van Huygens’ bibliotheek (<i>Catalogus der bibliotheek van Constantyn Huygens</i> , jur. 12° nr. 18).
37	<i>levi manu</i> : Erasmus, <i>Adagia</i> , nr. 327: ‘Molli brachio, levi brachio’.
38	<i>milio terebrando</i> : Erasmus, <i>Adagia</i> , nr. 3638: ‘Miliium terebrare’.
39	<i>Subtilitates, quae solent attexier</i> : de gedetailleerde annotaties bij de tekst van de <i>Instituten</i> in edities of in afzonderlijk gepubliceerde commentaren.
40	<i>quaestionibus</i> : aantekeningen bij het <i>Corpus iuris civilis</i> in de vorm van <i>quaestiones</i> , ‘vragen die naar aanleiding van de tekst gesteld kunnen worden’ (Feenstra, ‘Romeins recht en Europese rechtswetenschap’, p. 111).

- 46 *Giphanius*: zie comm. bij vss. 18-19.
 47 Uit de tijd van Justinianus dateert een Griekse bewerking van de Instituten, toegeschreven aan Theophilus (Spruit, 'De Justiniaanse wetgeving', p. 88-89). De uitgave die in 1608 te Lyon verscheen (Theophilus, *Institutiones*) beantwoordt aan de beschrijving uit de veilingcatalogus van Huygens' bibliotheek (*Catalogus der bibliotheek van Constantyn Huygens*, jur. 4° nr. 4). Misschien heeft de bepaling 'van twee zijden parafraserend' te maken met de wijze waarop in de bedoelde uitgave de tekst over de pagina's is verdeeld. Twee tegenover elkaar liggende bladzijden zien er zo uit:

Latijnse vert. Theoph.	Grieks tekst Theoph.	Justin. Inst.	Justin. Inst.	Griekse tekst Theoph.	Latijnse vert. Theoph.
------------------------------	----------------------------	------------------	------------------	-----------------------------	------------------------------

- 49-50 *clariora – solent*: Plaut. *Mil.* 1-2: Curate ut splendor meo sit clupeo clarior / quam solis radii esse olim quom sudumst solent.
 53-54 *octo – libros ... quoque – quater*: de Instituten bestaan uit vier boeken. Om alle vier 'levi manu' te lezen, heeft Huygens acht dagen nodig. Hij kan dus iedere maand de complete tekst vier keer doornemen.
sumpta ... licentia: ablativus blijkens het handschrift (*sumptâ ... licentiâ*).

106

13 04 1615

Ged., dl. 1 p. 70

TOELICHTING

Blijkens dit fragment en enkele bladen met schema's (zie onder) heeft Huygens op 18-jarige leeftijd een poging gedaan een Latijnse tragedie te schrijven. Als stof koos hij het beroemde verhaal over Lucretia, een episode uit de vroegste geschiedenis van Rome.

Uit de overgeleverde manuscripten is niets af te leiden omtrent de strekking van het stuk, waarvan zelfs de titel niet bekend is. De Amsterdamse kamer 'In liefd' bloeyende' distilleerde uit hetzelfde verhaal een reeks 'vertoningen', die op 5 mei 1609 op het toneel zijn gebracht naar aanleiding van het kort daarvoor gesloten Bestand. Van deze gebeurtenis is een prent gemaakt, met de uitgebeelde scènes, door Hooft voorzien van bijschriften (Hooft, *Lyrische poëzie* ed. Tuynman-Van der Stroom, dl. 1 p. 156-159). Die bijschriften leggen verband met de vrijheid die de Nederlanden met de opstand hebben verworven. Het is mogelijk dat Huygens met zijn tragedie eveneens heeft willen verwijzen naar de recente vrijheidsstrijd, maar noodzakelijk is dat niet. De stof laat zich op allerlei manieren duiden (Donaldson, *The rapes of Lucretia*).

Het fragment begint als een Senecaanse proloog, maar na vss. 20b-26 is de toon anders (zie Ter Meer, 'Huygens gestrand als tragediedichter', p. 62-64).

Hieronder volgt: 1) een weergave van het verhaal zoals het wordt verteld door Livius (1,57,1-1,60,4); 2) een overzicht van de bladen met schema's; 3) een weergave van de schema's, met enkele opmerkingen.

I

De stof

Koning Tarquinius Superbus had zijn oog laten vallen op Ardea, een welvarende stad ten zuidoosten van Rome. Een eerste poging de stad in te nemen mislukte. Tijdens het langdurige beleg dat volgde was er in het leger van Tarquinius weinig te doen. Men doodde de tijd met maaltijden en drinkgelagen. Wanneer Sextus Tarquinius, de zoon van de koning, een keer gastheer is, komt het gesprek op vrouwen. Ieder beweert van zijn eigen echtgenote dat zij de deugdzaamste is. Wanneer de discussie, ook als gevolg van de wijn, hoog is opgelopen, stelt Collatinus, de zoon van Egerius, voor de proef op de som te nemen en te gaan kijken wat hun echtgenotes op dat moment aan het doen zijn. In Collatia treffen ze de enige vrouw aan die zich niet voor haar gedrag hoeft te schamen: Lucretia, de vrouw van Collatinus. Bij die gelegenheid ontstaat bij Sextus Tarquinius het boosaardige verlangen haar te onteren.

Enkele dagen later gaat Sextus Tarquinius vergezeld van een dienaar naar Collatia en verkracht Lucretia, die hierop een bode stuurt naar Tricipitinus, haar vader, en Collatinus, haar echtgenoot. Ze krijgen opdracht zo snel mogelijk te komen en elk een trouwe vriend mee te brengen. Tricipitinus komt met Valerius, Collatinus met Brutus. Wanneer ze horen wat er gebeurd is, proberen ze Lucretia te troosten. Voor haar staat evenwel vast dat ze niet verder mag leven. Voor het oog van de vier mannen doorsteekt ze zich met een dolk.

Terwijl de anderen opgaan in hun rouwbeklag, trekt Brutus de dolk uit het lichaam en zweert bij het bloed dat eraan kleeft, dat hij Tarquinius Superbus en diens familie zal verdrijven en er nooit meer een koning zal heersen over Rome. Hij geeft de dolk door aan de drie anderen, die hetzelfde doen. Dan brengen ze het lichaam van Lucretia naar het marktplein, waar een menigte mensen samenstroomt. Brutus roept hen op in plaats van te weeklagen de wapens op te nemen.

Brutus weet daarna de bevolking van Rome ertoe te brengen zich tegen de koning te keren en gaat vervolgens op weg naar Ardea. Tegelijkertijd trekt de koning, die in het legerkamp het nieuws van de opstand heeft vernomen, op naar Rome om orde op zaken te stellen. Brutus weet hem te ontwijken en bereikt het kamp, dat hem als een bevrijder ontvangt. De koning daarentegen vindt in Rome de poorten gesloten en wordt verbannen. Brutus en Collatinus worden de eerste consuls.

2

Overzicht van de bladen met schema's

Behalve het fragment van de eerste scène is een katern van acht bladen en nog een los blad overgeleverd met de volgende inhoud (K.A. XLIIIa-1, 1615/6-14; vgl. *Ged.*, dl. 1 p. 70-71):

- 6r-6v schema's en aantekeningen betreffende metra;
 7r opsomming van de personages;
 7v een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit het leven van Tarquinius Superbus, waarbinnen het Lucretia-verhaal te plaatsen is; daaronder een opsomming van de personages;
 8r-9r overzicht van de bedrijven en scènes aan de hand van de optredende personages, met correcties;
 9v-13v blanco;
 14r overzicht van de inhoud van de bedrijven volgens een andere opzet, met een opsomming van de personages
- 3 *Weergave van de schema's*
 De transcriptie is volgens de regels die gevolgd zijn bij de gedichten; zie 'Verantwoording', par. 4. De vierkante haken in de weergave van blad 14r zijn overgenomen uit het handschrift.
- blad 6r-6v Zie afbeeldingen.
- blad 7r Tarquinius
 Lucretia
 nutrix
 comes Tarquini
 puer
 Tricipitinus
 Valerius
 Collatinus
 Brutus
 chorus
- blad 7v Tarquinius Superbus, septimus et ultimus Romanorum rex, a moribus cognomen adeptus, Tulliam Servii Tullii filiam uxorem duxerat, praeferoeci ingenio mulierem. Eius consilio socerum interfecit regnumque sceleste occupavit. Bello tamen strenuus fuit, Latinos Sabinosque domuit, Suessam Etruscis eripuit. Gabios per Sextum filium simulato perfugio in dicionem redegit. Ferias latinas primus instituit, caetera. Demum cum Sextus eius filius Lucretiae per vim stuprum intulisset, cum universa familia in exilium actus ad Porsenam Etruriae regem se contulit, qui pro eius restitutione bellum Romanis intulit nequicquam.
- nutrix 2
 Lucretia 1 Lucretii Tricipitini filia
 S. Tarquinius 3 Tarquini Superbi filius
 Collatinus 4 Aegerii ex Tarquini Superbi sorore filius, gener Lucretii Tricipitini

Lucretius 5 Tricipitinus, pater Lucretiae
 puer 6
 L. Iunius Brutus 7 postea Collatini in consulatu collega
 chorus 8
 comes S. Tarquini

Vertaling

Tarquinius Superbus, de zevende en laatste koning der Romeinen, wiens gedrag hem zijn bijnaam had gegeven, was gehuwd met Tullia, de dochter van Servius Tullius, een vrouw met een zeer onstuimig karakter. Op haar advies doodde hij zijn schoonvader en nam hij op misdadige wijze de heerschappij op zich. In de strijd evenwel was hij een flink man, onderwierp de Latijnen en de Sabijnen en ontnam Suessa aan de Etruriërs. Gabii bracht hij onder zijn heerschappij door zijn zoon Sextus die voorgegeven had dat het zijn toevluchtsoord was. Hij stelde als eerste de Latijnse feestdagen in. Enz. Toen tenslotte zijn zoon Sextus Lucretia gewelddadig had onteerd, begaf hij zich als balling met zijn gehele familie naar Porsenna, de koning van Etrurië. Deze verklaarde de Romeinen de oorlog om zijn terugkeer te bewerkstelligen, maar zonder resultaat.

voedster 2
 Lucretia 1 dochter van Lucretius Tricipitinus
 S. Tarquinius 3 zoon van Tarquinius Superbus
 Collatinus 4 zoon van Aegerius en de zuster van Tarquinius Superbus,
 schoonzoon van Lucretius Tricipitinus
 Lucretius 5 Tricipitinus, de vader van Lucretia
 dienaar 6
 L. Iunius Brutus 7 later de ambtgenoot van Collatinus als consul
 koor 8
 dienaar van S. Tarquinius

Opmerking

Vgl. [Sextus Aurelius Victor], *Liber de viris illustribus urbis Romae*, 8:
 ‘Tarquinius Superbus cognomen moribus meruit. Occiso Servio Tullio regnum scelestè occupavit. Tamen bello strenuus Latinos Sabinosque domuit; Suessam Pometiam Etruscis eripuit; Gabios per Sextum filium simulato transfugio in potestatem redegit et ferias Latinas primus instituit. [...] Et cum in obsidione Ardeae filius eius Lucretiae stuprum intulisset, cum eo in exilium actus ad Porsennam, Etruriae regem, confugit, cuius ope regnum retinere tentavit.’

De toelichting bij de naam Collatinus gaat vermoedelijk eveneens terug op *De viris illustribus* (9,1: ‘sorore Tarquini Superbi genitus’). Deze familierelatie wordt voorzover ik heb kunnen nagaan nergens anders vermeld.

blad 8r-9r	actus I	scena I	Tarquinius
		scena II	Lucretia, nutrix
	CHORUS		
	actus II	scena I	Tarquinius eiusque comes
		scena II	Lucretia, puer seu nuntius
	CHORUS		
	actus III	scena I	Tricipitinus, P. Valerius
		scena II	puer, Tricipitinus, P. Valerius
		scena III	Collatinus, Brutus, puer
	CHORUS		
	actus IV	scena I	Lucretia, puer
		scena II	Tricipitinus, P. Valerius
		scena III	Collatinus, Brutus, Tricipitinus, P. Valerius
		scena IV	Lucretia, Collatinus, Brutus, Tricipitinus, Valerius
	CHORUS		
	actus V	scena I	cadaver in publicum ferunt [<i>dragen het lichaam naar buiten</i>] chorus civium, Collatinus
		scena II	castigat lacrimantes et excitat [<i>vermaant de wenenden en spoort hen aan</i>] Brutus, Collatinus, chorus civium
	Finis, repletus minis.		

Opmerkingen

1. Het schema bevat verschillende correcties. Ze zijn niet weergegeven, omdat onzeker is in welke volgorde ze zijn aangebracht en in welke mate ze met elkaar samenhangen.

2. Opmerkelijk is de beoogde brede uitwerking van de episode tussen de misdaad van Sextus Tarquinius en de spectaculaire scène waarin de vier mannen te weten komen wat er is gebeurd en Lucretia zich doorsteekt. Deze episode beslaat bij Livius slechts enkele regels (1,58,5-6: 'Lucretia maesta tanto malo nuntium Romam eundem ad patrem Ardeamque ad virum mittit, ut cum singulis fidelibus amicis veniant; ita facto maturatoque opus esse; rem atrocem incidisse. Sp. Lucretius cum P. Valerio Volesi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto venit, cum quo forte Romam rediens ab nuntio uxoris erat conventus.')

blad 14r	Act. I.	Narrat S. Tarquinius cenantem se hesterno die apud Collatinum tanto amore Lucretiae (uxor ea est Collatini) exarsisse, uti vix ferat. Ac post infinitos animi ultro citroque conceptus deliberat tandem in castra redire.
----------	---------	---

- Act. 2. Reversus S. Tarquinius Collatiam [2] et a muliere propinqua hospitio exceptus, facinus propositum exequi deliberat. [Chor.]
- Act. 3. Lucretia tota lacrimis perfusa, deplorata multum diuque amissa virginitate, virum patremque [2] per traditas puero litteras accersit. [Chor.]
- Act. 4. Invenit colloquentes puer heri patrem cum ipso hero ac litteras tradit, quibus illi lectis stupefacti summopere advolatueros illico pollicentur. Chor.
- Act. 5. Lucretia exiens et usque gemebunda quos expectabat procul advenientes vidit sedens astantibusque mox illis rem totam ut gesta erat evolvit. Qua audita illi consolantur pro viribus illam ac vindices haud segnes fore pollicentur. Quibus non contenta Lucretia cultrum quem sub veste conditum habebat pectori infigit, quem corpore extractum manu tenens, 'Non per hunc', inquit et caet. Chor.
- Personae: S. Tarquinius
Collatinus
Egerius
Lucretia
chorus
puer

Vertaling

- 1e bedr. S. Tarquinius vertelt dat hij tijdens de maaltijd bij Collatinus de dag ervoor, in zo grote hartstocht voor Lucretia was ontstoken (zij is de vrouw van Collatinus), dat hij het amper uithield. Toch besluit hij na vage plannen in nu eens deze, dan die richting uiteindelijk terug te keren naar het legerkamp.
- 2e bedr. Terug in Collatia [2] en gastvrij ontvangen door zijn verwante, besluit S. Tarquinius de voorgenomen misdaad ten uitvoer te brengen. [Koor.]
- 3e bedr. Geheel in tranen en onder vele, lange klachten over haar verloren eer ontbiedt Lucretia haar echtgenoot en diens vader [2] door middel van een brief die zij aan haar dienaar overhandigt. [Koor.]
- 4e bedr. De dienaar treft de vader van zijn meester in gesprek met de meester zelf en overhandigt de brief. Geheel perplex na lezing van de brief beloven zij terstond met de grootste haast te zullen komen. Koor.
- 5e bedr. Lucretia, die opkomt onder voortdurend klagen, ziet (zittend) van ver degenen aankomen op wie ze wachtte. Weldra zijn ze er en vertelt ze hun alles wat gebeurd is. Op het horen hiervan troosten ze haar zo goed ze kunnen en beloven ze voortvarende wrekers te zullen zijn. Niet tevreden hiermee steekt Lucretia zich de dolk in de borst die zij onder haar kleed verborgen hield. De uit het lichaam getrokken dolk vasthoudend, zegt [...]: 'Niet, bij dit' enz. Koor.

Personages: S. Tarquinius
Collatinus
Egerius
Lucretia
koor
dienaar

Opmerkingen

1. Bij Livius lezen we dat Collatinus zijn metgezellen thuis uitnodigde toen bleek dat hij de winnaar van de weddenschap was (1,57,10). De maaltijd bij Collatinus waarop Sextus Tarquinius in Huygens' samenvatting terugblijkt (te bedrijf), kan verband houden met deze episode. Een andere mogelijkheid is dat Huygens dit keer het drinkgelag en de nachtelijke rit, zoals verteld door Livius en Ovidius (*Fast.* 2,721-760), in de expositie heeft willen weglaten. Hij kon zich daarvoor beroepen op twee andere geschiedschrijvers, Dionysius van Halicarnassus (4,64) en Diodorus Siculus (10,20), bij wie deze aanloop evenmin voorkomt. Zij vertellen alleen dat Sextus Tarquinius een bezoek aan Lucretia brengt tijdens afwezigheid van Collatinus en van de situatie misbruik maakt. Dionysius vermeldt nog wel dat de koningszoon al bij eerdere bezoeken zijn oog op Lucretia had laten vallen en op een gunstige gelegenheid heeft gewacht.

2. Egerius, de vader van Collatinus, wordt door Livius (1,57,6) en Dionysius (4,64,3) weliswaar genoemd wanneer Collatinus wordt geïntroduceerd, maar hij treedt bij hen niet als handelende persoon op.

3. Brutus komt niet voor in het lijstje met personages. Ook in de samenvatting ontbreekt zijn naam. Zelfs staat niet vast dat hij degene is die aan het slot van het 5e bedrijf de dolk uit het lichaam van Lucretia trekt en het woord neemt. Huygens' formulering is hier overigens wel geheel op Livius geënt (1,59,1: 'Cultrum, quem sub veste abditum habebat, eum in corde defigit [...]. Brutus [...] cultrum ex vulnere Lucretiae extractum manantem cruore prae se tenens, "Per hunc," inquit, "[...] sanguinem iuro [...] me L. Tarquinius Superbum cum scelerata coniuge et omni liberorum stirpe [...] exsecuturum nec illos nec alium quemquam regnare Romae passurum."')

METRUM	Jambische trimeter.
DATERING	Rechtsboven op de eerste bladzijde van het fragment noteerde Huygens 13 april 1615; dit is waarschijnlijk de datum waarop hij aan de eerste scène begon.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIIa-1, 1615/2r-3v.

1-20 *Quis ille – perisse*: deze passage brengt de laatste episode uit het leven van Hercules in herinnering, waarnaar Huygens eveneens lijkt te verwijzen in de eerste versie van het grafdicht voor Van der Noot (nr. 101). Vgl. Sen. *Herc. O.*, in het bijzonder de monoloog van Hercules die de vss. 1218-1278 beslaat, met verzen als:

Heu qualis intus scorpios, quis fervida
plaga revulsus cancer infixus meas
urit medullas? ...
[...]
Quaecumque pestis viscere in nostro lates,
procede – quid me vulnere occulto petis?

(vss. 1218-1220, 1249-1250: Ach! Wat voor schorpioen, wat voor kreeft, gehaald uit hete luchtstreek, doet genesteld in mijn binnenste mijn merg branden? [...])
Wat voor gedrocht je ook bent dat zich in mijn binnenste verbergt, kom te voorschijn – waarom maak je mij doelwit van verborgen pijn? [...])

1-2 *Quis ille – hospes*: Verg. *Aen.* 4,10: quis novus hic nostris successit sedibus hospes.

4 *Hospes ... hostis*: hetzelfde woordspel in het Lucretia-verhaal bij Liv. 1,58,8 en Ov. *Fast.* 2,787, maar dan betrokken op Tarquinius wanneer deze het fatale bezoek aan Lucretia brengt.

26 *fomitem et fontem*: Lipsius, *De constantia*, p. 4: Vide ne contra sit: & tecum atque in pectore isto circumferas fontem fomitemque tui mali.

33 *seu ... metu(s) ... hostium*: deze verklaring bij Ov. *Fast.* 2,723: dum vacat et metuunt hostes committere pugnam.

42 *calent Lyaeo*: Liv. 1,57,8: Incaluerant vino; ...

44-45 *Laudat suam / quisque*: Liv. 1,57,6: suam quisque laudare; Ov. *Fast.* 2,731: quisque suam laudat ...; [Aur.Vict.] *De viris illustr.* 9,1: coniugem suam unusquisque laudaret.

45 *ut videri carior suae cupit*: de vrouwen die hun echtgenoot liefhebben, zullen zich deugdzaam gedragen. Vgl. Ov. *Fast.* 2,727-730, waar Tarquinius het gezelschap deze vraag voorlegt:

dum nos sollicitos pigro tenet Ardea bello
nec sinit ad patrios arma referre deos,
ecquid in officio torus est socialis? ecquid
coniugibus nostris mutua cura sumus?

(wordt, al de tijd dat Ardea ons in spanning houdt met een slepende oorlog en verhindert de wapens terug te brengen naar de goden van onze voorvaderen, de huwelijksband wel in ere gehouden? Zijn wij voor onze echtgenotes wel even dierbaar als zij voor ons?)

51-52 *iste cui – nomen*: Ov. *Fast.* 2,733: surgit, cui dederat clarum Collatia nomen.

- 53 *Non est ... verbis opus*: Liv. 1,57,7: Collatinus negat verbis opus esse; Ov. *Fast.* 2,734: non opus est verbis, ...
- 55 *Quin, si – vigor*: Liv. 1,57,7: Quin, si vigor iuventae inest.
- 58 *Placere verba*: Ov. *Fast.* 2,736: dicta placent, ...
- 59 *tollimur ... equis*: Ov. *Fast.* 2,735: ... tollamur equis ...
- 62 *Regias ... nurus*: Liv. 1,57,9: regias nurus ... viderant; [Aur. Vict.] *De viris illustr.* 9,1: Regias nurus ... deprehendunt.
- 65 *deprendimus*: zie aant. bij vs. 62.
- 66 *pergimus Collatiam*: Liv. 1,57,9: pergunt inde Collatiam.

107 30 01 1616 → *Ged.*, dl. 1 p. 82

TOELICHTING De gedichten hebben betrekking op een voorval uit de Franse geschiedenis. Eind januari 1616 was Maria de Medici, de moeder van koning Lodewijk XIII, met haar gevolg in Tours. Toen zij en haar getrouwen in een zaal aldaar bijeen waren voor beraadslagingen, zakte de vloer in met uitzondering van het gedeelte waarop de koningin-moeder zich bevond. Haar bleef een pijnlijke val bespaard; anderen waren minder gelukkig en kwamen een verdieping lager terecht. Er vielen wel gewonden, maar niemand kwam om het leven (*Ged.*, dl. 1 p. 82 n. 1 met een beschrijving van het voorval uit een werk gepubliceerd in 1730; Pardoe, *The life of Marie de Medicis*, dl. 2 p. 323-324; Zeller, *Louis XIII*, p. 217-218). Volgens een brief van J. van der Veken aan Oldenbarnevelt d.d. 12 februari 1616 vond het ongeluk plaats op 30 januari (Veenendaal, *Johan van Oldenbarnevelt*, dl. 3 p. 164). Dit stemt overeen met het opschrift van *Hi*. Elders wordt steeds 29 januari als datum vermeld.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Na 29 of 30 januari 1616.

OVERLEVERING

- Hi* K.A. XLIIIa-1, 1616/1r-2r = basistekst.
 Dezelfde twee bladen bevatten door Huygens overgeschreven gedichten van anderen op hetzelfde voorval. Alleen het laatste gedicht lijkt Huygens niet zelf te hebben genoteerd. Een overzicht:
- opschrift: 'In casum delapsi [enz.]'
 - Grotius, 'Magni magna parens' (vgl. Grotius, *Briefwisseling* ed. Molhuysen, dl. 1 nr. 448; Ter Meulen-Diermanse, *Bibliographie*, nr. 58). Dit afschrift van Huygens niet in Eyffinger, *Inventory of the poetry of Hugo Grotius*, p. 196.
 - Huygens, 'Aliud' (nr. 107).
 - Heinsius, 'Aliud' ('Cum traherent nuper', vgl. Heinsius, *Poemata* 1617, p. 322).

	<ul style="list-style-type: none"> – Huygens, ‘Aliud’ (nr. 108). – Huygens, ‘Sur le mesme sens’ (vertaling van nr. 108). – A. van Dam, ‘Aliud’ (‘Aspicis ut veniant’). Naar gegevens over de maker van dit gedicht heb ik niet gezocht. 	
<i>H2</i>	<p>K.A. XLIIIIa-1, 1616/3r.</p> <p>Dit handschrift bevat nr. 107 zonder opschrift, gevolgd door nr. 108 met als opschrift ‘Aliud’ en de Franse vertaling met als opschrift ‘Idem Gallice’.</p> <p>Het is niet duidelijk in welke volgorde de handschriften tot stand zijn gekomen. De aanduidingen <i>H1</i> en <i>H2</i> zijn gebaseerd op de volgorde waarin de handschriften worden bewaard.</p>	
108	30 01 1616→	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 82
TOELICHTING	<p>Zie toel. bij nr. 107. Huygens vertaalde dit gedicht in het Frans (<i>Ged.</i>, dl. 1 p. 83; vgl. nr. 107 onder overlevering):</p> <p style="text-align: center;">SUR LE MESME SENS Le plancher enfoncé tout le monde s’escrie, O Dieu! Je suis blessé: n’y a il point qui die. Le Ciel ne voudroit pas, Reine, comme tu vois, Te blesser sans les tiens, nij sans Toy tes François. Bruije tout l’Ocean, tremble toute la Terre, Envoye Jupiter feux, foudres et Tonnerre, France, que en Toy seule evite son trespas, Si jamais tu ne meurs, jamais ne moura pas.</p>	
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	Na 29 of 30 januari 1616.	
OVERLEVERING	Zie nr. 107.	
COMMENTAAR		
5	<i>micet ignibus aether</i> : Verg. <i>Aen.</i> 1,90: ... et crebris micat ignibus aether.	
109	xx 07 1616	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 83
TOELICHTING	<p>Dit gedicht uit het begin van Huygens’ studietijd is een eerste blijk van zijn contact met de dichter en hoogleraar Daniël Heinsius, met wie hij zeer bevriend raakte (zie bijv. <i>De vita propria</i> 1,314-320). Op 20 mei 1616 vertrok hij met zijn oudere broer naar Leiden (<i>Dagb.</i>, p. 2, aantekening van Christiaan Huygens sr.: ‘Maurits en Constantyn myne lieve soonen vertrekken nae Leyden in de</p>	

studie. Godt wiltse wysheyt gheeven en bewaeren'; zie ook a.w., p. 9). Blijkens het Leidse album studiosorum hebben de broers zich op dezelfde dag laten inschrijven bij de juridische faculteit. Enige tijd daarna hebben ze hun opwachting gemaakt bij Heinsius, zoals blijkt uit het gedicht en de brief ter begeleiding daarvan (overgeleverd in klad op hetzelfde blad als het gedicht; een samenvatting in *Br.*, dl. 1 nr. 17). Volgens de brief is het gedicht bedoeld als betuiging van dank voor de welwillendheid die Heinsius Maurits en Constantijn heeft betoond. In een aantekening bij zijn samenvatting van de brief vermeldt Worp dat Heinsius een vriend was van Christiaan Huygens sr. (zie ook *Br.*, dl. 1 p. xxxiv, waar Worp het vermoeden uit dat de broers bij hun komst naar Leiden door hun vader bij de hoogleraar waren aanbevolen).

METRUM	Hinkjambe (jambische trimeter met als laatste versvoet een trochee). Huygens spreekt in de begeleidende brief van 'rudes isti ac vere <i>σάζοντες</i> versiculi', 'deze onbehouwen en werkelijk (door het metrum en door gebrekkigheid) hinkende versjes'.
DATERING	Juli 1616.
OVERLEVERING	
	<i>H</i> K.A. XLIIIa-1, 1616/5r (de brief ter begeleiding in klad op de versozijde).
COMMENTAAR	
4-8	<i>et ex illis – rene phoenix</i> : Josephus Justus Scaliger werd in 1593 op verzoek van de universiteit hoogleraar in Leiden, waar Daniël Heinsius zijn geliefdste leerling werd.
22	<i>Quousque tandem</i> : Cic. <i>Catil.</i> 1,1.
29	<i>Flandro</i> : Daniël Heinsius.
33-36	<i>Hic ille – copiam</i> : Heinsius was bibliothecaris van de universiteit gedurende de periode 1607-1653 (Hulshoff Pol, 'The library', p. 423).
35	<i>augurem</i> : Apollo; zie bijv. Verg. <i>Aen.</i> 4,376; Hor. <i>Carm.</i> 1,2,32 en comm. van Nisbet-Hubbard bij deze laatste plaats.
47-48	<i>quod in votis / erat</i> : Hor. <i>Serm.</i> 2,6,1: Hoc erat in votis ...
62	<i>Mihi memet</i> : de gedachte dat men door de tijd heen aan zichzelf wordt ontrukkt eveneens in nr. 87 vss. 3-4.
II O	± II II 1616 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 85
TOELICHTING	Op 11 november 1616 heeft een brand grote schade aangebracht aan het Academiegebouw te Leiden, maar de muren bleven overeind (<i>Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit</i> , p. 73-75; Meursius, <i>Athenae Batavae</i> , p. 16-17, met de tekst van een gedenksteen die de brand en het herstel van het gebouw

memoreert). De curatoren besloten de colleges onmiddellijk te verplaatsen naar de Prinsenhof, d.i. het voormalige Sint-Barbaraklooster waar de universiteit gedurende de eerste jaren van haar bestaan was ondergebracht. Dit 'opdat de jonge luyden in haren voortgang nyet en werden verachtet' (*Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit*, p. 73). Een van die jonge luiden was Huygens.

Het gedicht doelt op de theologische discussies die plaatsvonden aan de universiteit. Gedurende de maanden vóór de brand deed zich een geschil voor tussen Simon Episcopus, de opvolger van Gomarus, en de Leidse predikant Festus Hommius. Episcopus werd beticht van uitspraken over de goddelijkheid van Christus die op een neiging tot socinianisme zouden wijzen (*Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit*, p. 66-72).

METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	Op of kort na 11 november 1616.	
OVERLEVERING		
	<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-1, 1616/6r;
	<i>H2 Hk</i>	K.A. XLIIIa-1, 1616/7r; <i>H2</i> = basistekst;
	<i>O</i>	<i>Otia</i> , boek 1 p. 26;
	<i>M</i>	<i>Momenta desultoria</i> , p. 303.
COMMENTAAR		
	2	<i>Cecropiae ... deae</i> : Cecrops was volgens de legende de eerste koning van Attica.
	5	<i>concupis iras</i> : Ov. <i>Met.</i> 1,166: ingentes animo et dignas Iove concipit iras.
	7	<i>Si quid ... praesagia</i> : Ov. <i>Met.</i> 15,879: siquid habent veri vatum praesagia, vivam; <i>Trist.</i> 4,10,129: si quid habent igitur vatum praesagia veri.
	11	<i>laceras ... morsu</i> : Ov. <i>Met.</i> 8,877: ipse suos artus lacerans divellere morsu / coepit ...
	14	<i>ureris igne</i> : Ov. <i>Met.</i> 4,195: ureris igne novo; ...
III	07 12 1616	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 87
TOELICHTING	In een brief aan zijn vader d.d. 8 december 1616 geeft Huygens enige toelichting bij het gedicht (K.A. XLIIIa-1, 1616/11r; vgl. <i>Br.</i> , dl. 1 nr. 19). Hij schrijft dat hij Dedel, die te Heusden verbleef (vgl. <i>Mijn jeugd</i> , p. 120), de 'juridische thesen van Treutler' te leen had gevraagd, die de eigenaar zelf van uiterst nuttige aantekeningen had voorzien. Blijkens dezelfde brief had Dedel via een broer van hem die in Leiden verbleef laten weten, dat hij het werk niet kon uitlenen zonder daarvan ongemak te ondervinden.	

Hieronymus Treutler publiceerde in 1592-1593 een verzameling disputaties, die bestaan uit stellingen, over de Pandecten of Digesten uit het *Corpus iuris civilis*. Deze disputaties werden in Leiden veelvuldig gebruikt (*Br.*, dl. 1 nr. 19 n. 8; Ahsmann, *Collegia en colleges*, p. 356-357).

METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	<i>H2</i> heeft als datering 7 december 1617, de brief aan Huygens' vader 8 december 1616 (zie toel.). Beide onderschriften vermelden als plaats Leiden, op grond waarvan we mogen aannemen dat Huygens het gedicht schreef gedurende zijn studietijd. Ook het verzoek om de disputaties van Treutler wijst in die richting. Het gedicht zal daarom van 7 december 1616 zijn. Een jaar later had Huygens Leiden reeds verlaten (vgl. nr. 114).
OVERLEVERING	<p><i>H1</i> K.A. XLIIIa-1, 1616/8r;</p> <p><i>H2</i> K.A. XLIIIa-1, 1616/9r-10r = basistekst.</p>
COMMENTAAR	<p>5 <i>cornibus orbis</i>: Ov. <i>Met.</i> 2,344: luna quater iunctis inplerat cornibus orbem; 7,530: dumque quater iunctis explevit cornibus orbem / Luna...; <i>Fast.</i> 2,175: luna novum decies implerat cornibus orbem.</p> <p>6 <i>volvet aquas</i>: Ov. <i>Am.</i> 1,15,10: dum rapidas Simois in mare volvet aquas; 3,6,8: et turpi crassas gurgite volvis aquas.</p> <p>14 <i>fraterno ... ore</i>: zie toel.; misschien Nicolaus Dedel, vermeld in het Leidse <i>Album studiosorum</i> (ingeschreven op 17 mei 1616).</p> <p>18 <i>fama volat</i>: Verg. <i>Aen.</i> 3,121; 7,392; 8,554: Fama volat ...</p> <p>19 <i>viscera flammis</i>: Ov. <i>Rem.</i> 105: Interea tacitae serpunt in viscera flammae.</p> <p>32 <i>solvere – amicitiae</i>: Huygens heeft waarschijnlijk met opzet een juridische formulering gebruikt.</p> <p>43 <i>cum – omnia</i>: Dedel zou in januari 1623 trouwen met Isabella de Vogelaer, een verwante van Huygens' moeder (<i>Mijn jeugd</i>, p. 120 met aant. op p. 130; <i>Dagb.</i> bijlage F).</p> <p>44 <i>pars ... quantulacumque tui</i>: Ov. <i>Pont.</i> 4,15,14: pars ego sum census quantulacumque tui.</p> <p>46 <i>decidat – petita tuos</i>: Ov. <i>Ars</i> 2,2: Decidit in casses praeda petita meos.</p>
112	o8 12 1616 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 88
TOELICHTING	Een gedichtje aan Huygens' vader ter begeleiding van nr. III.

METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	In <i>H2</i> volgt op het gedichtje de brief aan Huygens' vader, besproken in de toel. bij nr. III. De datering van de brief, 8 december 1616, geldt wellicht ook voor het gedichtje.
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-1, 1616/8v;
<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1616/11r = basistekst.
COMMENTAAR	
2	<i>animi portio magna mei</i> : Ov. <i>Pont.</i> 1,6,16: magnaue pars animi consiliiue mei.
II3	± 01 01 1617 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 88
TOELICHTING	Een nieuwjaarsgedicht voor vader Huygens (vgl. toel. bij nr. 74; Ter Meer, <i>Twee vroege nieuwjaarsgedichten</i> , p. XII-XVI). Opmerkelijk is het ontbreken van goede wensen bestemd voor de geadresseerde. De twintigjarige Constantijn concentreert zich geheel op het gegeven dat hij eens zijn geliefde vader zal moeten missen. Christiaan Huygens sr. was 65 jaar oud op het moment dat zijn zoon dit gedicht schreef.
METRUM	Waarschijnlijk heeft Huygens zich laten inspireren door de lyrische passages uit de tragedies van Seneca. Van de langere versregels laten zich er veel lezen als anapestische dimeter. De kortere versregel die dient ter afsluiting van een passage, is een adoneus.
DATERING	Rond de jaarwisseling 1616/1617.
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-1, 1617/2r-2v;
<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1617/3r-5v = basistekst.
COMMENTAAR	
1-20	<i>CONSTANTINI – 1617</i> : de punt na <i>ode</i> ook in het handschrift. Voor een vergelijking met thematisch verwante (passages uit) jeugdgedichten van Huygens (nr. 76 vss. 62-70, nrs. 80 en 87) zie Ter Meer, 'Weer een jaar voorbij'.
1	<i>ancipitis dei</i> : Janus, vaak ook getypeerd met het adj. <i>bifrons</i> , dat Huygens hier, waarschijnlijk bewust variërend, toepast op de dag die aan deze godheid is gewijd.

- 5 *aspiciens avos*: de gepersonifieerde nieuwjaarsdag bekijkt aandachtig de ouderen die het afgelopen jaar hebben volgemaakt. Onder hen zijn er die de volgende jaarwisseling niet zullen beleven.
- 6-7 *praepetis ... dei*: Chronos, de gevleugelde god van de tijd, zoals hij bijv. in de emblematiek is uitgebeeld (Henkel-Schöne, *Handbuch*, kol. 1813-1815).
- 10 *vix modo – mori*: een gedachte die Huygens kon aantreffen bij Sen. *Epist.* 24,19-20; *Dial.* 6, 21,6.
- 14-15 *Adeon’ – casas*: bekend is Horatius’ formulering in *Carm.* 1,4,13-14: *pallida Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas / regumque turris ...*
- 22-23 *variabilis ... divae*: Fortuna.
- 46, 48 *citharae ... barbiti*: deze benamingen van snaarinstrumenten uit de oudheid zijn bij Huygens de gebruikelijke Latijnse aanduidingen van resp. de luit en de viola da gamba.
- 49 *plectra*: Spanoghe: ‘*Plectrum*, strijk-stok [...]’.
- 53-55 *qualis viduum – pullos*: waarschijnlijk gaat de vergelijking direct of indirect terug op Verg. *Georg.* 4,511-515:
- qualis populea maerens philomela sub umbra
amissos queritur fetus, quos durus arator
observans nido implumis detraxit; at illa
flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
integrat, et maestis late loca questibus implet.
- 53 *fugata*: in beide handschriften: -â.
- 54 *Daulias*: de Daulische, d.i. Procne, de vrouw van Tereus en de zuster van Philomela. Ze werd veranderd in een nachtegaal of zwaluw; zie Van Dam, comm. bij Stat. *Silv.* 2,4,21 (p. 355-356).
- 54 *ardua*: in beide handschriften: -â.
- 58-65 *Flumina – ubique*: dezelfde gedachte bij Hor. *Carm.* 2,16,18-24; 3,1,37-40; Sen. *Epist.* 28; 104,8; *Dial.* 9, 2,14; zie eveneens Lipsius, *De constantia*, liber 1, caput 2 en aant. hieronder bij vss. 62-63 (*Sequitur – pedissequa*).
- 59 *ad Garamantas, ad Indos*: Verg. *Aen.* 6,794: ... super et Garamantas et Indos. De Garamantes waren een volksstam in Midden-Afrika.
- 62-63 *ventis ocior ... cura*: Hor. *Carm.* 2,16,22-24: *cura ... / ocior cervis et agente nimbos / ocior Euro.*
- 62-63 *Sequitur – pedissequa*: Lipsius, *De constantia*, liber 1 caput 2: ‘Cum diu multumque erraueris, cum terram omnem & mare circulatus fueris: nullo eos [sc. inueterati adfectus] mari elues, obrues nulla terra. Sequentur te: & post peditem equitemque sedebit, vt cum poëta [Hor. *Carm.* 3,1,40] loquar, atra cura.’ Huygens noemt eveneens – in afwijking van Horatius, maar in overeenstemming met Lipsius – ruiter en voetknecht. Hij vervangt het in verband met de voetknecht onlogische *sedere post* door *sequi*.
- 65 *unus ubique*: de droefheid zit immers in de reiziger zelf, hij draagt die overal met zich mee.

- 71-72 *quem natura – vultum*: Ov. *Met.* 1,85-86: os homini sublime dedit caelumque videre / iussit et erectos ad sidera tollere vultus.
- 71, 73 *erige ... Eripe te*: voor het klankspel vgl. Lipsius, *De constantia*, liber 1 caput 6: 'Tu eripe tantum & erige te [...]'.
 99-100 *non quod – diem*: misschien, evenals de volgende gedachte (zie aant. hieronder), uit Seneca overgenomen; zie *Epist.* 24,1: Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum.
- 100-103 *praeviso – ictus*: de 'roemrijke ingewijde in de wijsheid' zou Seneca kunnen zijn; zie *Epist.* 76,34: Praecogitati mali mollis ictus venit.

114

01 06 1617

Ged., dl. 1 p. 102

TOELICHTING

Huygens heeft ter afsluiting van zijn studie aan de Leidse universiteit een disputatione gehouden waaraan geen academische graad verbonden was (Van der Vliet, 'De promotie van Constantyn Huygens'; Ahsmann, *Collegia en colleges*, p. 278 n. 22 en p. 299). De gebeurtenis vond naar alle waarschijnlijkheid plaats op 15 juli 1617 (*Br.*, dl. 1 nr. 28).

Worps veronderstelling dat de disputatione in augustus plaatsvond (a.w., dl. 1 p. 14 n. 7; zie ook Ahsmann, a.w., p. 279 n. 23 en p. 442) berust op een onjuiste interpretatie van een passage uit een ongedateerde brief van Huygens aan zijn broer Maurits, waarin de voorbereidingen ter sprake komen (*Br.*, dl. 1 nr. 32). De bewuste passage luidt: 'Doctor Pavius, anatomicus, abiturit ad patres, et iam paene conclamatum fuit. Ibimus, ibitis.' (Koninklijke Bibliotheek Den Haag, sign. K.A. XLIV nr. 24; Van der Vliet, a.w., p. 146. Vgl. Ter. *Eun.* 348: iam conclamatumst. Voor 'ibimus, ibitis' zie Walther nr. 20028 enz.). Worp vat samen: 'De anatoom Pavius is gestorven.' Paaw overleed op 1 augustus 1617 en daarom zou de brief pas op of na die datum zijn geschreven. Huygens bedoelt echter dat Paaw niet lang meer te leven heeft (vgl. Hoven, *Lexique de la prose latine de la Renaissance* s.v. *abituatio*: 'avoir l'intention de partir, s'apprêter à partir').

In een brief van 3 juni 1617 aan zijn vader schrijft Huygens dat het toespraakje, dat onmiddellijk op de disputatione moest volgen, gereed was,

en nog eenige poëzie bovendien, opdat ik niet, terwijl ik mij verdienstelijk maak tegenover mijne bloedverwanten, de Muzen schijn te verwaarloozen. Als de stellingen gedrukt zijn zult gij zien, wat ik te midden van dit gezeur over rechtskwesties, onder bescherming van Phoebus, van de vreedzame godinnen heb weten te verwerven. (*Br.*, dl. 1 nr. 24 in de vertaling door Van der Vliet, a.w., p. 139)

De poëzie waarop Huygens hier doelt, zal het onderhavige 'Academiae sacrum' zijn. In handschrift *H* wordt het gedicht voorafgegaan door de redevoering, gedateerd 31 mei (de tekst daarvan is afgedrukt in *Ged.*, dl. 1 p. 102 n. 2).

Huygens legt op 21 juni de thesen in handschrift voor aan zijn vader. De begeleidende brief spreekt van een gedicht dat als epiloog aan de stellingen is toegevoegd (*Br.*, dl. 1 nr. 26; vgl. Van der Vliet, a.w., p. 139). Dit zal hetzelfde gedicht zijn. Huygens legt zijn vader de vraag voor of het de drukpers verdient. Huygens' thesen komen niet voor in de lijst van disputaties opgenomen in Ahsmann, a.w. Ze zijn blijkbaar niet teruggevonden.

METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	1 juni 1617.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1617/8r-8v (de afscheidsrede op blad 7r-8r; op het daaraan voorafgaande blad in weinig verzorgd schrift de namen van vier personen) = basistekst;
<i>Hk</i>	K.A. XLIIIa-1, 1620/7v;
<i>O</i>	<i>Otia</i> , boek 1 p. 29-30;
<i>M</i>	<i>Momenta desultoria</i> , p. 306.
COMMENTAAR	
4	<i>portio ... quantulacumque tui</i> : Ov. <i>Pont.</i> 4,15,14: pars ego sum census quantulacumque tui.
7	<i>Cecropias ... arces</i> : zie aant. bij nr. 110 vs. 2. Leiden gold als het Bataafs Athene.
7	<i>Flandro praecone</i> : Justus Lipsius, die het werk van Tacitus heeft uitgegeven en becommentarieerd.
8	<i>Cornelius – loqui</i> : Tacitus, 'de Zwijger', is gaan 'spreken' dankzij het werk van Lipsius.
15	misschien zinspeelt dit vers op de Romeinse toga praetexta, die bij het naderen van de volwassenheid werd verwisseld voor de toga virilis (zie bijv. <i>Pers.</i> 5,30).
16	<i>Pieriis – iugis</i> : de dichter heeft zijn lauwerkrans op de Parnassus opgehangen, ten teken dat hij in het vervolg afziet van het schrijven van poëzie.
18	<i>Thymbraei</i> : in Thymbra bevond zich een tempel gewijd aan Apollo.
19	<i>tenera ... iuventa</i> : variant: <i>prima ... iuventa</i> ; Verg. <i>Aen.</i> 9,181: ora puer prima signans intonsa iuventa.
27	<i>Aonios</i> : van de berg Helicon in Boeotië. <i>Scrib.: scribebam?</i>
115	21 06 1617 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 102
TOELICHTING	Een chronogram dat Huygens maakte bij zijn gedicht 'Larmes sur la mort de feu monsieur Maurice de Nassau: qui mourut à La Haye le 5. de juin MDCXVII'

(*Ged.*, dl. 1 p. 98-101). De overledene was een zoon van prins Maurits en Margareta van Mechelen (a.w., p. 98 n. 2 met een verwijzing naar Frederiks, 'Margareta van Mechelen', p. 251; in dit artikel het gedicht met chronogram op p. 248-251).

METRUM Elegisch distichon.

DATERING Het Franse gedicht is gedateerd 21 juni 1617.

OVERLEVERING

H K.A. XLI, 1617/25 = basistekst;
D Koninklijke Bibliotheek Den Haag, Pamflet 2322.
Het gedicht is gedrukt zonder auteursnaam, maar wel met 'Constanter' als onderschrift.

116 30 09 1617

Ged., dl. 1 p. 103

TOELICHTING In een brief uit augustus 1617 richt Huygens zich tot Cesare Calandrini, een jongere broer van Jean-Louis (zie nr. 96) en theologiestudent te Leiden, met het verzoek hem de titel op te geven van 'de helderste, kortste en duidelijkste verhandeling [...] die er is over de kerkelijke geschillen van deze tijd' (weergave van Worp in *Br.*, dl. 1 nr. 34; vgl. Bachrach, *Sir Constantine Huygens and Britain*, appendix 4). Het is, zo zegt hij, ten behoeve van een goede vriend. In een brief van 23 augustus geeft Calandrini enkele titels op (*Br.*, dl. 1 nr. 35; Zwaan, 'Huygens geen Contraremonstrant?', p. 221-222).

Huygens zal eveneens interesse in de opgegeven werken hebben gehad – zo de ten tonele gevoerde vriend al geen voorwendsel was en hij niet van meet af aan zelf de informatie wilde hebben (deze mogelijkheid ook bij Bachrach, a.w., p. 24). De theologische discussie vormt althans het thema van het gedicht dat hij in de daaropvolgende maand schrijft, 'Concordia discors'. Huygens vertaalde het in het Nederlands onder de titel 'Paraphrasticum' (Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, nr. 3). De interpretatie die Smit geeft van de vertaling (*De grootmeester van woord- en snarenspeel*, p. 53-55) is onder meer weerlegd door Zwaan in zijn artikel 'Huygens geen Contraremonstrant?', dat tevens een analyse van de tekst bevat.

METRUM Sapphische strofe.

DATERING 30 september 1617.

OVERLEVERING

- H*₁ K.A. XLIIIa-1, 1617/9r en 9ar-9av;
*H*₂ K.A. XLIIIa-1, 1617/10r-11r = basistekst;
*H*_k K.A. XLIIIa-1, 1620/7r-7v (vss. 1-20);
O *Otia*, boek I p. 31 (vss. 1-20);
M *Momenta desultoria*, p. 307-308 (vss. 1-20).

COMMENTAAR

- CONCORDIA DISCORDS*: o.a. Lucan. 1,98, waar de woorden betrekking hebben op het wankel evenwicht van het eerste triumviraat, dat volgens Lucanus de dreiging van een burgeroorlog reeds in zich had.
- 1-4 vgl. Lucanus' visie op het ontstaan van de door hem beschreven burgeroorlog (1,67-182): naast de rivaliteit tussen Pompeius en Caesar is als oorzaak aan te wijzen dat het Romeinse volk te goed ging na alle veroveringen (1,158-182). In dit verband luidt het:
- Non erat is populus, quem pax tranquilla iuaret,
 Quem sua libertas inmotis pasceret armis.
- (1,171-172; dit was niet het volk dat behagen kon hebben in kalme vrede, dat kon genieten van zijn vrijheid en de wapens laten rusten.)
- 5-16 Een vreemdeling zou het kunnen betreuren dat de Nederlanden, die zo succesvol waren in de strijd, vanwege het Bestand de wapens hebben moeten neerleggen. Hem ontgaat de ontluisterende werkelijkheid van onderlinge twist ter bevrediging van redeloze strijdlust.
- 19-20 *bene – sortem*: zie comm. bij vss. 1-4.
- 25-44 de vijf theologische kwesties (één per strofe) corresponderen met de vijf punten waarover een uitspraak is gedaan in de Remonstrantie (*De Nederlandse belijdenisgeschriften* ed. Bakhuizen van den Brink, p. 288-293). Het zijn de kernpunten van de theologische discussie tijdens het Bestand. Vgl. Zwaan, 'Huygens geen Contraremonstrant?', p. 214-215, die deze strofen in verband brengt met de Leerregels van Dordrecht, waarin de vijf punten van Contra-Remonstrantie zijde worden belicht (*De Nederlandse belijdenisgeschriften*, p. 225-287). Voor de toelichting bij de afzonderlijke strofen hieronder is gebruik gemaakt van een pamflet uit 1616 van de Leidse hoogleraar J. Polyander van Kerckhoven, getiteld *Den staet vande voor-naemste quaestien ende gheschillen die ten huydighen dage gedisputeert worden, tusschen de oude rechtgesinde, die men Contra-Remonstranten, ende de nieu-gesinde diemen Remonstranten noemt* (Knuttel nr. 2289). Cesare Calandrini noemt het in zijn brief aan Huygens van 23 augustus 1617 (zie toel.).
- Dat het 'gewone volk' inderdaad discussieerde over deze kwesties, wordt bevestigd door andere bronnen (Van Deursen, *Bavianen en slijkgeuzen*, p. 275-276).

- 25-28 'D'eerste quaestie is; of de eenighe oorsaek der goddelijcker verkiesinge ter salicheyt, zy het enckel welbehagen van Godes wille; ofte het geloove ende de volherdinge inden selven, van Godt voorsien inden mensche, voor de grontlegginge der werelt, ghevoecht by het voorsz welbehagen Gods.' Vandaar dat de Contra-Remonstranten 'de verkiesinghe Gods noemen een absoluyt besluyt, ende van gheen ander oorsaecke ende consideratie hangende, als vanden eenigen wille Gods' en de Remonstranten haar noemen 'een conditioneel besluyt, hangende vande voorgaende consideratie des geloofs, ende der volherdinge, die God heeft voorsien dat sommige souden bethoonen, indien zy daer toe beroepen wierden door middelen, die hy daer naer goet ghevonden heeft t'ordineren tot dien eynde' (Knuttel nr. 2289, p. 3-4).
- 26 *machinam mundi*: Lucr. 5,96; Lucan. 1,80.
- 29-32 'De tweede quaestie is, nopende de uytstreckinge van de kracht ende werckinge des doots Christi; of Christus voor alle menschen ghestorven is, als de Remonstranten schrijven [...]: ofte dat Christus alleen is ghestorven (als de Contra-Remonstranten segghen) voor allerleye geloovighen, die God vercoren heeft ten eeuwighen leven [...]. De Contra-Remonstranten menen 'dat hoewel het rantsoen des doots Christi van genoechsamer weerde zy om de verlossingh van alle menschen int gemeyn, ende van een yeder int bysonder, dat nochtans volgens d'Intentie des Vaders, ende de sijne, de kracht ende werckinge sijns doots haer niet en streckt dan tot de gheseghende, die hem vanden Vader zijn gegheven.' Volgens de Remonstranten worden alleen zij 'deser weldaden des doots Christi' deelachtig 'die God beter gedisponeert vint van wille [...]' (Knuttel nr. 2289, p. 5).
- 31-32 *sustinet – sutor*: Erasmus, *Adagia*, nr. 516: 'Ne sutor ultra crepidam'.
- 33-36 'De derde questie is, nopende de ghenade Godes, ende werckinge der selver.' De Remonstranten verzetten zich tegen 't ghene de Contra-Remonstranten leeren vanden vryen wille des menschen naer den val, te weten dat hy verloren heeft die vrye cracht ende ghenegentheyt des willens indifferentelijck soo tot het overnatuerlijck ende gheestelijck goet (die Adam heeft gehad inden staet zyner onnooselheyt) als tot het contrarie quaedt dat hy heeft behouden, het welcke de Remonstranten loochenen, affirmerende ter contrarie dat hy naer den val heeft behouden de selve cracht ende macht van indifferentelijck het quaet ende goedt te willen, dat Adam voor den val ghehadt heeft [...]' (Knuttel nr. 2289, p. 6-7).
- 37-40 'De vierde quaestie is, nopende de salichmakende genade den menschen aengeboden, ende medeghedeelt; offer dobbel beroepinghe is, d'eene innerlijck, d'ander uytterlijck; d'eene bestaende inde crachtighe werckinge des heyligen Geestes, door de welcke hy vernieuwet het verstant, den wille ende de ghenegheden des onherboren mensches; d'ander inde predicatie des Evangeliums, de welcke gheschiet door de stemme der Herderen [...]. Daer op antwoorden de Contra-Remonstranten, dat jae; ende de Remonstranten, dat neen [...].'

- De Remonstranten zeggen 'dat den heyligen Geest is onscheydelijc verplicht ende gebonden aende predicatie des woorts, ende dat in allen ende een yeder wien het woort vercondicht wort, de heylighe Gheest wil wercken ende werckt metterdaet een genoeghsame kracht ende genade om te connen gelooven ende bekeeren, so de menschen willen' (a.w., p. 9-10).
- 41-44 'De vijfde quaestie is, of de uytvercorenen Godts, ende de ware geloovigen, sich mogen by desen leven versekeren harer salicheyt; ende des geniets der ghenade Gods ende volgens dien van de volherdinge in het geloove ten eynde toe; ofte datse behooren te twifelen van haere salicheyt ende vande genade Gods mogen vervallen, ende haer geloove gantschelijck ende eyndelijck verliezen. De Contra-Remonstranten, antwoorden ja, op het eerste deel der voorsz vrage: ende neen op het tweede' (a.w., p. 13).
- 45-48 Deze strofe is in beide handschriften later ingevoegd en niet weergegeven in het 'Paraphrasticum'. *Ille – mystes* is de apostel Paulus, die in Rom. 9:19-20 (over de verkiezing) 'stand houdt' en een mogelijke tegenwerping 'terugkaast': 'Gij zult nu tot mij zeggen: Wat heeft Hij dan nog aan te merken? Want wie wederstaat zijn wil? Maar gij, o mens! wie zijt gij, dat gij God zoudt tegenspreken? Zal het geboetseerde soms tot zijn boetseerder zeggen: Waarom hebt gij mij zo gemaakt?' Naar deze passage verwijst Huygens eveneens bij vs. 5 van 'Een goet Predikant', een van de *Zede-printen*: 'Sijn Groote Meesters will is 't slot van all' sijn' reden' (Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, nr. 60).
- 48 Deze woorden zijn in beide handschriften gemarkeerd door een ander lettertype (zie aant. bij vss. 45-48).
- 49 *Hic*: d.w.z. in discussies zoals bedoeld in de voorgaande strofen.
- 51-52 *Doctae – est*: ironisch bedoeld; vgl. 'Een goet Predikant' (zie aant. bij vss 45-48), vs. 23: 'Geleertheit reket hij onnooselheit van geest'.
- 65-68 vgl. vss. 19-20.
- 65 *ventis nimium secundis*: Hor. *Carm.* 2,10,23: ... sapienter idem / contrahes vento nimium secundo / turgida vela.
- 67-68 *minitantur – ruinam*: vgl. Hor. *Carm.* 2,10,10-11: ... celsae graviore casu / decidunt turres ...
- 69 *nimis vento ... secundo*: zie comm. bij vs. 65.
- 71 *quaeritur ... ansa*: Erasmus, *Adagia*, nr. 304: 'Ansam quaerere'.
- 73-74 *ceratis – pennis*: Hor. *Carm.* 4,2,2-3: ... ceratis ope Daedalea / nititur pennis ...
- 74-76 *Habitare – supellex*: Pers. 4,52: tecum habita: noris quam sit tibi curta supellex (vgl. Erasmus, *Adagia*, nr. 587: 'Tecum habita').
- 75 *ignarum*: sc. vulgus.
Sen. – scimus: Sen. *Epist.* 45,5.

TOELICHTING	Een gedicht naar aanleiding van nieuwjaarsdag (vgl. toel. bij nr. 74), waarin het thema van de godsdiensttwisten is verwerkt.
METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	11 december 1617.
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	K.A. XLIIIa-1, 1617/12r-12v;
<i>H2</i>	K.A. XLIIIa-1, 1617/13r-14r = basistekst.
COMMENTAAR	
1, 5	<i>Ille ego cui ... nuper ... nunc:</i> Verg. <i>Aen.</i> 1a, 4a: Ille ego, qui quondam ... nunc ...
2	<i>lyrico carmine:</i> Huygens zal de ode 'Concordia discors' (nr. 116) bedoelen.
3	<i>bella – campos:</i> Lucan. 1,1: Bella per Emathios plus quam civilia campos.
5-6	<i>rea criminis – notam:</i> in 'Concordia discors' heeft Huygens onverbloemd uiteengezet wat volgens hem de oorzaak is van de twisten die het vaderland teisteren, wat niet iedereen geapprecieerd zal hebben.
8	<i>clauso ... orbe:</i> voor de voorstelling van het jaar als een cirkel zie aant. bij nr. 74 vss. 1-10.
10	<i>meo ... carmine sacra:</i> zie comm. bij nr. 7 vs. 1.
11-12	Van 22 december tot 21 januari staat de zon in het teken van de steenbok, daarna in het teken van de waterman. Op 21 december bereikt de zon de steenbokskeerkring.
12	<i>Idalias ... aquas:</i> De zon smacht naar het water van Aquarius, de waterman. Waarom dat water 'Idalisch' (Cyprisch, verbonden met Venus) is, wordt niet duidelijk.
13	<i>Tympana tacta tonent:</i> Lucr. 2,618: tympana tenta tonant palmis ...
13	<i>volucres ... auras:</i> Ov. <i>Met.</i> 13,807: verum etiam ventis volucrique fugacior aura.
17	<i>Enyo:</i> godin van de strijd.
22	<i>collige ... tela soluta:</i> De bundel pijlen die de Nederlandse leeuw vasthield, is uit elkaar gevallen, d.w.z. de nationale eenheid is verbroken. Het beeld komt ook elders voor; zie Spies, 'Verbeeldingen van vrijheid', p. 154.
29-30	Huygens doelt met <i>regibus</i> op de Engelse koning Jacobus 1. Deze interpretatie ook bij Bachrach, <i>Sir Constantine Huygens</i> , p. 100. Bachrach neemt aan dat Huygens de meervoudsvorm <i>regibus</i> gebruikt wegens Jacobus' drievoudig koningschap (zie aant. bij nr. 92 vs. 57). Ik interpreteer 'koningen' als equivalent van het onbepaalde 'een koning'. Een dergelijke 'verhullende' aanduiding heeft een ander stilistisch effect dan het met name noemen van Jacobus. Voor een

- typering van de Engelse koning als ‘verdediger des geloofs’ zie Van Deursen, *Honni soit qui mal y pense?*, p. 39-44. – Huygens doelt in de vss. 29-30 vermoedelijk op de brief van Jacobus die op 22 april 1617 door de Engelse ambassadeur Sir Dudley Carleton was voorgelezen in de Staten-Generaal en ook in druk was verschenen. Jacobus bepleit daarin het houden van een Nationale Synode, in overeenstemming met de wens van Maurits (Den Tex, *Oldenbarnevelt*, dl. 3 p. 467-469). Zo’n synode zou ‘genezing’ kunnen brengen, maar wordt versmaad (vs. 30). Huygens haalt hier uit naar Oldenbarnevelt en diens medestanders, die zich hardnekkig bleven verzetten. Op 6 oktober uitte Carleton in een naderhand als pamflet gedrukte redevoering zijn onvrede over het uitblijven van een officiële reactie op de brief (a.w., p. 519-520 en 531).
- 36 *doctrinae ... novae*: de Remonstrantse leer, zie bijv. de titel van Knuttel nr. 2289: [...] *de oude rechtgesinde, die men Contra-Remonstranten, ende de nieuwgesinde diemen Remonstranten noemt* (voor de volledige titel zie comm. bij nr. 116 vss. 25-44). Zie ook Spies, [recensie van Smit, *De grootmeester van woord- en snarenspeel*], p. 364. Er is geen reden langer aan de Contra-Remonstrantse strekking van deze verzen te twijfelen (vgl. Zwaan, ‘Huygens geen Contraremonstrant?’, p. 220-221).
- 36 *strata*: Smit interpreteert: ‘de verbreide dogma’s’ (*De grootmeester van woord- en snarenspeel*, p. 55).
- 39-42 *Exue – annus erit*: deze passage bevat motieven die Huygens ook later in nieuwjaarspoëzie zou gebruiken; zie *Ged.*, dl. 4 p. 13-14; dl. 6 p. 106 vss. 29-39; dl. 6 p. 238; dl. 7 p. 28 en 37.
- 39-40 *veteri ... pellicula*: d.w.z. ‘je oude ik’; Pers. 5,116: *pelliculam veterem retines et fronte politus / astutam vapido servas in pectore volpem.*

118 30 12 1617 *Ged.*, dl. 1 p. 109

TOELICHTING Blijkens het opschrift schreef Huygens dit gedicht ter begeleiding van een zestemmig muziekstuk met zang, mogelijk een contrafact, dat hij zijn vader aanbod als nieuwjaarsgeschenk.

Bachrach veronderstelt dat het vers is geschreven ter begeleiding van nr. 117 (*Sir Constantine Huygens*, p. 100), maar het opschrift weerspreekt dit. Wel zijn in het voorgaande gedicht dezelfde drie elementen terug te vinden waarop nr. 118 is gebouwd: bezorgdheid over de toestand in het vaderland, behoefte aan feestelijkheden wegens de jaarwisseling en ootmoed jegens God.

METRUM Elegisch distichon.

DATERING 30 december 1617.

OVERLEVERING

- H*₁ K.A. XLIIIa-I, 1617/12r;
op deze bladzijde staat ook het opschrift van nr. 117 (versie *H*₁); nr. 118 is genoteerd nadat de bladzijde andersom is gelegd;
- H*₂ *H*_k K.A. XLIIIa-I, 1617/15r; *H*₂ = basistekst;
- O* *Otia*, boek I p. 28;
- M* *Momenta desultoria*, p. 305.

COMMENTAAR

- QUERELAM BATAVIAE*: in de bronnen door middel van kapitalen onderscheiden van de omringende tekst; waarschijnlijk de titel van het zangstuk.
- 9-10 *Ploro – manu*: versus rapportati; over deze stijlfiguur Strengholt, *Huygens-studies*, p. 107-111.
- 10 *gemina – manu*: omwille van de parallellie ('oog, stem, hand') enkelvoudig *manu*, met *gemina* om aan te geven dat beide handen zijn betrokken bij het gebaar waarmee het bidden tot de goden gepaard gaat.

119

31 03 1618

Ged., dl. I p. 114

TOELICHTING

Op 15 maart 1618 vertrok Huygens naar Zierikzee, waar hij verbleef bij 'Hubert' (*Dagb.*, p. 9; vgl. het adjectief 'Hubertinus' dat Huygens gebruikt met betrekking tot zijn gastheer in *Br.*, dl. I nr. 43). Worp acht het waarschijnlijk dat dit Antonie de Hubert was, die zich na zijn studie rechten in Leiden in zijn geboorteplaats Zierikzee vestigde (*Br.*, dl. I p. 18 n. 1; vgl. Meertens, *Letterkundig leven in Zeeland*, p. 219 en 371-372 n. 10; over De Hubert zie ook Zwaan, *Uit de geschiedenis der Nederlandsche spraakkunst*, p. 1-13).

Blijkens Huygens' brieven uit Zierikzee (*Br.*, dl. I nrs. 40-43) was het verblijf bedoeld als een soort stage. De precieze datum van zijn terugkeer is niet bekend. Zijn laatste brief uit Zierikzee die bewaard is, dateert van 11 april. Op 25 mei was hij in ieder geval weer in Den Haag blijkens het onderschrift van het volgende gedicht. Op 7 juni zou hij naar Engeland vertrekken (zie toel. bij nr. 120).

METRUM

Elegisch distichon.

DATERING

31 maart 1618.

OVERLEVERING

- H* *H*_k K.A. XLIIIa-I, 1618/1r-2r; *H* = basistekst;
- O* *Otia*, boek I p. 12-14;
- M* *Momenta desultoria*, p. 292-293.

- 1, 10, 59 *Circaeï, Circaeos*: Zierikzee vertoont gelijkenis in klank met Circe, de naam van de tovenares die de makkers van Odysseus in zwijnen veranderde. De aangesproken jongelingen lijken eveneens betoverd, omdat ze volledig in de ban van hun geliefde zijn. Op Huygens heeft die betovering geen vat, evenmin als die van Circe op Odysseus.
- 1 *Cyprinis*: bedoeld moet zijn 'Cyprisch', d.w.z. verbonden met Venus.
- 5 *Paphiae ... deae*: Venus; Paphos op Cyprus was bekend om een heiligdom dat aan haar gewijd was.
- 9 *Mattiacas*: Zeeuws; vgl. bijv. Grotius, *The poetry*, p. 767 (register): 'Mattiaci, inhabitants of Zealand'.
- 11-12 *Impune – sumus*: vgl. Erasmus, *Adagia*, nr. 3535: 'Auris Batava', waar als kenmerk van de Hollanders wordt genoemd 'ingenium simplex et ab insidiis omnique fuco alienum'; zie *ASD* 11,8, p. 40 en de noot hierbij op p. 41, met onder meer het volgende citaat uit een brief van Erasmus: 'Hollandus est: mentiri si vellet, non posset' (Allen nr. 2799). – Vgl. nr. 127 vs. 42, waar sprake is van 'candor' als eigenschap van de oude Bataven.
- 13 *Non Helenam – vestram*: de Trojaanse koningszoon Paris schaakte zijn gastvrouw Helena, echtgenote van Menelaus, de koning van Sparta.
- 17 zie aant. bij nr. 116 vss. 74-76.
- 18 *ut cadat – meos*: zie aant. bij nr. 111 vs. 46.
- 18 *[?Levina]*: meisjesnaam, in de kopij en drukken vervangen door het anagram *Venila*.
- 23 *habet sua quemque caligo*: Verg. *Ecl.* 2,65: ... trahit sua quemque voluptas.
- 33-34 *quid non – corda*: Verg. *Aen.* 3,56: ... quid non mortalia pectora cogis.
- 43 *Hesperidum ... populi*: de volkeren in het westen. De tuin waar Hercules de gouden appels, bewaakt door de Hesperiden, moest halen bevond zich in het westen.
- 43 *Phoebo subiecta recenti*: Pers. 5,54: ... sub sole recenti.
- 46 *perdita*: zie aant. bij nr. 127 vs. 44.
- 48 *et modo – manu*: Maria de Medici werd in 1617 buiten spel gezet.
- 50 *colosseo ... ponte*: London Bridge.
- 53-54 de Bataven lieten zich door de Romeinen niet van hun vrijheid beroven; ze werden bondgenoten van Rome. Zie Schöffner, 'The Batavian myth'.
- 61 *cippo date crura beato*: Du Cange s.v. cippus: instrumentum quo reorum pedes constringuntur, quasi capiens pedes. Voor de toepassing van de uitdrukking 'een blok aan het been hebben' in verband met het huwelijk zie *WNT* 11,2 kol. 2905; Stoett, *Nederlandsche spreekwoorden*, dl. 1 p. 101 nr. 261; Wander, *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*, dl. 1 kol. 407.
- 62 *non facit – pedem*: Erasmus, *Adagia*, nr. 1818: 'Ad pedem', met als toelichting: 'Quod appositum et vehementer accomodatum, id περί πόδα dicebatur, sumpta metaphora a calciamentis probe ad pedis mensuram quadrantibus.' Erasmus laat hierop een apophthegma volgen waarin iemand zijn vrouw vergelijkt met een knellende schoen, omdat ze niet bij hem past.
- 62 *Batavum*: deze heeft zijn vrijheid te lief (zie aant. bij vss. 53-54).

TOELICHTING Op 7 juni 1618 vertrok Huygens naar Engeland in het gezelschap van Sir Dudley Carleton, de Engelse gezant in Den Haag (*Dagb.* p. 2 en 9; *Br.* dl. I nr. 44). In Londen was hij de gast van Sir Noel de Caron, de Nederlandse gezant aldaar.

Van een bezoek van Constantijn aan het buitenland moet al sprake zijn geweest voordat hij zijn reislust kenbaar maakte in zijn gedicht aan de Zierikzeese jeugd (nr. 119, vss. 41-50). Sir Ralph Winwood schrijft reeds op 17 juli 1617 aan Christiaan Huygens sr. bereid te zijn Constantijn te ontvangen (Bachrach, *Sir Constantine Huygens*, p. 89 en 109; Van Kempen-Stijgers en Rietbergen, 'Constantijn Huygens en Engeland', p. 85). Volgens de terugblik die Huygens geeft in *De vita propria* heeft zijn vader beslist dat Engeland het eerste reisdoel zou worden (1,380-381). Engeland was geen ongebruikelijk doel van een educatiereis (Frank-van Westrienen, *De Grootte Tour*, p. 243-248).

Het gedicht is besproken door Bachrach (a.w., p. 97-103 en appendix 30 met vertaling).

METRUM Elegisch distichon.

DATERING 25 mei 1618.

OVERLEVERING

*H*₁ K.A. XLIIIa-1, 1618/3r;
*H*₂ K.A. XLIIIa-1, 1618/4r-4v = basistekst;
*H*₃ K.A. XLIIIa-1, 1618/6r-6v.

*H*₁ oogt minder verzorgd, heeft geen titel en bevat verschillende correcties, in het bijzonder met betrekking tot de volgorde van de disticha. *H*₂ en *H*₃ zijn netafschriften. *H*₃ staat op een dubbelblad (1618/6-7), samen met de beide andere gedichten die betrekking hebben op de reis (nrs. 121-122). De varianten maken aannemelijk dat *H*₃ is overgeschreven van *H*₁. Zie ook comm. bij vss. 23-24.

COMMENTAAR

1 *Est aliquid patriis*: Ov. *Pont.* 2,7,65: est aliquid patriis vicinum finibus esse.
 4 *non facis ad mores*: Ov. *Am.* 3,11,42: non facit ad mores tam bona forma malos.
 5-6 *insula ... dives opum*: Verg. *Aen.* 2,22: insula, diues opum Priami dum regna manebant.
 7 *Borean ... secundum*: vgl. *Br.*, dl. I nr. 44: 'Comme le jeudi au midi nous partismes de la Haye, encor le mesme soir nous nous mismes en mer de devant la Briele avec un vent tantost Nord, tantost Nordwest [...]'.
 14 *duint*: dent.

- 17 *regales ... turres*: de koninklijke residenties in en om Londen. Eind juli kon Huygens aan zijn ouders schrijven dat hij de meeste paleizen van de koning had bekeken (*Br.*, dl. 1 nr. 52).
- 18 *reliquias, Elisabetha, tuas*: Bachrach: “the ‘Royal turrets’, the ‘marble piles’, and all those other ‘Elizabethan remains’” (*Sir Constantine Huygens*, p. 102; vgl. Van Kempen/Rietbergen, ‘Constantijn Huygens en Engeland’, p. 85 en 123 n. 7). Gezien de context verwacht men dat de *reliquiae* inderdaad iets met imposante bouwwerken te maken hebben, maar Elizabeth ‘restricted her building expenditure to routine repairs and minor additions’ aan de bestaande paleizen (Robinson, *Royal residences*, p. 33). De volgende interpretatie stoelt op gegevens die Bachrach in een ander verband naar voren brengt (a.w., p. 156-157). Voordat Elizabeth in 1558 aan de macht kwam, werd zij enige tijd gevangen gehouden door haar katholieke halfzuster Maria Tudor, onder andere op Woodstock bij Oxford. Aldaar heeft de toekomstige koningin op een luik een gedicht geschreven waarin zij zich richt tot de onberekenbare fortuna. Huygens heeft dit gezien blijkens *De vita propria* 1,409-413:
- Woodstochium porro, qui suspirantis *Elizae*
 Carcer erat, durâ sceptri potiunte *Mariâ*,
 Visere nos et fama loci et vicinia suasit.
 Vidimus antiquis nondum consumpta fenestris
 Augustae monumenta manus, et flebile Carmen,
 Sollicito Carmen miserae de pectore fusum
- De *reliquiae* van Elizabeth zijn het equivalent van ‘augustae monumenta manus’. Huygens heeft in vss. 17-18 de koninklijke paleizen voor ogen, waaronder Woodstock met het vers van Elizabeth.
- 21 *Cambrigias ... Camenas*: Huygens zou pas eind september, aan het slot van zijn verblijf in Engeland, in de gelegenheid zijn naar Cambridge te gaan, nadat hij in juli reeds Oxford had bezocht (*Br.*, dl. 1 nrs. 52 en 57-58).
- 23-24 volgens Bachrach is het distichon ‘especially inserted in the manuscript’ (a.w., p. 102-103). Van een invoeging is evenwel in geen der manuscripten sprake; wel ontbreken de beide verzen in het laatste handschrift (*H3*). Waarschijnlijk was *H1* de legger van *H3* (zie onder overlevering) en heeft Huygens zich bij het overschrijven laten misleiden door een eerder gemaakte vergissing. In *H1* heeft hij de volgorde van de disticha gewijzigd door toevoeging van nummers. Zowel vss. 23-24, die na vs. 10 stonden, als vss. 25-26, die al op de juiste plaats stonden, zijn aangeduid met 8. Vermoedelijk is Huygens na het overschrijven van het met 7 aangeduide distichon verder gegaan met vss. 25-26 aan het slot van het gedicht.
- 24 *Caesar amate*: Cesare Calandrini, broer van Jean-Louis (zie nr. 96), studeerde theologie in Leiden, waarna hij zich in Engeland vestigde, zoals zijn vader reeds eerder had gedaan. Hij werkte als predikant in Londen en stond in contact

met de naar Engeland uitgeweken aartsbisschop van Spalato, Marco Antonio de Dominis (Luzzati Laganà, 'Giovanni Calandrini', p. 455; Bachrach, a.w., passim; *Ged.*, dl. 1 p. 207 n. 1; *Br.*, dl. 1 p. 15 n. 1). Huygens zou Cesare inderdaad ontmoeten (*Br.*, dl. 1 nrs. 45 en 55). – Tijdens hetzelfde verblijf in Engeland ontmoette Huygens ook Joannes Brouart weer (zie toel. bij nr. 71; *Br.*, dl. 1 nrs. 45 en 55).

26 *trabeata*: Bachrach, a.w., p. 103 en 216: 'in warrior's garb'. Dit zal inderdaad Huygens' bedoeling zijn. Vgl. Forcellini, *Lexicon* s.v. *trabea* 4: 'Falsi sunt, qui putarunt, *trabeam* militarem vestem fuisse. Aperte *Claudian.* a militari ornatu distinguit [...]. Frustra etiam alii locum *Livii* afferunt ex 32.6., ubi non *consul trabeatus*, sed *traiectus* omnino legendum est'. – De vrede tijdens het Bestand werd door de onderlinge twisten als het ware in wapenrok gehuld. Na de Scherpe Resolutie (4 augustus 1617), die de steden de bevoegdheid gaf waardgelders in dienst te nemen, werd de wapenrok ook werkelijk zichtbaar.

121

←17 09 1618

Ged., dl. 1 p. 122

TOELICHTING

Op 10 juli 1618 bracht koning Jacobus een bezoek aan Caron om kersen uit diens tuin te eten, iets wat hij ieder jaar deed. Bij die gelegenheid bracht de gezant Huygens' bedrevenheid in het luitspel onder de aandacht van de koning. Jacobus had op dat moment geen tijd voor muziek, maar hij beloofde enkele weken later de jongeman alsnog de gelegenheid te geven zijn talent te tonen op Bagshot. Dit was een landgoed dat hij in bruikleen had gegeven aan Caron en dat hij jaarlijks bezocht om er te jagen (*Br.*, dl. 1 nr. 50; over Bagshot zie *De vita propria* 1,490-494). Pas op 17 september kon Constantijn zijn ouders berichten over de afloop. Jacobus was de week ervoor inderdaad op het genoemde landgoed geweest en had zich een klein half uur het luitspel laten welgevallen en zelfs waardering getoond (*Br.*, dl. 1 nr. 56; *De vita propria* 1,490-499).

Het gedicht is besproken door Bachrach (*Sir Constantine Huygens*, p. 141 en appendix 36 met vertaling).

METRUM

Elegisch distichon.

DATERING

Kort voor 17 september 1618 (zie toel.).

OVERLEVERING

*H*₁ K.A. XLIIIa-1, 1618/9v = basistekst;
*H*₂ K.A. XLIIIa-1, 1618/7r;
*H*_k K.A. XLIIIa-1, 1618/10r;
O *Otia*, boek 1 p. 26;
M *Momenta desultoria*, p. 303.

345

TOELICHTING EN COMMENTAAR

Het type schrift van *H1* is dat van een netafschrift. *H2* maakt deel uit van het handschrift met nrs. 120-122 (zie nr. 120 onder overlevering). *Hk* heeft hetzelfde type schrift als de apografen uit jaaromslag 1620 die vermoedelijk speciaal met het oog op de *Otia* zijn gemaakt.

COMMENTAAR

- CITHARAM PULSATURUS*: Bachrach neemt aan dat Huygens voor de koning zou zingen onder begeleiding van luitspel (a.w., p. 141 en 218). De tekst zelf zegt niets over zang (de variant 'cithara canturus' betekent hetzelfde als 'citharam pulsaturus'; zie *OLD* cano 5a) en de in de toelichting besproken brieven evenmin.
- 1 *regum ter maximus*: Jacobus was sinds 1603 koning van Schotland, Engeland en Ierland (zie comm. bij nr 92 vs. 57).
- 2 *Thalia*: een der Muzen.
- 4 *ore rubor*: Catul. 65,24; Ov. *Am.* 3,3,6; Ov. *Her.* 20,120.
- 7-8 *Cui tamen – deos*: wie Nederlands spreekt, d.i. iedereen uit de Nederlanden, kan rekenen op een welwillende houding van de Engelse koning. Op deze wijze probeert Huygens de nerveuze Thalia gerust te stellen. Het substantief *verba* hoort bij het beeld van de koning als een god wiens verschijning de sterveling doet verstommen en verwijst niet naar woorden die Huygens bij deze gelegenheid zou moeten spreken (een andere interpretatie bij Bachrach, a.w., p. 141).
- 8 *faciles – deos*: Ov. *Her.* 16,282: sic habeas faciles in tua vota deos; Ov. *Pont.* 4,4,30: et fieri faciles in tua uota deos.

122 xx 09 1618 *Ged.*, dl. 1 p. 123

TOELICHTING Reeds enkele brieven uit augustus (*Br.*, dl. 1 nrs. 53-55) spreken van Huygens' terugkeer uit Engeland (vgl. de beide voorgaande gedichten). Pas op 2 november echter zou hij weer thuis zijn (*Dagb.*, p. 3 en 9). De reis terug vond plaats in gezelschap van de Engelse geestelijken die de synode van Dordrecht zouden bijwonen (*Br.*, dl. 1 nr. 58; *De vita propria* 1,522-529; zie ook Bachrach, *Sir Constantine Huygens*, p. 190-192).
 Het gedicht is besproken door Bachrach (a.w., p. 192-197 en appendix 52 met een vertaling van vss. 1-32).

METRUM Sapphische strofe.

DATERING September 1618.

OVERLEVERING

- H*₁ K.A. XLIIIa-I, 1618/8r-9r = basistekst;
*H*₂ K.A. XLIIIa-I, 1618/6v-7r;
*H*_k K.A. XLIIIa-I, 1620/6v-7r (vss. 1-12 en 17-32);
O *Otia*, boek 1 p. 32 (vss. 1-12 en 17-32);
M *Momenta desultoria*, p. 308-309 (vss. 1-12 en 17-32).
- Het type schrift van *H*₁ is dat van een netafschrift. *H*₂ maakt deel uit van het handschrift met nrs. 120-122 (zie nr. 120 bij overlevering). *H*_k is een van de apografen uit jaaromslag 1620 die vermoedelijk speciaal met het oog op de *Otia* zijn gemaakt.

COMMENTAAR

- 1 *Annuït coepto*: Verg. *Georg.* 1,40: da facilem cursum atque audacibus adnue coeptis.
- 5-6 *Annuït – rector*: zie comm. bij nr. 92 vs. 57.
- 9 *magno ... parente*: Bachrach verbindt deze ablatief met *suboles*: 'the son of a great parent, himself now hardly less great' (*Sir Constantine Huygens*, p. 225-226).
- 10 *Carolus*: Karel I (1600-1649), zoon van Jacobus I en Anna van Denemarken, kroonprins sinds de dood van zijn broer Henry in 1612. Huygens heeft in zijn nabijheid mogen verkeren op Richmond Palace (*Br.*, dl. 1 nr. 53 d.d. 12 augustus 1618; vgl. Bachrach, a.w., p. 161).
- 12 *Anna*: Anna van Denemarken (1574-1619), echtgenote van Jacobus I. In verschillende brieven van Huygens is sprake van Carons voornemen zijn protégé aan haar voor te stellen (*Br.*, dl. 1 nrs. 53, 54, 56 en 57). Het is evenwel onduidelijk of dit werkelijk is gebeurd: 'c'est une femme qui se voit fort difficilement' (a.w., nr. 56), wat ongetwijfeld in verband staat met haar gezondheidstoestand gedurende de laatste jaren van haar leven (Williams, *Anne of Denmark*, hst. 17).
- 13 *patrum venerandus ordo*: Bachrach: 'The reverent order of Prelates' (a.w., p. 226; vgl. p. 194: 'the venerable order of Church Fathers'). Niets evenwel wijst erop dat hier geestelijken zijn bedoeld; vgl. nr. 99 vs. 1, waar met *patrum veneranda corona* de leden van de Raad van State zijn bedoeld.
- 14 *metrum?* Vgl. Sacré, 'De metriek in de Neolatijnse poëzie van Huygens', p. 87 n. 15.
- 17-32 Huygens was tijdens het schrijven van deze passage op de hoogte van de gebeurtenissen eind juli in Utrecht. Hij reageert daarop in een brief van 31 augustus 1618 aan zijn ouders: 'Les nouvelles des cassations à Utrecht et specialement de Ledenbergh m'ont estonné plus que ne pourroyent celles d'une montagne transposée' (*Br.*, dl. 1 nr. 55). Op 17 september, ongeveer drie weken na de arrestatie van Oldenbarnevelt c.s., luidt het: 'Les subits changements de la Republique pardela ne m'ont point estonné, mais estourdi. Ce sont choses au dela de m[a]capacité; je n'y sçay que dire. Je revere en silence les abyssmes des jugements

- de Dieu qui, à mon petit advis, a donné le grand coup à point, et comme *ex machina*. On attend curieusement pardeça quel pelotton ce filet fera attraper' (a.w., nr. 56). Onduidelijk is evenwel, of het gedicht voor of na deze laatste brief is geschreven.
- 25 *Digito labellum*: Juv. 1,160: ... digito compesce labellum (vgl. Walther nr. 5705).
- 39-40 *duplicata quondam turba*: Constantijn had vier zusjes: Elisabeth, Geertruyd, Catharina en Constantia (*Huygens herd.*, p. 86-88). Elisabeth overleed in 1612 (zie nrs. 84 en 85). Catharina overleed op 18 juni 1618 tijdens Huygens' verblijf in Engeland, twee weken voordat ze zeventien zou worden (*Dagb.*, p. 2 en 9). Ze was waarschijnlijk al ziek bij Huygens' vertrek blijkens deze zinsnede in een van de eerste brieven die hij uit Engeland aan zijn ouders zond: 'Je desire grandement d'entendre, comment il va de ma povre soeur Catherine que j'ay quitté avec beaucoup de regret' (*Br.*, dl. 1 nr. 45; zie ook nrs. 46-47).
- 61-62 *cursum ... institutum / rumpit*: Hor. *Carm.* 3,27,5: rumpat et serpens iter institutum. – Vgl. vss. 65-68, waar Huygens doelt op dezelfde ode.
- 65-68 Horatius' ode 3,27 is een afscheidsgedicht voor Galatea, die op het punt staat een zeereis te maken. De dichter wijst op de gevaren die haar te wachten staan. Ze neemt evenveel risico als Europa, die zich door Jupiter – in de gedaante van een stier – naar Kreta heeft laten voeren. Het verhaal van Europa beslaat de rest van de ode (vss. 25-76).
- 71-72 *toto – Britanni*: Verg. *Ecl.* 1,66: et penitus toto divisos orbe Britannos.
Patriae – fugit: Hor. *Carm.* 2,16,19-20.
Heu qualis – aetas: Martial. 6,85,7: Heu qualis pietas, heu quam brevis occidit aetas!
Qui dedit – auferet: Hor. *Epist.* 1,16,33. Horatius doelt op de wisselvalligheid van de publieke opinie. Huygens buigt de betekenis om in de richting van Hor. *Carm.* 2,10,15-17: ... informis hiemes reducit / Iuppiter, idem / submovet ... Dit gaat onmiddellijk vooraf aan het laatste citaat dat Huygens geeft (zie volgende aant.).
Non – sic erit: Hor. *Carm.* 2,10,17-18.

123 02 05 1619 *Ged.*, dl. 1 p. 139

TOELICHTING Bijschrift bij een ets van Laocoön door Jacob de Gheyn III. Zie Bachrach, *Sir Constantine Huygens and Britain*, p. 112, 142, 199 en appendices 54 (met een Engelse vertaling van het epigram) en 55. Vgl. Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, nr. 13 (Nederlandse parafrase).

METRUM	Elegisch distichon.
DATERING	Het Latijnse epigram staat op de versozijde van een los blad, met daaronder de Nederlandse versie, die wordt gevolgd door de datering 2 mei 1619. Het Latijnse versje is waarschijnlijk ook op die dag geschreven. Op de rectozijde staat een vertaling van Verg. <i>Aen.</i> 2,212-224, gedateerd 1 mei 1619 (<i>Leven in mijn dicht</i> , nr. 12).
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLIIIa-1, 1619/2v.
COMMENTAAR	
<i>I</i>	<i>gemina cum prole</i> : Ov. <i>Met.</i> 6,205: talibus est dictis gemina cum prole locuta.
124	12 09 1619 <i>Ged.</i>, dl. 1 p. 161
TOELICHTING	Het acrostichon dat volgt op de <i>Christelijcke bedenckingen over de thien geboden des Heeren</i> (Huygens, <i>Nederlandse gedichten 1614-1625</i> , nr. 17). Voor een analyse van het gedicht zie De Kruyter, 'Constanter on the title-page' (een Engelse vertaling aldaar in noot 2 op p. 47).
METRUM	Elegisch distichon; handschrift en drukken laten de pentameter niet inspringen omwille van het acrostichon.
DATERING	12 september 1619.
OVERLEVERING	
<i>H</i>	K.A. XLa, 1619/18v = basistekst;
<i>D Dk</i>	K.A. Lb, blad C1v;
<i>O</i>	<i>Otia</i> , boek 3 p. 98;
<i>K1</i>	<i>Koren-bloemen</i> 1658, p. 32;
<i>K2</i>	<i>Koren-bloemen</i> 1672, dl. 1 p. 27.
	De <i>Christelijcke bedenckingen</i> verschenen in 1619 als vervolg op de <i>Verclaringh vande XII. artijckelen des Christelijcken geloofs</i> , zonder auteursnaam, maar wel met 'Constanter' op het titelblad. Een facsimile van <i>Dk</i> (en daarmee van <i>D</i>) is opgenomen in Huygens, <i>Nederlandse gedichten 1614-1625</i> , dl. 2 p. 779-796.

- TOELICHTING Worp oppert de mogelijkheid dat Jacob Grusius, blijkens het gedicht overleden op vijftienjarige leeftijd, een telg was van een Gronings geslacht Gruys (*Ged.*, dl. 1 p. 170 n. 2). Volgens Bachrach was Jacob de zoon van Bernt Gruys, die lid is geweest van de Raad van State en in die hoedanigheid contact zal hebben gehad met Huygens sr. (*Sir Constantine Huygens and Britain*, p. 35-36, 207-208). Wellicht heeft Constantijn het epitaaf op instigatie van zijn vader geschreven voor Bernt Gruys, die dan de aangesproken persoon is in vss. 16-21.
- METRUM Jambische trimeter.
- DATERING *H*₁ heeft als datering 17° Kal. Feb. 1620, dit is 16 januari 1620. *H*₂ had aanvankelijk dezelfde datering, maar dag en maand zijn doorgehaald toen het handschrift werd omgewerkt tot kopij. Later heeft Huygens (of iemand anders) blijkbaar bij vergissing het doorgehaalde getal 17 in Arabische cijfers aangezien voor een Romeinse 6 (vj) en vóór het doorgehaalde deel van de datering een *x* geplaatst, zodat er 'xvj^o' Kal. Feb. 1620 kwam te staan, dit is 17 januari 1620.
- OVERLEVERING
*H*₁ K.A. XLIIIa-1, 1620/1r-iv;
*H*₂ *H*_k K.A. XLIIIa-1, 1620/2r; *H*₂ = basistekst;
O *Otia*, boek 1 p. 33;
M *Momenta desultoria*, p. 309.
- COMMENTAAR
5 *peracta est fabula*: Cic. *Sen.* 64: ii mihi videntur fabulam aetatis peregissee; 70: peragenda fabula est; 85: senectus autem aetatis est peractio tamquam fabulae.
6-7 *illa – Charybdi*: de Styx.
6 *Syrtis*: de naam van twee verraderlijke zandbanken bij de kust van Noord-Afrika.
7 *Charybdi*: draaikolk bij Sicilië.
14 *messibus*: eigenlijk 'oogsten'.
15 *parca ... Parca*: vgl. nr. 76 vs. 118.

- TOELICHTING Een van vier gedichten, geschreven in verschillende talen, over hetzelfde onderwerp. De reeks is daarom getiteld Τετραδάκρυον (Tranen in viervoud). Het opschrift van de Nederlandse versie in *D*₁ geeft de volgende toelichting: 'HARDERS-KLACHTE Op den selven sin. In de welke Thirsis vertoont den Heere

van Warmon, beclaghende het drouvich ongeval, syne Bruyd (wijlen dochter van den Heere van Matenes, Heere van Haserwoude) door ys-braecke overghecomen'. Vgl. *Ged.*, dl. 1 p. 183 n. 2 en p. 185 n. 1; Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, nr. 27.

Huygens stuurt de vier gedichten op 11 februari 1620 aan Daniël Heinsius, met de mededeling dat ze geschreven zijn op verzoek van de Engelse gezant Carleton (*Br.*, dl. 1 nr. 75).

- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Waarschijnlijk 2 februari 1620. Wat Huygens in *H* (de enige bron met een volledige datering) vóór 'Non.' noteerde, zou eventueel als een 4 gelezen kunnen worden (vgl. nr. 129, met in de datering een ander teken dat als een 4 bedoeld moet zijn). De Franse versie die erop volgt, heeft als datering 3° Non. Feb. 1620.
- OVERLEVERING
- H* K.A. XLIIIa-1, 1620/3r = basistekst;
D1 Huygens, *Batava Tempe* 1622, blad E1v;
D2 Huygens, *Batava Tempe* 1623, blad E1v =
O *Otia*, boek 4 blad E1v;
K1 *Koren-bloemen* 1658, p. 264;
K2 *Koren-bloemen* 1672, dl. 1 p. 477.
- Het Τετραδάκρυον volgt in *D1* en *D2* = *O* meteen op Huygens' *Batava Tempe*. – Voor boek 4 van de *Otia* zijn de overgebleven exemplaren van *D2* gebruikt (Huygens, *Nederlandse gedichten 1614-1625*, dl. 2 p. 49-50).
- COMMENTAAR
- 2 *Aglaiae*: een der drie Gratiën.
3 *Naiades – nymphae*: Ov. *Ars* 2,110: Naiadumque tener crimine raptus Hylas.
4 *puellarem ... pedem*: Ov. *Her.* 10,20: alta puellares tardat harena pedes.
6 *H* heeft na dit vers een punt, de drukken hebben een komma.
6 *surdos – Notos*: sc. *diffundere*. Vgl. enigszins nr. 104 vs. 4.
7-8 De riviergod Alpheus had liefde opgevat voor de nimf Arethusa. Toen hij zich aan haar wilde opdringen, werd zij veranderd in een waterstroom die zich onderaards naar het eilandje Ortygia bij de haven van Syracuse op Sicilië verplaatste, waar zij als bron bleef voortbestaan (Ov. *Met.* 5,572-641).
7 *Io Arethusa – vocanti*: Ov. *Met.* 5,625: et bis 'io Arethusa' vocavit, 'io Arethusa!' (variant: et bis 'io Arethusa, io Arethusa!' vocavit).
8 *Ortygiam vecta*: Ov. *Met.* 5,499: advehar Ortygiam ...; 5,640: advehor Ortygiam ...

- TOELICHTING** Huygens vertrok op 25 april 1620 naar Venetië in het gevolg van François van Aerssen (Huygens, 'Journaal van zijne reis naar Venetië', p. 64). Het verblijf aldaar duurde tot 5 juli (a.w., p. 132-133). Huygens heeft geen zuidelijker delen van Italië bezocht en is niet in Rome geweest, zoals zijn gedicht enigszins suggereert. Huygens heeft 'Italia decolor' op 13 augustus 1620, enkele dagen na thuiskomst, aan Daniël Heinsius gestuurd (*Br.*, dl. 1 nr. 89). Waarschijnlijk hebben ook Cesare Calandrini en De Dominis het gelezen (*Br.*, dl. 1 nr. 91; over hen zie nr. 120, comm. bij vs. 24).
- Een negatief oordeel over Italië, zoals verwoord in dit gedicht, was niet ongebruikelijk (Frank-van Westrienen, *De Grootte Tour*, p. 177; zie ook Marnix, *De opvoeding van de jeugd*, p. 59). Mogelijk is Huygens' gedicht beïnvloed door Franse anti-Rome poëzie uit de 16e eeuw (zie MacPhail, *The voyage*, hst. 3).
- METRUM** Elegisch distichon.
- DATERING** Het gezantschap arriveerde op de terugweg op 13 juli 1620 in Chiavenna, vandaar waar het op 15 juli vertrok. 'Le 14e Monsieur l'Ambassadeur trouva bon de reposer à Chiavenna' (Huygens, 'Journaal van zijne reis naar Venetië', p. 138-139).
- OVERLEVERING**
- Hk* K.A. XLIIIa-1, 1620/4r-4v = basistekst;
O *Otia*, boek 1 p. 21;
M *Momenta desultoria*, p. 299.
- De opmerking onder het gedicht (*Ignoscite viri – referre parum*) heeft Worp abusievelijk als een zelfstandige tekst opgevat met als titel *Ex Italia redux* (*Ged.*, dl. 1 p. 188).
- COMMENTAAR**
- 5 *non deterioris*: weerlegging van de opvatting dat de Hollanders een aantal slechte eigenschappen zouden hebben die samenhangen met de koude, vochtige luchtstreek waarin zij wonen (zie Meijer Drees, 'Holland en de Hollanders in de zeventiende-eeuwse beeldvorming').
- 6 *socia ... fide*: zie comm. bij nr. 128 vss. 1-2.
- 12 bedoeling onduidelijk.
- 13 *monstrorum ... culmen*: de Splügen; zie Huygens, 'Journaal van zijne reis naar Venetië', p. 98-101 en *De vita propria* 1,601-635 (vgl. Frank-van Westrienen, *De Grootte Tour*, p. 115-116).
- 25-26 vgl. Ps. 51:19.
- 29-32 vgl. de geschiedenis van de Medici, zoals beschreven door bijvoorbeeld Hooft in zijn *Rampzaeligheden der Verheffing van den Hujze Medicis*.

31	<i>sicas</i> : omwille van het metrum in de 'Errata' bij de <i>Otia</i> gewijzigd in <i>sudes</i> .	
41-42	zie aant. bij nr. 119 vss. 11-12, 53-54.	
44	<i>Roma – Roma</i> : vgl. MacPhail, <i>The voyage</i> , p. 28, 47, 123.	
47	<i>insanae novitatis amorem</i> : de hang naar zuidelijke elegantie, die niet strookt met de traditionele deugden van de Hollanders (vgl. Frank-van Westrienen, a.w., hst. vi). <i>Raetis</i> : bewoners van Graubünden. <i>virī magni, pii atque eruditi</i> : zij die het geschetste negatieve beeld van Italië weerspreken, zoals Paolo Sarpi, met wie Huygens graag in Venetië kennis had gemaakt (Huygens, 'Journaal van zijne reis naar Venetië', p. 130; <i>De vita propria</i> 1,755-764). <i>cuius</i> : antecedent is het subject van <i>perstrinxi</i> ('ik').	
128	25 07 1620	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 187
TOELICHTING	Het cahier met het verslag van Huygens' reis naar Venetië (zie toel. bij nr. 127) richt zich in de ik-persoon tot de lezer.	
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	25 juli 1620. Vgl. Huygens, 'Journaal van zijne reis naar Venetië', p. 143-145: op 23 juli arriveerde het gezelschap in Basel, vanwaar het op 25 juli vertrok.	
OVERLEVERING		
	<i>H</i>	K.A. XXXIX, blz. 153 = basistekst;
	<i>Hk</i>	K.A. XLIIIa-1, 1620/4v-5r;
	<i>O</i>	<i>Otia</i> , dl. 1 p. 23;
	<i>M</i>	<i>Momenta desultoria</i> , p. 301.
COMMENTAAR		
	1-2	Op 31 december 1619 was een verbond gesloten met Venetië (<i>Resolutiën der Staten-Generaal</i> 1619-1620, p. 340; <i>Br.</i> , dl. 1 p. 44 n. 2).
	2	<i>geminus ... leo</i> : de Nederlandse leeuw en de leeuw uit het wapen van Venetië. De leeuw van Venetië werd in oorlogstijd met een zwaard uitgebeeld (Zedler, <i>Universal-Lexikon</i> , dl. 46 kol. 1228).
	13-14	De voeten van de reiziger wegen zwaarder dan de geest van de lezer. De eerste had daarom een zwaarder last te dragen dan de laatste.

129	29 07 1620	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 188
TOELICHTING	Het gedichtje betreft het cahier met het verslag van Huygens' reis naar Venetië (zie toel. bij nr. 127).	
METRUM	Elegisch distichon.	
DATERING	Waarschijnlijk 29 juli 1620. Wat Huygens in <i>H</i> (de enige bron met een volledige datering) vóór 'Cal.' noteerde, zou eventueel als een 4 gelezen kunnen worden (vgl. nr. 126, met in de datering een ander teken dat als een 4 bedoeld moet zijn). Vgl. Huygens, 'Journaal van zijne reis naar Venetië', p. 148-149: op 29 juli arriveerde het gezelschap in Spiers, vanwaar het de volgende dag weer vertrok.	
OVERLEVERING	<i>H</i> K.A. XXXIX, blz. VI = basistekst; <i>Hk</i> K.A. XLIIIIa-1, 1620/5r; <i>O</i> <i>Otia</i> , dl. 1 p. 24; <i>M</i> <i>Momenta desultoria</i> , p. 301.	
COMMENTAAR	3 Pers. 5,92: dum ueteres auias tibi de pulmone reuello.	

130	01 10 1620	<i>Ged.</i> , dl. 1 p. 188
TOELICHTING	<p>In zijn correspondentie met Daniël Heinsius doet Huygens enkele uitspraken over het ontstaan van deze verssatire. Op 1 oktober 1620, wanneer hij het gedicht aan Heinsius stuurt, schrijft hij dat hij kort geleden enige dagen besteed heeft aan de lectuur van Juvenalis, Horatius en 'anderen van dat slag wier aloude poëzie er een van mannen is' ('aliorum ejus farinae, quorum poesis prisca virorum est') (<i>Br.</i>, dl. 1 nr. 92). Zo kwam hij in de verleiding eveneens een satire te schrijven. Over de keuze van het onderwerp luidt het in dezelfde brief:</p> <p style="padding-left: 40px;">De argumento etiam ut ne sileam, scire debes natum illud mihi et oblatum nuper admodum in convivio nuptiali, quo pars quotacumque vocatus, cordatiorum et peritoris judicij virorum admonitione tale quid observasse mihi videor atque Misogamos iste prae se fert.</p> <p>(vert.: Om ook iets over het onderwerp te zeggen: u moet weten dat dit zeer onlangs bij mij opkwam en mij inviel bij een bruiloftsfeest. Daar was ik uitgenodigd als de zoveelste gast. Ik meen toen, onder aansporing van verstandiger en met meer ervaring oordelende mannen, iets zodanigs te hebben waargenomen als deze 'Misogamos' laat zien.)</p>	

Huygens houdt er aan het slot van de brief rekening mee dat de mening die hij in het gedicht verkondigt, Heinsius (gehuwd in 1617) misschien niet aanspreekt. Hij benadrukt dat het hem minder ging om het verdedigen van een bepaalde stelling dan om het schrijven van een satire.

Een week later, op 8 oktober, schrijft Huygens opnieuw aan Heinsius, naar zijn zeggen in de veronderstelling dat de vorige brief niet is aangekomen (K.A. XLIV, blad 48r; een samenvatting in *Br.*, dl. I nr. 93). Hij stuurt nu het verslag van zijn reis naar Venetië, dat tevens een afschrift van de 'Misogamos' bevat. Ook in de nieuwe brief komt de totstandkoming van het gedicht aan de orde:

At satiram tamen, et quidem – ut partim a convivio nuptiali, partim a lectione Iuvenalis, Horatii et similium recenter incalueram – argumento non adeo a veritate remoto, quam fortasse apud saeculum invisio. Tanti non est ut verborum phaleris adornem; breviter scito, thesin fuisse tò 'copia finit amorem', magistri amorum, et multo ante quam unquam ille aut in mentem aut manum venerit (ausim gloriari habuisse me hactenus immunem ac virginem a talium studio iuventutem) fetum animum hoc dogmate gestasse; ac tandem obstetricante experientia et veteranorum aliquot assensu in luminis oras produxisse.

(vert.: Een satire dan toch, en wel – onlangs in vuur geraakt als ik was deels door een bruiloftsfeest, deels door de lectuur van Juvenalis, Horatius en soortgelijke auteurs – een waarvan de inhoud niet zozeer bezijden de waarheid is als wellicht bij de mensen gehaat. Het is het niet waard dat ik het met vertoon van woorden opsier. U moet kortweg weten, dat er een these was 'overvloed maakt een einde aan de liefde', van de leermeester in de liefde; dat mijn geest veel eerder dan dat die auteur mij ooit in gedachten of in handen kwam (ik zou mij erop durven beroemen dat mijn jeugd tot nu toe verschoond en vrij is gebleven van belangstelling voor dergelijke auteurs), zwanger ging van deze stelling; en dat ik dan eindelijk, met de ervaring en de instemming van enkele oudgedienden als vroedvrouw, iets ter wereld heb gebracht.)

De woorden 'copia finit amorem' ('overvloed maakt een einde aan de liefde') staan ook, klein geschreven, bovenaan in een hoek van het handschrift van de brief, dat gezien de correcties een ontwerphandschrift is. Huygens geeft aan dat de gedachte afkomstig is van 'de leermeester in de liefde', waarmee Ovidius zal zijn bedoeld. Huygens zal vss. 539-542 uit de *Remedia amoris* op het oog hebben:

Taedia quaere mali: faciunt et taedia finem.
Iam quoque, cum credes posse carere, mane,
Dum bene te cumules et copia tollat amorem,
Et fastidita non iuuet esse domo.

(vert.: Zorg dat je genoeg krijgt van het kwaad: ook oververzadiging kan voor het einde zorgen. Blijf, ook dan wanneer je denkt dat je zonder kunt, net zolang tot je jezelf flink overvoert en overvloed de liefde doet verdwijnen en er niets meer aan is in het huis te zijn dat je is gaan tegenstaan.)

De reactie van Heinsius is niet bewaard gebleven. Huygens was er blijkens zijn brief d.d. 26 oktober door teleurgesteld (K.A. XLIV, blad 49r; vgl. *Br.*, dl. 1 nr. 94):

Quamquam de nucleo respondes, cum ego de putamine rogarim, et satirae nostrae argumentum vellicas, cum ego de misogamia minus quam de ipso carmine sollicitus essem, facis nihilominus rem gratam, dum in commentarioli nostri (ut videtur) commendatione diffusior, oblivisceris quodammodo tui, et parcius illud agis quod agere te optassem, effari nimirum quod in satira praestitisse videremur. Nisi tamen silentium recipere pro sententia iubes et tacite praetermittis quod absque molestia nostra non videris posse attingere. Placet inventum et ex rhetorum praeceptis modesta captio. Et vel sic satisfactum mihi credebam, nisi parens institisset et, quo magis ἀτρεκέως respondere moneretur, superingerere hanc eclogam iussisset. Non possum huius indignationem effugere, nisi tuam denuo elicio.

(vert.: Hoewel u over de kern antwoordt, terwijl ik toch naar de schil gevraagd heb, en u de inhoud van onze satire bekritiseert, terwijl het mij toch minder ging om de afkeer van het huwelijk dan om het gedicht zelf, doet u mij desniettemin een genoeg door, uitvoeriger waar het gaat om de kwaliteiten (zo lijkt het) van ons verslag [van de reis naar Venetië], uzelf in zekere zin te vergeten en met meer terughoudendheid datgene te doen wat ik u graag had zien doen, namelijk te zeggen wat wij in het genre satire gepresteerd lijken te hebben. Tenzij u evenwel gebiedt dit zwijgen op te vatten als oordeel, en u in stilte voorbijgaat aan wat u meent niet zonder ons ongenoegen te kunnen aanroeren. Die vondst bevalt me wel, werkelijk een beschaafde kunstgreep uit de voorschriften van de redenaars. Zelfs meende ik ook dat mij aldus voldoende geantwoord was, als vader niet had aangedrongen en geen opdracht had gegeven deze 'Ecloga' [zie nr. 131] er ook nog aan toe te voegen, om u zo tot een directer antwoord aan te sporen. Ik zie geen kans aan zijn misnoegen te ontkomen, tenzij ik opnieuw het uwe opwek.)

Heinsius antwoordde op 29 oktober (*Br.*, dl. 1 nr. 95). De ecloga, waaraan hij 'suavitatem et venustam elegantiam' toeschrijft, heeft hij met plezier en bewondering gelezen. Hij zou onlangs op dezelfde manier over de satire geoordeeld hebben, als hij niet zo lang bij het reisverslag was blijven stilstaan. Hij schrijft verder dat Huygens hem ten onrechte ervan beschuldigt kritiek te hebben geleverd op de inhoud van de satire.

Het onderwerp dat Huygens koos, kent een lange traditie. Dit blijkt bijvoorbeeld uit Erasmus' *De conscribendis epistolis*, waar het dient ter illustratie van het

‘genus dissuasorium’. Erasmus verwijst in dat verband naar ‘Juvenalis, Tertullianus, Hiëronymus en anderen die in een tirade tegen het huwelijk hun kunnen op het gebied van de welsprekendheid hebben getoond’ (ASD 1,2, p. 431: ‘Tuuenalis, Tertullianus, Hieronymus, et alii qui in vituperando matrimonio vires eloquentiae deprompserunt’).

De ‘Misogamos’ is door Hooft vertaald onder de titel ‘Huwelyxhaeter’ (Hooft, *Lyrische poëzie* ed. Tuynman-Van der Stroom, dl. 1 p. 476-480). Tuynman en Van der Stroom constateerden reeds dat Hooft niet de tekst van de *Otia* heeft vertaald (a.w., dl. 2 p. 134). Niet alle varianten geven uitsluitsel over de gebruikte versie, omdat Hooft niet altijd even dicht bij de oorspronkelijke tekst blijft. Veelzeggend zijn evenwel de volgende plaatsen:

Huygens	vs. 15:	haerentes <i>Hk O M</i> : optatas <i>H1 H2</i>
Hooft	vs. 25:	[de uren] van zijn wenschen
Huygens	vs. 43:	Venus <i>Hk O M</i> : metus <i>H1 H2</i>
Hooft	vs. 61:	vreeze
Huygens	vs. 46:	Miramur <i>Hk O M</i> : Miraris <i>H1 H2</i>
Hooft	vs. 66:	Benieuwt het u?
Huygens	vs. 61:	rostro ... adunco <i>H2 Hk O M</i> : pedibus ... aduncis <i>H1</i>
Hooft	vs. 87:	met een’ krommen bek
Huygens	vs. 62:	talo <i>Hk^b O M</i> : vultu <i>H1 H2 Hk^a</i>
Hooft	vs. 90:	aenzicht

Vs. 87 van de vertaling in combinatie met de overige gegevens wijst op verwantschap met het afschrift dat zich achter het reisverslag bevindt (*H2*).

In de Universiteitsbibliotheek te Leiden wordt onder sign. BPL 2212 (bij twee brieven van Willem de Groot aan Huygens) een gedicht bewaard getiteld ‘Responsio extemporanea ad Satyram sublimissimi poetae Constantini Hugens, cui titulus Misogamos’, ondertekend met ‘G.G.’, dit is Willem de Groot (mededeling van dr. H.J.M. Nellen).

METRUM	Dactylische hexameter.
DATERING	30 september 1620 (<i>H1</i>), 1 oktober 1620 (<i>H2</i>)
OVERLEVERING	
<i>H1</i>	K.A. XLIIIa, 1620/12r-13r;
<i>H2</i>	K.A. XXXIX, blz. 161-172 = basistekst;
<i>Hk</i>	K.A. XLIIIa, 1620/8r-9v;
<i>O</i>	<i>Otia</i> , boek 1 p. 6-9;
<i>M</i>	<i>Momenta desultoria</i> , p. 287-290.
	<i>H1</i> toont een minder verzorgd type schrift, heeft geen titel (althans niet boven

de tekst) en bevat verschillende correcties. *H2* is een netafschrijf achter in het oblong notitieboek met het verslag van Huygens' reis naar Venetië. Huygens stuurt het verslag met deze apograaf aan Heinsius op 8 oktober 1620 (vgl. toel.). *Hk* maakt deel uit van de groep apografen uit jaaromslag 1620 die Huygens vermoedelijk met het oog op de *Otia* heeft vervaardigd.

COMMENTAAR

- 2-3 *Dos – grex*: tegenwerping van een denkbeeldige toehoorder, zoals gebruikelijk in de klassieke satire (zie Coffey, *Roman satire*, register s.v. interlocutor). Evenzo vss. 71-75.
- 4 *taedia lecti*: Heinsius, *Poemata* 1617, p. 59 vss. 12-13: Hac celebs mercede fui, nec taedia lecti / Sensimus ...
- 12 *Hymenaeae*: de god van het huwelijk.
- 14-15 *cui serus – horas*: de avond blijft voor het gevoel van de bruidegom lang uit, een in bruiloftsdichten veel voorkomend motief; vgl. Grotius, *The poetry*, p. 477-478 (commentaar bij vss. 224 en 231-232).
- 14 *Titan*: de zonnegod, die 's avonds de paarden uitspant die de zonnewagen trekken.
- 15 *Vesperus*: "The form "Vesperus" is a medieval hybrid, combining "vesper" with "Hesperus" (Erasmus, *Carmina*, ASD 1,7, p. 330, aant. bij vs. 3).
- 18-19 *Neaera ... Lesbia ... Rossa*: de geliefden uit de poëzie van achtereenvolgens Janus Secundus (zie ook [Tib.] 3), Catullus en Daniël Heinsius.
- 23 *Bathylum*: toneelspeler uit de tijd van Augustus, die heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de komische pantomime; vgl. Pers. 5,123 en Juv. 6,63.
- 32 *Tolle – Diones*: Ov. *Her.* 11,101-102: tolle procul, decepte, faces, Hymenaeae, maritas / et fuge turbato tecta nefanda pede! – De zoon van Diona (= Venus) is Cupido.
- 35-36 *Interea ... latebras*: zie hierna bij 39.
- 38 *Idalii ... Morphei*: Idalium was een stad op Cyprus, gewijd aan Venus. Het adjectief hier verbonden met Morpheus, de god van de dromen, om het karakter van de dromen aan te geven.
- 39 Bij het gereedmaken van de kopij noteerde Huygens in de marge, beginnend ter hoogte van vs. 39, twee passages uit Lucanus (1,70-71 en 81-82): ... summisque negatum / stare diu ...; ... laetis hunc numina rebus / crescendi posuere modum ... (vert.: het hoogste mag niet lang staan; de goden hebben aldus paal en perk gesteld aan de groei van geluk). Het gedeelte bij Lucanus waarvan deze verzen deel uitmaken, opent met de aankondiging van een verklaring (1,67): fert animus causas tantarum expromere rerum (vert.: ik heb lust de oorzaken van zulke toestanden in het licht te stellen). Deze overgang is vergelijkbaar met Huygens' vss. 35-36.
- 39-40 Janus Secundus, *Eleg.* 2,7,1-2: Si qua venit summo positus in culmine rerum, / Illa ruina suo pondere magna venit.

- 52 *quae soror et coniux*: Ov. *Met.* 3,265-266: ... si sum regina Iovisque / et soror et
coniunx, certe soror ... – Saturnus was de vader van zowel Jupiter als Juno.
- 52 *pater atque hominum rex*: Verg. *Aen.* 1,65; 2,648; 10,2; 10,743: ... diuum pater
atque hominum rex.
- 55-67 navolging van Ov. *Met.* 6,103-128 (in het bijzonder van vss. 103-120), de
beschrijving van de voorstellingen die Arachne verwerkt in het kleet dat zij
maakt tijdens de weefwedstrijd met Pallas Athene:
- Maeonis elusam designat imagine tauri
Europam: verum taurum, freta vera putares;
105 ipsa videbatur terras spectare relictas
et comites clamare suas tactumque vereri
adsilientis aquae timidasque reducere plantas.
fecit et *Asterien* aquila luctante teneri,
fecit olorinis *Ledam* recubare sub alis;
110 addidit, ut satyri celatus imagine pulchram
Iuppiter inplerit gemino *Nycteyda* fetu,
Amphitryon fuerit, cum te, Tirynthia [*Alcmene*], cepit,
aureus ut *Danaen*, Asopida luserit ignis,
Mnemosynen pastor, varius Deoida serpens.
115 te quoque mutatum torvo, Neptune, *iuvenco*
virgine in Aeolia posuit; tu visus Enipeus
gignis Aloidas, *aries* Bisaltida fallis,
et te flava comas frugum mitissima mater
sensit equum, sensit volucrem crinita colubris
120 mater equi volucris, sensit *delphina* Melantho:
[...]
- 55-57 *Iam Danaen – pluet*: Jupiter benaderde de in een bronzen toren opgesloten
Danae in de vorm van een regen van goud.
- 55 *Saturnia*: Juno, dochter van Saturnus.
- 57-58 *Iam taurus – calores*: Europa, de dochter van Agenor, werd door Jupiter meege-
voerd naar Kreta nadat hij de gedaante van een stier had aangenomen.
- 57 *Agenore natam*: Ov. *Met.* 2,858: ... Agenore nata.
- 59-60 Jupiter verleidde Leda, de echtgenote van Tyndareus, in de gedaante van een
zwaan, waarna Castor en Pollux werden geboren uit een ei.
- 59 *cygno decepta*: Ov. *Her.* 17,55: dat mihi Leda Iovem cygno decepta parentem.
- 61 *rostro ... adunco*: Ov. *Met.* 8,147: ibat, ut haerentem rostro laceraret adunco;
8,371: Eurytidae magni rostro femur hausit adunco.
- 62 *Mnemosynen*: de moeder van de Muzen.
- 62 *Nycteyda*: Antiope, de dochter van Nycteus.
- 63 *Alcidae – matrem*: Jupiter verwekte Hercules, kleinzoon van Alceus, bij Alc-
mene nadat hij de gedaante van haar echtgenoot Amphitryo had aangenomen.

- 65 *ducem ... gregis*: belhamel in de oorspronkelijke betekenis van het woord.
- 66 *Amphitrite*: vrouw van Neptunus.
- 71-75 zie aant. bij vss. 2-3.
- 72 *palaestra*: worstelschool, met erotische connotatie; zie *TLL* X,1, kol. 99; Adams, *The Latin sexual vocabulary*, p. 158.
- 76 *Batava*: zie comm. bij nr. 119, vs. 62.
- 81-82 *de magno – contigit*: Hor. *Serm.* 1,1,51: ... at suave est ex magno tollere acervo.
- 82 *et grandes – naevos*: vgl. Huygens' print 'Een' rycke vryster' vs. 13: 'Haer sproeteplecken sijn onsichtbaer of van goud' (*Ged.*, dl. 2 p. 4).
- 84 *Facilis iactura peculii*: Verg. *Aen.* 2,646: ... facilis iactura sepulcri.
- 100 *furtiva nocte*: Ov. *Am.* 1,11,3: inque ministeriis furtivae cognita noctis.
- 102 *ridiculo ... fenore*: namelijk een ongewenst kind.
- 106 *Cynthia*: Diana, godin van de maan, evenals haar broer Apollo, de zonnegod, geboren op de berg Cynthus op het eiland Delos.
- 109-110 *qui semina – agris*: in erotische zin; vgl. Adams, *The Latin sexual vocabulary*, p. 82-85 en 113.
- 111 *cornu*: attribueert van de bedrogen echtgenoot, de 'hoorndrager'.
- 111 *Amphitruoni*: Amphitryo, de echtgenoot van Alcmene, werd bedrogen door Jupiter (vgl. vs. 63). De stof is door Plautus gebruikt voor zijn *Amphitruo*.
- 113 *an hic – notavi*: Hooft vertaalt: 'Maer 'k hebb de Satyrs al verzaet met Satyrdichten, / En zie, nae dat my dunkt, de krul in yemandts neuse.' De toelichting hierbij in de uitgave van Hoofts gedichten door Leendertz-Stoett luidt: 'ik zie dat iemand het zich aantrekt' (dl. 1 p. 297). *WNT* geeft de plaats bij Hooft in dl. IX kol. 1894-1895: 'Een krul in iemands neus of het krullen van zijn neus wordt genoemd als een bewijs van vergenoegdheid, voldaanheid of belustheid'.
- 131 20 IO 1620 *Ged.*, dl. 1 p. 191
- TOELICHTING Huygens heeft zijn herdersdicht 'Amaryllis' op 26 oktober 1620 aan Daniël Heinsius gestuurd. In de begeleidende brief (*Br.*, dl. 1 nr. 94; zie ook toel. bij nr. 130) geeft hij de volgende toelichting:
- Eclogae argumentum haud libens aperuerim, neque operae pretium sit obtundi te privatis molestijs aliorum. Sufficiet credere nihil hic minus quam amatorem agi, neque eo dementiae venisse nos ut, si ineptire per juventutem licet, tanti hanc insaniam putemus, ut chartis illiniri debeat. Quod scire te interest, sub Thyrsidos persona ipsus ego, sub Moeridos Mauritius frater latet. Quem nomine Sylvandri designemus, et ipsum nomen et periphrasis docebit. Unde etiam intelliges exarata haec nobis per occasionem itineris Anglicani.

(vert.: Ik zou slechts met tegenzin de eigenlijke inhoud van het herdersdicht hebben onthuld, en het zou het ook niet waard zijn dat u daarvoor lastig gevallen werd met persoonlijke problemen van anderen. Het zal volstaan wanneer u aanneemt dat hier allerm minst een minnaar wordt uitgebeeld en dat we niet tot die graad van onverstand zijn gekomen, dat we – als men tijdens zijn jeugd dwaze dingen mag doen – die waanzin zoveel waard achten, dat het papier ermee beklad moet worden. Wat voor u van belang is om te weten: achter het personage Thyrsis ga ik zelf schuil, achter Moeris mijn broer Maurits. Wie ik met de naam Silvander aanduid, zal èn de naam zelf èn de omschrijving duidelijk maken. Daaruit zult u ook opmaken dat dit alles door ons op papier is gezet bij gelegenheid van een reis naar Engeland.)

Heinsius reageert op 29 oktober (*Br.*, dl. 1 nr. 95). Hij spreekt aan het begin van de brief zijn waardering uit voor Huygens' herdersdicht (zie toel. bij nr. 130). Halverwege de brief komt het gedicht nogmaals ter sprake. Door waterschade zijn hier enkele zinnen van de brief niet geheel leesbaar. Duidelijk is evenwel dat Heinsius het oneens is met Huygens' opvatting dat iemand die liefdespoëzie schrijft, blijk geeft van onverstand (zie boven). Aan het slot van zijn brief betreurt Heinsius Huygens' vertrek naar Engeland, omdat hij zijn vriendschap zal missen. Huygens zou op 23 januari 1621 vertrekken en op 30 april van hetzelfde jaar weer terug zijn (*Dagb.*, p. 10).

Huygens schrijft aan Heinsius dat de 'Amaryllis' geen liefdesgedicht is. Het gedicht betreft persoonlijke problemen, maar meer laat hij daarover niet los. Wel wil hij kwijt wie Thyrsis en Moeris zijn; wie Silvander is laat zich volgens hem makkelijk achterhalen (bedoeld is koning Jacobus I van Engeland; zie comm. bij de bewuste passage).

Kluyver heeft in een artikel uit 1915 een interpretatie van het gedicht als geheel gegeven ('Over *Amaryllis*'). Huygens, zo veronderstelt hij, voelde zich miskend in zijn eigen land en was daarom bereid als balling te leven in het land van Silvander. Kluyver legt verband met het feit dat Huygens' pogingen een betrekking te krijgen waarmee hij het landsbelang kon dienen, tot dan toe geen resultaat hadden. Gegevens hierover ontleent hij aan de correspondentie. Vervolgens komt hij tot een identificatie van Amaryllis op grond van één brief in het bijzonder. Op 3 maart 1621 had Huygens, die toen in Engeland verbleef, aan zijn vader te kennen gegeven dat het moment was gekomen om zijn verdiensten onder de aandacht te brengen van prins Maurits. Naar men verwachtte zou immers binnenkort worden gezocht naar een opvolger van een van diens secretarissen (*Br.*, dl. 1 nr. 101; Kluyver, a.w., p. 158-159). Op 10 maart komt hij erop terug. De prins had zich gunstig uitgelaten over een van de stukken die hij in Engeland als gezantschapssecretaris had opgesteld. Huygens wil dat nog andere door hem opgestelde stukken Maurits onder ogen komen. Deze zal dan misschien leren inzien 'quid sit prae Thyrside Mopsus' (*Br.*, dl. 1 nr. 102; Kluyver, a.w., p. 159). In het gedicht uit 1620 krijgt Amaryllis deze woor-

den in de mond gelegd wanneer zij zich bij de dode Thyrsis bevindt op het Scheveningse strand (vs. 117). Kluyver vat daarom de te veroveren genegenheid van Amaryllis op als de gunst van prins Maurits, blijkend uit een aanstelling als secretaris.

Vermeer erkent dat deze interpretatie krachtige steun vindt in de brief met de woorden uit het gedicht ('Pastorale poëzie van Huygens', p. 85). Smit laat Kluyvers opvatting onvermeld en identificeert Amaryllis met Dorothea van Dorp, wat gezien Huygens' brief aan Heinsius onwaarschijnlijk is (*De grootmeester van woord- en snarenspeel*, p. 83). Hofman acht Kluyvers veronderstelling dat Huygens van meet af aan op het ambt van secretaris uit was, onjuist. Huygens 'ambieert een overheidsfunctie, maar heeft op dat moment [in 1620] nog geen specifiek ambt op het oog' (*Constantijn Huygens*, p. 80 n. 195).

Problematisch is wellicht ook de uitbeelding van (de gunst van) Maurits als een vrouwengestalte. Dit bezwaar, evenals dat van Hofman, wordt ondervangen wanneer men Amaryllis beschouwt als personificatie van het vaderland, dat immers Huygens' diensten versmaadt (zie ook vss. 82 en 84-85, die zich zo beter laten verklaren). Mopsus (zie ook aant. bij vs. 65) staat dan in algemener zin voor Huygens' concurrenten bij het zoeken naar een geschikte functie.

Als openingsgedicht van de *Otia* koos Huygens de 'Amaryllis'. Deze keuze hangt wellicht samen met de prozaopdracht bij de bundel, gericht aan Daniël Heinsius. Deze opdracht laat zien hoe belangrijk de toen nog ambteloze Huygens het achtte het landsbelang te dienen (Schenkeveld-van der Dussen, 'Otium en *Otia*').

METRUM Dactylische hexameter.

DATERING 20 oktober 1620.

OVERLEVERING

*H*₁ K.A. XLIIIa-1, 1620/14r-14v;
*H*₂ K.A. XXXIX, blz. 177-186 = basistekst;
*H*_k K.A. XLIIIa-1, 1620/10r-IIv;
O *Otia*, boek 1 p. 1-5;
M *Momenta desultoria*, p. 283-286.

*H*₁ toont een minder verzorgd type schrift, heeft geen titel (althans niet boven de tekst) en bevat verschillende correcties. *H*₂ is een netafschrift achter in het oblong notitieboek met het verslag van Huygens' reis naar Venetië. *H*_k maakt deel uit van de groep apografen uit jaaromslag 1620 die Huygens vermoedelijk met het oog op de *Otia* heeft vervaardigd.

COMMENTAAR

- AMARYLLIS*: met uitzondering van Silvander dragen alle personages namen uit de bucolische poëzie. Over de identificatie van de verschillende personages zie toel.
- THYRSIS, MOERIS*: de naam Thyrsis gebruikt Huygens ook voor zichzelf in de *Epimikta*, geschreven naar aanleiding van het overlijden van zijn vrouw in 1637. Ook dit gedicht heeft het duinlandschap als achtergrond (Huygens, *Epimikta* ed. Guépin, p. 20-23 vss. 180-199 en p. 65-66). In nr. 126 is de naam gebruikt voor iemand anders die in diepe rouw is gedompeld. De naam Moeris is wellicht gekozen wegens de overeenkomst in klank met Maurits.
- 3-5 (en passim) *Thyrsis, / Thyrsis ... aridulas ... arenas, / ... aridulas ... arenas* (enz.): dergelijke herhalingen zijn in de bucolische poëzie gebruikelijk; zie Theocritus, *Select poems*, p. XLV-XLVIII.
- 7 de verliefde herder veronachtzaamt de kudde, zoals in het genre gebruikelijk is (Kegel-Brinkgreve, *The echoing woods*, p. 398).
- 13 *Phoebe*: Diana, godin van de maan.
- 15-18 Lycoris, Galatea, Nysa en Phyllis zijn herderinnen; Amyntas, Menalcas, Daphnis en Lycidas zijn herders.
- 18 *sua*: van Nysa en Phyllis.
- 22-25 (en passim) *quos aspexerit – deprendat ocellos / ... quos ... aspexerit – deprendet ocellos* (enz.): de beide herders proberen elkaar af te troeven, waarbij de een telkens het laatste vers of de laatste twee verzen van de ander als uitgangspunt neemt. Vgl. Kegel-Brinkgreve, a.w., p. 12-15, over Theocr. *Id.* 5, waar de tweede van de beide wedijverende zangers telkens elementen overneemt uit de voorafgaande verzen van zijn tegenstander. Zie ook aant. bij vss. 3-5.
- 28-30 zie aant. bij vss. 15-18.
- 31 *quae – molem*: de zon.
- 33 *vaga – calle*: de planeten.
- 51-52 *Cereri ... Cynthia ... Bacche ... Faune*: achtereenvolgens de godin van de landbouw, de godin van de jacht, de god van de wijn(bouw) en de god van bossen en weiden.
- 58-59 *dexter ab ortu / ... corvus*: Hor. *Carm.* 3,27, 11-12: ... corvum ... / solis ab ortu (eveneens als gunstig voorteken).
- 65 *Mopsum*: vgl. Erasmus, *Adagia*, nr. 1500: ‘Mopso Nisa datur’: ‘Schema proverbiale videtur & illud apud Virgilium in Pharmaceutria [*Ecl.* 8,26]:
Mopso Nisa datur. –
Cum praeter omnium spem res praeclara contingit cuiquam prorsus indigno, ut nihil jam non posse sperari vel à quovis appareat:
Mopso Nisa datur. Quid non speremus amantes?
Est autem emphasis in nominibus. Nam *Mopsum* dicens, intelligit infimum, abjectissimumque pastorem. *Nisam* puellam insigni forma. [...]’
- 68-69 een verhullende voorstelling van zaken met gebruikmaking van het bucolische motief van wedijverende zangers.

- 70 *dryadas*: dryaden, boomnimfen.
- 72 *Clio*: een der Muzen.
- 74-75 verwijzing naar het verhaal van de Thraciër Orpheus. Dat de herder in staat is met zijn zang een reactie te ontlokken aan de natuur, zoals Orpheus, is een gebruikelijk motief in de ecloga (Kegel-Brinkgreve, a.w., p. 139, 389).
- 74 *Rhodope*: gebergte in Thracië.
- 76 *Pierides*: de Muzen.
- 77-82 zie de toel. bij nr. 121. Dat in dit allegorisch gedicht sprake is van zang, wil niet zeggen dat Huygens voor de koning heeft gezongen (vgl. comm. bij de titel van nr. 121; zie ook Kluyver, a.w., p. 146: 'Ik meen in die bucolische passage dit te mogen lezen: "Koning Jacob I zal niet ontkennen, zal zich nog wel herinneren, dat Huygens voor hem op de luit heeft gespeeld"').
- 77-78 *pius* – *Silvander*: koning Jacobus I van Engeland. Deze is *pius* wegens zijn godsdienstige gezindheid; zie nr. 117, aant. bij vss. 29-30. Hij draagt een lauwerkrans omdat hij in zijn jeugd gedichten heeft geschreven, die hij ook heeft gepubliceerd (Kluyver, 'Over *Amaryllis*', p. 147-148).
- 77 *redimitus tempora lauro*: [Tib.] 3,4,23: ... iuvenis casta redimitus tempora lauro; ook geciteerd door Kluyver, a.w., p. 147.
- 78 *Silvander*: 'bosman' (Kluyver, a.w. p. 149); zie onder bij vs. 81.
- 78 *tuus* – *sacerdos*: koning Jacobus was een liefhebber van de jacht en daarom een priester van Dictynna, d.i. Diana, de godin van de jacht.
- 79-80 Jacobus was sinds 1603 koning van Schotland, Engeland en Ierland; zie comm. bij nr. 92 vs. 57.
- 81 *silvarum Silvander amor*: als liefhebber van de jacht verbleef Jacobus veel in de bossen. Kluyver oppert de mogelijkheid dat Huygens' typering tevens ziet op Jacobus' hoedanigheid van dichter, omdat de bossen vaak worden genoemd als plaats van inspiratie (a.w., p. 148-149).
- 82 *docuisse* – *ripas*: Verg. *Ecl.* 1,4-5: ... tu, Tityre, lentus in umbra / formosam resonare doces Amaryllida silvas.
- 83 *venerande senex*: Constantijns vader, Christiaan Huygens sr.
- 84-85 *Amaryllida* – *ripas*: zie vs. 82.
- 90 *Nereides*: zeenimfen.
- 94 *Neptunine*: deze (omstreden) afleiding komt voor als variant in Catul. 64,28.
- 95 *Melicerta*: Melicerta of Melicertes, de zoon van Ino en Athamas, werd door Neptunus veranderd in een zeegod met de naam Palaemon (Ov. *Met.* 4,522-542).
- 96 *Cymothoe*: een zeenimf, genoemd in Verg. *Aen.* 1,144.
- 96 *Glauce*: de visser Glaucus werd veranderd in een zeegod (Ov. *Met.* 13,898-968).
- 96 *Syrtes*: zie comm. bij nr. 125 vs. 6.
- 101 *Cynthia*: Diana, godin van de maan.
- 106 *Cypridis*: de Cyprische, d.i. Venus.
- 107 *Theti*: een zeenimf, dochter van Nereus.
- 114 *Alcyonae Ceyca*: Ceyx leed schipbreuk, waarna zijn vrouw Alcyone zijn aangespoelde lichaam op het strand vond. Hierna werden beiden in ijsvogels veranderd (Ov. *Met.* 11,410-748).

- TOELICHTING De bladzijde waarop dit gedicht staat, bevat tevens twee niet gedateerde brieven in klad (*Br.*, dl. 1 nr. 13). In de eerste is sprake van geleende 'scripta logica', die Huygens van de geadresseerde terug wil. Hij is bereid ze later nogmaals uit te lenen (vgl. het slot van het gedicht). Het tweede briefje dient ter begeleiding van het gedicht; alleen in dit briefje wordt de geadresseerde genoemd: 'Berckel'.
Worp legt verband met het onderwijs in de logica dat Huygens vanaf juli 1612 ontving en neemt aan dat het versje uit die tijd stamt (*Ged.*, dl. 1 p. 43 n. 1). De geadresseerde zou volgens Worp Clemens van Berckel kunnen zijn, die zich op 14 september 1616 inschreef aan de Leidse universiteit. Huygens was in mei van datzelfde jaar naar Leiden gegaan (zie toel. bij nr. 109). Het gedicht zou daarom ook uit zijn studietijd kunnen dateren.
- METRUM Elegisch distichon.
- DATERING Zie toel.
- OVERLEVERING
H K.A. XLIIIa-1, 1612/7r.
Op de versozijde van het blad staat het volgende gedichtje, zonder ondertekening of datum, mogelijk in een andere hand dan die van Huygens (vgl. *Ged.*, dl. 1 p. 43 n. 1):
- IN MARTIALEM CASTRATUM.
Hispanus vates qui mas audire solebat,
 dimidium tantum nominis huius habet.
Non ferro exsectus, Samiae non fragmine testae,
 sed patrum cultris exuit ille virum.
Nimirum patres facere id quam scribere malunt,
 quod vates malunt scribere quam facere.
- COMMENTAAR
10,12 *ut*: consecutief.
11 *Attestor*: *TLL* 2 kol. 1130: 'i.q. antestor, ad testimonium voco'.

Varianten

1	ttl	<i>H</i> ₁	Deum colendum esse
		<i>H</i> ₂	[]
	2-3 mrg	<i>H</i> ₁	18 Decembris
		<i>H</i> ₂	18 Decembris 1607
	ond	<i>H</i> ₁	Annor. XI
		<i>H</i> ₂	1607. 11 et ½ annorum
2	ttl	<i>H</i> ₁	Sive — sumus
		<i>H</i> ₂	[]
	mrg	<i>H</i> ₁	27 Decembris
		<i>H</i> ₂	27 Decembris 1607
	ond	<i>H</i> ₁	Annor. XI
		<i>H</i> ₂	1607
3	ttl	<i>H</i> ₁ ^a	Pythagoras — molire potest
		<i>H</i> ₁ ^b	Pythagoras — mollire potest
		<i>H</i> ₂	[]
	mrg	<i>H</i> ₁	28 Decembris
		<i>H</i> ₂	[]
	ond	<i>H</i> ₁	Annor. XI
<i>H</i> ₂		Datum XXVIII die Decembris 1607	
4	ond	<i>H</i> ₁	Annor. XI
		<i>H</i> ₂	29 Decembris 1607 versum a Const. Huygens
5	1-2 mrg	<i>H</i> ₁	13 Ianuarii 1608
		<i>H</i> ₂	12 Ianuarii 1608
	2	<i>H</i> ₁ ^a	*_*
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	nunc
	7-8 mrg	<i>H</i> ₁	15 Ian.
		<i>H</i> ₂	15 Ianuarii 1608
	9-10 mrg	<i>H</i> ₁	16 Ianua. 1608
		<i>H</i> ₂	[]

	12	<i>H1^a</i> <i>H1^b</i>	incola semper perpetuo incola
9	ttl	<i>H1</i> <i>H2</i>	Const. Huygonides patri S.D. C. Huygens patri S.
	1	<i>H1</i> <i>H2</i>	Musae Musa
	ond	<i>H1</i> <i>H2</i>	Annor. XI []
10	ttl	<i>H1</i> <i>H2</i>	Const. Huygens patri S.D. Ad patrem
	ond	<i>H1</i> <i>H2</i>	Annor. XI Composuit Const. Huygens annorum XI anno 1608. 24 Ianuarii
	not	<i>H1^a</i> <i>H1^b</i> <i>H2</i>	Antea compositum Ante — carmina []
11	4	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	[?sed] > ast
13	7	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	Qui Quique
17	6	<i>H1</i> <i>H2</i>	nullam vos vos nullam
18	1	<i>H1</i> <i>H2</i>	Quare adeo tristis, quaeris Quaeris quare adeo tristis
19	ttl	<i>H1</i> <i>H2</i>	De scurra De scurra iocus
	3 en 9 mrg	<i>H1</i> <i>H2</i>	Verg. []

20	ttl	<i>H</i> ₁	In Aemilianum pauperem
		<i>H</i> ₂	In pauperem quendam
	ond	<i>H</i> ₁	Anno 1608, annor. XI
		<i>H</i> ₂	[]
21	ttl	<i>H</i> ₁	libris
		<i>H</i> ₂	libellis
	3	<i>H</i> ₁	doctis est
		<i>H</i> ₂	est doctis
22	ttl	<i>H</i> ₁	pauperem
		<i>H</i> ₂ <i>scr.</i>	nomine
24	ttl	<i>H</i> ₁	Idem — versuum
		<i>H</i> ₂	In Iannettam
	2	<i>H</i> ₁ ^a	censu[?m]
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	census
26	ttl	<i>H</i> ₁	Dactylicus — hypercatal.
		<i>H</i> ₂	[]
28	ttl	<i>H</i> ₁	De Marcolpho
		<i>H</i> ₂	De Marcolpho et eius uxore
31	ttl	<i>H</i> ₁	Phaleucia
		<i>H</i> ₂	Phaleucium
	1	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂ ^a	Nolo, Cinna, tibi placere recte
		<i>H</i> ₂ ^b	Recte nolo tibi placere, Cinna
	3	<i>H</i> ₁	volo, voco meum sic
		<i>H</i> ₂ ^a	meum, volo, voco sic
		<i>H</i> ₂ ^b	volo, meum voco sic
	ond	<i>H</i> ₁	[]
		<i>H</i> ₂	Anno 1608. Ipsi Kalend. Maii, annor. XI

32	ttl	<i>H</i> ₁	Inscriptio superioris carminis
		<i>H</i> ₂	[]
	ond	<i>H</i> ₁	Anno — Maii
		<i>H</i> ₂	[]
34	1	<i>H</i> ₁	semper narras
		<i>H</i> ₂	narras semper
35	ond	<i>H</i> ₁	Anno 1608, annor. XI
		<i>H</i> ₂	Annor. XI, XII ^o die Iunii 1608. Anno MDCVII
37	ttl	<i>H</i> ₁	Iamb. senar.
		<i>H</i> ₂	[]
	1	<i>H</i> ₁	satellitem pro Porsena
		<i>H</i> ₂	pro Porsena satellitem
	3	<i>H</i> ₁ ^a	sit >
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	corpus
	6	<i>H</i> ₁ ^a	atque >
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	atqui
39	ttl	<i>H</i> ₁ ^a	crucif >
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	cruciarium
40	ttl	<i>H</i> ₁	Iamb. senar. acatal.
		<i>H</i> ₂	[]
	2	<i>H</i> ₁ ^a	bas[?e]m
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	basim
	2	<i>H</i> ₁ ^a	mihi
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	scyphi
42	1	<i>H</i> ₁ ^a	p* >
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	vocas
	1	<i>H</i> ₁ ^a	corpora
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	pectora

43	ttl	<i>H</i> ₁	Luciani
		<i>H</i> ₂	[]
22		<i>H</i> ₁	ipse
		<i>H</i> ₂	ultro
43		<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂ ^a	mollire
		<i>H</i> ₂ ^b <i>scr.</i>	molire
46		<i>H</i> ₁ ^a	anne
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	an
53		<i>H</i> ₁	cantus
		<i>H</i> ₂ ^a	v* >
		<i>H</i> ₂ ^b	cantus
64		<i>H</i> ₁	Pieridesve
		<i>H</i> ₂ ^a	Pieridesque
		<i>H</i> ₂ ^b	Pieridesve
47	8	<i>H</i> [?]	arcumque abiecit
		<i>H</i> [?]	arcumque reiecit
		<i>H</i> ^c	abiecit et arcum
	11	<i>H</i>	quassit
		<i>scr.</i>	quassat
48	27-28	<i>H</i> [?]	insultans impia nostris / quaerit cur linquit te Deus
		<i>H</i> [?]	rogat obvia nostris: / cur nunc te Dominus deserit
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte heb ik niet kunnen reconstrueren
49	7	<i>H</i> ₁ <i>scr.</i>	exaestuat
		<i>H</i> ₂	exaestua
	7	<i>H</i> ₁ ^a	igni
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	igne
	12	<i>H</i> ₁	tum
		<i>H</i> ₂	tunc
	12	<i>H</i> ₁ ^a	indomita est
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	indomita
	17	<i>H</i> ₁ ^a	ille
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	illis
	18	<i>H</i> ₁ ^a <i>H</i> ₂ ^a	molliri
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂ ^b	moliri

	18	H_1^a	q*eunt
		$H_1^b H_2$	potest
	26	H_1^a	[?h*c] multo est
		$H_1^b H_2$	est multo
51	4	H	tanta
		<i>scr.</i>	tanto
		H	oppraessae
		<i>scr.</i>	oppressae
53	8	H^a	lacrimas
		H^b	lacrimis
	38	H^a	vanas ... voces
		H^b	vanos ... fletus
54	16	H^a	[]
		H^b	constitit — ore
	44	H^a	Suspensi >
		H^b	Ergo
55	8	H^a	pretio >
		H^b	feliciter >
		H^c	pretio
	17	H	aet
		<i>scr.</i>	et
	18	H^a	a
		H^b	ex
59	ond	H^a	K >
		H^b	Idus >
		H^c	Iduum
63	6	H^a	longa nobis *-* >
		H^b	longa erit nobis

65	2	<i>H^a</i>	[?aq**li]
		<i>H^b</i>	venti
	34	<i>H^a</i>	vi* >
		<i>H^b</i>	fluebant
	46	<i>H^a</i>	et tect >
		<i>H^b</i>	Auriga
	111	<i>H^a</i>	f*_____*
		<i>H^b</i>	vasto
	112	<i>H^a</i>	me credere >
		<i>H^b</i>	dare
67	1	<i>H^a</i>	*_*
		<i>H^b</i>	una
	13	<i>H</i>	Sublato
		<i>scr.</i>	Sublata
74	9	<i>H^a</i>	ad quem ... orbem
		<i>H^b</i>	in quo ... orbe
76	2	<i>H</i>	nidentem
		<i>scr.</i>	nitentem
	12	<i>H^a</i>	dul >
		<i>H^b</i>	suavique
	52	<i>H^a</i>	si q >
		<i>H^b</i>	vivat
	69	<i>H^a</i>	hodie
		<i>H^b</i>	hoc die
	141	<i>H^a</i>	pa >
		<i>H^b</i>	tuam
164	<i>H^a</i>	[?v]** >	
	<i>H^b</i>	tenebraeque	
78	ttl	<i>H^a</i>	translat*m
		<i>H^b</i>	translatos
	13	<i>H^a</i>	op >
		<i>H^b</i>	labor

79	alg	<i>H</i>	bij doorhalingen zijn delen van andere letters toegevoegd om eerdere tekst onleesbaar te maken
	6	<i>H</i>	percussis
		<i>scr.</i>	percussit
	58	<i>H^a</i>	[?socii] >
		<i>H^b</i>	similes
	67	<i>H^a</i>	iterum >
		<i>H^b</i>	memor
80	ttl	<i>H</i>	analem
		<i>scr.</i>	annalem
82	tussen 14 en 15	<i>H^a</i>	[?Tu *—————* donec Deus Ille Deorum / vitalem misero mihi non gravabitur *———*m]
		<i>H^b</i>	[]
	19-20	<i>H^a</i>	Plura quidem vellem, sed tempus et hora / plura pati volucris non vult et
		<i>H^b</i>	Dicere — sed
83	1-4	<i>H^a</i>	[]
		<i>H^b</i>	Aurem — quoque
		opm	de toegevoegde verzen staan achter elkaar, verdeeld over twee regels, boven de tweede strofe
	7	<i>H^a</i>	fac >
		<i>H^b</i>	famulum
	15	<i>H^a</i>	suis
		<i>H^b</i>	tuum
	16	<i>H[?]</i>	perpetuo
		<i>H[?]</i>	tristibus
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte heb ik niet kunnen reconstrueren
84	9	<i>H^a</i>	tabulis stirpis
		<i>H^b</i>	stirpis tabulis
	17	<i>H^a</i>	necdum
		<i>H^b</i>	vixdum

88	7	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	cel > Scythica
89	7	<i>H</i> <i>scr.</i>	praestantio praestantior
91	2	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	studii ... mei studiis ... meis
	14	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	mi[?]i tibi
	ond	opm	het onderschrift ontbreekt grotendeels als gevolg van slijtage van het papier
92	1	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	Mauriti > Nassaviae
	13	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	versatur > iactatur
	14	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	Bell > Belgia
	16	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	Nunc quoque Et nunc
	17	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	manus > genas
	22	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	vastis > rabidis
	28	<i>H^a</i> <i>H^b</i> opm	m > et longo memorandum ... nomen <i>et</i> lijkt later ingevoegd (onduidelijk in welk stadium)
		<i>H^c</i>	longo memorandaque ... gesta
	32	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	Nunc quoque Et iam
	35	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	non horribili nec terribili
	36	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	armatas armatam
	43	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	[?crines] frontem
	46	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	[?gratularier] gratarier

47		<i>H^a</i>	pater haud ullo
		<i>H^b</i>	tutor nullo
tussen 49 en 50		<i>H^a</i>	Et iam regales passim penetravit in aures / nominis aura tui totum dilapsa per orbem.
		<i>H^b</i>	[]
52		<i>H^a</i>	tant[?os] gratulatur
		<i>H^b</i>	partos gratatur
61		<i>H</i>	has
		<i>scr.</i>	hos
67		<i>H^a</i>	saecli
		<i>H^b</i>	longi
tussen 71 en 72		<i>H^a</i>	Magne pater patriae, non huc te {stemma, nec illa} {stemmata, non huc} / quis facile ante alios fulges insignia stirpis, / nec proavitus honos, sed te tua praepete penna / evehit ad tantum virtus generosa cacumen.
		<i>H^b</i>	[]
		opm	vgl. 84-87
72		<i>H^a</i>	oculis [?unquam]
		<i>H^b</i>	dies oculis
77		<i>H^a</i>	tollite clarisonas laeto de p >
		<i>H^b</i>	laetitiae — choreas
79		<i>H^a</i>	[]
		<i>H^b</i>	undique — flammis
79		<i>H^a</i>	lucea[?n]t
		<i>H^b</i>	lucescant
83		<i>H^a</i>	vest >
		<i>H^b</i>	tanto
		<i>H^c</i>	merito
84-87		opm	vgl. de doorhaling tussen 71 en 72
94	51	<i>D</i>	potessit
		<i>scr.</i>	potissit
95	ond	opm	het onderschrift ontbreekt gedeeltelijk als gevolg van slijtage van het papier
96	46	<i>h</i>	Hanc
		<i>scr.</i>	Nunc

	63	<i>h^a</i> <i>h^b</i>	frequentant frequentent
99	2	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	a*mula Romani curia con*ilii curia — nominibus
	5	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	quorum praesidio vos quibus auspiciibus
	12	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	apud reliquos cum reliquis
	17	<i>H</i>	alquis
	17	<i>scr.</i> <i>H^a</i> <i>H^b</i>	aliquis foeda longa
	18	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	eiiciat longum traxerit horrendum
	20	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	p[?atres] lares
	21-22	<i>H^a</i> <i>H^b</i> <i>H^c</i> <i>H^d</i>	splendenti lampade possint / non [?tua] vel radianti lampade possint / non [?tua] vel tot splende > radiant — putas
	23	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	Impie (tum referam) O ingratus senex
	25	opm	boven <i>Belgica</i> is iets doorgehaald
	26	opm	boven <i>Albanaeque manus</i> is iets doorgehaald
	26	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	funera vulnera
tussen 26 en 27		<i>H^a</i> <i>H^b</i> <i>H^c</i>	quorum ego quam memori comprehendam singula versu / sit prius officio non manus apta suo? Comprehendam senibus. Nam *————* cuncta volenti / quae manus officio sit *—* apta suo? []
	27	<i>H^a</i> <i>H^b</i> <i>H^c</i>	Cuius nam Quorum At quorum
		opm	vgl. correctie in 28
	27	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	tantum prudens
	28	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	cuius quorum
		opm	vgl. correctie in 27

33	<i>H^a</i>	Quod
	<i>H^b</i>	Pol
37	<i>H^a</i>	opus est vitet ille
	<i>H^b</i>	aequum est vitare
46	<i>H^a</i>	Non
	<i>H^b</i>	An
100	<i>H₁</i>	[]
	<i>H₂</i>	Ad — Ianuarii
1	<i>H₁</i>	{verba} {vota}
	<i>H₂</i>	verba
2	<i>H₁^a</i>	haec duo sunt
	<i>H₁^b H₂</i>	sunt prius haec
3	<i>H₁^a</i>	semper nova cura
	<i>H₁^b</i>	sine [?fine] cupido
	<i>H₁^c</i>	[]
	<i>H₂</i>	semper nova cura
4	<i>H₁^a</i>	sedula cura
	<i>H₁^b H₂</i>	stulta cupido
5	<i>H₁^a</i>	dum
	<i>H₁^b H₂</i>	cum
6	<i>H₁^a</i>	stulta
	<i>H₁^b H₂</i>	blanda
7-10	opm	in <i>H₁</i> is 7-8 genoteerd na 9-10; door toevoeging van nummers in de marge heeft Huygens de beide disticha vervolgens omgedraaid
10	<i>H₁</i>	{est, vel erit} {esse potest}
	<i>H₂</i>	esse potest
12	<i>H₁</i>	quod
	<i>H₂</i>	ut
12	<i>H₁^a</i>	[?La]tiis
	<i>H₁^b H₂</i>	tetricis
19	<i>H₁^a</i>	At tu quandoquidem
	<i>H₁^b H₂</i>	Quandoquidem vero
19	<i>H₁^a</i>	negasti
	<i>H₁^b</i>	negavit
	<i>H₁^c H₂</i>	negasti
21	<i>H₁^a</i>	praesto est
	<i>H₁^b H₂</i>	certe
22	<i>H₁^a</i>	nec [?tu] ... p*—* inepta
	<i>H₁^b H₂</i>	hic patet ... non minus apta
22	<i>H₁</i>	inceptis ... meis
	<i>H₂</i>	incepto ... meo

	ond	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	[] 1614, annor. 17
101	1	<i>H</i> ^a <i>H</i> ^b	armis unis
	4	<i>H</i> ^a <i>H</i> ^b	meo suo
	5	<i>H</i> ^a <i>H</i> ^b	c*—* > confectus
	9	<i>H</i> ^a <i>H</i> ^b	Hei mihi! quam Vah! nimium
		opm	Onder het gedicht staat genoteerd:
		<i>H</i> ^a <i>H</i> ^b	Hercule post tantos male congrua fata triumphos Vah nimium tantis male congrua fata triumphis
	10	<i>H</i> ^a <i>H</i> ^b	Non nisi An non
		opm	Onder het gedicht staat genoteerd:
		<i>H</i> ^a <i>H</i> ^b	[Q*—*]? nisi per pugnās debuit ille mori? []? nisi per pugnās debuit ille mori?
103	7	opm	<i>rectae</i> is onderstreept
105	ttl	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	[] Iambus Παραβλήδην
	3	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	{pono} {formo} pono
	4	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	{horologis, Phoebi gradum sequentibus} {horariis — gradus} horariis — gradus
	7	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	{peridrome} {περιδρομή} peridrome
	8	<i>H</i> ₁ ^a <i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	ter saepe
	9	<i>H</i> ₁ ^a <i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	simulque ideoque
	12	<i>H</i> ₁ ^a <i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	provehendae circumagendae
	15	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	{notabo} {resigno} resigno
	19	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	[?cui*]velis cuius velis

19	<i>H</i> ₁	{horum duum} {e plurimis}
	<i>H</i> ₂	e plurimis
21	<i>H</i> ₁	{longa atque lata nectat ambages via} {longam — moram}
	<i>H</i> ₂	longam — moram
22	<i>H</i> ₁	trahendae
	<i>H</i> ₂	agendae
22	<i>H</i> ₁	{vel plurimum} {certe haud parum}
	<i>H</i> ₂	vel plurimum
27 na <i>contenta</i>	<i>H</i> ₁	si quid subtrahi primae potest. / Fortasse
	<i>H</i> ₂	[]
27	<i>H</i> ₁	{assidentis est foco} {et sedentis ad focum}
	<i>H</i> ₂	aut sedentis ad focum
28	<i>H</i> ₁ ^a	[]
	<i>H</i> ₁ ^b	{et — negotio} {et hic fugantis otium negotio}
	<i>H</i> ₂	et — negotio
29	<i>H</i> ₁	vel
	<i>H</i> ₂	aut
29	<i>H</i> ₁ ^a	forsan illuxit
	<i>H</i> ₁ ^b	{caelitus luxit} {luxit e caelo}
	<i>H</i> ₂	luxit e caelo
31	<i>H</i> ₁	{passim deambulantis} {silvam perambulantis}
	<i>H</i> ₂	silvam perambulantis
33	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂ ^a	[]
	<i>H</i> ₂ ^b	nempe
34	<i>H</i> ₁	mare
	<i>H</i> ₂	fretum
36	<i>H</i> ₁ ^a	depromo prompte, lego
	<i>H</i> ₁ ^b	profero, volvo, explico
	<i>H</i> ₂	profero, volvo, lego
37	<i>H</i> ₁	lego
	<i>H</i> ₂	relego
38	opm	in <i>H</i> ₁ is dit vers na 40 genoteerd; door toevoeging van nummers in de marge heeft Huygens het vervolgens voor 39 geplaatst
40	<i>H</i> ₁	{nec tum vaco} {nullus moror}
	<i>H</i> ₂	nullus vaco
41	<i>H</i> ₁	ἀκρωτηρίοις
	<i>H</i> ₂	ἀκροτηρίοις
41 mrg	<i>H</i> ₁	[]
	<i>H</i> ₂	Summitatibus et quasi universalioribus
47 mrg	<i>H</i> ₁	[]
	<i>H</i> ₂	A duabus — Graeci

	53	<i>H</i> ₁	septem
		<i>H</i> ₂	octo
	54	<i>H</i> ₁ ^a	semel
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	quater
	56	<i>H</i> ₁	paenitendum ... fructum
		<i>H</i> ₂	paenitendos ... fructus
	57	<i>H</i> ₁ ^a	horologis
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	horoscopis
	58	<i>H</i> ₁ ^a	nostrae machinae
		<i>H</i> ₁ ^b	nostrâ machinâ
		<i>H</i> ₁ ^c <i>H</i> ₂	nostram machinam
	59	<i>H</i> ₁ ^a	harum *-igi
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	illarum solet
	61	<i>H</i> ₁	noster iste
		<i>H</i> ₂	iste noster
	63	<i>H</i> ₁	nos
		<i>H</i> ₂	et
	76	<i>H</i> ₁ ^a	Deus >
		<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	Sol
	ond	<i>H</i> ₁	Finis
		<i>H</i> ₂	1614
106	8	<i>H</i> ^a	tristem
		<i>H</i> ^b	{saltem} {certe}
	10	<i>H</i> ^a	o tu, hostis
		<i>H</i> ^b	hostis, o tu
	13	<i>H</i> ^a	*erum
		<i>H</i> ^b	dirum
	25	<i>H</i> ^a	Omne nunc vacat
		<i>H</i> ^b	Ad primum libet
	33	<i>H</i> ^a	seu potius metus hostium
		<i>H</i> ^b	seu tacitus magis metus hostium
	40	<i>H</i> ^a	lautum[?que] >
		<i>H</i> ^b	sociisque lautum
	41	<i>H</i> ^a	calent >
		<i>H</i> ^b	tument
	51	<i>H</i> ^a	*_____* coniugis [?n] >
		<i>H</i> ^b	iste cui dedit Collatia
	71	<i>H</i> ^a	nempe media
		<i>H</i> ^b	media enim

107	ttl	<i>H</i> ₁	Aliud
		<i>H</i> ₂	[]
	4	<i>H</i> ₁	firma
		<i>H</i> ₂	fulta
	7	<i>H</i> ₁	Scilicet
		<i>H</i> ₂	Nempe quod
	9	<i>H</i> ₁ ^a	interea
		<i>H</i> ₁ ^b	passim
		<i>H</i> ₂	interea
109	3	<i>H</i> ^a	[]
		<i>H</i> ^b	Heinsi, procul mortalium supra laudem
		opm	vgl. doorhaling tussen 9 en 10
	4-6	<i>H</i> ^a	alto >
		<i>H</i> ^b	caput caelo; / patriae decus, mundi stupor; cinere ex illo, / qu[?em] {magnus} {divus} olim Scaliger, virum phoenix, / reliquit orbi
		<i>H</i> ^c	et — reliquit
		opm	vgl. 8
	5	<i>H</i> ^a	heros
		<i>H</i> ^b	olim
	8-9	<i>H</i> ^a	omnium supra laudem / [?Heinsi]
		<i>H</i> ^b	[?st] >
		<i>H</i> ^c	patriae decus, mundi / stupor
		opm	vgl. 4-6 <i>H</i> ^b
tussen 9 en 10		<i>H</i> ^a	[]
		<i>H</i> ^b	Heinsi, procul mortalium supra laudem
		<i>H</i> ^c	[]
		opm	vgl. 3
	10-11	<i>H</i> ^a	Ergone faust[?a] caelitus die[?s] tandem / illuxit
		<i>H</i> ^b	Ergone faustam caelitus diem Phoebus / invexit
		opm	<i>Ergone faust-</i> is onderstreept, erboven is een variant doorgehaald. Voor <i>tandem</i> (<i>H</i> ^a) lijkt nogmaals hetzelfde woord te hebben gestaan.
	11-14	<i>H</i> ^a	sac >
		<i>H</i> ^b	qua sacros coram laeto vultus tueri, verba Delphicis longe oraculis potentiora [?captare] contingat aure
		<i>H</i> ^c	sacra — manu
	13	<i>H</i> ^a	sedula
		<i>H</i> ^b	sedulus

15	<i>H^a</i>	*___*
	<i>H^b</i>	hoc
17	<i>H^a</i>	Quid ... numen
	<i>H^b</i>	Quis ... divum
19-20	<i>H^a</i>	fessos / premebat artus, increpantis in somnis
	<i>H^b</i>	fessum / premebat, increpantis haec quasi in somnis
23	<i>H^a</i>	affixus haeres
	<i>H^b</i>	Hagaeque dulci
26	<i>H^a</i>	-que
	<i>H^b</i>	-ve
27	<i>H^a</i>	lucens [?>]
	<i>H^b</i>	splendor
29	<i>H^a</i>	Leida Castalidum sedes
	<i>H^b</i>	sedes alma Musarum
30	<i>H^a</i>	doctas ... voces
	<i>H^b</i>	doctam ... vocem
31-32	<i>H^a</i>	dign[?a] vel lingua / senis vel aure
	<i>H^b</i>	vel senis lingua / vel aure digna
34	<i>H^a</i>	[]
	<i>H^b</i>	quos longa in usum cura publicum aggesit
36	<i>H^a</i>	exspectas? >
	<i>H^b</i>	est ultra
39	<i>H^a</i>	[]
	<i>H^b</i>	Miselle, tun lates domi et moras nectis?
40	<i>H^a</i>	vere
	<i>H^b</i>	certe
	opm	achter het vers is nog iets doorgehaald, maar dat kan ook betrekking hebben op het laatste woord van het volgende vers
41-42	<i>H^a</i>	linquit / cum voce summa lapsus
	<i>H^b</i>	summa / cum voce lapsus linquit
tussen 42 en 43	<i>H^a</i>	animo quidem commotiore, sed laeto
	<i>H^b</i>	animo minus commotiore quam laeto
	<i>H^c</i>	[]
46	<i>H^a</i>	an magis
	<i>H^b</i>	haud scio an
50	opm	<i>si quidem potest credi</i> is onderstreept
53	<i>H^a</i>	effluentes
	<i>H^b</i>	effluentis
58	<i>H^a</i>	[]
	<i>H^b</i>	sanus
59	<i>H^a</i>	recusato
	<i>H^b</i>	gravare unquam

110	ttl	<i>H1</i>	In prodigiosum academiae Lugduno-Batavae incendium, quo tantum non tota conflagravit, proprid. Id. Novemb. 1616 epigramma
		<i>H2</i>	In prodigiosum academiae Lugduno-Batavae incendium, quo tantum non tota conflagravit, proprid. Id. Novemb. 1616
		<i>Hk-M</i>	Academiae Lugduno-Batavae incendium, proprid. Id. Novemb. 1616.
		opm	in <i>H1</i> is de titel onder het gedicht genoteerd
1		<i>H1^a</i>	subito
		<i>H1^b</i>	[?misere]
		<i>H1^c</i>	[?rapide]
		<i>H2-M</i>	subito
		opm	vgl. 2; mogelijk heeft in <i>H1</i> eerst <i>horrenda flamma</i> gestaan
2		<i>H1^a</i>	repente
		<i>H1^b-M</i>	vorare
		opm	vgl. 1
3		<i>H1^a</i>	*__*
		<i>H1^b-M</i>	illa
6		<i>H1-Hk</i>	Quas
		<i>O</i>	Quas (<i>zetfout</i>)
		<i>M</i>	Quas
6		<i>H1²</i>	subito terris incutis
		<i>H2-M</i>	rapido terris incutis
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H1</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
9		<i>H1-O</i>	nutrix
		<i>O^{errata} M</i>	olim
11		<i>H1</i>	tibi viscera
		<i>H2-M</i>	praecordia
12		<i>H1^a</i>	tute
		<i>H1^b-M</i>	bella
14		<i>H1-Hk</i>	Iberus
		<i>O</i>	Iberus (<i>zetfout</i>)
		<i>M</i>	Iberus
111	ttl	<i>H1</i>	[]
		<i>H2</i>	Constantinus Huygens Iano Dedelio suo s.
1		<i>H1^a</i>	Si quis *_____*
		<i>H1^b H2</i>	Si quid adhuc prisci poteris memor esse sodalis
2		<i>H1² H2</i>	ecce nec ignota littera scripta manu

	opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H</i> ₁ heb ik niet kunnen reconstrueren
3	<i>H</i> ₁ ^a	millenas apportatura
	<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	mille decem decies latura
4	<i>H</i> ₁ ^a	modo (sed fallar, spero)
	<i>H</i> ₁ ^a <i>H</i> ₂	(superi nolint), Iane
	opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H</i> ₁ heb ik niet kunnen reconstrueren
6	<i>H</i> ₁	{volvet} {ducet}
	<i>H</i> ₂	volvet
12	<i>H</i> ₁ ^a	{responsis ... tuis} {respons* ... tu*}
	<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	responsis ... tuis
13	<i>H</i> ₁ ^a	*____*
	<i>H</i> ₁ ^b	*____*
	<i>H</i> ₁ ^c <i>H</i> ₂	misere
14	<i>H</i> ₁ ^a	{eminus} {*____*}
	<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	eminus
15	<i>H</i> ₁ ^a	*____*
	<i>H</i> ₁ ^b	alleges
	<i>H</i> ₂	excuses
16	<i>H</i> ₁ ^a	{dicti} {*____*}
	<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	dicti
17	<i>H</i> ₁	nec
	<i>H</i> ₂	neque
18	<i>H</i> ₁ ^a	{quae} {quid} de te fama subinde strepit
	<i>H</i> ₁ ^b	quae de te fama repente volat
	<i>H</i> ₁ ^c <i>H</i> ₂	quae de te nupera fama volat
20	<i>H</i> ₁ ^a	castra {superba} {p*____*} {timenda} dei
	<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	dulcia castra dei
21	<i>H</i> ₁ ^a	sane
	<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	certe
24	<i>H</i> ₁ ^a	*____*
	<i>H</i> ₁ ^b	*____*
	<i>H</i> ₁ ^c	dudum
	<i>H</i> ₂	pridem
25	opm	op de versozijde van <i>H</i> ₁ , boven nr. 112, staat <i>Nec tamen excuso</i> , mogelijk genoteerd als (naderhand verworpen) equivalent van <i>Nec tamen ignosco</i>
27	<i>H</i> ₁	ponit
	<i>H</i> ₂	opponit
29	<i>H</i> ₁ ^a	negabis
	<i>H</i> ₁ ^b <i>H</i> ₂	negaris

32	<i>H1^a</i>	foedus
	<i>H1^b H2</i>	pignus
33	<i>H1^a</i>	Ergone suscipiens
	<i>H1^b H2</i>	Et tu, bina ferens
35	<i>H1^a</i>	Ergone
	<i>H1^b H2</i>	Et tu
35	<i>H1^a</i>	ascribende
	<i>H1^b H2</i>	assimilande
37	<i>H1^a</i>	praeunte
	<i>H1^b H2</i>	praeitore
38	<i>H1^a</i>	praeunte
	<i>H1^b H2</i>	praeitore
38	<i>H1^c H2</i>	notas
	opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H1</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
40	<i>H1</i>	dominae
	<i>H2</i>	Cypridos
42	<i>H1</i>	scripta
	<i>H2</i>	Iane
43	<i>H1</i>	veneri
	<i>H2</i>	dominae
45	<i>H1^a</i>	laboris
	<i>H1^b H2</i>	doloris
47	<i>H1</i>	{heu miser!} {o quibus}
	<i>H2</i>	heu! quibus
48	<i>H1^a</i>	{placet} {volo}
	<i>H1^b H2</i>	placet
	opm	op de versozijde van <i>H1</i> , boven nr. 112, staat <i>uror</i> , evenals <i>placet</i> en <i>volo</i> in hoofdletters en mogelijk genoteerd als (naderhand verworpen) equivalent daarvan
49-50	<i>H1^a</i>	[]
	<i>H1^b H2</i>	Sic — toros
51	<i>H1^a</i>	possim
	<i>H1^b H2</i>	detur
ond	<i>H1</i>	[]
	<i>H2^a</i>	Lugduni-Batavorum 7° Kal. *—* 1617
	<i>H2^b</i>	Lugduni-Batavorum 7° Id. Decemb. 1617
	<i>scr.</i>	Lugduni-Batavorum 7° Id. Decemb. 1616
112	t1l	<i>H1</i> Ad patrem
		<i>H2</i> Constantinus Huygens patri colendissimo S.

113	ttl	<i>H1</i>	[]
		<i>H2</i>	Constantini — 1617
	3	<i>H1^a</i>	[]
		<i>H1^b H2</i>	et
	8-10	<i>H1^a</i>	[]
		<i>H1^b H2</i>	Vix pueri — mori
	13	<i>H1</i>	raptu
		<i>H2</i>	curru
	18	<i>H1</i>	{aspera, tangunt} {ferrea, sistunt}
		<i>H2</i>	ferrea, sistunt
	22	<i>H1</i>	{fallacis} {variabilis}
		<i>H2</i>	variabilis
	24-26	<i>H1^a</i>	nec fatalem subiisse graver patriae lucem
		<i>H1^b</i>	quo nec Iberi fugiam {comite} {vivo} militis ense, nec {fatalem} {supremam} subiisse graver patriae lucem
		<i>H2</i>	quo — lucem
	36	<i>H1</i>	cum
		<i>H2</i>	et
	41	<i>H1</i>	{gaudia} {basia}
		<i>H2</i>	basia
	47	<i>H1</i>	aethera
		<i>H2</i>	aera
	49	<i>H1</i>	{volabunt} {movebis}
		<i>H2</i>	volabunt
	57	<i>H1^a</i>	litora damni, neque te fugies
		<i>H1^b</i>	litora damni, quo *_____*
		<i>H2</i>	litora damni
		opm	vgl. doorhaling tussen 61 en 62 in <i>H1</i> en vgl. 64
	60	<i>H1^a</i>	quorsum, stulte
		<i>H1^b</i>	quorsum, *_____*
		<i>H1^c</i>	et quid postea?
		<i>H1^d</i>	quid tum postea?
		<i>H2</i>	quid proficies?
tussen 61 en 62		<i>H1^a</i>	Omnia desere, non te fugies
		<i>H1^b H2</i>	[]
		opm	vgl. 57 <i>H1^a</i> en 64
	65	<i>H1^a</i>	[]
		<i>H1^b H2</i>	unus ubique
	66-68	<i>H1^a</i>	impia mens ... / pressa ... anxia ... / ... impia
		<i>H1^b H2</i>	heu! nimium ... / presse ... anxie ... / ... impie

68-70	<i>H1^a</i>	Quin tu turgida sursum potius lumina tollis? Subripe te tibi.
	<i>H1^b H2</i>	Quo — tolle
	opm	in <i>H1^b</i> is <i>turgida</i> doorgehaald, waarschijnlijk bij vergissing
71-74	<i>H1^a</i>	[]
	<i>H1^b H2</i>	erige — sedes
77	<i>H1^a</i>	orbati
	<i>H1^b H2</i>	orborum
79	<i>H1^a</i>	cui
	<i>H1^b H2</i>	quem
83	<i>H1^a</i>	creatos
	<i>H1^b</i>	exstructos
	<i>H2</i>	expansos
	opm	vgl. 84
84	<i>H1^a</i>	exstructi
	<i>H1^b H2</i>	creati
	opm	vgl. 83
85	<i>H1</i>	{constitit} {notuit}
	<i>H2</i>	constitit
93	<i>H1^a</i>	vulnus ferat et
	<i>H1^b H2</i>	plagas, eadem
94	<i>H1^a</i>	praestet >
	<i>H1^b H2</i>	conferat
94	opm	van het laatste woord van dit vers is in <i>H1</i> slechts <i>dol</i> leesbaar
101-103	<i>H1</i>	[]
	<i>H2</i>	si — ictus
114	<i>H</i>	Academiae sacrum
	<i>Hk</i>	Post disputationem iuridicam. 1617. Lugduno discedens
	<i>O M</i>	Post disputationem iuridicam, Lugduno discedens
10	<i>H</i>	premit
	<i>Hk-M</i>	movet
14	<i>H</i>	non
	<i>Hk O</i>	haud
	<i>M</i>	non
15	<i>H</i>	veterem ... nomine
	<i>Hk</i>	veterem ... turbine
	<i>O M</i>	rerum ... turbine
19	<i>H</i>	Ecce
	<i>Hk-M</i>	En
19	<i>H</i>	tenera
	<i>Hk-M</i>	prima

	22	<i>H^a</i>	vel
		<i>H^b-M</i>	nec
	25	<i>H-O</i>	veneranda
		<i>M</i>	venerande (<i>zetfout</i>)
	27-28	<i>H^a</i>	Et *—* ... / et *—*
		<i>H^b-M</i>	Ne neger ... / ne neger
		opm	bij de doorhalingen zijn delen van andere letters toegevoegd om de eerdere tekst onleesbaar te maken
	ond	<i>H</i>	Scrib. Lugd. in Batavis, Kal. Iun. 1617
		<i>Hk-M</i>	1617
116	ttl	<i>H₁</i>	[]
		<i>H₂</i>	Concordia discors. Ode
		<i>Hk-M</i>	Concordia discors. 1617
	1-4	opm	deze strofe is in <i>H₁</i> genoteerd na vs. 16; door toevoeging van nummers boven de strofen heeft Huygens de volgorde gewijzigd
	3	opm	in <i>Hk</i> staat <i>putet</i> in plaats van <i>pudet</i> (schrijffout)
	6	<i>H₁^a</i>	exterum volvis
		<i>H₁^b</i>	hospes evolvis
		<i>H₂-M</i>	exterum volvis
	6	<i>H₁ H₂</i>	altas
		<i>Hk-M</i>	ipsas
	10	<i>H₁^a</i>	hospes, Hispani domitore censes
		<i>H₁^b-M</i>	reris Hispani domitore festa
	11	<i>H₁^a</i>	laeta
		<i>H₁^b</i>	festa
		<i>H₁^c-M</i>	laetum
	15-16	<i>H₁^a</i>	bellicosam / ... plebem
		<i>H₁^b</i>	bellicosum / ... vulgus
		<i>H₁^c-M</i>	bellicosam / ... gentem
tussen 16 en 17		opm	op 16 volgde in <i>H₁</i> aanvankelijk de eerste strofe
17-20		opm	Huygens heeft deze strofe in <i>H₁</i> op de oorspronkelijke plaats doorgehaald, vervolgens naast vss. 65-68 genoteerd en ingevoegd na vs. 64, daarna op die plaats weer doorgehaald en tenslotte op de oorspronkelijke plaats van aanhalingstekens en het nummer vijf voorzien.
	18-19	<i>H₁^a</i>	Belgium rixis; ... / convolat
		<i>H₁^b</i>	vulgus; in sese ... / involat
		<i>H₁^c-M</i>	Belgium rixis; ... / convolat
		opm	<i>H₁^b</i> is de versie die naast vss. 65-68 is genoteerd; vgl. 17-20
	19	<i>H₁^a</i>	mala >
		<i>H₁^b-M</i>	bene

21-80	opm	dit tekstgedeelte ontbreekt in <i>Hk-M</i> , waar na vs. 20 vier of vijf sterretjes staan
23	<i>H1^a</i>	ipsae
	<i>H1^b H2</i>	olim
25	<i>H1^a</i>	Quos, quot, et quos non
	<i>H1^b</i>	Qualiter, quem, quot
	<i>H2</i>	Qualiter, quot, quem
25	<i>H1</i>	{Pater} {Deus}
	<i>H2</i>	Deus
27	<i>H1^a</i>	m >
	<i>H1^b</i>	flammis ... aeviternis
	<i>H1^c</i>	morti ... perenni
	<i>H1^d H2</i>	poenae ... perenni
27	<i>H1^a</i>	{dedit} {voveat}
	<i>H1^b H2</i>	voveat
35	<i>H1^a</i>	homini
	<i>H1^b H2</i>	animo
37	<i>H1^a</i>	electum
	<i>H1^b H2</i>	electos
37-38	<i>H1^a</i>	gemina ... / gratia constet
	<i>H1^b H2</i>	gemino ... / constet attractu
41	<i>H1^a</i>	Numquid
	<i>H1^b H2</i>	An vel
41-42	<i>H1^a</i>	aeternam ... / ... mortem
	<i>H1^b</i>	aeternas ... / ... flammis
	<i>H1^c H2</i>	infernas ... / ... flammis
41	opm	in <i>H1</i> is door de laatste letter van <i>dubio</i> een <i>u</i> geschreven; Huygens lijkt in een bepaald stadium <i>dubius</i> te hebben overwogen
41	<i>H1^a</i>	futuri
	<i>H1^b H2</i>	salutis
42	<i>H1^a</i>	fas sit electo
	<i>H1^b</i>	possit electus
	<i>H2</i>	fas sit electo
45-48	opm	deze strofe is zowel in <i>H1</i> als in <i>H2</i> later toegevoegd. Huygens had de strofen in <i>H1</i> al genummerd van 1 tot 20, toen hij deze invoegde. <i>H1</i> bevat 21 strofen (zie tussen 52 en 53) en <i>H2</i> 20.
45	<i>H1</i>	orbes
	<i>H2</i>	orbem
47	<i>H1</i>	ac
	<i>H2</i>	et
49	<i>H1^a H2^a</i>	Sic
	<i>H1^b H2^b</i>	Hic

	ond	<i>H1</i>	Prid. Kal. Octob. 1617.
		<i>H2</i>	Hag. — 1617.
		<i>Hk-M</i>	[]
	not	<i>H1</i>	[]
		<i>H2</i>	Sen. — scimus
		<i>Hk-M</i>	[]
117	ttl	<i>H1^a</i>	sed (ignosce invidia)
		<i>H1^b H2</i>	(ignosce invidia)
	5	<i>H1</i>	{rogo Musa} {deposco} {paro mente}
		<i>H2</i>	paro mente
	5	<i>H1</i>	{horret} {odit}
		<i>H2</i>	odit
	9	<i>H1</i>	{quidem} {dies}
		<i>H2</i>	dies
	10	<i>H1</i>	{sacra} {festa}
		<i>H2</i>	sacra
	11	<i>H1</i>	{Et modo semiferi licturus} {Nempe super tropici dilapsus}
		<i>H2</i>	Nempe super tropici dilapsus
	13	<i>H1</i>	{mota sonent} {tacta tonent}
		<i>H2</i>	tacta tonent
	13	<i>H1^a</i>	faciles
		<i>H1^b H2</i>	volucres
	14	<i>H1</i>	{adde animata} {s > psallite sacra}
		<i>H2</i>	psallite sacra
	14	<i>H1</i>	{tacta} {iuncta} {feta}
		<i>H2</i>	feta
	15	<i>H1^a</i>	[]
		<i>H1^b</i>	Iunge puellares Batavum {velut ante} {speciosa} choreas, / tolle levi facilem voce iuventa pedem.
		<i>H2</i>	Iunge – pedem
	18	<i>H1</i>	{per aeternos non reditura dies} {sed infernis excipienda locis}
		<i>H2</i>	per aeternos non reditura dies
	20	<i>H1</i>	{abunde} {adusque}
		<i>H2</i>	adusque
	22	<i>H1</i>	{spicula lapsa} {spicla soluta} {tela soluta}
		<i>H2</i>	tela soluta
	23	<i>H1^a</i>	miseranda
		<i>H1^b H2</i>	ridenda
	23	<i>H1</i>	{movere} {fovere}
		<i>H2</i>	fovere

24	<i>H1</i>	{turbas} {rixas}
	<i>H2</i>	turbas
29-30	opm	dit distichon is in <i>H1</i> later toegevoegd
32	<i>H1^a</i>	colluvies
	<i>H1^b H2</i>	congeries
32	<i>H1</i>	loquar
	<i>H2</i>	loquor
34	<i>H1</i>	commaculare
	<i>H2^a</i>	*_____*
	<i>H2^b</i>	commaculare
37	<i>H1</i>	{amantem} {amanti}
	<i>H2</i>	amanti
41	<i>H1</i>	{caelo} {superis}
	<i>H2</i>	superis
42	<i>H1</i>	{caeli} {superum}
	<i>H2</i>	superum
ond	<i>H1</i>	Propr. Id. Decemb. 1617.
	<i>H2</i>	[]
118	<i>H1</i>	[]
	<i>H2-M</i>	Querelam Bataviae
ttl	<i>H1</i>	hexaphonem
	<i>H2-O</i>	hexaphonen
	<i>M</i>	hexophonon (<i>zetfour</i>)
ttl	<i>H1^a</i>	offerem Kal. Ian.
	<i>H1^b-M</i>	Kal. Ian. offerem
3-4	<i>H1 H2</i>	subis ... optate ... / ... gaudia, Iane, petis
	<i>Hk</i>	subit ... optata ... / ... visa iubere dies
	<i>O M</i>	subit ... festiva ... / ... visa iubere dies
4	<i>H1 H2</i>	concentus
	<i>Hk-M</i>	concentum
5	<i>H1</i>	{animum} {oculum}
	<i>H2-M</i>	oculum
10	<i>H1^a</i>	levi
	<i>H1^b-M</i>	sacra
	opm	vs. 10 met de lezing <i>levi</i> staat ook onder <i>H1</i> in klein, vrij slordig schrift genoteerd
ond	<i>H1</i>	Propr. Kal. Ian. 1617.
	<i>H2 Hk</i>	Constanter. 1618.
	<i>O M</i>	1618.

119	ttl	<i>H</i>	Constantini Huygens ad iuventutem Ziricaeam elegia ἀπολογετική
		<i>Hk-M</i>	Ad iuventutem Ziricaeam elegia apologetica
3		<i>H</i>	per niveam dominae decorantia lumina frontem
		<i>Hk^a</i>	per niveam dominae stell*—* lumina frontem
		<i>Hk^b</i>	per geminas dominae, totidem tibi fulmina, stellas
		<i>Hk^c-M</i>	per geminas dominae, totidem tua fulmina, stellas
7		<i>H^a</i>	s** >
		<i>H^b-M</i>	temere
9-10		<i>H</i>	Mattiacas accessi ... oras, / ... Circaeos ... agros
		<i>Hk</i>	Mattiacis obrepsi ... oris, / ... Circaeos ... agros
		<i>O M</i>	Mattiacis obrepsi ... oris, / ... Circaeis ... agris
13		<i>H</i>	alter Paris
		<i>Hk-M</i>	(neque sum Paris)
17		<i>H</i>	et quam sim novi procul *—————*
		<i>Hk^a</i>	et quam sit novi, neque [?paene,] futurum
		<i>Hk^b-M</i>	et quam sit novi, neque sero, futurum
18		<i>H</i>	[?Levina]
		<i>Hk-M</i>	Venila
19		<i>H</i>	illa (<i>aan het slot van het vers</i>)
		<i>Hk-M</i>	olim
20		<i>H</i>	felices
		<i>Hk-M</i>	se dignos
23		<i>H-O</i>	et habet sua quemque caligo
		<i>O^{errata}</i>	et habet sua quemque scotosis
		<i>M</i>	sumus in caligine cuncti
24		<i>H-O</i>	magis (<i>tweede woord van het vers</i>)
		<i>M</i>	minus
25		<i>H²-M</i>	dementem
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
39-40		opm	dit distichon is bij de voorbereiding van de kopij doorgehaald en ontbreekt in <i>O</i> en <i>M</i> ; vgl. 59-60
41		<i>H</i>	Iam
		<i>Hk-M</i>	En
		opm	de correctie kan ook bij de notatie van <i>H</i> zijn aangebracht
42		<i>H-O</i>	terras ultima mente
		<i>M</i>	terrae mente remota
45		<i>H^a</i>	animo
		<i>H^b-M</i>	avido
59-60		<i>H</i>	heia — eram
		<i>Hk^a</i>	per me licet esse beatis, / ite sub optatum, si volet illa, torum

		<i>Hk^b-M</i>	per me licet esse maritis / ite sub optatum, si volet illa, torum
		opm	vgl. 39-40
61		<i>H</i>	beato
		<i>Hk^a</i>	cupito
		<i>Hk^b-M</i>	beato
62		<i>H-O</i>	ad
		<i>M</i>	ab (<i>zetfout</i>)
ond		<i>H</i>	Constanter. Ziricaeae, prid. Kal. Apriles 1618.
		<i>Hk</i>	Ziricaeae, 1618.
		<i>O M</i>	Ziricaeae, 1619. (<i>zetfout in O, overgenomen in M</i>)
120	ttl	<i>H1</i>	[]
		<i>H2</i>	Constantini — ἀπόταξις
		<i>H3</i>	Constantinus Huygens in Magnam Britanniam iturus patriae valedicit
	4	<i>H1^a</i>	faci[?t]
		<i>H1^b-H3</i>	facis
	4	<i>H1^a</i>	nutum ... meum
		<i>H1^b-H3</i>	mores ... meos
tussen 4 en 5		<i>H1^a</i>	Iurgia, dissidium, rixae, furor, ira, valete. / Pugna togata: vale. Pax trabeata: vale.
		<i>H1^b-H3</i>	[]
		opm	vgl. 25-26
	5	<i>H1</i>	in Arctoo
		<i>H2</i>	vicino
		<i>H3</i>	in Arctoo
	7	<i>H1</i>	{sed pietate magis} {dives utraque tamen}
		<i>H2</i>	sed pietate magis
		<i>H3</i>	dives utraque tamen
11-24		opm	de volgorde van de disticha was in <i>H1</i> aanvankelijk als volgt: 23-24, 11-16, 21-22, 17-20. Door nummering van de disticha (vanaf 9 tot het eind van het gedicht) heeft Huygens de volgorde gewijzigd. Bij het nummeren heeft hij zich vergist. Zowel 23-24 als 25-26 heeft hij het nummer 8 gegeven; het slotdistichon heeft nummer 9. 23-24 ontbreken in <i>H3</i> , mogelijk als gevolg van de vergissing in <i>H1</i> (zie comm. bij de bewuste versregels en onder 'Overlevering').
	12	<i>H1 H2</i>	faciet
		<i>H3</i>	facies
	13	<i>H1^a</i>	p* >
		<i>H1^b-H3</i>	planctus

14		<i>H1-H2</i>	aure
		<i>H3^a</i>	**e >
		<i>H3^b</i>	aure
17		<i>H1^a</i>	Hic regales
		<i>H1^b-H3</i>	Hic ego regales
21		<i>H1</i>	certe
		<i>H2</i>	porro
		<i>H3</i>	certe
25-26	opm		vgl. doorhaling tussen 4 en 5 in <i>H1</i>
ond		<i>H1</i>	Constanter. 8° Kal. Iun. 1618.
		<i>H2</i>	Constanter. Hagae Com., 8° Kal. Iun. 1618.
		<i>H3</i>	Hagae, 8° Kal. Iun. 1618.
121	ttl	<i>H1</i>	Coram rege citharam pulsaturus.
		<i>H2</i>	Coram rege citharam pulsaturus Thalam exhortatur.
		<i>Hk O</i>	Coram rege Brit. cithara canturus.
		<i>M</i>	Coram rege Britan. cithara canturus.
3		<i>H1 H2</i>	gressu
		<i>Hk-M</i>	passu
8		<i>H1 H2</i>	ad
		<i>Hk-M</i>	in
ond		<i>H1</i>	Constanter
		<i>H2</i>	[]
		<i>Hk-M</i>	1618
122	alg	<i>H1</i>	in <i>H1</i> zijn bij doorhalingen delen van andere letters toegevoegd om eerdere tekst onleesbaar te maken
	ttl	<i>H1</i>	Constantinus Huygens ex Magna Britannia redux patriam salutat.
		<i>H2</i>	Redux patriam salutat.
		<i>Hk-M</i>	Ex Anglia redux. 1618.
7		<i>H1 H2</i>	toto
		<i>Hk^a</i>	to >
		<i>Hk^b-M</i>	nostro
7		<i>H1 H2</i>	viget
		<i>Hk²</i>	videt
		<i>Hk²-M</i>	viget
11		<i>H1^a</i>	v*—*
		<i>H1^b H2</i>	regnes
		<i>Hk-M</i>	vivas
13-16	opm		deze strofe is in <i>H1</i> later toegevoegd, vervolgens wel in <i>H2</i> , maar niet in <i>Hk-M</i> opgenomen

18	<i>H1^a</i>	*_* >
	<i>H1^b-M</i>	laetum
18	<i>H1-O</i>	Ecquid
	<i>M</i>	Equid (<i>zetfout</i>)
19	<i>H1 H2</i>	agebat
	<i>Hk-M</i>	adegit
21-32	opm	in <i>H2</i> zijn deze verzen geschreven op een stukje papier dat over een eerdere versie is geplakt
25-28	<i>H1</i>	Ecquid – loquendum est
	<i>H2</i>	Absit, et quantum nova. Sed tacetur tutius. Quondam licuit cuivis quidlibet; nos nunc moderante linguam lege loquamur.
	<i>Hk-M</i>	Ecquid
	
	
29	<i>H1</i>	Veritas fugo pia cessit. Heu, heu
	<i>H2</i>	Veritas lucem fugit. Heu, pudendos
	<i>Hk-M</i>	Veritas fugo pia cessit. Heu, heu
30	<i>H1</i>	obstem
	<i>H2</i>	errem
	<i>Hk^a</i>	obstem
	<i>Hk^b-M</i>	errem
33-76	opm	dit tekstgedeelte ontbreekt in <i>Hk-M</i> , waar na vs. 32 vier of vijf sterretjes staan
42	<i>H1^a</i>	*___*
	<i>H1^b H2</i>	harum
44	<i>H1^a</i>	vocar[?un]t
	<i>H1^b H2</i>	vocastis
47	<i>H1^a</i>	*_____*
	<i>H1^b H2</i>	quidni
57	<i>H1^a</i>	*_____*
	<i>H1^b H2</i>	Sappho
62-63	<i>H1^a</i>	*___* rumpit. Miserand*_____*/ *_____*
	<i>H1^b H2</i>	rumpit — avocavit
69	<i>H1^a</i>	*_____*
	<i>H1^b H2</i>	Terminum pono
ond	<i>H1</i>	Constanter. Lambethiae, Septemb. 1618.
	<i>H2</i>	Constanter. Septemb. 1618.
	<i>Hk-M</i>	[]
not	opm	de citaten en de aantekening <i>Scr. aeger</i> komen alleen voor in <i>H1</i>

123	4	<i>H^a</i> <i>H^b</i>	fuerat proavum proavum fuerat
124	not	<i>H</i>	[]
		<i>D-K₂</i>	1 Cor. 3.19: Sapientia mundi huius stultitia est apud Deum
	3	<i>H-Dk</i> <i>O-K₂</i>	summo patrio
	3	<i>H^a</i> <i>H^b-K₂</i>	delapsum defixum
	4	<i>H-Dk</i> <i>O-K₂</i>	S cilicet, haec animi ... mei S ic etiam mentis ... meae
	7	<i>H</i> <i>D-K₂</i>	{ducente} {praeunte} praeunte
	8	<i>H^a</i> <i>H^b</i> <i>D</i> <i>Dk-K₂</i>	idem idem idem idem
	not	<i>H</i> <i>D</i>	[] Sen.: O quam contempta res est homo, nisi supra humana se erexerit!
		<i>Dk-K₂</i>	[]
	ond	<i>H</i> <i>D-K₂</i> opm	Prid. Id. Septemb. 1619 [] O heeft onder het gedicht het jaartal 1619 als datering van de <i>Christelijcke bedenckingen</i> als geheel
125	5	<i>H₁</i>	{est et peracta fabula} {vel peracta est fabula} {vel peracta fabula est}
		<i>H₂-M</i>	vel peracta est fabula
	9	<i>H₁</i> <i>H₂-M</i>	et aut
	11	<i>H₁</i> <i>H₂-M</i>	{ocellus} {pupilla} pupilla
	14	<i>H₁</i> <i>H₂-M</i>	{brumis pauculos} {paucos messibus} paucos messibus
	16-17	opm	Huygens heeft in <i>H₁</i> de volgorde van beide versregels door toevoe- ging van nummers in de marge gewijzigd, maar deze wijziging niet in <i>H₂-M</i> doorgevoerd
	16	<i>H₁^a</i> <i>H₁^b-M</i>	immatur* evocantis

16	<i>H₁²</i>	increpes	
	<i>H₁²-M</i>	increpas	
17	<i>H₁²</i>	expetis	
	<i>H₁²</i>	expetas	
	<i>H₁^c</i>	flagitas	
	<i>H₁^d-M</i>	exigis	
17	<i>H₁^a</i>	sanus	
	<i>H₁^b</i>	pater	
	<i>H₁^c</i>	fatum	
	<i>H₁^d</i>	[]	
	<i>H₂-M</i>	pater	
	opm	in <i>H₁</i> zijn alle drie de varianten doorgehaald	
18-19	opm	in <i>H₁</i> is 18 na 19 genoteerd; Huygens heeft door toevoeging van nummers in de marge de volgorde gewijzigd	
18	<i>H₁^a</i>	*____* mater	
	<i>H₁²-M</i>	Praemittor; ecquid	
	opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H₁</i> heb ik niet kunnen reconstrueren	
19	<i>H₁²</i>	Pater sequeris	
	<i>H₁²-M</i>	Sequeris; ecquid	
	opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H₁</i> heb ik niet kunnen reconstrueren	
19	<i>H₁</i>	{disputas ecquid bene} {ingemis functo via}	
	<i>H₂-M</i>	ingemis functo via	
20	<i>H₁</i>	{Lacrimae} {Fletus}	
	<i>H₂-M</i>	Fletus	
20	<i>H₁</i>	{busta, non meum decet} {funeri, haud meo date}	
	<i>H₂-M</i>	busta, non meum decet	
20	<i>H₁^a</i>	decent	
	<i>H₁^b-M</i>	decet	
ond	<i>H₁ H₂</i>	Constanter. 17 ^o Kal. Feb. 1620	
	<i>H_k</i>	Constanter. 1620	
	<i>O M</i>	1620	
	opm	zie ook onder 'Datering'	
126	1	<i>H^a</i>	fletu
		<i>H^b-K₂</i>	rivo
	2	<i>H</i>	{Thyrsis} {pastor}
		<i>D₁-K₂</i>	pastor
	2	<i>H</i>	{frigida} {naufraga}
		<i>D₁-K₂</i>	naufraga

	4	<i>H-O</i>	puellarem
		<i>K₁</i>	pullarem (<i>zetfour</i>)
		<i>K₂</i>	puellarem
	5	<i>H^a</i>	caras ... vittas
		<i>H^b-K₂</i>	carum ... crinem
	5	<i>H^a</i>	abducere
		<i>H²-K₂</i>	diffundere
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
	8	<i>H</i>	{in fontem nympha liquata} {Ortygiam vecta puella}
		<i>D₁-K₂</i>	Ortygiam vecta puella
	10	<i>H</i>	{non nisi} {nunc quoque}
		<i>D₁-K₂</i>	non nisi
	11	<i>H^a</i>	{mersabit} {demerget}
		<i>H^b</i>	{mersabit} {submerget}
		<i>D₁-K₂</i>	submergit
	ond	<i>H^a</i>	[?4] ^o * >
		<i>H^b</i>	[?4] ^o Non. Feb. 1620
		<i>D₁-K₂</i>	[]
127	2	<i>Hk²-M</i>	praevia
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>Hk</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
	5	<i>Hk</i>	frigidioris
		<i>O M</i>	inferioris
	18	<i>Hk^a</i>	valoris
		<i>Hk^b-M</i>	vigoris
	24	<i>Hk²-M</i>	teris
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>Hk</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
	27	<i>Hk^a</i>	[?te*] >
		<i>Hk^b-M</i>	spernenda
	31	<i>Hk O</i>	Flagra, sicas
		<i>O^{errata}</i>	Flagra, sudes
		<i>M</i>	Sicas, flagra
	32	<i>Hk^a</i>	** >
		<i>Hk^b-M</i>	iocos
	33	<i>Hk^a</i>	*____*
		<i>Hk^b-M</i>	fluis
	39	<i>Hk^a</i>	gradum
		<i>Hk^b-M</i>	manum

39		<i>Hk</i> ^a	sed
		<i>Hk</i> ^b - <i>M</i>	pede
42		opm	in <i>Hk</i> is rechts naast dit vers een woord doorgehaald
47-48		<i>Hk</i> ² - <i>M</i>	Rettulerint — fero
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>Hk</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
ond		<i>Hk</i>	Clavennae in Raetis, Iulio 1620, ex Italia redux
		<i>O</i>	Clavennae in Raetis, 1620, ex Italia redux
		<i>M</i>	Clavennae in Raetis, 1620
		opm	in <i>M</i> is <i>ex Italia redux</i> abusievelijk afgedrukt als opschrift van de aantekening <i>Ignoscite — parum</i> (vgl. onder 'Overlevering')
not		<i>Hk</i> ^a	[]
		<i>Hk</i> ^b - <i>M</i>	Ignoscite — parum.
		opm	onder <i>ex Italia redux</i> bracht Huygens een verwijzingsteken aan, waarna hij het toe te voegen tekstgedeelte noteerde naast het gedicht, met verschillende correcties; vervolgens haalde hij het op die plaats door en schreef hij het over op een los blad
128	ttl	<i>H</i>	Libellus lectori
		<i>Hk</i> - <i>M</i>	Itinerarium legationis ad Venetos autographum lectori
2		<i>H</i>	geminus
		<i>Hk</i>	socius
		<i>O M</i>	geminus
10		<i>H</i>	dies
		<i>Hk</i> ² - <i>M</i>	dies
		opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>Hk</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
11		<i>H</i>	labores
		<i>Hk</i> - <i>M</i>	laborem
14		<i>H</i>	pedes
		<i>Hk</i> - <i>M</i>	pedem
ond		<i>H</i>	Constanter. Basileae, 8° Kal. Sextil. 1620
		<i>Hk</i>	Basileae, Iulio 1520 (<i>schrijffout</i>)
		<i>O M</i>	Basileae, 1620
129	ttl	<i>H</i>	[]
		<i>Hk</i> - <i>M</i>	Pro eodem
		opm	achter de titel in <i>Hk</i> is een liggend streepje en het getal 12 genoteerd

2	<i>H</i>	scribier
	<i>Hk^a</i>	dicier
	<i>Hk^b</i>	scribier
	<i>Hk^c-M</i>	dicier
ond	<i>H</i>	Constanter. Spirae, [?4] ^o Kal. Sextil. 1620
	<i>Hk</i>	Spirae, Iulio 1620
	<i>O M</i>	Spirae, 1620
130	alg	<i>H2</i> in <i>H2</i> zijn bij doorhalingen delen van andere letters toegevoegd om eerdere tekst onleesbaar te maken
	ttl	<i>H1-Hk^a</i> Misogamos. Satyra
		<i>Hk^b O</i> Misogamos. Satira
		<i>M</i> ΜΙΣΟΓΑΜΟΣ. Satyra
	opm	de titel is in <i>H1</i> naast het slot van het gedicht genoteerd
1		<i>H1^a</i> sacra
		<i>H1^b</i> festa
		<i>H2^a</i> [?sacra]
		<i>H2^b-M</i> fausta
1		<i>H1^a</i> festa
		<i>H1^b</i> fausta
		<i>H2^a</i> sa >
		<i>H2^b-M</i> festa
3		<i>H1^a</i> gleba
		<i>H1^b-M</i> grex
8		<i>H1^a</i> rati >
		<i>H1^b-M</i> mercede
9		<i>H1^a</i> expungat
		<i>H1^b-M</i> excutiat
15		<i>H1 H2</i> optatas
		<i>Hk-M</i> haerentes
18		<i>H1</i> non ... non
		<i>H2-M</i> nec ... nec
19		<i>H1 H2</i> fudisse
		<i>Hk-M</i> geminasse
22		<i>H1 H2</i> debere
		<i>Hk-M</i> libare
23		<i>H1^a</i> colorem
		<i>H1^b-M</i> Bathyllum
29		<i>H1-O</i> ipsum sese
		<i>M</i> est, sese ipse

34	<i>H₁</i>	fatuo
	<i>H₂^a</i>	*—*
	<i>H₂^b-M</i>	fatuo
35	<i>H₁^a</i>	coloris
	<i>H₁^b</i>	doloris
	<i>H₁^c-M</i>	stuporis
37-38	<i>H₁</i>	{cum nocte caligo / cessit} {caligo beata / cessit} {cum nocte {refugit} {recessit} / fascinum}
	<i>H₂-M</i>	cum nocte refugit / fascinum
39 mrg	<i>H₁ H₂</i>	[]
	<i>Hk^a</i>	Summisque negatum stare diu. Lucan.
	<i>Hk^b O</i>	Summisque negatum stare diu. Laetis hunc numina rebus cres- cendi posuere modum. Lucan.
	<i>M</i>	[]
43	<i>H₁ H₂</i>	metus
	<i>Hk-M</i>	venus
46	<i>H₁ H₂</i>	Miraris
	<i>Hk-M</i>	Miramur
47	<i>H₁</i>	{constitit ardor in extremo, qua tollier ultra} {impetus in summo graduum stetit, ulterius qua}
	<i>H₂-M</i>	impetus in summo graduum stetit, ulterius qua
48	<i>H₁</i>	{inde} {ille}
	<i>H₂-M</i>	inde
tussen 48 en 49	<i>H₁^a</i>	{Humanum est quod habet contemnere. Dicite, sponsi, {Ecce diis quod habent vile est. Vos, dicite, sponsi,} / copula {quam} {qui} faciat nunquam solvenda beatos? / At lucri mellitus odor qua compede dignus / non sit et in qua non {iubeat} {adigat} sudare palaestra?
	<i>H₁^b-M</i>	[]
	opm	vgl. 68-72
51	<i>H₁-Hk^a</i>	coepta vocari
	<i>Hk^b-M</i>	facta Tonanti
58	<i>H₁ H₂</i>	illicitos ... calores
	<i>Hk</i>	illicitum ... calorem
	<i>O M</i>	illicitos ... calores
60	<i>H₁^a</i>	Tyndareo
	<i>H₁^b-M</i>	Tyndaridum
60	<i>H₁</i>	stemmate
	<i>H₂-M</i>	nomine
61	<i>H₁^a</i>	Asteriam
	<i>H₁^b-M</i>	Asterien

61	<i>H</i> ₁	pedibus ... aduncis
	<i>H</i> ₂ - <i>M</i>	rostro ... adunco
62	<i>H</i> ₁ - <i>H</i> _k ^a	vultu
	<i>H</i> _k ^b - <i>M</i>	talo
tussen 63 en 64	opm	op 63 volgde in <i>H</i> ₁ aanvankelijk 68-70
64	<i>H</i> ₁ - <i>H</i> _k ^a	terribilis
	<i>H</i> _k ^b - <i>M</i>	fallacis
64	<i>H</i> ₁ ^a	terror domitorque
	<i>H</i> ₁ ^b	terror Neptune
	<i>H</i> ₁ ^c	tremor Ennosigae
	<i>H</i> ₂ ^a	*____* Neptune
	<i>H</i> ₂ ^b - <i>M</i>	tremor Ennosigae
67	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	iam
	<i>H</i> _k - <i>M</i>	tum
68-72	opm	vgl. doorhaling tussen 48 en 49 in <i>H</i> ₁
68-70	opm	in <i>H</i> ₁ genoteerd na 63 en door middel van een verwijzingsteken verplaatst
68	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	Ecce
	<i>H</i> _k - <i>M</i>	Ergo
73	<i>H</i> ₁ - <i>H</i> _k	Displiceat
	<i>O</i>	Displiciat
	<i>O</i> ^{errata} <i>M</i>	Displiceat
73	<i>H</i> ₁	placet peplus
	<i>H</i> ₂	peplus placet
	<i>H</i> _k - <i>M</i>	placet peplus
83-84	<i>H</i> ₁	{huic animo} {his animis} ... {prostat} {prostant}
	<i>H</i> ₂	his animis ... prostant
	<i>H</i> _k	his animis ... prostrant (<i>schrijffout</i>)
	<i>O</i> <i>M</i>	his animis ... prostant
83	<i>H</i> ₁	sedet
	<i>H</i> ₂	calet
	<i>H</i> _k - <i>M</i>	sedet
87	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	eia
	<i>H</i> _k - <i>M</i>	euge
88	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	si volo
	<i>H</i> _k	cum volo
	<i>O</i> <i>M</i>	uni
90	opm	in <i>H</i> ₁ genoteerd na 94 en door middel van een verwijzingsteken verplaatst
92	<i>H</i> ₁ <i>H</i> ₂	nummos
	<i>H</i> _k - <i>M</i>	quaestum
tussen 94 en 95	opm	op 94 volgde in <i>H</i> ₁ aanvankelijk 90

95	<i>H₁-H_k</i>	vacuus
	<i>O</i>	vocuus (<i>zetfout</i>)
	<i>M</i>	vacuus
99	<i>H₁^a</i>	natos
	<i>H₁^b-M</i>	partus
103	<i>H₁^a</i>	imp >
	<i>H₁^b-M</i>	suggerit
105	<i>H₁ H₂</i>	nempe
	<i>H_k^a</i>	*_*
	<i>H_k^b-M</i>	nempe
108	<i>H₁</i>	producam
	<i>H₂-M</i>	sudabo
111	<i>H₁-O</i>	praepatulum
	<i>M</i>	propatulum
111	<i>H₁^a</i>	parat
	<i>H₁^b</i>	paret
	<i>H₂^a</i>	parat
	<i>H₂^b-M</i>	paret
ond	<i>H₁</i>	Constanter. Prid. Kal. Octob. 1620.
	<i>H₂</i>	Constanter. Hag. Com., Kal. Octob. 1620.
	<i>H_k-M</i>	1620.
131	ttl	opm
		de titel en de namen van de sprekende personages zijn in <i>H₁</i> onder het gedicht genoteerd
2		<i>H₁ H₂</i>
		illa
		<i>H_k²-M</i>
		isthac
		opm
		andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H_k</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
4		<i>H₁^a</i>
		porrectus
		<i>H₁^b</i>
		spatiatus
		<i>H₂-M</i>
		diffusus
8		<i>H₁ H₂</i>
		sed
		<i>H_k-M</i>
		nec
9		<i>H₁</i>
		abrupit (<i>ab is onderstreept</i>)
		<i>H₂-M</i>
		rupit
14		<i>H₁</i>
		{insidet} {temperat}
		<i>H₂-M</i>
		temperat
17		<i>H₁</i>
		{fregit} {rupit}
		<i>H₂-M</i>
		fregit
20		<i>H₁</i>
		{illam nemo nisi} {et tunc Amaryllida}
		<i>H₂-M</i>
		et tunc Amaryllida

25	<i>H₁-O</i>	deprendet
	<i>M</i>	deprendat
25	<i>H₁</i>	ocellis
	<i>H₂-M</i>	ocellos
30	<i>H₁ H₂</i>	suum
	<i>H_k</i>	suam (<i>schrijffout</i>)
	<i>O M</i>	suum
33	<i>H₁</i>	finit**
	<i>H₂-M</i>	finito
34	<i>H₁ H₂</i>	nec ... nec
	<i>H_k^a</i>	nec >
	<i>H_k^b-M</i>	non ... non
35	<i>H₁ H₂</i>	obfirmasse
	<i>H_k^a</i>	*f >
	<i>H_k^b-M</i>	obfirmasse
43	<i>H₁ H₂</i>	divi
	<i>H_k^a</i>	caeli
	<i>H_k^b-M</i>	stellae
44	<i>H₁</i>	temere
	<i>H₂^a</i>	meri >
	<i>H₂^b-M</i>	temere
50	<i>H₁ H₂</i>	rure
	<i>H_k^a</i>	** >
	<i>H_k^b-M</i>	rure
54	<i>H₁</i>	{festinam} {praesentem}
	<i>H₂-M</i>	praesentem
55	<i>H₁</i>	{multa} {densa}
	<i>H₂-M</i>	multa
60	<i>H₁ H₂</i>	mollesque
	<i>H_k^a</i>	fa >
	<i>H_k^b-M</i>	mollesque
60	<i>H₁</i>	{sensi} {sumpsi}
	<i>H₂-M</i>	sumpsi
64	<i>H₁ H₂</i>	silvas
	<i>H_k-M</i>	silvam
65	<i>H₁</i>	{carmine et} {questibus}
	<i>H₂-M</i>	questibus
65	<i>H₁</i>	{hirsutum} {indignem}
	<i>H₂-M</i>	hirsutum
67	<i>H₁</i>	{mea} {tot}
	<i>H₂-M</i>	tot
69	<i>H₁ H₂</i>	Musas
	<i>H_k-M</i>	cannas

70-76	opm	Huygens had in <i>H1</i> eerst 77-82 genoteerd en daarna 70-76; door middel van verwijzingstekens heeft hij de volgorde gewijzigd
70-71	<i>H1^a</i>	satyri ... Fauni / ... Dryades ... nymphae
	<i>H1^b-M</i>	satyros ... Faunos / ... Dryadas ... nymphas
72	<i>H1^a</i>	citharam ... meam
	<i>H1^b-M</i>	modulos ... meos
73	<i>H1^a</i>	{inflexis} {aestivis} ... choreis
	<i>H1^b</i>	{inflexis} {aestiva} ... {choreis} {chorea}
	<i>H2</i>	aestivis ... choreis
	<i>Hk-M</i>	aestiva ... chorea
76	<i>H1^a</i>	amavit carmina
	<i>H1^b-M</i>	amarunt numina
76	opm	in <i>H1</i> is 76 met variant <i>amarunt numina</i> nogmaals genoteerd vóór 70 en vervolgens doorgehaald
77-82	opm	zie 70-76
78	<i>H1</i>	Silvander
	<i>H2^a</i>	silvarum Silvander amor >
	<i>H2^b-M</i>	Silvander
79	<i>H1-O</i>	Calydoniis
	<i>M scr.</i>	Caledoniis
79	<i>H1-Hk^a</i>	pridem >
	<i>Hk^b-M</i>	tandem
86	<i>H1</i>	miser**
	<i>H2-M</i>	miseros
94	<i>H1</i>	{retrogradum} {retrorsum}
	<i>H2-M</i>	retrorsum
95	<i>H1 H2</i>	remoras
	<i>Hk-M</i>	remoram
96	<i>H1</i>	in
	<i>H2^a</i>	** >
	<i>H2^b</i>	sub
	<i>Hk-M</i>	in
97	<i>H1^a</i>	congesta
	<i>H1^b-M</i>	commota
98	<i>H1[?]</i>	**
	<i>H1[?]-O</i>	Ipsus, ne
	<i>M</i>	Et, ne qua
	opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in <i>H1</i> heb ik niet kunnen reconstrueren
99	<i>H1^a</i>	adversas
	<i>H1^b</i>	aggest[?a]s
	<i>H2-M</i>	adversas

100	$H_1 H_2$	dira
	$Hk-M$	plura
100	H_1	et
	H_2-M	iam
101	H_1	{sua} {pia}
	H_2^a	sua
	H_2^b-M	pia
101	H_1	caelum
	H_2^a	solem
	H_2^b-M	caelum
102	H_1^a	Moeri
	H_1^b-M	Thyrsi
107	H_1	{dura} {cana}
	H_2	dura
	$Hk-M$	cana
108	H_1	intrepidam ... mortem
	H_2^a	intrepid >
	H_2^b	extremum ... casum
	$Hk-M$	extremam ... sortem
	opm	andere stadia van dit tekstgedeelte in H_2 heb ik niet kunnen reconstrueren
	opm	bij het doorhalen van H_2^a zijn delen van andere letters toegevoegd om de eerdere versie onleesbaar te maken
109	H_1-Hk^a	longe
	Hk^b-M	passim
110	H_1^a	securum ... gregem
	H_1^b-M	securos ... greges
113	$H_1 H_2$	haec
	$Hk-M$	illa
114	H_1^a	Alcyoni
	H_1^b-M	Alcyonae
118	H_1^a	memorare
	H_1^b-M	fudisse
118	$H_1 H_2$	plura (<i>voorlaatste woord van het vers</i>)
	Hk^a	d*—* >
	Hk^b	plur*
	Hk^c-M	plura
119	H_1^a	optatis
	H_1^b	optivis
	H_2	optatis
	$Hk-M$	optivis

119	<i>H</i> ₁	ventis
	<i>H</i> ₂ ^a	velis
	<i>H</i> ₂ ^b	ventis
	<i>H</i> _k ^a	velis
	<i>H</i> _k ^b - <i>M</i>	ventis
123	<i>H</i> ₁	{comitatur} {solatur}
	<i>H</i> ₂ - <i>M</i>	solatur
ond	<i>H</i> ₁	Constanter. 13.º Kal. Novemb. 1620
	<i>H</i> ₂	Constanter. Hag. Com. 13.º Kal. Nov. 1620
	<i>H</i> _k - <i>M</i>	1620

Chronologisch overzicht van de gedichten

1607	1	18 12 1607	Deum colendum esse. <i>Qui Dominum colit</i>
	2	27 12 1607	Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. <i>Caelestis turbae</i>
	3	28 12 1607	Pythagoras dicebat [...]. <i>Dictum hoc a Samio est</i>
	4	29 12 1607	Plautus [...]. <i>Qui bene semper agit</i>
1608	5	17 01 1608	Psalmus XXIII. <i>Sicut pastor oves</i>
	6	18 01 1608	Psalm. CXVII. <i>Omnibus a populis</i>
	7	←24 01 1608	Ad patrem. <i>Non igitur potero</i>
	8	←24 01 1608	Const. Huygonides E. Alemano S.D. <i>Aleman, tibi</i>
	9	←24 01 1608	Const. Huygonides patri S.D. <i>Gratiae amabunt me</i>
	10	24 01 1608	Const. Huygens patri S.D. <i>Mene putas Leydae</i>
	11	←01 05 1608	Const. Huygonides i. Dedel S.D. <i>Tu mihi componis</i>
	12	←01 05 1608	Const. Huygonides fratri S.D. <i>Non durus labor est</i>
	13	←01 05 1608	Psalm. xv. <i>Sancte opifex rerum</i>
	14	←01 05 1608	Ad fratrem. <i>Iam te delectant</i>
	15	←01 05 1608	Non semper oleum unde dictum. <i>Lampadis ex oleo</i>
	16	←01 05 1608	In Philippum quendam. <i>Saepe mihi dicis</i>
	17	←01 05 1608	De Socrate philosopho. <i>Sedibus ex patriis</i>
	18	←01 05 1608	De Demea. <i>Quare adeo tristis</i>
	19	←01 05 1608	De scurra. <i>Saepe Menalcae illud</i>
	20	←01 05 1608	In Aemilianum pauperem. <i>Pauper es et semper</i>
	21	←01 05 1608	De malis libris. <i>Abstergere nates</i>
	22	←01 05 1608	In Argum quendam \nomine\. <i>Centum oculi postquam</i>
	23	←01 05 1608	In Iannettam. <i>Digitis tuas</i>
	24	←01 05 1608	Idem quod supra, alio genere versuum. <i>Arcas ostendis</i>
	25	←01 05 1608	De prodigo. <i>Furem videbat</i>
	26	←01 05 1608	De pisce iocus. <i>Quomodo ne fundum</i>
	27	←01 05 1608	In Bassum quendam. <i>Merdas (neve pudet</i>
	28	←01 05 1608	De Marcolpho. <i>Multi homines soliti</i>
	29	←01 05 1608	Ad patrem. <i>Saepe, pater, dicis</i>
	30	←01 05 1608	De fure. <i>Quidam Gallus habebat</i>
	31	01 05 1608	Ad Cinnam. <i>Nolo, Cinna, tibi</i>
	32	01 05 1608	Inscriptio superioris carminis. <i>Accipe, care pater</i>
	33	←12 06 1608	Diogenes Cynicus. <i>Diogenes Cynicus</i>
	34	←12 06 1608	In polemologum. <i>De bello semper narras</i>

	35	12 06 1608	Ad patrem. <i>Miraris, genitor</i>
	36	←04 09 1608	In Euclionem. <i>Cum me vocas</i>
	37	←04 09 1608	De Gaio Mucio Scaevola. <i>Cum Mucius satellitem</i>
	38	←04 09 1608	<i>Nemo potest dominis</i>
	39	←04 09 1608	In cruciarium. <i>Aurea crux propter</i>
	40	←04 09 1608	In Dentonem. <i>Cum, Dento, avare</i>
	41	←04 09 1608	<i>Hi si, care pater</i>
	42	←04 09 1608	In cognatum. <i>Quid, cognate, vocas</i>
	43	←04 09 1608	Dialogus Luciani de Venere et Cupidine. <i>Armatum flammis</i>
	44	←04 09 1608	Psylli; fabula. <i>Cum valide in terra</i>
	45	04 09 1608→	Ad Gallum. <i>Pauper es et cristas</i>
	46	04 09 1608→	Epigramma ad patrem. <i>Carmina saepe, pater</i>
	47	04 09 1608→	Ex Graeco Bionis, de Cupidine. <i>Auceps forte puer</i>
	48	04 09 1608→	Psalm. XLII. <i>Ut cervus liquidas</i>
	49	04 09 1608→	Amor fugitivus. <i>Perdiderat volucrem</i>
	50	xx xx 1608	<i>Ut longo liceat</i>
1609	51	17 02 1609	Psalm. XLVI. <i>Rebus in adversis</i>
	52	16 03 1609	<i>Corde quidem parvus</i>
	53	xx 04 1609	Ethopoeia illustrissimae principis Louisae interfecto marito. <i>Pro dolor infelix!</i>
	54	←01 07 1609	Vidua quaedam, ex Petronio Arbitro. <i>Laude pudicitiae</i>
	55	xx 08 1609	Q. Horat. Flac. ode XVI lib. 2 [...]. <i>Deliciosa deos</i>
	56	01 09 1609	Ad Posthumum. <i>Posthume, quid iactas</i>
	57	±01 09 1609	Ad patrem. <i>Pauca petis? Do pauca</i>
	58	04 09 1609→	In Gallam. <i>Saepius, o, me, Galla</i>
	59	11 09 1609	In desidem. <i>Nolo nugari</i>
	60	09 11 1609	Gratiarum actio. <i>Gentis humanae</i>
	61	10 11 1609	Ad patrem. <i>Forte ut postremos</i>
	62	11 11 1609	Precatio. <i>O pater, o caeli</i>
	63	23 12 1609	Ad patrem. <i>Pauca rogaturus</i>
1610	64	±04 03 1610	<i>Lentule misisti</i>
	65	01 04 1610	Ἰδοιπορικὸν itineris Amstelreodamensis. <i>Aspera stabat hiems</i>
	66	←04 09 1610	<i>Heus, paucis volo, carminifex</i>
	67	04 09 1610→	De rustico et monacho. <i>Rusticus et monachus</i>
	68	04 09 1610→	Ad patrem. <i>Ergone tam dulces</i>
	69	04 09 1610→	Ad canem. Epigramma. <i>I scelus a nostra</i>
	70	04 09 1610→	Ad Ioannem. <i>Ohe iam satis est</i>

	71	± 30 11 1610	Ornatissimo doctissimoque iuveni Ioanni Brouardo [...]. <i>Non cuivis homini</i>
	72	± 30 11 1610	S. <i>Promissum tibi mittimus</i>
	73	07 12 1610	Elegia ad patrem. <i>Iam mihi Daedaleas</i>
	74	± 31 12 1610	Ioanni Dedel [...]. <i>Ceu adamas auro</i>
	75	xx xx 1610	De Scaevola. <i>Scaevola se numeros</i>
1611	76	± 01 01 1611	Strena. <i>Nox erat, et claro</i>
	77	← 04 09 1611	Luciani dialogus Menippi et Tantalii. <i>Cur ita? Cur mediis</i>
	78	← 04 09 1611	In psalmos Davidis a Theodoro Beza et Clemente Marot Gallico carmine translato Constantini et lectoris dialogus. <i>Fare, age, quodnam opus hoc?</i>
	79	← 04 09 1611	Luciani dialogus Iovis et Ganymedis. <i>Forte puer patulae</i>
	80	04 09 1611	Ode Constantini Huygens in annalem suum [...]. <i>Heu! Quo diffugitis</i>
	81	25 12 1611	S.P.D. <i>Immemor vestri</i>
	82	← 31 12 1611	S.P.D. <i>Te quoque, Iane, meae</i>
	83	xx xx 1611	<i>Aurem, quaeso, tuam mihi</i>
1612	84	08 05 1612→	Epitaphium carissimae sororis Elisabethae Huygens [...]. <i>Heus tu, qui faciles</i>
	85	08 05 1612→	Epitaphium carissimae sororis Elisabethae Huygens. <i>O quae per tumulos</i>
	86	08 05 1612→	[Distichon in tumulum sororis Elisabethae [...]]. <i>Haec habet urna duas</i>
	87	± 04 09 1612	Constantini Huygens carmen in diem natalitium, ad patrem. <i>Dum mihi supremam</i>
	88	04 09 1612→	Ad Aeolum de curru velifero. <i>Aeole, qui domitos</i>
	89	04 09 1612→	Epitaphium strenui militis [...]. <i>Qui nimis elato</i>
	90	04 09 1612→	Ad patrem. <i>Quod si forte roges</i>
1613	91	± 01 01 1613	Patri colendissimo felix huius anni auspiciu exoptat Constantinus Huygens. <i>Care pater, nostris</i>
	92	± 04 02 1613	<i>Inclute, Nassaviae</i>
	93	← 24 02 1613	Votum pro illustrissimo principe Henrico [...]. <i>Aeole, ventorum</i>
	94	± 08 07 1613	Ingenuo iuveni Ioanni Dedel [...]. <i>Amice Dedel</i>
	95	← 04 09 1613	Domui discessurus valedico. <i>Tandem, cara domus</i>
	96	← 04 09 1613	Doctissimo ornatissimoque viro Ioan. Ludo. Calandrino. <i>Calandrine, decus</i>

	97	←04 09 1613	<i>Pro lepto insulsum</i>
	98	←04 09 1613	Epigramma in equos certatim decurrentes. <i>Dum rapidos nuper</i>
	99	±31 12 1613	Nobilissimis amplissimisque Viris Consiliariis Status [...]. <i>Magnifici proceres</i>
1614	100	±01 01 1614	Ad patrem, Kalendis Ianuarii. <i>Dum tibi fausta novis</i>
	101	30 08 1614→	<i>Terror Hiberorum</i>
	102	30 08 1614→	<i>Felix ac vixi</i>
	103	30 08 1614→	<i>Terror Hiberorum</i>
	104	←04 09 1614	Ad patrem. Elegia. <i>Qualis in immotum</i>
	105	←31 12 1614	Iambus de ordine servato mihi [...]. <i>Quaeris, legendis Institutionibus</i>
1615	106	13 04 1615	<i>Quis ille {tandem} {nuper}</i>
1616	107	30 01 1616→	[In casum delapsi cubiculi reginae matris [...].] <i>Fracta quod horribilis</i>
	108	30 01 1616	[In casum delapsi cubiculi reginae matris [...].] <i>Pro superi!</i> , exclamat
	109	xx 07 1616	<i>Ingens lycei lumen et Camenarum</i>
	110	±11 11 1616	In prodigiosum academiae Lugduno-Batavae incendium [...]. <i>Vidimus horrendas</i>
	111	07 12 1616	Constantinus Huygens Iano Dedelio suo S. <i>Si quid adhuc prisca</i>
	112	08 12 1616	Constantinus Huygens patri colendissimo S. <i>Dulce caput, venerande senex</i>
1617	113	±01 01 1617	Constantini Huygens ode [...]. <i>Rediit bifrons</i>
	114	01 06 1617	Academiae sacrum. <i>Et iam Leida vale</i>
	115	21 06 1617	<i>Erepti patriis</i>
	116	30 09 1617	Concordia discors. Ode. <i>Ilicet; partae</i>
	117	11 12 1617	Tumultuanti Bataviae [...]. <i>Ille ego cui patriae</i>
	118	30 12 1617	Ad patrem [...]. <i>Si patriae dubius</i>
1618	119	31 03 1618	Constantini Huygens ad iuventutem Ziricaeam elegia ἀπολογετική. <i>Circaeii iuvenes</i>
	120	25 05 1618	Constantini Huygens in Angliam abituri ad patriam tumultuantem ἀπόταξις. <i>Est aliquid patriis</i>
	121	←17 09 1618	Coram rege citharam pulsaturus. <i>Applicat augustam</i>
	122	xx 09 1618	Constantinus Huygens ex Magna Britannia redux patriam salutatur. <i>Annuat coepto</i>

1619	123	02 05 1619	<i>Cernimus Hesperis</i>
	124	12 09 1619	<i>Cedite terrarum</i>
1620	125	16 01 1620	Epitaphium Iacobi Grusii. <i>Quicumque, fluxas</i>
	126	02 02 1620	[Τετραδάκρυον]. <i>Stabat inexhausto</i>
	127	± 14 07 1620	Italia decolor. <i>Hesperii manes</i>
	128	25 07 1620	Libellus lectori. <i>Cum Batavis Venetas</i>
	129	29 07 1620	<i>Qui negat hoc tam multa libro</i>
	130	01 10 1620	Misogamos. Satira. <i>Coniugii male fausta dies</i>
	131	20 10 1620	Amaryllis. Ecloga. <i>Indomitae fastus</i>
16xx	132	xx xx 16xx	<i>Quarta dies abiit</i>

Beginregels

- Abstergere nates dicuntur quando cacarunt 21
Accipe, care pater, parvi lege carmina vatis 32
Aeole, qui domitos aeterno carcere ventos 88
Aeole, ventorum pater, et tu, caerule divum 93
Alemane, tibi merito sit gloria dicta 8
Amice Dedel, o mihi inter intimum 94
Annuit coepto deus et remotis 122
Applicat augustam regum ter maximus aurem 121
Arcas ostendis digitis quid semper inanes? 24
Armatum flammis compellans tristis Amorem 43
Aspera stabat hiems omnique ex parte feroces 65
Auceps forte puer dum venaretur avesque 47
Aurea crux propter celeberrima dona parentis 39
Aurem, quaeso, tuam mihi 83
- Caelestis turbae sumus, etsi duxerit artus 2
Calandrine, decus iuvenum, laus summa virorum 96
Care pater, nostris toties celebrate Camenis 91
Carmina saepe, pater, rogitas, epigrammata saepe 46
Cedite terrarum claudae moderamina leges 124
Centum oculi postquam tibi non sint, Arge, sed unus 22
Cernimus Hesperiiis gemina cum prole ruinis 123
Ceus adamas auro variisque stat ornamentis 74
Circaei iuvenes, facibus devota Cyprinis 119
Coniugii male fausta dies, male festa viris nox 130
Corde quidem parvus, fateor, sum corpore parvus 52
Cum Batavis Venetas socialis dextera vires 128
Cum, Dento, avare adeo bibis, causam tibi 40
Cum me vocas, o Euclio, ad coenam tuam 36
Cum Mucius satellitem pro Porsena 37
Cum valide in terra flavisset frigidus Auster 44
Cur ita? Cur mediis adeo lacrimaris in undis? 77
- De bello semper narras cum dicere quid vis 34
Deliciosa deos rogat otia prensus in amplo 55
Dictum hoc a Samio est docto, qui posse renasci 3
Digitis tuas quare mihi 23

Diogenes Cynicus comedens in vase trahentem 33
Dulce caput, venerande senex, pia cura tuorum 112
Dum mihi supremam Lachesis festinat ad horam 87
Dum rapidos nuper caelo spectaret ab alto 98
Dum tibi fausta novis, genitor, fero verba Kalendis 100

Erepti patriis properant la fata tropaeis 115
Ergone tam dulces poteris relinquere terras 68
Est aliquid patriis considerare molliter arvis 120
Et iam Leida vale: patrias revocamur in oras 114

Fare, age, quodnam opus hoc? Psalmorum Davidis. At quis 78
Felix ac vixi ac obii, modo fata dedissent 102
Forte puer patulae recubans sub tegmine fagi 79
Forte ut postremos, genitor carissime, versus 61
Fracta quod horribilis laquearia pandit hiatus 107
Furem videbat prodigus 25

Gentis humanae Pater atque Custos 60
Gratiae amabunt me, genitor, sic Musae et Apollo 9

Haec habet urna duas quam conspicis Elisabethas 86
Hesperii manes, mundi morientis imago 127
Heu! Quo diffugitis tempora, tempora? 80
Heus, paucis volo, carminifex, heus docte poeta 66
Heus tu, qui faciles hac illac flectis ocellos 84
Hi si, care pater, non sint versus bene scripti 41

I scelus a nostra, quo dignus es, i procul aede 69
Iam mihi Daedaleas optarem sumere pennas 73
Iam te delectant, video, carissime frater 14
Illicet; partae Batavum quietis 116
Ille ego cui patriae nuper civilia civi 117
Immemor vestri, licet et remotus 81
Include, Nassaviae celeberrima gloria gentis 92
Indomitae fastus Amaryllidos et fera semper 131
Ingens lycei lumen et Camenarum 109

Lampadis ex oleo cum quidam aedituus esset 15
Laude pudicitiae celebris matrona sepulchro 54
Lentule misisti tandem chordasque librumque 64

Magnifici proceres, patrum veneranda corona 99
 Mene putas Leydae pigrum desidemve fuisse? 10
 Merdas (neve pudet, Basse, eius) nobili in auro 27
 Miraris, genitor, quod mittam carmina nulla 5
 Multi homines soliti sunt dormire ore patenti 28

 Nemo potest dominis pariter servire duobus 38
 Nolo, Cinna, tibi placere recte 31
 Nolo nugari, nolo otia carpere tecum 59
 Non cuivis homini sanctos adiisse recessus 71
 Non durus labor est versus componere, frater 12
 Non igitur potero sacrum componere carmen? 7
 Nox erat, et claro fulgebant sidera caelo 76

 O Pater, o caeli terraeque marisque creator 62
 O quae per tumulos proterva nostros 85
 Ohe iam satis est, redito Iane 70
 Omnibus a populis laudetur conditor orbis 6

 Pauca petis? Do pauca, pater, sed magna videntur 57
 Pauca rogaturus venio, tu pauca rogatus 63
 Pauper es et cristas vis semper tollere. Quare? 45
 Pauper es et semper sic, Aemiliane, manebis 20
 Perdiderat volucrem quondam Cythereia natum 49
 Posthume, quid iactas numquam te vera locutum? 56
 Pro dolor infelix! Venit lacrimabilis hora 53
 Pro lepido insulsum, magno pro carmine parvum 97
 'Pro superi!', exclamat fracta trabe lapsa caterva 108
 Promissum tibi mittimus, Brouarde 72

 Quaeris, legendis Institutionibus 105
 Qualis in immotum fertur Sidonia Dido 104
 Quare adeo tristis, quaeris, sit Demea. Causam 18
 Quarta dies abiit, cum te, dulcissime rerum 132
 Qui bene semper agit, studiosis semper abundat 4
 Qui Dominum colit et non ficta ista pietate 1
 Qui negat hoc tam multa libro, tam dissona posse 129
 Qui nimis elato resupinus pectore, miles 89
 Quicumque, fluxas temporum exosus vices 125
 Quid, cognate, vocas, quid pectora mortua clamas? 42
 Quidam Gallus habebat 30
 Quis ille {tandem} {nuper} pectori {durus} {ignotus} tuo 106

Quod si forte roges, pater colende 90
 Quomodo ne fundum gustet quaerisne liquetur 26

 Rebus in adversis nobis fiducia certa 51
 Rediit bifrons ancipitis dei 113
 Rusticus et monachus mensa pranderet in una 67

 Saepe Menalcae illud dictum usurpare solebat 19
 Saepe mihi dicis non vivere tempore longo 16
 Saepe, pater, dicis magnis licitum esse poetis 29
 Saepius, o, me, Galla, rogas quaenam optima vina 58
 Sancte opifex rerum, quis erit sacri incola templi? 13
 Scaevola se numeros dicit novisse, sed ille 75
 Sedibus ex patriis me captum cogitis ire 17
 Si patriae dubius (quam dii prohibete!) ruinam 118
 Si quid adhuc prisci poteris memor esse sodalis 111
 Sicut pastor oves pascit, me pascit Iova 5
 Stabat inexhausto madidus pia lumina rivo 126

 Tandem, cara domus, vale. Valete 95
 Te quoque, Iane, meae cupidum satis esse salutis 82
 Terror Hiberorum, patriae defensor et unis 101
 Terror Hiberorum, patriae defensor et unis 103
 Tu mihi componis mentis tua pignora, Dedel 11

 Ut cervus liquidas mugit defessus ad undas 48
 Ut longo liceat patuli esse tibi incola mundi 50

 Vidimus horrendas subito sacra pulpita flammis 110

Genres en metra

GENRES

- albumvers 52
- bijschrift (bij ets) 123
- brief in dichtvorm
 - aan Jean-Louis Calandrini 96
 - aan Johan Dedel 82, 111
 - aan Maurits Huygens 81
- chronogram 115
- disputatie, gedicht ter gelegenheid van 71, 94
- ecloga 131
- elegie (voorzover niet bij andere trefwoorden ondergebracht)
 - 73, 104, 114, 119, 120, 127
- epigram
 - gericht aan een persoon uit Huygens' omgeving (al dan niet met het karakter van een brief):
 - aan E. Alemanus (?) 8
 - aan Clemens van Berckel (?) 132
 - aan Johannes Brouart 72
 - aan John Coprario 97
 - aan Johan Dedel 11, 70
 - aan Christiaan Huygens sr. 7, 9, 10, 29, 32, 35, 41, 46, 57, 61, 63, 90, 112, 118
 - aan Maurits Huygens 12, 14
 - aan Marcus de Vogelaer 64
 - overige epigrammen (voorzover niet bij andere trefwoorden ondergebracht) 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 33, 34, 36, 37, 39, 40, 42, 44, 45, 56, 58, 59, 66 (?), 67*, 69, 75, 78*, 88*, 98, 107, 108, 110*, 121, 128*, 129
 - * omvang meer dan zes elegische disticha
- ethopoeia 53
- funeraire poëzie 84, 85, 86, 89, 101, 102, 103, 115, 125, 126
- hodoiporikon 65
- idyllische poëzie 95
- lofdicht 92, 109
- nieuwjaarsgedicht 74, 76, 91, 99, 100, 113, 117
- ode 80, 113, 116, 122

parafrase van klassiek auteur

- Bion 47
- Horatius 55
- Lucianus 43, 77, 79
- Martialis 20, 27, 31
- Moschus 49
- Ovidius 3
- Petronius 54
- propemptikon 68, 93
- religieuze poëzie
(waaronder bewerkingen van psalmen) 1, 2, 5, 6, 13, 48, 50, 51, 60,
62, 83, 124
- satire 130
- sententie 4, 38
- tragedie, fragment van 106
- vergelijking, gedicht gebouwd rond 105
- verjaardagsgedicht 80, 87

METRA

- adoneus 76, 113
- anapestische dimeter 113
- dactylische hexameter 1, 2, 3, 4, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 24, 29, 32, 33, 38, 47,
50, 51, 53, 54, 55, 61, 62, 65, 68, 76, 82, 92, 93, 94, 96, 130, 131
- dactylische hexameter + hemiepes 76
- dactylische hexameter + hemiepes + jambische dimeter 26
- dactylische hexameter + jambische dimeter 63, 74, 76
- dactylische hexameter + jambische trimeter 71, 76
- elegisch distichon 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 27, 28, 34, 35,
39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 52, 56, 57, 58, 59, 64, 66, 67, 69,
73, 75, 76, 77, 78, 79, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
103, 104, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 124,
126, 127, 128, 129, 132
- glyconeus 83
- glyconeus + klein asclepiadisch vers 76
- hendecasyllabus (phalaeceïsch vers) 31, 70, 72, 85, 90, 95
- hinkjambe 109
- jambische dimeter 76
- jambische quaternarius 23, 25
- jambische senarius 36, 37, 40
- jambische trimeter 105, 106, 125
- klein asclepiadisch vers 76, 80
- pherecrateus 30

Sapphisch vers + glyconeus 76
Sapphische strofe 60, 76, 81, 116, 122
trimeter purus 94

Geraadpleegde literatuur

Achter de titelbeschrijvingen is aangegeven waar de publicatie ter sprake komt. De nummers verwijzen naar de gedichten.

Klassieke auteurs zijn niet opgenomen, tenzij edities van vóór 1620 of specifieke commentaren zijn geraadpleegd. Latijnse auteurs uit de oudheid zijn doorgaans geciteerd naar de CD-ROM PHI 5.1.

- A
- Adams, J.N.
The Latin sexual vocabulary. London 1982. 130
- Ahsmann, M.J.A.M.
Collegia en colleges. Juridisch onderwijs aan de Leidse universiteit 1575-1630, in het bijzonder het disputeren. Groningen 1990. 94, 105, 111, 114
- Akkerman, F.
'Constantijn Huygens als Neolatijns dichter'. In: *Huygens in noorder licht. Lezingen van het Groningse Huygens-symposium*. Red. N.F. Streekstra en P.E.L. Verkuyl. Groningen 1987, p. 99-112. Verantw. (n. 1)
Album studiosorum Academiae Lugduno Batavae 1575-1875. Accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula. Ed. Guilielmus du Rieu. Hagae Comitum 1875. 71, 109, 111, 132
- Aphthonius
Progymnasmata, partim a Rodolpho Agricola, partim a Ioanne Maria Cata-naeo Latinitate donata: cum [...] scholiis Rheinhardi Lorichii Hadamarii. Francoforti 1603. 53
- Arens, J.C.
'Descriptio per dialogismum: Revius en Euricius Cordus'. In *Spiegel der letteren* 6 (1962/1963), p. 133-134. 78
ASD = Erasmus, *Opera omnia*. Amsterdam 1969→
Atlas Van Stolk. Katalogus der historie-, spot- en zinneprenten betrekkelijk de geschiedenis van Nederland verzameld door A. van Stolk Cz. Gerangschikt en beschreven door G. van Rijn. Dl. 2. Amsterdam 1897. 92
- B
- Bachrach, A.G.H.
Sir Constantine Huygens and Britain: 1596-1687. A pattern of cultural exchange. Dl. 1: 1596-1619. Leiden [enz.] 1962. 76, 96, 97, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 125
- Baudartius, Willem
Memoryen ofte Cort verhael der gedenck-weerdichste so kercklicke als werltlicke

- gheschiedenissen [...] van den iaere 1603 tot in het iaer 1624*. 2 dln. 2e verm. dr. Arnhem 1624-1625. 92, 93
- Bax, J.
Prins Maurits in de volksmeening der 16e en 17e eeuw. Amsterdam 1940. 92
- Bebel, Heinrich
Facetien. Drei Bücher. Historisch-kritische Ausgabe von Gustav Bebermeyer. Leipzig 1931 (fotom. herdr. Hildesheim 1967). 25
Beschreibung der Reiß: Empfangung deß ritterlichen Ordens: Vollbringung des Heyraths: und glücklicher Heimführung [...] Friederichen deß Fünften [...] mit [...] Elisabethen [...]. [Z. pl.] In Gotthardt Vögelins Verlag 1613. 93, 97
- Bèze, Théodore de / George Buchanan
Sacratis. Psalmorum Davidis, libri v. Genevae 1593. 26, 48, 76
- Bömer, Franz
P. Ovidius Naso. Metamorphosen. Kommentar von Franz Bömer. Buch XIV-XV. Heidelberg 1986. 82
- Boot, J.C.G.
'Hugeniana'. In: *Verslagen en mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen*. Afd. Letterkunde, 3e reeks, dl. 2 (1885), p. 103-108. 49, 97
- Boot, J.C.G.
'Een Latijnsch gedicht van Constantijn Huygens'. In: *Verslagen en mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen*. Afd. Letterkunde, 3e reeks, dl. 6 (1889), p. 150-153. 49, 54
- Boot, J.C.G.
'De Latijnsche brieven van Const. Huygens'. In: *Verhandelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen*. Afd. Letterkunde, dl. 8 (1875), p. 1-38.
Verantw. (par. 2,a,1), 29, 52
- Br.
zie Huygens, *Briefwisseling* ed. Worp
- Braam, W. Elisabeth van / Eelco Elzenga / Janine P.A.E. van Zelm van Eldik-Kuneman
Een kouseband voor Oranje. A garter for Orange. 1613-1690. Apeldoorn 1990. 92
- Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche universiteit*. Uitgeg. door P.C. Molhuysen. Dl. 2: 8 Febr. 1610-7 Febr. 1647. 's-Gravenhage 1916. 71, 110
- C
Cabinet-Slagregen. Catalogue d'une importante collection de lettres autographes et de documents historiques provenant du Cabinet Slagregen et de différentes successions. [Veilingcatalogus Frederik Muller & Cie. Amsterdam 1891]. (Kon. Bibl. Den Haag, Verzameling catalogi nr. 7150) 62, 86
Calendar of State Papers, domestic series, of the reign of James I, 1611-1618, preserved in the State Paper Department of Her Majesty's Public Record Office. Edited by Mary Anne Everett Green. London 1858. 93

- Calendar of State Papers and manuscripts, relating to English affairs, existing in the archives and collections of Venice, and in other libraries of northern Italy.*
Vol. 12: 1610-1613. Edited by Horatio F. Brown. London 1905. 93
- Cange, Charles du Fresne, sieur du
Glossarium mediae et infimae Latinitatis. Editio nova. 10 dln. Paris
1937-1938. 119
- Catalogus der bibliotheek van Constantijn Huygens verkocht op de groote zaal van het hof te 's-Gravenhage 1688.* Opnieuw uitgeg. naar het eenig overgebleven exemplaar. 's-Gravenhage 1903. 105
- Charteris, Richard
'Autographs of John Coprario'. In: *Music & Letters* 56 (1975), p. 41-46. 97
- Charteris, Richard
John Coprario. A thematic catalogue of his music. With a biographical introduction. New York 1977. 97
- Coffey, Michael
Roman satire. London [enz.] 1976. 130
- Conington-Nettleship
zie Vergilius
- Corpus reformatorum*
zie Melanchthon

D

- D.
'Iets over de graftombes in de voormalige St. Janskerk te Sluis'. In: *Maandblad voor het distrikt van Sluis* 1824, p. 187-198. 101
- Dagb.*
zie Huygens, *Dagboek* ed. Unger
- Dam, Harm-Jan van
P. Papinius Statius. Silvae book II. A commentary. Leiden 1984. 84, 113
- Dart, Thurston
[Bespreking van Bachrach, *Sir Constantine Huygens.*] In: *Music & Letters* 44 (1963), p. 82. 97
- Dart, Thurston
'Two English musicians at Heidelberg in 1613'. In: *The Musical Times* 111 (1970), p. 29-32. 97
- De vita propria*
zie Huygens, *De vita propria*
- Dekker, Alfred
'J.Pzn. Sweelinck en zijn Collegium Musicum'. In: *Mens en melodie* 26 (1971), p. 290-292. 96
- Delitiae deliciarum sive epigrammatum ex optimis quibusque huius et novissimi seculi poetis [...]* ἀνθολογία, in unam corollam connexa opera Ab. Wright. Oxoniae 1637. 41

- Delitiae C. poetarum Belgicorum, huius superiorisque aevi illustrium.* Collectore Ranutio Ghero [= Janus Gruterus]. Francofurti 1614. 76
- Delitiae poetarum Germanorum huius superiorisque aevi illustrium.* Collectore A.F.G.G. [= Janus Gruterus]. 6 dln. Francofurti 1612. 35, 41, 76
- Deursen, A.Th. van
Bavianen en slijkgeuzen. Kerk en kerkvolk ten tijde van Maurits en Oldenbarnevelt. 2e dr. Franeker 1991. 116
- Deursen, A.Th. van
Honni soit qui mal y pense? De Republiek tussen de mogendheden (1610-1612). Amsterdam 1965. (Mededelingen der Kon. Ned. Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, nieuwe reeks, dl. 28, nr. 1) 92, 93, 117
- Dijksterhuis, E.J.
Simon Stevin. 's-Gravenhage 1943. 88
- Dodonaeus, Rembertus
Crujdeboek. Antwerpen 1554 (fotom. herdr. Amsterdam 1978). 95
- Donaldson, Ian
The rapes of Lucretia. A myth and its transformations. Oxford 1982. 106
- Dorrenboom, J.A.
'Grafchriften in de Sint Janskerk te Sluis'. In: *De navorscher* 33 (1883), p. 10-16. 101
- Düchting, Reinhard
'Georg Sabinus'. In: *Literaturlexikon. Autoren und Werke deutscher Sprache.* Hrsg. von Walther Killy. Dl. 10. Gütersloh [enz.] 1991, p. 88, 97. 18
- Düchting, Reinhard
'Johannes Stigel'. In: *Literaturlexikon. Autoren und Werke deutscher Sprache.* Hrsg. von Walther Killy. Dl. 11. Gütersloh [enz.] 1991, p. 205-206. 21
- Dutoit, Ernest
Le thème de l'adynaton dans la poésie antique. Paris 1936. 82
- E
- Ellinger, Georg
Geschichte der neulateinischen Literatur Deutschlands im sechzehnten Jahrhundert. 3 dln. Berlin [enz.] 1929-1933. 18, 21, 76
- Epigrammata Graeca*
zie Soter, Joannes
- Erasmus, Desiderius
Adagia. In: id., *Opera omnia.* Dl. 2. Lugduni Batavorum 1703 (fotom. herdr. Hildesheim 1961). 94, 96, 131
- Erasmus, Desiderius
Adagia. In: id., *Opera omnia.* Dln. 11, 1-8. Amsterdam 1981-. 32, 45, 87, 92, 99, 105, 116, 119
- Erasmus, Desiderius
Apophthegmata. In: id., *Opera omnia.* Dl. 4. Lugduni Batavorum 1703 (fotom. herdr. Hildesheim 1962), kol. 85-380. 21, 33, 58

- Erasmus, Desiderius
Carmina. Ed. Harry Vredevelde. In: id., *Opera omnia*. Dl. 1, 7. Amsterdam 1995. 76, 130
- Erasmus, Desiderius
Colloquia. Ed. L.-E. Halkin, F. Bierlaire, R. Hoven. In: id., *Opera omnia*. Dl. 1, 3. Amsterdam 1972. 76
- Erasmus, Desiderius
De conscribendis epistolis. Ed. Jean-Claude Margolin. In: id., *Opera omnia*. Dl. 1, 2. Amsterdam 1971, p. 153-579. 130
- Erasmus, Desiderius
De ratione studii. Ed. Jean-Claude Margolin. In: id., *Opera omnia*. Dl. 1, 2. Amsterdam 1971, p. 79-151. 77
- Erasmus, Desiderius
Luciani Dialogi. Ed. Christopher Robinson. In: id., *Opera omnia*. Dl. 1, 1. Amsterdam 1969, p. 361-627. 43, 77
- Eyffinger, Arthur
Grotius poeta. Aspecten van Hugo Grotius' dichterschap. 's-Gravenhage 1981. 88
- Eyffinger, Arthur
Inventory of the poetry of Hugo Grotius. Assen 1982. 107
- F
- Feenstra, R.
 'Romeins recht en Europese rechtswetenschap'. In: *Coniectanea Neerlandica iuris Romani. Inleidende opstellen over Romeins recht*. Onder redactie van J.E. Spruit. Zwolle 1974, p. 101-137. 105
- Field, Christopher D.S.
 'John Coprario'. In: *The new Grove dictionary of music and musicians*. Edited by Stanley Sadie. Dl. 4. London 1980, p. 727-730. 97
- Floresta española, de apoteghmas o sentencias, sabia y graciosamente dichas de algunos españoles*. Colegidas por Melchior de Santa Cruz, de Dueñas [...]. *La floresta spagnola [...]*. Bruxelles 1614. 25, 67
- Forcellini, Aegidius
Lexicon totius Latinitatis. 4 dln. 4e dr. Patavii 1864-1926 (fotom. herdr. Patavii 1965). 120
- Frank-van Westrienen, Anna
De Grootte Tour. Tekening van de educatiereis der Nederlanders in de zeventiende eeuw. Amsterdam 1983. 120, 127
- Frederiks, J.G.
 'Margareta van Mechelen'. In: *De gids* 43 (1879) 4, p. 242-260. 115
- Fucilla, J.G.
 'Additions to "The first idyl of Moschus in imitations to the year 1800"'. In: *American journal of philology* 50 (1929), p. 190-193. 49

- Fucilla, J.G.
 'Materials for the history of a popular classical theme'. In: *Classical philology* 26 (1931), p. 135-152. 49
- G
- Ged.*
 zie Huygens, *Gedichten* ed. Worp
- Gemert, L. van
 "Hoe dreef ick in myn sweet": de rol van Louise de Coligny in de Oranjedrama's'. In: *De zeventiende eeuw* 10 (1994), nr. 1, p. 169-180. 53
- Griem, E.
Form und Funktion der englischen Geburtstagsdichtung im Klassizismus. Regensburg 1971. 80
- Grotius, Hugo
Briefwisseling. Dl. 1: 1597-17 Augustus 1618. Uitgeg. door P.C. Molhuysen. 's-Gravenhage 1928. 107
- Grotius, Hugo
Parallelon rerumpublicarum liber tertius [...]. Uit een echt handschrift uitgeg., in 't Nederduitsch vert. en met aanmerkingen opgehelderd door Johan Meerman. Dl. 3. Haarlem 1802. 88
- Grotius, Hugo
Poemata, collecta et magnam partem nunc primum edita a fratre Guilielmo Grotio. Lugdun. Batav. 1617. 88
- Grotius, Hugo
The poetry of Hugo Grotius. Original poetry 1602-1603. Edited by Arthur Eyffinger. Assen [enz.] 1988. (*Oorspronkelijke dichtwerken*, 2e deel, pars 3 A en B) 119, 130
- H
- Heesakkers, C.L. / K. Thomassen
Voorlopige lijst van alba amicorum uit de Nederlanden voor 1800. 's-Gravenhage 1986. 52
- Heinsius, Daniel
Auriacus, sive Libertas saucia (1602). Ed. met vert., inl. en comm. door Jan Bloemendal. 2 dln. Voorthuizen 1997. 53, 92
- Heinsius, Daniel
Poematum nova editio [...]. Lugduni Batavorum 1606. 68, 76, 79
- Heinsius, Daniel
Poematum editio tertia [...]. Lugd. Batavorum 1610. 76
- Heinsius, Daniel
Poemata, emendata nunc postremo et aucta. Lugd. Batavorum 1617. 107, 130
- Hellinga, W.Gs.
Kopij en druk in de Nederlanden. Atlas bij de geschiedenis van de Nederlandse typografie. Met twee inleidende studies van H. de la Fontaine Verwey en

- G.W. Ovink. Amsterdam 1962. Verantw. (par. 2,a,III)
- Henkel, A. / A. Schöne
Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts.
 Stuttgart 1967. Verantw. (n. 2, n. 5, n. 6), 113
- Hofman, H.A.
Constantijn Huygens (1596-1687). Een christelijk-humanistisch bourgeois-gentilhomme in dienst van het Oranjehuis. Utrecht 1983. 131
- Hooft, P.C.
Gedichten. Volledige uitgave door F.A. Stoett. 2e geheel herz., opnieuw bewerkte en verm. dr. van de uitgave van P. Leendertz Wz. Dl. 1. Amsterdam 1899. 130
- Hooft, P.C.
Lyrische poëzie. Nieuwe tekstuitgave door P. Tuynman bezorgd door G.P. van der Stroom. 2 dln. Amsterdam 1994. 106, 130
- Hoven, R.
Lexique de la prose latine de la Renaissance. Leiden 1994. 81, 114
- Hulshoff Pol, Elfriede
 'The library'. In: *Leiden university in the seventeenth century. An exchange of learning.* Edited by Th.H. Lunsingh Scheurleer and G.H.M. Posthumus Meyjes. Leiden 1975, p. 394-459. 109
- Hutton, James
 'Amor fugitivus: the first idyl of Moschus in imitations to the year 1800'. In: id., *Essays on renaissance poetry.* Edited by Rita Guerlac. Foreword by D.P. Walker. Ithaca, N.Y. [enz.] 1980, p. 74-105. 49
- Hutton, James
The Greek Anthology in France and in the Latin writers of the Netherlands to the year 1800. Ithaca, N.Y. 1946. 49
- Hutton, James
The Greek Anthology in Italy to the year 1800. Ithaca, N.Y. 1935. 49
- Huygens, Constantijn
Batava Tempe, dat is, 'tVoor-Hout van 'sGraven-Hage. Middelburgh 1622. (Kon. Bibl. Den Haag sign. 2116 B 22) Verantw. (par. 2,b,1), 126
- Huygens, Constantijn
De briefwisseling. Uitgeg. door J.A. Worp. 6 dln. 's-Gravenhage 1911-1917. passim
- Huygens, Constantijn
Dagboek. Voor de eerste maal naar het afschrift van diens kleinzoon uitgeg. door J.H.W. Unger. Amsterdam 1885. Bijlage bij *Oud-Holland* 3 (1885). Verantw. (par. 6,a,1), 8, 43, 52, 53, 61, 64, 81, 84, 86, 95, 105, 109, 111, 119, 120, 122, 131
- Huygens, Constantijn
Epimikta. Een rouwklacht in het Latijn op de dood van zijn echtgenote

(1637-1638). Met inl., vert. en comm. van J.P. Guépin. Voorthuizen 1996.
131

Huygens, Constantijn

De gedichten. Naar zijn handschrift uitgeg. door J.A. Worp. 9 dln. Groningen 1892-1899. passim

Huygens, Constantijn

'Constantijn Huygens' journaal van zijne reis naar Venetië in 1620'. Medegedeeld door J.A. Worp. In: *Bijdragen en mededeelingen van het Historisch genootschap* 15 (1894), p. 62-152. 127, 128, 129

Huygens, Constantijn

Koren-bloemen. Nederlandsche gedichten. 's Graven-Hage 1658. (Kon. Bibl. Den Haag sign. 302 E 52) Verantw. (par. 2,b,IV), 124, 126

Huygens, Constantijn

Koren-bloemen. Nederlandsche gedichten. 2e verm. dr. Amstelredam 1672. (Kon. Bibl. Den Haag sign. 759 C 18) Verantw. (par. 2,b,IV), 124, 126

Huygens, Constantijn

Mijn jeugd. Vert. en toelichting C.L. Heesakkers. Amsterdam 1987. Verantw. (par. 6,a,I), 11, 43, 52, 53, 54, 61, 71, 81, 84, 86, 91, 94, 96, 101, 111

Huygens, Constantijn

Momenta desultoria. Poematum libri XI. Edente Caspate Barlaeo. Lugd. Batavor. 1644. (Kon. Bibl. Den Haag sign. 762 K 11) Verantw. (par. 2,b,III), 110, 114, 116, 118, 119, 121, 122, 125, 127, 128, 129, 130, 131

Huygens, Constantijn

Nederlandse gedichten 1614-1625. Historisch-kritische uitgave, verzorgd door Ad Leerintveld. 2 dln. Den Haag 2001. Verantw. (par. 1,a; 2,a,I; 2,a,III; 2,b,II), 116, 123, 124, 126

Huygens, Constantijn

Otiorum libri sex. Poemata varii sermonis, stili, argumenti. Hagae-Comitis 1625. (Kon. Bibl. Den Haag sign. 759 C 17, microfilm 343) Verantw. (par. 2,b,II), 110, 114, 116, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131

Huygens, Constantijn

De vita propria sermonum inter liberos libri duo. In: id., *Gedichten* ed. Worp, dl. 8 p. 179-236. Verantw. (par. 6,a,I), 53, 105, 109, 120, 121, 122, 127

Huygens herdacht. Catalogus bij de tentoonstelling in de Koninklijke Bibliotheek ter gelegenheid van de 300ste sterfdag van Constantijn Huygens. Onder redactie van Arthur Eyffinger. Den Haag 1987. Verantw. (par. 6,a,I), 8, 12, 66, 84, 105, 122

I

Images et lieux de mémoire d'un étudiant du XVIIe siècle. Étude, transcription et commentaire d'un cahier de latin d'un étudiant néerlandais. Ed. Jean-

- Claude Margolin, Jan Pendergrass et Marc van der Poel. Paris 1991. 19, 27
 Ingen, F.J. van
Vanitas und Memento mori in der deutschen Barocklyrik. Groningen 1966.
 85
- J
 Janus Secundus
 zie Secundus, Janus
 Jeannin, Pierre
Les négociations du président Jeannin. Paris 1850. 54
 Jorissen, Th.
Constantin Huygens. Studien. Arnhem 1871. Verantw. (par. 6,a,1)
 Junius, Hadrianus
De voorwoorden van Hadrianus Junius' Batavia. Uitgeg., ingel., vert. en van
 een comm. voorzien door Dirk van Miert. Hornae 1996. 74
- K
 Kegel-Brinkgreve, Elze
The echoing woods. Bucolic and pastoral from Theocritus to Wordsworth.
 Amsterdam 1990. 131
 Kempen-Stijgers, Thea van / Peter Rietbergen
 'Constantijn Huygens en Engeland'. In: H. Bots (ed.), *Constantijn Huy-
 gens. Zijn plaats in geleerd Europa*. Amsterdam 1973, p. 77-141. 120
Kirchenlateinisches Wörterbuch. 2e, sehr vermehrte Auflage des 'Liturgischen
 Lexikons' unter umfassendster Mitarbeit von Joseph Schmid herausgeg.
 von Albert Sleumer. Limburg a.d. Lahn 1926. 48
 Kist, N.C.
*Neêrlands bededagen en biddagsbrieven. Eene bijdrage ter opbouwning der
 geschiedenis van staat en kerk in Nederland*. 2 dln. Leiden 1848-1849. 92
 Kluyver, A.
 'Over *Amaryllis*, een gedicht van Huygens'. In: id., *Verspreide opstellen*.
 Groningen [enz.] 1929, p. 143-167. 131
 Knuttel, W.P.C.
*Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Biblio-
 theek*. Dl. 1,1: 1486-1620. 's-Gravenhage 1889 (fotom. herdr. Utrecht 1978).
 92, 94, 116, 117
 Koopmans, Jelle / Paul Verhuyck
*Een kijk op anekdotencollecties in de zeventiende eeuw. Jan Zoet, Het Leven en
 Bedrijf van Clément Marot*. Amsterdam [enz.] 1991. 78
 Kossmann, E.F.
*De boekhandel te 's-Gravenhage tot het eind van de 18de eeuw. Biographisch
 woordenboek van boekverkoopers, uitgevers, boekdrukkers, boekbinders enz.
 Met vermelding van hun uitgaven en de veilingen door hen gehouden*. 's-Gra-
 venhage 1937. 94

- Kruyskamp, C.
Allemaal mensen ... Apologische spreekwoorden. Verzameld en ingeleid door C. Kruyskamp. 3e verm. dr. 's-Gravenhage 1965. 15
- Kruyter, C.W. de
 'Constanter on the title-page'. In: *Quaerendo* 1 (1971), nr. 2, p. 46-55. 124
- L
- Land, J.P.N.
 'Over papieren van Constantijn Huygens en zijne zonen, thans berustende in het Britsch Museum te Londen'. In: *Verslagen en mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen*. Afd. Letterkunde, 3e reeks, dl. 2 (1885), p. 52-70. 49, 97
- Lattimore, Richmond A.
Themes in Greek and Latin epitaphs. Urbana 1942. 84
- Lausberg, Heinrich
Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft. 2e dr. München 1973. 53
- LB = Erasmus, *Opera omnia*. Lugduni Batavorum 1703-1706.
- Lipenius, Martinus
Integra strenarum civilium historia [...]. Lipsiae et Hallis Sax. 1670. 74
- Lipsius, Justus
De constantia libri duo, qui alloquium praecipue continent in publicis malis. Antverpiae 1584. 106, 113
- Lucianus
Opera, quae quidem extant, omnia, Graece et Latine [...] una cum Gilberti Cognati, et Ioannis Sambuci annotationibus utilissimis [...]. 4 dln. Basileae [1602]. 43, 77, 79
- Ludwig, Karl
Klim- en leiplanten. Ede [enz.] 1991. 95
- Luzzati Laganà, F.
 'Giovanni Calandrini'. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. Dl. 16. Roma 1973, p. 453-455. 96, 120
- M
- MacPhail, Eric
The voyage to Rome in French renaissance literature. Saratoga 1990. 127
- Margalits, E.
Florilegium proverbiorum universae Latinitatis. Proverbia, proverbiales sententiae gnomaeque classicae, mediae et infirmae Latinitatis. Budapestini 1895. 15
- Marnix, heer van St. Aldegonde, Philips van
De opvoeding van de jeugd. Vert. en van aant. voorzien door H. de Wit-van Westerhuis. Met een historische inl. van N.C. van Velzen. Kampen 1992. 127

- McFarlane, I.D.
 'Notes on the composition and reception of George Buchanan's Psalm paraphrases'. In: *Forum for modern language studies* 7 (1971), p. 319-360. 48
- Meer, Tineke ter
 'In dies meliora. The juvenilia of the Dutch poet Constantijn Huygens (1596-1687)'. In: *Acta selecta Octavi Conventus Academiae Latinitati Fovendae* (Lovanii et Antverpiae, 2-6 Augusti 1993). Romae 1995, p. 385-394. 53
- Meer, Tineke ter
 'Het geboortehuis van Constantijn Huygens'. In: *Jaarboek Die Haghe* 1994, p. 20-25. 95
- Meer, Tineke ter
 'Huygens' eerste pennevruchten: schoolwerk of toch niet helemaal?' In: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 112 (1996), p. 320-335. Verantw. (n. 12), 10, 12, 48, 53, 65, 84, 90, 100
- Meer, Tineke ter
 'Huygens gestrand als tragediedichter'. In: *Kort Tijd-verdrijf. Opstellen over Nederlands toneel (vanaf ca 1550) aangeboden aan Mieke B. Smits-Veldt*. Onder redactie van W. Abrahamse, A.C.G. Fleurkens, M. Meijer Drees. Amsterdam 1996, p. 59-64. 106
- Meer, Tineke ter
 'De koude zuidenwind'. In: *In de zevende hemel. Opstellen voor P.E.L. Verkuyl over literatuur en kosmos*. Onder redactie van H. van Dijk, M.A. Schenkeveld-van der Dussen en J.M.J. Sicking. Groningen 1993, p. 114-118. 44
- Meer, Tineke ter
Snel en dicht. Een studie over de epigrammen van Constantijn Huygens. Amsterdam [enz.] 1991. 25, 58
- Meer, Tineke ter
Twee vroege nieuwjaarsgedichten van Constantijn Huygens. Tweede Dr. J.A. Worp-lezing, 2 oktober 1994. Voorburg 1994. 100, 113
- Meer, Tineke ter
 'De vriendschap tussen Huygens en Jean-Louis Calandrini: een gedicht en een verhaal'. In: *Constantijn Huygens 1596-1996. Lezingen van het tweede Groningse Huygens-symposium*. Onder redactie van N.F. Streekstra. Groningen 1997, p. 125-135. 96
- Meer, Tineke ter
 'Weer een jaar voorbij. De jonge Constantijn Huygens over tijdsbeleving en dood'. In: *De literaire dood*. Redactie Elrud Ibsch, Andrea Kunne, Cristina Pumplun. Assen 1998, p. 54-65. 76, 80, 84, 113

- Meertens, P.J.
Letterkundig leven in Zeeland in de zestiende en de eerste helft der zeventiende eeuw. Amsterdam 1943. 119
- Meijer Drees, Marijke
 'Holland en de Hollanders in de zeventiende-eeuwse beeldvorming'. In:
Nederlandse letterkunde 1 (1996), p. 57-70. 127
- Meis, Reinhard
Die alte Uhr. Geschichte – Technik – Stil. Ein Handbuch für Sammler und Liebhaber. 2 dln. Braunschweig 1978. 105
- Melanchthon, Philippus
Opera quae supersunt omnia. Dln. 10-11. Ed. Carolus Gottlieb Bretschneider. Halis Saxonum 1842-1843. (*Corpus reformatorum* dln. 10-11) 1, 43
- Meulen, Jacob ter / P.J.J. Diermanse
Bibliographie des écrits imprimés de Hugo Grotius. La Haye 1950. 107
- Meursius, Johannes
Athenae Batavae. Lugduni Batavorum 1625. 110
- Mijn jeugd*
 zie Huygens, *Mijn jeugd* vert. Heesakkers
- More, Thomas
The complete works of St. Thomas More. Vol. 3, part II: Latin poems. Edited by Clarence H. Miller, Leicester Bradner, Charles A. Lynch and Revilo P. Oliver. New Haven [enz.] 1984. 25, 26
- Moschus / Bion
Idyllia quae quidem exstant omnia, hactenus non edita [...]. Omnia Latine tam soluta oratione quam carmine reddita, doctissimorumque virorum scholiis illustrata. Brugis Flandror. 1565. 47
- Moschus / Bion
Idyllia. A Bonaventura Vulcanio totidem numeris Latine reddita. Cum notis eiusdem. Antverpiae 1584. 47
- Moser-Rath, Elfriede
 'Lustige Gesellschaft'. *Schwank und Witz des 17. und 18. Jahrhunderts in kultur- und sozialgeschichtlichem Kontext.* Stuttgart 1984. 15
- Mustard, Wilfred P.
 'Later echoes of Greek bucolic poets'. In: *American journal of philology* 30 (1909), p. 245-283. 49
- N
De Nederlandse belijdenisgeschriften. In authentieke teksten. Met inl. en tekstvergelijkingen door J.N. Bakhuizen van den Brink. 2e dr. Amsterdam 1976. 116
- Nisbet, R.G.M. / Margaret Hubbard
A commentary on Horace: Odes. Book 1. Oxford 1970. 109

- O *OLD = Oxford Latin dictionary*
 Oman, Carola
Elizabeth of Bohemia. London 1938. 93
 Overbeke, Aernout van
Anecdota sive historiae jocosae. Een zeventiende-eeuwse verzameling moppen en anekdotes. Uitgeg. door Rudolf Dekker en Herman Roodenburg, met medew. van Harm Jan van Rees. Amsterdam 1991. 16
- P
 Pardoe, Julia
The life of Marie de Medicis, queen of France, consort of Henri IV, and regent of the kingdom under Louis XIII. Dl. 2. London 1890. 107
 Passerat, Jean
Kalendae Ianuariae, et varia quaedam poëmatia. Parisiis 1606. 91
 Plato
Verzameld werk. Vert. door Xaveer de Win. Dl. 1. Antwerpen [enz.] 1978. 17
- R
 Rabbie, Edwin / Margreet Ahsmann
 'Astraea Lugduno-Batava. A recently found poem by Hugo Grotius on Joost Swanenburch in a juridical disputation of 1599'. In: *Lias* 13 (1986), p. 107-121. 94
 Raven, D.S.
Latin metre. An introduction. London 1965. 26, 76
RE = Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft
Resolutiën der Staten-Generaal van 1576 tot 1609. Bewerkt door N. Japikse en H.H.P. Rijperman. 14 dln. 's-Gravenhage 1915-1970. 92
Resolutiën der Staten-Generaal. Nieuwe reeks 1610-1670. Bewerkt door A.Th. van Deursen e.a. .. dln. 's-Gravenhage 1971→ 93, 128
 Riemer, Jacob de
Beschryving van s'Graven-hage [...]. Delft 1730 (fotom. herdr. 's-Gravenhage 1973). 65
 Robinson, Christopher
Lucian and his influence in Europe. London 1979. 43
 Robinson, John Martin
Royal residences. London [enz.] 1982. 120
- S
 Sabinus, Georgius
Poemata et numero librorum, et aliis additis aucta, et emendatius denuo edita. [Z.pl.] 1606. 11, 18, 19, 22, 25, 30, 34, 42, 43, 65, 76, 81, 96
 Sacré, D.
 'De metriek in de Neolatijnse poëzie van Huygens'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), nr. 2, p. 79-89. Verantw. (par. 6,b), 66, 76, 122

- Salomon et Marcolfus*. Kritischer Text mit Einleitung, Anmerkungen, Übersicht über die Sprüche, Namen- und Wörterverzeichnis herausgeg. von Walter Benary. Heidelberg 1914. 28
- Schenkeveld-van der Dussen, M.A.
 'Otium en *Otia*'. In: *Veelzijdigheid als levensvorm. Facetten van Constantijn Huygens' leven en werk*. Een bundel studies ter gelegenheid van zijn driehonderdste sterfdag bijeengebracht door A.Th. van Deursen, E.K. Grootes en P.E.L. Verkuyl. Deventer 1987, p. 195-204. 61, 131
- Schöffler, I.
 'The Batavian myth during the sixteenth and seventeenth centuries'. In: *Geschiedschrijving in Nederland. Studies over de historiografie van de Nieuwe Tijd*. Dl. 2: Geschiedbeoefening. Samengest. door P.A.M. Geurts en A.E.M. Janssen. 's-Gravenhage 1981, p. 85-109. 119
- Schumann, Otto
Lateinisches Hexameter-Lexikon. Dichterisches Formelgut von Ennius bis zum Archipoeta. 7 dln. München 1979-1989. Verantw. (par. 7), 84
- Schutte, O.
Repertorium der buitenlandse vertegenwoordigers, residerende in Nederland 1584-1810. 's-Gravenhage 1983. 54
- Secundus, Janus
Opera omnia, emendatius et cum notis adhuc ineditis Petri Burmanni Secundi denuo edita cura Petri Bosscha. 2 dln. Lugduni Batavorum 1821. 11, 48, 76, 84, 87, 89, 93, 96, 99, 130
- Seventy-seven Neo-Latin letters*. An anthology edited by F.F. Blok. Groningen 1985. Verantw. (par. 2,a,1)
- Slater, Niall W.
Reading Petronius. Baltimore [enz.] 1990. 54
- Smit, Jacob
De grootmeester van woord- en snaarspel. Het leven van Constantijn Huygens. 's-Gravenhage 1980. 95, 116, 117, 131
- Smits-Veldt, M.B.
Samuel Coster, ethicus-didacticus. Een onderzoek naar dramatische opzet en morele instructie van Ithys, Polyxena en Iphigenia. Groningen 1986. 53
- Soter, Joannes
Epigrammata Graeca veterum elegantissima, eademque Latina ab utriusque linguae viris doctissimis versa, atque [...] per Ioannem Soterem collecta, nuncque iterum edita. Coloniae 1528. 43, 49
- Spanoghe, Emile / J. Vercoullie
Synonymia Latino-Teutonica (ex Etymologico C. Kiliani deprompta). Latijnsch-Nederlandsch woordenboek der xviiie eeuw. 3 dln. Antwerpen [enz.] 1889-1902. 79, 95, 105, 113

- Spies, M.
 'Verbeeldingen van vrijheid. David en Mozes, Burgerhart en Bato, Brutus en Cato'. In: *De zeventiende eeuw* 10 (1994), nr. 1, p. 141-158. 117
- Spies, M.
 [Bespreking van Smit, *De grootmeester van woord- en snarenspeel*.] In: *Spekator* 10 (1980-1981), p. 363-365. 117
- Spruit, J.E.
 'De Justiniaanse wetgeving'. In: *Coniectanea Neerlandica iuris Romani. Inleidende opstellen over Romeins recht*. Onder redactie van J.E. Spruit. Zwolle 1974, p. 59-99. 105
- Stigelius, Johannes
Poemata. [Ienae 1577]. 21, 35, 53, 76, 81, 96
- Stoett, F.A.
Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden naar hun oorsprong en beteekenis verklaard. 2 dln. 5e dr. Zutphen 1943. 119
- Strenght, L.
Constanter. Het leven van Constantijn Huygens. Met medew. voor de illustraties van A.R.E. de Heer. Amsterdam 1987. 95
- Strenght, L.
 'Dromen in Vondels drama's'. In: *Verslag van het zevende colloquium van docenten in de Neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten [...] Amsterdam 27-31 augustus 1979*. 's-Gravenhage [enz.] 1980, p. 25-40. 53
- Strenght, L.
 'De geschiedenis van een emblema'. In: id., *Bloemen in Gethsemané. Verzamelde studies over de dichter Revius*. Amsterdam [enz.] 1976, p. 85-108. 78
- Strenght, L.
Huygens-studies. Bijdragen tot het onderzoek van de poëzie van Constantijn Huygens. Amsterdam 1976. 80, 118
- Strien, A. van
Constantijn Huygens, Mengelingh. Amsterdam 1990. 65, 74
- T
- Tex, J. den
Oldenbarnevelt. Dl. 3: Bestand 1609-1619. Haarlem 1966. 117
- Theocritus
Select poems. Edited with an introd. and comm. by K.J. Dover. Basingstoke [enz.] 1971. 131
- Theophilus
Institutiones Theophilo Antecessore, Graeco interprete. Lugduni 1608. (UB Leiden, sign. Th. 205) 105
- TLL = *Thesaurus linguae Latinae*

- V
- Veenendaal, A.J.
Johan van Oldenbarnevelt. Bescheiden betreffende zijn staatkundig beleid en zijn familie. Dln. 2 (1602-1613) en 3 (1614-1620). 's-Gravenhage 1962-1967.
 93, 107
- Veenstra, F.
Bijdrage tot de kennis van de invloeden op Hooft. Assen 1946. 43
- Vergilius
The works of Virgil. With a comm. by John Conington. Vol. 2. Revised [...] by Henry Nettleship. 4e dr. London 1884 (fotom. herdr. Hildesheim 1963). 55, 65, 80
- Vermeer, W.
 'Pastorale poëzie van Huygens'. In: *Artistieke talen in de renaissance.* Renaissance studies Utrecht 1. Ed. Bernhard Scholz en Jochen Becker. Utrecht 1982, p. 79-101. 131
- Vliet, J. van der
 'De promotie van Constantyn Huygens'. In: *Oud-Holland* 16 (1896), p. 129-146. 114
- Vos, Dick de
 'Grotius over een jeugdvers van Constantijn Huygens'. In: *Meta* 15 (1981), p. 89-91. 105
- W
- Wagenaar, Jan
Amsterdam, in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen, voorregten, koophandel, gebouwen, kerkenstaat, scholen, schutterye, gilden en regeeringe. 3 stukken. Amsterdam 1760-1767 (fotom. herdr. Alphen a/d Rijn [enz.] 1971-1972).
 65
- Walther, H.
Proverbia sententiaequae Latinitatis medii aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters. Dln. 1-6. Göttingen 1963-1969. Dln. 7-9 (hrsg. Paul Gerhard Schmidt). Göttingen 1982-1986. Verantw. (n. 3, n. 4, n. 7, n. 8), 4, 7, 15, 38, 69, 81, 114, 122
- Wander, K.F.W.
Deutsches Sprichwörter-Lexikon. 5 dln. Leipzig 1867-1880 (fotom. herdr. Darmstadt 1964). 15, 119
- Wiegand, Hermann
Hodoeporica. Studien zur neulateinischen Reisedichtung des deutschen Kulturraums im 16. Jahrhundert. Mit einer Bio-Bibliographie der Autoren und Drucke. Baden-Baden 1984. 65
- Williams, Ethel Carleton
Anne of Denmark, wife of James VI of Scotland, James I of England. Harlow 1970. 122

Wilterdink, J.B.

'Martialis bij Huygens'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 84 (1968), p. 93-106. 20

Witstein, S.F.

Funeraire poëzie in de Nederlandse renaissance. Enkele funeraire gedichten van Heinsius, Hooft, Huygens en Vondel gezien tegen de achtergrond van de theorie betreffende het genre. Assen 1969. 84, 85

WNT = *Woordenboek der Nederlandsche taal*

Z

Zedler, J.H.

Grosses vollständiges Universal-Lexikon. 64 dln. Halle [enz.] 1732-1750 (fotom. herdr. Graz 1961-1964). 128

Zeller, Berthold

Louis XIII. Marie de Médicis, chef du Conseil. Etats généraux. Mariage du roi. Le prince de Condé (1614-1616). Etude nouvelle d'après les documents florentins et vénitiens. Paris 1898. 107

Zwaan, F.L.

'Huygens geen Contraremonstrant?' In: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 100 (1984), p. 213-226. 116, 117

Zwaan, F.L.

Uit de geschiedenis der Nederlandsche spraakkunst. Grammatiche stukken van De Hubert, Ampzing, Statenvertalers en reviseurs, en Hooft. Groningen [enz.] 1939. 119

Namenregister

De nummers verwijzen naar de gedichten. Nummers tussen haken verwijzen naar versregels. Gecursiveerde nummers verwijzen naar het tweede gedeelte van de editie (toelichting en commentaar). Zie ook de lijst van geraadpleegde literatuur, waar de titelbeschrijvingen zijn voorzien van verwijzingen naar de gedichten.

- A
- Achilles 55 (19), 92 (31)
 - Adam 116 (33-36)
 - Adamaeus, Jacobus 92 (47)
 - Adriatische zee 122 (67)
 - Aegaeïsche zee 55 (2)
 - Aemilianus 20
 - Aeneas 65 (170), 78 (4), 93 (34-36), 104 (2)
 - Aeolus 68 (21), 88, 93
 - Aerssen, François van 127
 - Agenor 130 (57)
 - Aglaia 126 (2)
 - Albion zie Engeland
 - Alcmene 130 (63)
 - Alcyone 131 (114)
 - Aleman, Ferdinand 8
 - Alemanus, E. 8
 - Alpheus 126 (7-8)
 - Alva, Fernando Alvarez de Toledo, hertog van 99 (26)
 - Amaryllis 95 (8), 131
 - Amor zie Cupido
 - Amphitrite 130 (66)
 - Amphitryo 130 (111)
 - Amsterdam 64, 65
 - Amsterdamse kamer 'In liefde' bloeyende' 106
 - Amyntas 131 (15, 28)
 - Andromache 53
 - Anna van Denemarken 122 (12)
 - Anthologia Graeca* 49
 - Antiope 130 (62)
 - Aonius zie Boeotisch
 - Aphthonius 53

Apollo 9, 43 (6), 61 (5), 66, 71 (2, 4, 5), 76, 76, 81 (28), 91 (16, 20), 94 (10, 24), 96 (23), 109, 114 (18); zie ook Phoebus
Appendix Vergiliana 65 (56, 57, 58), 76 (119-124)
 Arachne 130 (55-67)
 Ardea 106 (29)
 Arethusa 126 (7)
 Argus 22
 Arion 97 (7)
 Aristoteles 96 (64)
 Asteria 130 (61)
 Athene zie Pallas Athene
 Athene (stad) 94 (34)
 Atropos 76 (140), 80 (12), 87 (36); zie ook Schikgodin(nen)
 Aurelius Victor, Sextus 106
 Aurora 65 (118, 163); zie ook Eos

B

 Bacchus 106 (42, 59), 130 (28), 131 (52)
 Bagshot (landgoed) 121
 Balthasar 15
 Barlaeus, Caspar Verantw. (par. 2,b,III)
 Bartholomeusnacht 53 (27-28)
 Basel 128
 Bassus 27
 Bataven 119 (53, 62), 127 (41)
 Batavia, Batavus zie Holland(s)
 Bathyllus 130 (23)
 Baudartius, Willem 92 (60-61, 78-81)
 Baudius, Dominicus 76 (tit)
 Bebel, Heinrich 25
 Belgia, Belgica, Belgium zie Nederlanden
 Berckel, Clemens van 132
 Bergen op Zoom 53, 54
 Bèze, Théodore de 78
 Bion 47
 Boeotisch 76 (43, 45, 156), 114 (27)
 Bourbon, Nicolas 41
 Brabant 68 (5)
 Brits, Britten zie Engeland
 Brouart, Joannes 52, 71, 72, 120 (24)
 Brussel 81, 82
 Brutus 106
 Buchanan, George 48

- c
- Caesar, C. Julius 96 (65)
 - Calandrini, Cesare 96 (34, *toel.*), 116, 120 (24), 127
 - Calandrini, Giovan Luigi (Jean-Louis) 96
 - Calandrini, Giovanni (vader van Giovan Luigi en Cesare) 96
 - Calliope 76 (62-70), 96 (74)
 - Cambridge 120 (21)
 - Camenae zie Muzen
 - Carleton, Sir Dudley 117 (29-30), 120, 126
 - Caron, Sir Noël de 93, 120, 121, 122 (12)
 - Castalides zie Muzen
 - Castalisch 76 (*toel.*), 94 (44)
 - Catullus 91 (6), 121 (4), 130 (18-19), 131 (94)
 - Cecrops 110 (2), 114 (7)
 - Cerberus 76 (121)
 - Ceres 65 (49), 96 (17), 131 (51)
 - Ceyx 131 (114)
 - Charybdis 125 (7)
 - Chiavenna 127
 - Chronos 113 (6-7)
 - Cicero 105 (35), 109 (22), 125 (5)
 - Cinna 31
 - Circe 119 (1, 10, 59)
 - Claros 76 (33)
 - Clio 76 (71-80), 131 (72)
 - Clotho 66, 76 (140), 80 (12); zie ook Schikgodin(nen)
 - Cochlaeus, Johannes 21
 - Coligny, Gaspard de 53 (27-28)
 - Coligny, Louise de 53
 - Collatia 106 (51, 66)
 - Collatinus 106 (51)
 - Consolatio ad Liviam* 54 (21)
 - Contra-Remonstranten 116, 117
 - Coornhert, Dirck Volckertsz. 43
 - Coprario, John 97
 - Cüpidó 43, 47, 49, 79 (59, 75), 93 (8, 18, 43), 96 (29), 111 (16, 20, 27), 130 (32)
 - Cycloop 22
 - Cymothoe 131 (96)
 - Cynthia 76 (34, 35), 82 (10), 99 (15), 111 (6), 124 (2), 130 (106), 131 (13, 51, 101); zie ook Diana
 - Cynthisch 109 (18), 117 (12)
 - Cyprisch 111 (20, 40), 119 (1), 131 (106)
 - Cytherisch 43 (48), 49 (1)

- D
- Daedalus 73 (1, 15), 94, 116 (73)
 - Dam, A. van 107
 - Danaë 130 (55)
 - Dante Alighieri 105
 - Daphnis 131 (18, 29)
 - David, psalmen van 78
 - Dedel, Johan Verantw. (par. 2,b,1), 2, 10, 11, 33, 63 (5), 70, 74, 76, 82, 94, 111
 - Dedel, Nicolaus III (14)
 - Delisch 71 (2, 5), 82 (10)
 - Delphi(sch) 76 (32, 39), 87 (14), 94 (10), 109 (12)
 - Demea 18
 - Dento 40
 - Diana 43 (55, 63), 106 (73), 131 (78); zie ook Cynthia
 - Dictynna zie Diana
 - Dido 104 (1)
 - Diodorus Siculus 106
 - Diogenes Cynicus 33
 - Diogenes Laertius 33, 58
 - Diona zie Venus
 - Dionysia 118 (9)
 - Dionysius van Halicarnassus 106
 - Dis 43 (31, 33), 49 (18), 76 (120), 77 (34)
 - Dodonaeus, Rembertus 95 (4)
 - Dominis, Marco Antonio de 120 (24), 127
 - Dordrecht 116 (25-44), 122
 - Dorp, Dorothea van 131
 - Drebbel, Cornelis 94
 - Dudley, Robert, graaf van Leicester 92 (50-51)
 - Duitsland 119 (47)
- E
- Efeze, de weduwe van 54
 - Egerius 106
 - Elisa 42
 - Elisabeth Stuart 93, 97
 - Elisabeth I, koningin van Engeland 92 (50-51), 120 (18)
 - Elyseïsche velden 119 (36)
 - Engeland, Engels(en) 71, 92 (53, 54, 90), 93 (5, 6, 41), 119 (49), 120, 121 (7), 122, 131 (80, 86)
 - Enyo 117 (17)
 - Eos 131 (22, 24); zie ook Aurora

- Episcopus, Simon 110
 Erasmus, Desiderius 21, 32 (2), 33, 43, 45 (1), 58, 76, 77, 87 (31-32, 34),
 92 (27-28), 94, 96 (12), 99 (36), 105 (37, 38), 116 (31-32, 71, 74-76), 119
 (11-12, 62), 130, 131 (65)
 Erato 76 (108-118)
 Euclio 36
 Europa 122 (66), 130 (57)
 Euterpe 76 (91-107)
- F
- Fama 54 (9), 92 (6), 127 (8)
 Faunus 131 (52)
Floresta española 25, 67
 Fortuna 113 (22-23)
 Frankrijk, Frans(man) 30 (1), 45, 107-108, 119 (48)
 Frederik v, keurvorst van de Palts 93, 97
 Frederik Hendrik, prins van Oranje 93
 Frisius, Simon 92
 Furiën 117 (17)
- G
- Galatea 122 (65), 131 (16, 29)
 Galla 58
 Ganymedes 79
 Garamantes 113 (59)
 Gellius, Aulus 44
 Genève 96
 Genève, meer van 96 (27)
 Gheyn III, Jacques de 88, 123 (3)
 Giphanius, Hubertus 105 (18, 46)
 Glaucus 131 (96)
 Gomarus, Franciscus 110
 Gorgo zie Medusa
 Gratiën 9, 84 (14), 122 (57)
 Graubünden 127 (*ond*)
 Griek(s) 43, 47, 49, 94 (34, *toel.*), 77, 86, 96 (63), 105 (47 mrg), 111 (37)
 Groot, Hugo de 16, 88, 105, 107, 119 (9), 130 (14-15)
 Groot, Willem de 130
 Grosphus 55 (5)
 Grusius (Gruys), Jacob 125
 Gruys, Bernt 76 (85-87), 125
- H
- Haag, Den 65 (39, 174), 76 (94), 92 (72-73), 96 (21), 105 (32), 109 (23,
 27), 114 (24), 120 (8), 122 (75)

Haarlem 65 (166)
 Haarlemmermeer 65
 Harpij 106 (13)
 Hector 53
 Heinsius, Daniël Verantw. (par. 2,b,III), 53, 68 (1), 72 (3), 76 (100-101, 135),
 79 (88), 92 (13), 107, 109, 126, 127, 130 (*toel.*, 4, 18-19), 131
 Helena 119 (13)
 Helicon 12 (3)
 Hendricksz., Aelbrecht 94
 Hercules 101 (6), 106 (1-20), 130 (63)
 Hermongebergte 48 (17)
 Herodotus 44
 Hesperia 96 (54); zie ook Italië, Spanje
 Hesperiden 119 (43)
 Heusden 111 (8)
 Hiber(ia) zie Spanje
 Hiëronymus 130
 Hoefnagel, Catharina 105
 Hoefnagel, Jacques 86
 Hoefnagel, Susanna Verantw. (par. 6,a,1), 64, 65, 68 (2), 76, 82 (21)
 Hof van Holland 94
 Holland(s), Hollander(s) 53 (7), 76 (93), 92 (31, 37, 76), 93 (22, 41), 96
 (19, 30, 40, 75), 98 (2, 4), 104 (7), 110 (10), 113 (56), 116 (1), 117, 118,
 119 (7, 11, 62), 120 (15), 121 (7), 122 (6, 19), 123 (2), 127 (12, 45), 128
 (1), 130 (5, 76), 131 (87)
 Homerus 77 (1), 92 (27), 96 (36, 64), 99 (36), 104 (21-24)
 Hommius, Festus 110
 Hooft, Pieter Cornelisz. 92 (47), 106, 127 (29-32), 130
 Horatius Flaccus, Q. 41, 55, 65, 96 (37, 66), 122 (65, not), 130 (*toel.*); *passim*
in commentaar
 Hubert, Antonie de 119
 Huygens, Catharina 122 (39-40, 47, 51, 55, 59)
 Huygens sr., Christiaan Verantw. (par. 2,a,1; 6,a,1), 7, 8, 9, 10, 12 (*ttl*), 29,
 32, 35, 41, 46, 52, 53, 54, 57, 61, 63, 64, 65, 66, 68, 73, 76, 81, 81 (26,
 35), 84, 87, 90, 91, 94, 99, 100, 101, 104, 105, 109, 112, 113, 114, 118, 120,
 125, 130, 131 (83)
 Huygens, Constantia 122 (39-40)
 Huygens jr., Constantijn Verantw. (par. 6,a,1), 97
 Huygens, Elisabeth 84, 85, 86, 122 (39-40)
 Huygens, Geertruyt 8, 66, 75, 122 (39-40)
 Huygens, Lodewijk Verantw. (par. 6,a,1)
 Huygens, Maurits 12, 14, 52, 65 (177), 81, 82 (21), 94, 104 (7), 109, 114,
 122 (38), 131

- Huygens, zusters van Constantijn 65 (177), 82 (22)
 Hybla 49 (9)
 Hymenaeus 130 (12, 32)
- I
- Iannetta 23, 24
 Icarus 73 (6), 99 (37, 38)
 Ida 79 (39, 51, 57)
 Idalisch 117 (12), 130 (38)
 Iers 131 (79)
 Indisch, Indiërs 92 (65), 113 (59)
 Instituten, de 105
 Io 22
 Isnacus, Ianus 35
 Italië, Italiaans 65 (170), 93 (36), 123 (1), 127
 Ithaca 104 (21)
- J
- Jacobus I, koning van Engeland 92 (57, 83), 93 (13), 117 (29), 120 (28), 121, 122 (5-6), 131 (77-82)
 Janus 65 (21), 74 (17), 76 (77, 153), 81 (23), 91 (12), 92 (7), 113 (1), 117 (9), 118 (4)
 Janus Secundus zie Secundus, Janus
 Jeannin, Pierre 54
 Jonas, Justus 21
 Jordaanstreek, de 48 (18)
 Junius, Hadrianus 74
 Juno 22, 93 (34), 130 (49, 55)
 Jupiter 22, 43 (5, 41, 42), 76 (31, 128), 79, 92 (71), 109 (17), 130 (49-63)
 Justinianus 105
 Juvenalis 96 (66), 99 (17/19, 17), 100 (toel., 8, 21-22), 122 (25), 130 (toel., 23)
- K
- Karel I, zoon van Jacobus I 122 (10)
 Kreta, Kretenzisch 56, 104 (15), 130 (58)
 Kurrer, Kaspar 43
- L
- Lachesis 66, 76 (140), 80 (12), 87 (1, 22, 33); zie ook Schikgodin(nen)
 Lactantius Verantw. (n. 8)
 Lambeth 122 (ond)
 Laocoön 123 (2)
 Latijnse (taal, auteurs) 94 (33), 96 (63), 111 (38)
 Latona 76 (32)
 Lauterbach, Johannes 35, 41
 Leda 130 (59-60)

Ledenberg, Gilles van 122 (17-32)
 Leiden 10 (1), 63 (5), 65 (30, 40, 169, 170), 111 (ond), 112 (ond)
 Leidse universiteit 71, 94, 109, 110, 114, 132
 Lesbia 130 (18)
 Levina 119 (18)
 Lipsius, Justus 106 (26), 113 (58-65, 62-63, 71/73), 114 (7)
 Livius, T. 37, 96 (65), 106
 Lodewijk XIII, koning van Frankrijk 107
 Lodewijk van Nassau 93
 Londen 119 (50), 120
 Lucanus 92 (4, 6-9), 93 (39), 94 (44), 116 (*titl.* 1-4, 26), 117 (3), 130 (39)
 Lucianus 43, 77, 79
 Lucretia 106
 Lucretius 50 (1), 116 (26), 117 (13)
 Luna 76 (34, 35)
 Lyaeus zie Bacchus
 Lycidas 131 (18, 30)
 Lycoris 131 (15, 28)
 Lydië 77 (16)

M

Maecenas 91 (3)
 Marcolphus 28
 Margaretha van Mechelen 115
 Maria Tudor 120 (18)
 Marot, Clément 78
 Mars 43 (19), 92 (10), 96 (42)
 Martialis 16 (1), 20, 27, 31, 37 (4-6), 40 (*titl.*), 46 (2, 4), 57, 70 (1, 8), 75, 77
 (32), 87 (1, 17), 97, 122 (not), 132
 Mattiacus (Zeeuws) 119 (9)
 Maurits van Nassau 115
 Maurits, prins van Oranje Verantw. (n. 7), 88, 92, 93, 96 (42, 46-62), 115,
 117 (29-30), 131
 Meden, de 55 (4)
 Medici, de 127 (29-32)
 Medici, Maria de 107, 108, 119 (48)
 Medusa 43 (38, 46, 56)
 Megara 104 (13-16)
 Melanchthon, Anna 76
 Melanchthon, Philippus 1, 18, 21, 43
 Melicerta 131 (95)
 Melpomene 76 (127-138)
 Memel, Petrus de 15

- Menalcas 19 (1), 131 (16, 29)
 Menippus 77
 Mercurius 76 (34), 79 (90, 92), 91 (15-16)
 Meursius, Johannes 110
 Michael 15
 Micio 18
 Micyllus, Jacobus 79
 Minerva zie Pallas Athene
 Minos 104 (13-16)
 Minsingerius (Mynsinger), Joachim 105 (19)
 Mnemosyne 130 (62)
 Moeris 131
 Mopsus 131 (65, 67, 68, 76, 117)
 More, Thomas 25, 26
 Morpheus 130 (38)
 Moschus 49
 Mucius Scaevola, C. 37, 38
 Muze(n) 8 (2, 4), 9 (1), 14 (2), 43 (43, 47, 52, 61, 64), 68 (13), 70 (2, 9),
 71 (9-10), 72 (3, 7), 76, 76 (*toel.*), 91 (1), 94 (23, 43), 95 (28), 96 (8, 22,
 43, 71), 99 (39), 109 (1, 29), 114 (17, *toel.*), 117 (2, 7), 120 (21), 122 (58),
 131 (69, 76), 132 (11)
- N
- Naiaden 126 (3)
 Napels 119 (45)
 Neaera 130 (18)
 Nederlanden, de 92 (13, 14, 24, 51, 88), 99 (3, 4, 25), 106, 115 (2), 116
 (8, 18, 58)
 Neptunus 43 (5), 68 (20), 93, 130 (64), 131 (89, 94)
 Nereïden 131 (90)
 Nereus 131 (4, 11)
 Nestor 76 (135), 100 (11)
 Nicteus 130 (62)
 Nisus 104 (13-16)
 Nobelstraat (Den Haag) 95
 Noordzee 105 (34), 127 (11)
 Noot, Karel van der 101, 102, 103
 Normandiër 30
 Nysa 131 (17, 30)
- O
- Odysseus 104 (21), 119 (1/10/59)
 Oldenbarnevelt, Johan van 93, 107, 117 (29-30), 122 (17-32)

Olympias (lustrum) 80 (4), 87 (22)
 Olympus 92 (71), 124 (3)
 Orion 55 (2)
 Orpheus 76 (119), 131 (74-75)
 Ortygia 126 (8)
 Overbeke, Aernout van 16
 Overtoom, de 65 (122-123)
 Ovidius Naso, P. Verantw. (n. 2), 3, 22, 65, 73, 94 (35), 96 (37, 66), 130;
passim in commentaar
 Oxford 120 (18, 21)

P

Paaw, Pieter 114
 Palinurus 92 (22), 96 (46)
 Pallas Athene 43, 104 (21-24), 110 (2), 114 (4), 130 (55-67)
 Pan 79 (19)
 Paphos 119 (5)
 Parca(e) zie Schikgodin(nen)
 Paris 119 (13)
 Parnassus 76 (*toel.*), 94 (9), 96 (73), 114 (16), 131 (69)
 Passerat, Jean 91 (13)
 Patara 76 (33)
 Paulus 116 (45-48)
 Penaten 93 (36), 94 (55), 122 (17), 127 (39)
 Penelope 104 (26)
 Perseus 43 (37-38)
 Persius 66, 78 (11), 92 (72-75), 99 (17/19), 100 (*toel.*, 5), 114 (15), 116
 (74-76), 117 (39-40), 119 (17, 43), 129 (3), 130 (23)
 Petronius 54
 Petten 88
 Phaëthon Verantw. (n. 2), 73 (3)
 Philippus 16
 Philips II, koning van Spanje 53 (35)
 Phoebe 131 (13)
 Phoebus Verantw. (n. 2), 53 (26), 65 (117), 73 (2, 17), 76, 76, 82 (9), 91
 (4), 95 (5), 98 (2), 99 (14), 105 (12, 30, 69), 106 (68, 74), 114, 117 (12),
 119 (43); zie ook Apollo
 Phyllis 95 (8), 111 (50), 131 (17, 29)
 Pieriden zie Muzen
 Pieter (neef) 10
 Plato 17
 Plautus 4, 36 (*titl.*), 99 (18), 105 (49-50), 130 (111)
 Plinius Maior Verantw. (n. 8), 21, 92 (72-75)

- Plinius Minor 21
 Plutarchus 33
 Pluto zie Dis
 Polyander van Kerckhoven, Johannes 116 (25-44)
 Polymnia 76 (119-126)
 Porsenna 37 (1)
 Posthumus 56
 Poten, de (Den Haag) 95
 Procne 113 (54)
 Propertius 53 (39-40), 77 (6), 81 (28, 37-38)
 Psyllen, de 44
 Pythagoras Verantw. (n. 8), 3
- R** Raad van State 8, 68, 99, 125
 Raetiërs 127 (ond)
 Remonstranten 116 (25-44), 117 (36)
 Rhedigerus, Nicolaus 76 (*titl*)
 Rhodope 131 (74)
 Rijn, de 53 (7), 65 (41)
 Rome 99 (2), 119 (46, 54), 127 (41, 44)
 Romulus 120 (19)
 Rossa 130 (19)
- S** Sabinus, Georgius 11 (1), 18, 19, 21, 22, 25, 30, 34, 42, 43, 65 (*toel.*, 33-35), 76
 Samos 3, 132
 Sappho 122 (57)
 Sarpi, Paolo 127 (*ond*)
 Saturnus 130 (55)
 Scaevola 75
 Scaliger, Josephus Justus 76 (100-101), 109 (5)
 Scheveningen 88, 131 (109)
 Schikgodin(nen) 76 (118), 84 (15, 22), 87 (4, 25), 113 (15), 122 (46), 125 (15)
 Schotland 131 (79)
 Scylla 104 (16, 18)
 Scythisch 88 (7)
 Secundus, Janus Verantw. (par. 2,a,1), 11 (1), 48 (16), 76 (65-66/70, 115-116, 121, 137-138, 164), 84 (13-14, 15), 87 (22), 89 (6), 93 (2), 96 (15-19, 16/19, 28), 99 (16), 130 (18-19, 39-40)
 Seneca 76 (65/70, 119-124), 80 (11, 13), 92 (60-69), 101 (9-10), 106 (*toel.*, 1-20), 113 (10, 58-65, 99-100, 100-103), 116 (not)
 Sidonisch (Phoenicisch) 104 (1)
 Silvander 131 (78, 81)

Sirene 94 (63)
 Sluis 101
 Socrates 17
 Sodom 127 (36)
 Soter, Ioannes 43, 49
 Spanje, Spaans, Spanjaard 53 (13), 96 (41), 99 (6, 43), 101 (1), 103 (1), 110
 (14), 113 (24), 115 (2), 116 (10, 58), 117 (3, 4, 26, 33)
 Spiers 129 (ond)
 Splügen, de 127 (13)
 Staten-Generaal 92, 117 (29-30)
 Statius 76 (40), 84 (15), 92 (79), 113 (54)
 Stephanus, Henricus 47
 Stevin, Simon 88
 Stigelius, Johannes 21, 35, 53 (*toel.*, 1-2, 10-11, 12/14), 76 (*toel.*, *passim in*
commentaar), 81 (5), 96 (26)
 Styx 76 (122), 80 (13), 125 (6-7)
 Swanenburg, Willem van 88
 Sweelinck, Jan Pietersz. 96
 Sweerts, Jacob 105
 Symmachus 74
 Syrtis 125 (6), 131 (96)

T

Tacitus 61 (6-7), 114 (8)
 Tantalus 77
 Tarquinius, Sextus 106
 Tarquinius Superbus 106
 Tartarus 43 (31), 77 (25)
 Tatius 74
 Telemachus 104 (20, 26)
 Téligny, Charles de 53 (27-28)
 Tempe-dal 76 (93), 95 (10)
 Tenedos 76 (33)
 Terentius 18, 43 (30), 114
 Terpsichore 76 (139-148)
 Tertullianus 130
 Thalia 66, 76 (81-88), 94 (23), 121 (2)
 Theems 93 (33), 119 (49), 131 (99)
 Themis 94 (40, 46)
 Theocritus 131 (3-5, 22-25)
 Theophilus 105 (47)
 Thespisch 43 (47)
 Thessalisch 95 (10)

- Thetis 131 (107)
 Thraciër(s), Thracisch 55 (4), 76 (119), 92 (72-75)
 Thymbreïsch 114 (18)
 Thyrsis 126 (2), 131
 Tibullus 76 (153), 100 (9, 12), 131 (77)
 Titan 106 (68), 130 (14)
 Tithonus 55 (20)
 Tollio 30
 Tomi 81 (1-2)
 Tours 107, 108
 Treutler, Hieronymus III
 Tricipitinus 106
 Troje 93 (36)
 Turrettini, Caterina 96 (28)
 Tyndareus 130 (60)
 Tyrisch 55 (24)
 Tyrreense zee 93 (35)
- U Urania 76 (149-160)
 Utrecht 65 (147-162), 122 (17-32)
- V Valerius, P. 106
 Varro 74 (1-10)
 Veken, J. van der 107
 Venetië 127, 128 (1, *toel.*), 129, 130
 Venus 43, 49, III (20, 40), II9 (1, 5), 130 (32), 131 (106)
 Vergilius Maro, P. Verantw. (n. 3), 19 (mrg), 65, 78 (3), 94 (35), 96 (37, 66),
 123; *passim in commentaar*
 Vesper(us) 130 (15)
 Vestaals 122 (49)
 Vezeler, Elisabeth 86
 Victoria 53 (32), 92 (2)
 Vijverberg (Den Haag) 95
 Vlaanderen, Vlaams 68 (5), 104 (8), 109 (29), 114 (7)
 Vogelaer, Isabella de III (43)
 Vogelaer jr., Marcus de 64
 Vogelaer sr., Marcus de 64, 65
 Voorhout (Den Haag) 76 (93)
 Vulcanius, Bonaventura 47
- W Wassenaar 65 (42)
 Wicelius, Georgius 21

Willem I, prins van Oranje 53, 110 (4)
Windsor Castle 92, 93
Winwood, Sir Ralph 92 (60-69), 120
Woodstock 120 (18)
Wouw, Hillebrant Jacobsz. van 94

X Xenophon 96 (65)

Z Zeeland 68 (5)
Zierikzee 119

